

Honvédségi Szemle

144. ÉVFOLYAM
2016/4. SZÁM

A MAGYAR HONVÉDSÉG KÖZPONTI FOLYÓIRATA

Honvédségi Szemle

144. ÉVFOLYAM
2016/4. SZÁM

A MAGYAR HONVÉDSÉG KÖZPONTI FOLYÓIRATA

Tartalom

HADERŐSZERVEZÉS, -FEJLESZTÉS

- Koós Gábor ny. alezredes – Szternák György ny. ezredes:*
Orosz reakciók az amerikai rakétavédelmi elképzelésekre 3
- Dús Pongrác:*
Az aszimmetrikus hadviselés kihívásainak rendszerezése,
a válaszkéréses kihívásai 17

NEMZETKÖZI TEVÉKENYSÉG

- Nógrádi György – Pákozdi Nóra:*
A családi háttér szerepe a radikalizálódás folyamatában 25
- Dizseri Ágnes:*
Gyermekkatonák az Iszlám Állam és az Úr Ellenállási Hadserege szolgálatában 40
- Klemensits Péter:*
Kína építkezései a Spratly-szigeteken.
A Dél-kínai-tengeri konfliktus egy újabb fejezete 56
- Tóth Gergely – Ujházy László alezredes:*
NATO-tartalékosok az új biztonsági környezetben 64

VEZETÉS, FELKÉSZÍTÉS

- Zentai Károly őrnagy:*
Az információs műveleti képességek vizsgálata mesterlövészek alkalmazása során .. 74
- Bakos Csaba Attila alezredes – Farkas Sándor százados:*
Gyakorlatorientált oktatás, képzés és kiképzés, avagy
a pályaszocializáció a katonai felsőoktatásban 85
- Hornyák Beatrix százados:*
Mentális állóképesség és egészségmagatartás 93

LOGISZTIKA

- Nyitrai Mihály alezredes:*
Az AFISMA ÉS A MINUSMA logisztikai kapcsolata 102

HADTÖRTÉNELEM

- Pollmann Ferenc:*
Magyar katonák Albániában 119

FÓRUM

- Fekete István ny. ezredes:*
Repülőalakulatok Kunmadarason 124
- Éles Péter mérnök őrnagy:*
Megvalósult Ciolkovszkij álma. Gondolatok a rakétatechnika őskoráról 133
- Lacsny Márton:*
A Honvédelmi Kötelék elnevezésű program tanulságai és
a fejlesztés lehetséges irányai 142
- Róbert Péter:*
Zsidók az 1848/49-es forradalom és szabadságharcban 149

SZEMLE

- Gál Csaba mk. ezredes:*
Nemzetközi katonai és haditechnikai szemle 151
- Harai Dénes ny. ezredes:*
Történetek, adatok, gondolatok. Szakály Sándor: Trianon, honvédség, háború,
sport című könyvéről 158

- ABSTRACT 165

E SZÁMUNK SZERZŐI

Koós Gábor ny. alezredes, főmunkatárs (NKE HHK)
Dr. Sziernák György ny. ezredes (CSc), egyetemi tanár
Dús Pongrác honvéd tisztjelölt (NKE HHK)
Dr. Nógrádi György (CSc), közgazdász,
biztonságpolitikai szakértő, a Budapesti Corvinus
Egyetem tanára
Pákozdi Nóra, a Honvéd Vezérkar Tudományos
Kutatóhely munkatársa, a Budapesti Corvinus
Egyetem hallgatója
Dizseri Ágnes bölcsész, egyetemi hallgató
(KRE ÁJK, külügyi szaktanácsadó képzés)
Klemensits Péter történész, senior elemző
(Dél-, Délkelet-Ázsia Kutatóintézet, Pallas Athéné
Geopolitikai Alapítvány)
Dr. Tóth Gergely százados (Honvédelmi Minisztérium,
Társadalmi Kapcsolatok Hivatal, Társadalmi
Kapcsolatok és Honvédelmi Nevelési Igazgatóság)
Dr. Ujházy László alezredes (PhD), tanszékvezető
egyetemi docens (NKE HHK, Katonai Vezetőképző
Intézet, Katonai Vezetéstudományi és Közismereti
Tanszék)
Zentai Károly őrnagy, egyetemi tanársegéd,
doktoranduszhallgató (NKE HHK)

Bakos Csaba Attila alezredes, egyetemi tanársegéd
(NKE HHK Összhaderőnemi Műveleti Tanszék)
Farkas Sándor százados, gyakorlati oktató (NKE HHK
Összhaderőnemi Műveleti Tanszék)
Hornyak Beatrix százados, osztályvezető-helyettes
(MH Egészségügyi Központ, Védelem-egészségügyi
Igazgatóság, Közegészségügyi Járványügyi Szolgálat,
Egészségfejlesztési Osztály)
Dr. Lacsny Márton politikai főtanácsadó (Emberi
Erőforrások Minisztériuma Felsőoktatásért Felelős
Államtitkárság)
Nyitrai Mihály alezredes, az NKE HHK Felsőfokú
Vezetőképző Tanfolyamának hallgatója
Dr. Pollmann Ferenc hadtörténész (PhD) (HM HIM)
Fekete István ny. ezredes
Éles Péter mérnök őrnagy, haditechnikai műveleti
alosztályvezető (MH Anyagellátó Raktár-bázis)
Gál Csaba ny. mk. ezredes
Dr. Harai Dénes ny. ezredes (PhD), egyetemi tanár
(NKE HHK)

Koós Gábor ny. alezredes – Szternák György ny. ezredes:

OROSZ REAKCIÓK AZ AMERIKAI RAKÉTAVÉDELMI ELKÉPZELÉSEKRE

ÖSSZEFOGLALÓ: A szerzők a tanulmányban ismertetik az orosz interkontinentális ballisztikus rakéták és a távolfelderítő lokátorok fejlesztésében elért legújabb eredményeket – orosz szakirodalom alapján –, bemutatják az Amerikai Egyesült Államok elgondolását a gyors globális csapás gyakorlati megvalósítására, valamint foglalkoznak az európai rakétavédelmi rendszer kiépítésének eredményeivel és a rakétavédelmi rendszerrel kapcsolatos orosz állásponttal. Értékelésük szerint a rakétavédelmi rendszer kiépítése ismét elindítja a fegyverkezési versenyt az Oroszországi Föderáció és az Amerikai Egyesült Államok között.

KULCSSZAVAK: interkontinentális ballisztikus rakéta, felderítőlokátor, rakétavédelem, európai rakétavédelmi rendszer, légi-kozmosz térség

BEVEZETÉS

Az interkontinentális ballisztikus rakéták rendszerbe állítása és a rakéták elleni védelem rendszereinek kiépítése az Amerikai Egyesült Államokban és a Szovjetunióban már az 1950-es években elkezdődött. A másik fél hadászati (interkontinentális ballisztikus) rakétái ellen mindkét ország jelentős költségráfordítással védelmi rendszereket épített ki, hogy megvédje országa fontosabb településeit, körzeteit. A fejlesztések eredményeként az 1970-es évek elejére – közel azonos mértékben – hatékonyak látszó védelmi rendszerek épültek ki mindkét országban, ugyanakkor erre az időre a tudományos elemzéseknek köszönhetően kiderült, hogy tökéletes rakétavédelem nincsen. Az akkori számítások szerint egy nagy és jelentős ipari körzet, főváros, katonai bázis megbízható védelméhez közel 100 elfogórakéta-indítóállásra és 15–20 korai előrejelző és rakétaravezető lokátorra volna szükség. Mindkét országban a legfontosabbnak ítélt, a társadalom működését és védelmét biztosító objektumok oltalmazásához – a szakemberek számításai szerint – 3050 rakétavédelmi rendszert kellett volna kiépíteni, ami már az akkoriban is jelentős katonai kiadásokat nagyon megemelte volna.

További problémát jelentett, hogy a rakétavédelmi rendszerek rakétáit is atomrobbanófejjel tervezték felszerelni, amelyek célra vezetéséhez nagy pontosságra van szükség. A támadó- és az ellenrakéták sebessége, röppályáik jellemzői, a folyamatos korszerűsítés, a több robbanófejes változatok megjelenése és a környezetszennyezés veszélye tovább nehezítette a kutatók és a szakemberek munkáját a korszerű rakétavédelem fejlesztése kérdésében.¹

Az akkori számítások szerint a rakétavédelmi rendszer 85–90%-os hatékonysággal lett volna képes a támadórakétákat megsemmisíteni. A hadászati rakéták folyamatos korszerűsítésével – több robbanófej, nagyobb pontosság és különböző álcázóbevonatok alkalmazása az észlelés megnehezítésére – tömeges csapás esetén csökkent volna a rakétavédelmi rendszerek hatékonysága. Másképpen, az interkontinentális ballisztikus rakéták nagy mennyisége,

¹ Tolnay-Szentesi-Pirityi: Fenyegetés a jövőből. Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1986, 146–166.

korszerűbb változatai napjainkra szinte megoldhatatlan feladat elé állították a célfelderítő és a tűzvezető lokátorokat. Amikor a korszerű rakétavédelem lehetőségét vizsgáljuk, akkor ezekkel az eredményekkel mindenképpen számolnunk kell a jövőben.

Valószínűleg több hazai és külföldi szakember meglepődne, ha tudná, hogy amikor a rakétaelhárító rendszerekről, az európai rakétavédelmi rendszerről és az ehhez kapcsolható amerikai és orosz álláspontról mond véleményt, akkor tulajdonképpen Robert McNamara volt amerikai védelmi miniszter gondolataira hivatkozik.

McNamara, felhasználva beosztottai és a Rand Corporation elemzéseit, több alkalommal nyilatkozott a nukleáris elrettentésről.² Elgondolásának lényege abban összegezhető, hogy az akkori világ biztonsági helyzetét a két nagyhatalom közötti hadászati egyensúly határozta meg. A rakétavédelmi rendszerek kiépítéséről szóló szerződés³ azt az illúziót kelti a felekben, hogy képesek a válaszcspás veszteségeit csökkenteni. Ezzel együtt az is pontosan megjósolható volt, hogy a kiépített rakétavédelmi rendszerek mindkét felet a hadászati támadóképeség növelésére ösztönzik. Vagyis a szemben álló fél rakétavédelmi rendszere fegyverkezési versenyt fog elindítani, amely a védelmi rendszer megbízható leküzdését célozza meg. *Ez a jelenség hadászati aszimmetriához vezet* – figyelmeztetett a volt amerikai védelmi miniszter. McNamara az 1967. szeptember 18-án elmondott beszédében kiemelte továbbá: „...*bármilyen legyen az ő [Szovjetunió] szándéka vagy a mi szándékunk, a tetteink és a lehetséges tetteink – mindkét oldalon – a nukleáris erők fejlesztése terén megkerülhetetlen kihívás a másik fél részére.*”⁴

McNamara tanácsa alapján a szakértők azóta is az Amerikai Egyesült Államokban és a Szovjetunióban, illetve az Oroszországi Föderációban párbeszédet és leszerelési intézkedéseket sürgettek, sürgetnek a politikusok számára. Ők azonban nem ezeket a tanácsokat hallgatják meg, hanem a katonai vezetőkét, akik az elrettentésben látják a másik fél megfékezését. Ennek egyik formája, ha azt kommunikálják a közvélemény felé, hogy milyen pusztító fegyverrendszerekkel rendelkeznek a feltételezett ellenséggel szemben.

Tanulmányunkban az orosz interkontinentális ballisztikus rakéták fejlesztésével kapcsolatos eredményeket és a rakétavédelmi rendszer kiépítésének kérdéseit vizsgáljuk a „gyors globális csapás” (Rapid Global Strike) amerikai elgondolás tükrében, elsősorban az orosz nyelvű szakirodalom és a kutatási eredményeink mellett.

AZ INTERKONTINENTÁLIS BALLISZTIKUS RAKÉTÁK ÉS A RAKÉTAVÉDELMI RENDSZER

Az amerikai „gyors globális csapás” elképzelés

Az Amerikai Egyesült Államok saját és szövetségesei védelme érdekében folytatja a „gyors globális csapás” elméletének gyakorlati megvalósítását. Amerikai szakemberek véleménye szerint a gyors globális csapás végrehajtásához kifejlesztett hagyományos harci fejek csökkentik a nukleáris fegyverek szerepét. Ezekkel a modern eszközökkel az amerikai katonai képesség nem kérdőjelezhető meg. Az Amerikai Egyesült Államok a globális rakétavédelmi

² An Analytical Comparison of U.S.–Soviet Assessments During the Cold War. http://www.gwu.edu/~nsarchiv/nukevault/ebb285/doc02_1_ch3.pdf (Letöltés időpontja: 2016. 01. 24.)

³ Strategic Arms Limitation Talks, SALT (1972) – Stratégiai fegyverzet csökkentésére irányuló tárgyalások.

⁴ Defence Secretary McNamara announced on 18th September 1967 plans for the Sentinel ABM defence system. <http://www.nuclearabms.info/HSentinel.html> (Letöltés időpontja: 2016. 01. 24.)

rendszer eszközeivel képes lesz szinte valamennyi katonai feladat sikeres végrehajtására politikai és katonai céljai megvalósítása érdekében. A gyors globális csapás képessége az egész világra irányul, ezzel hatást gyakorol a geopolitikára és a geostratégiára is.⁵

A gyors globális csapás technikai háttere elsősorban a hipersebességű rakéták fejlesztésére és hadrendbe állítására, valamint a nem nukleáris eszközök korszerűsítésére támaszkodik.

A fejlesztés fázisában lévő hipersebességű rakéták képesek lesznek a világ bármely pontján 35 percen belül csapás végrehajtására. Szolgáltatba állításuk 2017-ben várható, és jól kiegészítik az európai rakétavédelmi rendszer addigra kifejlesztett képességeit is.

A témával kapcsolatban elemző cikk jelent meg a „Légi-kozmikus Védelem” (Воздушно-космическая Оборона) című orosz folyóiratban, amely segíti azoknak a kutatóknak a munkáját, akik a jövő katonai műveleteinek az elméleti és a gyakorlati kérdéseit kutatják.⁶

Az amerikai tervek szerint a gyors globális csapás technikai és szervezeti feltételei 2024-ben teljes egészében rendelkezésre állnak. Az így végrehajtott csapások lényeges költségmegtakarítással, kevesebb környezeti kárral járnak majd, mert hagyományos robbanófejeket alkalmaznak. A program koordinálása és terv szerinti végrehajtása érdekében 2009. december 1-jétől létrehozták az Amerikai Egyesült Államok Légierjeje Globális Csapások Parancsnokságát (Global Strike Command – GSC), amely felelős a terv teljes megvalósításáért, a szervezeti keretek kialakításáért.⁷

Az Oroszországi Föderáció szakembereinek a „gyors globális csapás” elméletével és gyakorlatával kapcsolatban teljesen eltérő a véleményük. *Először*, teljesen megvalósíthatatlan az az állítás, hogy az amerikai interkontinentális ballisztikus rakéták nem nukleáris harcra fejrüsszel – a gyors globális csapás gyakorlatában – képesek lesznek az orosz hadászati csapásmérő erők 80–90%-át elpusztítani. Az amerikai interkontinentális ballisztikus rakéták elindítása ugyanis az azonnali válaszcsoport lehetőségét – a nukleáris háború kezdetét – veti fel.

Másodszor, a nem nukleáris fejrüsszel felszerelt interkontinentális ballisztikus rakéták kifejlesztése igen drága program. Ezért arról beszélni, hogy ilyen fegyverrendszer már megjelent, vagy a közeljövőben rendszeresítik – a valóságot nélkülöző, helytelen állítás.

Harmadszor, a hiperszonikus sebességgel repülő eszközöknek csak kísérleti példányai léteznek, csak korlátozott számban; ilyen fegyver még egy országban sincs szolgálatban. Nagyon sok technológiai, technikai probléma vár még megoldásra ennek a fegyverrendszernek a létrehozása során. A jövő évtized kezdetéig megjelenése nem valószínű, elterjedése pedig messzi távlatokra tehető.

Negyedszer, a hipersebességű rakétákkal/pusztítóeszközökkel való kísérletek során nagyon komoly, megoldatlan technikai problémák jelentkeznek, amiket megoldani jelenleg nem tudunk, illetve lehet, hogy sohasem oldódnak meg. A legkomolyabb probléma az, hogy a hipersebességű tartományban – a hangsebesség ötszörösénél gyorsabban – repülő eszközök környezetében ionizált tér, plazmaburok képződik, ami a híradás és a kommuni-

⁵ Теодор А. Постол (Theodore A. Postol) – Джордж Льюис (George N. Lewis): Предлагаемая США система ПРО в Европе: Технические и политические вопросы. Американская ассоциация содействия развитию науки, Вашингтон, округ Колумбия, 28 августа 2007 г. http://russianforces.org/files/BriefOnEastEuropeMissileDefenseProposal_August24,2007_FinalRussian.pdf (Letöltés időpontja: 2015. 12. 09.)

⁶ Угрожающая перспектива. <http://www.vko.ru/koncepcii/ugrozhayushchaya-perspektiva> (Letöltés időpontja: 2016. 01. 26.)

⁷ A GSC állománya: kilenc repülőszázad LGM–30G Minuteman III, öt repülőszázad B–52H Stratofortress, két repülőszázad B–2A Spirit, három repülőszázad UH–1N Iroquois rendszeresített haditechnikai eszközökkel. <http://www.iiss.org/en/publications/military%20balance/issues/the-military-balance-2015-5ea6/mb2015-03-north-america-6f4e> (Letöltés időpontja: 2016. 03. 06.)

káció lehetőségét korlátozza. A nagy pontosságú csapás kiváltása feltételezi a végfázisban történő irányítást, külső korrekciók alkalmazásával vagy az önrávezetés végrehajtásával. Ez a követelmény a plazmaképződés megszüntetése nélkül lehetetlen. A kommunikációhoz – a célra történő irányítás érdekében – a fejrész megközelítési sebességét le kell csökkenteni a szuperszonikus tartományba – a hangsebesség kettő–négyeszeresére –, mert különben a pontos rávezetés nem valósulhat meg. A szuperszonikus sebességtartományban a harci részek vagy a robbanófejek megsemmisítése a jelenlegi orosz légvédelmi és rakétavédelmi rendszerekkel már hatékonyan megvalósítható.

Jurij Szolomonov, az orosz interkontinentális ballisztikus rakéták tervezőmérnöke pedig azt állítja, hogy a „gyors globális csapás” elmélete „butaság, teljesen tudománytalan”, mert nem veszi figyelembe az időtényezőt. Az Oroszországi Föderáció korai előrejelző és felderítőrendszerei 5–10 perc után pontosan jelzik az ellenséges repülőeszközöket, és ez elegendő idő az ellentevékenységre, a megsemmisítésükre.⁸

A Légi-koszmikus Védelem folyóiratban megjelent már említett cikkben a szerzők részletesen kifejtik azt is, hogy a gyors globális csapás amerikai elmélet és a gyakorlati megvalósítás tükrében az orosz interkontinentális ballisztikus rakéták fejrészei sebezhetetlenek. Vagyis a fejrészek képesek áttörni az ellenség rakétavédelmi rendszerét.

Az európai rakétavédelmi rendszer létrehozása és elemei

Az európai rakétavédelmi rendszer kiépítésének koncepcióját, amely lényegében a globális amerikai rakétavédelmi rendszer harmadik eleme lehet, a NATO állam- és kormányfőinek lisszaboni csúcstekezte (2010. november 19–20.) fogadta el. Ennek értelmében az európai rakétavédelmi rendszer elemeit Lengyelországban (Redzikowo, SM–3 rakéták), Romániában (Deveselu, SM–3 rakéták) és Spanyolországban (a Rota haditengerészeti bázison négy, SM–3-as rakétával és Aegis-rendszerrel felszerelt amerikai romboló) telepítik. A kiegészítő radarrendszert Törökországban (Kürecik) mellett helyezték el, és esetleg Grúziában terveznek hasonló képességekkel rendelkező radart elhelyezni.⁹

A NATO egész európai területét lefedő amerikai rakétavédelmi rendszer több fázisban épül ki. Az első, 2012-re lezárult szakaszban az Amerikai Egyesült Államok a Földközi-tengerre irányította a Monterrey cirkálót, fedélzetén Aegis rakétavédelmi rendszerrel. Törökország befogadott egy szárazföldi telepítésű korai előrejelző és felderítőradart. A németországi Ramsteinben megkezdte munkáját a NATO egységes rakétavédelmi parancsnoksága. 2015-re tervezték a második szakasz befejezését a rövid hatótávolságú, szárazföldi, mobil SM–3 Block IB elfogórakéták Romániába telepítésével. A harmadik szakaszban, 2018-ig SM–3 Block IIA elfogórakétákat telepítenének Lengyelországba, majd 2020-ig SM–3 Block IIB ballisztikus elfogórakétákat állítottak volna rendszerbe, de ezt a negyedik szakaszt az amerikai kormányzat törölte.¹⁰

Chuck Hagel akkori amerikai védelmi miniszter a 2014. évi müncheni biztonságpolitikai fórumon tett bejelentését követően az Amerikai Egyesült Államokból útnak indult a Donald Cook romboló, amely a Földközi-tenger térségében járőrözött, de időnként a Fekete-tengeren

⁸ Создатель „Булавы” назвал жульничеством концепцию „глобального удара”. <http://rg.ru/2015/12/02/udar-site-anons.html> (Letöltés időpontja: 2015. 12. 09.)

⁹ Missile Defense Agency (MDA) Fiscal Year 2015 Budget Overview. http://www.mda.mil/global/documents/pdf/Budget_Overview.pdf (Letöltés időpontja: 2014. 06. 02.)

¹⁰ Uo.

is megjelent. A Donald Cookot még három másik romboló követte: a Ross, a Carney és a Porter. Az Aegis-rendszerrel felszerelt hadihajók az európai rakétavédelmi rendszer részei, Gibraltár közelében, a rotai haditengerészeti bázison állomásoznak.

Az orosz médiában egyre nagyobb figyelmet szentelnek a hadászati egyensúly esetleges megbomlásának veszélyeire.¹¹ Egy vitaműsor keretében orosz és külföldi katonapolitikai szakértők a Romániába telepített amerikai rakétavédelmi rendszerről és a Németországban lévő amerikai bázisokra áttelepítendő korszerűsített nukleáris légibombák veszélyeiről – amelyek a korábban kialakult hadászati egyensúlyt megváltoztathatják – fejtették ki álláspontjukat.

Az orosz szakértők szerint napjainkra kiderült, hogy a Romániába és Lengyelországba telepítendő rakétavédelmi rendszerek kettős rendeltetésűek. A konténerek képesek a rakétavédelmi rendszer ellenrakétáinak és a Tomahawk robotrepülőgépeknek az elhelyezésére és indítására is az Mk41 indítókonténerekből, így az eredetileg „védelmi” rendszer egyértelműen támadó fegyverrendszeré is válhat.

A rendszer további sajátossága, hogy az adott pusztítóeszköz indítókonténerbe helyezésekor (rakétafeltöltéskor) a vezetési, irányítási rendszer fedélzeti komputere azonnal felismeri, konfigurálja a feltöltött rakétatípust, és azt harci alkalmazáshoz készíti elő.

Ariel Cohen, az International Market Analysis igazgatója, az Amerikai Egyesült Államok Atlanti Tanácsának vezető szakértője szerint a Romániában és Lengyelországban elhelyezett rakétavédelmi rendszerek önmagukban nem jelenthetnek veszélyt az Oroszországi Föderációra, nem irányulnak az orosz interkontinentális ballisztikus rakéták ellen, mivel a START-III-szerződésben meghatározott 1550 robbanófejjel szemben az Mk41 földi telepítésű konténerekben mindösszesen 24 SM–2 ellenrakéta van, amely nem képes az 1550 hadászati rakétafejt megsemmisítésére.

Ezt az érvt Igor Jurejvics Korotcsenko, a Nacionalnaja Oborona folyóirat főszerkesztője egyenesen képmutatásnak tartja, mert a Romániában és Lengyelországban elhelyezett rakétavédelmi rendszerek csak az első lépcsői (szektorai) az amerikai globális rakétavédelmi rendszernek, amelyet Oroszország körül, a tengereken is terveznek kiépíteni. Ismert, hogy a rakétavédelmi rendszer elemeit mind a Távols-Keleten, mind a Közel-Kelet térségében, a Perzsa-öböl mentén könnyedén telepíthetik. Más szóval, az Aegis-rendszerrel felszerelt – a globális hálózatba szervezett – amerikai rombolók, fregattok és cirkálók az említett térségekben történő megjelenése csak politikai döntésen múlik.

Az európai rakétavédelmi rendszer Aegis Combat System földi telepítésű elemei a közeljövőben már az új SM–3 ellenrakétával is alkalmazhatóak lesznek. Az SM–3 típusoknak a fejlesztése 2018–2020 között befejeződik és rendszeresítésre kerülnek. Ezek a rakéták – a nagy hatótávolságuk és sebességük alapján – viszont minden interkontinentális ballisztikus rakéta ellen bevethetőek lesznek.

Az amerikai stratégiai elképzelések alapján az SM–3 rakéták és a „gyors globális csapás” rendszer elemeinek fejlesztése – láthatóan – összekapcsolva, párhuzamosan folyik, amelyek rendeltetése és ezeknek a rendszereknek az elsődleges feladata az Amerikai Egyesült Államok globális rakétavédelmi rendszere első lépcsőjében az összes repülő objektum (hadászati rakéta) elfogása és pusztítása, valamint az elsődlegesen pusztítandó objektumok, köztük a hadászati rakétasilók rombolása. Ezért az orosz katonai szakértők véleménye szerint a délrómániai Deveselu támaszponton telepített rakétavédelmi rendszer elemei csökkenthetik

¹¹ Konsztantin Szjomin dokumentumfilmje, „A pusztítás rádiusza” utáni vitaműsor 2015. december 21-én a Roszszija 1 televíziós csatorna „Vesti.doc” című műsorában volt látható. http://russia.tv/video/show/brand_id/59696/episode_id/1260499/video_id/1422955/viewtype/picture/ (Letöltés időpontja: 2016. 01. 10.)

az orosz hadászati rakétacsapatok képességeit, ami a hadászati egyensúly megbontására irányul. Ismert az a tény is, hogy a Standard típusú rakéták közül az SM-6 robotrepülőgép továbbfejlesztése is napirenden van, melynek eredményeként a hatótávolsága 1600 km-ről mintegy 6000 km-re nő.

Az orosz szakértők nyilatkozataikban igyekeznek „megmagyarázni” az esetleges amerikai lépéseket. Úgy interpretálják, hogy az amerikai elgondolás szerint a jelenlegi kísérleti eredmények a repülőgépekre helyezett nagy teljesítményű lézerek rakétavédelembe való bevonásához nem kielégítőek, ezért az Aegis haditengerészeti eszközökkel minél közelebb kell kerülni az Oroszországi Föderáció szárazföldi határaihoz, tehát ezáltal a hadászati rakétacsapatok rakétasilóikhoz, hogy a silókból indított hadászati rakéta első fokozatának leválásáig történjen meg az elfogás és a megsemmisítés. Az első fokozat meredek emelkedése és gyorsulása nem akadály az SM-3 elfogórakéták számára, ha eléggé közel vannak a megsemmisítendő rakéta repülési pályájához. Az ABM-szerződés (SALT) ezt a lehetőséget kezelte, és a rakétavédelmi körzetek számát és helyét rögzítette – tehát tiltotta a szárazföldi telepítésű silókban elhelyezett hadászati rakéták alkalmazási körzetének a szemben álló fél rakétavédelmi rendszerével történő megközelítését. Ezért az ABM-szerződést 2002-ben az Amerikai Egyesült Államok a védelme érdekében felmondta, hogy a terrorista és a latorálamok ellen új rakétavédelmi képességet hozzon létre.

A „szakaszos adaptív megközelítés – támad vagy véd” elvet az Mk41 indítókonténerekkel felszerelt négy romboló már most a Földközi-, a Balti- és a Fekete-tengerről a Romániába telepített és Lengyelországba telepítendő rakétavédelmi rendszerekkel együtt megvalósítja.

Szergej Kancsukov vezérőrnagy, az egykori szibériai katonai körzet, majd az orosz fegyveres erők csecsenföldi csapatsoportosításának felderítőfőnöke, jelenleg katonai, biztonságpolitikai szakértő véleménye szerint a fő veszélyt az jelenti, ha a rakétavédelmi rendszer rakétáit támadó eszközöket nukleáris fejjel felszerelhető Tomahawk robotrepülőkre cserélik le, mert azok elérik a mélységben – néhány ezer kilométerre – lévő hadászati rakétacsapatok indítóállásait vagy a Krím félszigetet. Így az Mk41 indítókonténereket alkalmazó haditengerészeti és szárazföldi erők rejtetten az ellenfelet lefegyverző csapás eszközeivé válhatnak.

Jevgenyij Petrovics Buzsinszkij nyugalmazott altábornagy, a hadtudomány kandidátusa, katonapolitikai szakértő – 2002–2009 között az Oroszországi Föderáció Védelmi Minisztériuma Nemzetközi Együttműködési Főcsoportfőnökségének főcsoportfőnök-helyettese volt – szerint a rakétavédelmi rendszer nem az első csapás elleni védelem eszköze, mert az első tömeges csapás ellen nem lehet védekezni. Tehát a rakétavédelmi rendszer a válaszcsapás elleni védelem eszköze, ami olyan illúziót kelt a támadó félben, hogy a válaszcsapás ellen a többlépcsős rakétavédelmi rendszerrel szembe tud szállni.

Az európai rakétavédelmi rendszer kiépítéséről, valamint az ezzel kapcsolatos orosz álláspontról figyelemre méltó és szakszerű tanulmányt írt Tömösváry Zsigmond.¹²

Az Amerikai Egyesült Államok kormánya a 2015-ös költségvetés keretében mintegy 300 millió dollár jóváhagyását kéri a Kongresszustól a Raytheon cég rakétavédelmi eszközeinek a fejlesztésére, a gyártási folyamatok és a kísérletek áttervezésére, egy új, nagy hatótávolságú felderítő- és előrejelző radarra, valamint további olyan intézkedésekre, amelyek segítségével pontosabban tudják azonosítani, követni és megsemmisíteni az ellenséges rakétákat – közölte James Syring ellentengernagy, a Rakétavédelmi Hivatal (Missile Defense Agency U.S. Department

¹² Tömösváry Zsigmond: Az európai rakétavédelmi rendszer – két nézőpontból. http://mhtt.eu/hadtudomany/2012/2012_elektronikus/2012_e_Tomosvary_Zsigmond.pdf (Letöltés időpontja: 2015. 12. 15.)

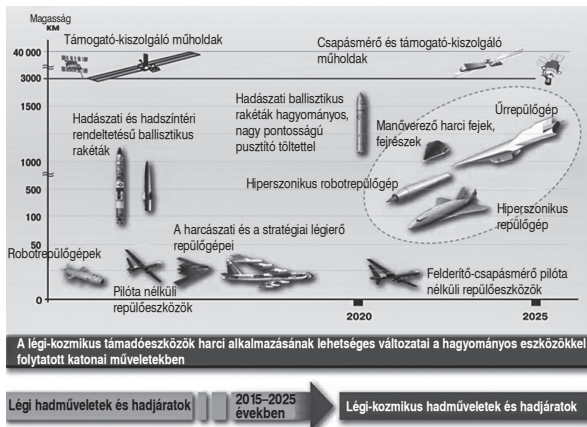
of Defense) igazgatója. A Védelmi Minisztérium összesen 8,5 milliárd dollárt kér 2016-ban a rakétavédelem céljára, és ebből körülbelül 7,5 milliárdot a Rakétavédelmi Hivatal számára.

A rakétavédelemre költendő pénz már régóta az egyik legnagyobb tétel a minisztérium éves költségvetésében. Az Amerikai Egyesült Államokat és Európát az iráni rakétáktól megvédeni hivatott rendszerrel több technikai probléma van, nem megfelelő a radarok energiaellátása, az érzékelők pedig nem tudják megkülönböztetni a robbanófejeket a hamis céloktól.

Orosz válaszok az európai rakétavédelmi rendszer elemeinek telepítésére

2011-ben az orosz elnök a következő kijelentést tette: „Készek vagyunk folytatni a tárgyalásokat a rakétavédelmi rendszerről az Egyesült Államokkal és az Észak-atlanti Szerződés Szervezetével. De ha partnereink továbbra is figyelmen kívül hagyják az érdekeinket, kénytelenek leszünk más módon biztosítani a biztonságunkat. Megtorló katonai intézkedésekre lehet szükség.”¹³

A rakétavédelmi rendszerrel kapcsolatos probléma nem új keletű az Amerikai Egyesült Államok és az Oroszországi Föderáció között. A két fél – kiegészülve a NATO-val – álláspontjai mégsem közeledtek. Ennek talán az a fő oka, hogy Oroszország jogi erővel bíró garanciákat követel arra vonatkozólag, hogy az Európában és a világ más térségeiben telepítendő rakétavédelmi rendszerek és azok egyes elemei nem irányulnak az orosz hadászati csapásmérő rendszerek ellen. Az Amerikai Egyesült Államok azonban nem akar ilyen garanciákat adni, közben folytatódnak a már meglévő amerikai támadó- és védelmi eszközök korszerűsítései, emellett új eszközök is megjelennek, ami Oroszországot a támadó és a védelmi eszközrendszerrel illetően további erőfeszítésekre kényszeríti.

1. ábra A lehetséges fenyegetések formái és módjai Oroszország légi-koszmikus térségében

Forrás: *Милитаризация космоса неизбежна*. <http://www.vko.ru/voennoe-stroitelstvo/militarizaciya-kosmosa-neizbezna> (Letöltés időpontja: 2014. 06. 04.) (Szerkesztette: Koós Gábor ny. alezredes – Szternák György ny. ezredes)

¹³ Dmitrij Medvegyev akkori orosz elnök az Oroszországi Föderáció parlamentjének két házához intézett éves üzenetében megismételte az európai rakétavédelmi rendszerrel kapcsolatos álláspontját: „...az ülésen egy olyan európai rakétavédelmi rendszer létrehozását javasoltam, ahol összekapcsolnák Oroszország és a NATO rendszereit.” http://ria.ru/defense_safety/20111121/494300754.html (Letöltés időpontja: 2015. 12. 02.)

Natalija Narocsickaja politikus, történész és közéleti személyiség véleménye szerint az Amerikai Egyesült Államok egyenlő és egyfőmódú szimmetrikus biztonsági garanciát csak az 1972-ben aláírt SALT-egyezményben fogalmazott meg, soha többet nem törekedett ilyen tartalmú dokumentum aláírására, és ezt a dokumentumot 2002-ben felmondták. (Az USA csak a SALT-I egyezmény „egyik felét”, a defenzív képességeket korlátozó ABM-egyezményt mondta fel – *A szerzők.*)

A 2015–2025-ös években a meglévő légi-kozmosz tüközök mellett új elveken müközözö repülözszközök (csapásméröz müközök, katonai rendeltetésű müközök, hipersebességű repülözgépek) létrehozása is megvalósulhat, ami a légi-kozmosz tér átalakításához, a fegyveres küzdelem terének kiterjedéséhez vezet. Az alapvetöz változások miatt a hadászati-hadmüveleti hadviselésben a hagyományos légi müveletektöz a légi-kozmosz hadmüveletek és hadjáratok irányába történhet elmozdulás. A légi-kozmosz térség veszélyeztetésének a semlegesítésére (a fenyegetések elhárítására) hasonló minőségű (adekvát) válaszlépés várható a légi-kozmosz védelem korszeröz rendszereiben, eszközeiben.

Oroszországban az elmúlt évben felgyorsították az interkontinentális ballisztikus rakéták korszerősítését és cseréjét. Ezzel együtt számos kísérleti célú rakétaindítás hajtottak végre, amelyek során ellenörizték a rakéták fejrészének képességét a lehetséges rakétavédelmi rendszer áttörése és a pontosság adatainak tükrében. A Kapusztin Jar-i lötérén vizsgálták a rakéták korábbi repülési pályái megváltoztatásának lehetőségét is a már kiépített védelmi rendszerek képességeinek figyelembevételével. Méréseket végeztek a rakétavédelem leküzdése szempontjából, a röppályák különbözöz irányai és magassága, valamint a rakéta fejrészének manözverezése esetében, szárazföldi és tengeri indításkor egyaránt.

A szakemberek az állami vezetöz és a sajtó képviselői előtt bejelentették, hogy valamenyini rakétaindítás sikeres volt. A tájékoztatón Viktor Vasziljenko tábornok, a szentpétervári rakéta- és tüzérakadémia képviselője szerint az Oroszországi Föderációban megkezdödött az új, folyékony hajtóanyagú interkontinentális ballisztikus rakéták gyártása és a korábban rendszeresített eszközök lecserélése a hadászati egyensúly fenntartása céljából. Ezek az új rakéták képesek optimális energetikai célpályán repülni, bármely oldalszögön. Ez a képesség a szemben álló felet arra kényszeríti, hogy globális rakétavédelmet építsen ki, amely rendkívül költséges és hatékonysága – több rakéta egyidejű indítása esetén – kétséges.¹⁴

Franc Klinevics, az orosz Szövetségi Tanács Védelmi Bizottságának elnökhelyettese szerint az Amerikai Egyesült Államok az atomtervezés folyamatában, a stratégiai számvetések készítésekor az elsőcsapás-mérést akkor alkalmazná, ha a stratégiai céljai elérése biztosított és a veszteségük az 1%-ot sem éri el. Ezért egy lehetséges válaszcspás esetén 10–12%-os várható veszteség mellett már nem kezdenek hadászati müveletbe. Ennek alapján fontos az Oroszországi Föderáció számára – az ország biztonsága érdekében – a hadászati elrettentöz erő korszerősítése, ennek a képességnek a fenntartása.

Egy 2013-as orosz sajtócikk az alábbiakban foglalta össze az Oroszországi Föderáció lehetséges válaszlépéseit európai rakétavédelmi rendszer telepítésére (ezek egy része már megvalósult):¹⁵

- az orosz rakétavédelmi rendszer részét képezöz Voronyezs–DM rádiólökátor rendszerbe állítása a kalinyingrádi Dunaevka településen 2011-ben;

¹⁴ Олег Владыкин: „Тополя” и „Ярсы” вышли на позиции. http://www.ng.ru/armies/2015-02-06/2_rockets.html (Letöltés időpontja: 2015. 12. 09.)

¹⁵ http://en.ria.ru/military_news/20131023/184312350/Russian-Missile-Forces-to-Field-All-New-Arsenal-by-2021.html (Letöltés időpontja: 2015. 10. 24.)

- a légi-kozmosz védelem keretében a hadászati rakétacsapatok objektumainak oltalmazásába bevont erők megerősítése Sz–500 légvédelmi rendszerekkel 2020-ig (a tervezett 10 légvédelmi rakétaosztály rendszeresítése még nem elegendő a teljes atomerők/arszenál objektumainak az oltalmazására);
- a hadászati ballisztikus rakéták korszerűsítése a rakétavédelmi rendszerek áttörését biztosító fejekkel a Jarsz, Topol–M, Szinyeva (Lajner) típusokon, ami folyamatban van;
- intézkedések kidolgozása az Oroszországi Föderáció rakétavédelmi rendszereinek a vezetési-irányítási és információs hálózatának megsemmisülése esetére;
- korszerű csapásmérő hadműveleti-harcászati rakétakomplexumok telepítése az OF nyugati és délnyugati részén, és akár a kalinyingrádi területre (pl. Iszkander); az Iszkander önmagában nem fenyegeti az európai rakétavédelmi rendszert az 500 km-es hatótávolsága miatt; a 2020-ig terjedő haditechnikai fejlesztések keretében 10 rakétadandárt terveztek, a hadsereg 2013-ban egyetlen hadra fogható rakétadandárral (12 indítóállvánnyal) rendelkezett;
- a START-szerződés, a fegyverzetcsökkentés további végrehajtásának felfüggesztése, a szerződésből történő kilépés (a szerződés felmondása) még akkor is, ha Oroszország atomarszenáljának az öregedési tempója nem biztosítja az új fejlesztésű elegendő számú technika hadrendbe állítását.

Az orosz rakétatervezők nagy reményeket fűznek az RSz–26 Rubezs hadászati rakéta fejlesztéséhez, és annak kísérleti indításait készítik elő. A Rubezs a „Barguzin” vasúti szerelvényekre telepített hadászati rakétacsapatok pusztítóeszköze lehet. A Rubezs rakétát az ellenséges rakétavédelmi rendszert áttörő és nagy manőverezőképesége miatt jelenleg elpusztíthatatlannak aposztrofálják a szakemberek.

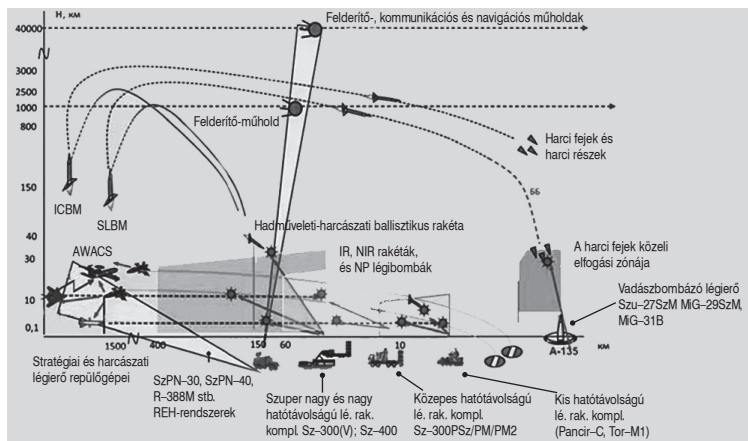
A Rubezs önjáró, nagy pontosságú, több robbanófejes, szilárd hajtóművel rendelkező, csökkentett tömegű és méretű interkontinentális ballisztikus rakéta. A rakéta közúti járműről és vasúti szerelvényről indítható, de silóból indítható változat gyártása egyelőre nincs tervben. Különleges jellemzője a nagy sebességű rakétaindítás – az indítási szakasz 5 percnél rövidebb –, ami a rakétavédelmi rendszerek radarjainak mérési lehetőségét lecsökkenti. A célpálya végfázisában a kiegészítő hajtóművekkel manőverező, egy vagy több hiperszonikus (10 km/s) sebességgel repülő, egyéni rávezetésű harci fejet alkalmaznak. Megjegyezzük, hogy a korszerű radarok jelenleg 5 km/s-nél nagyobb sebességgel repülő célok, objektumok felderítésére nem képesek.

Hatótávolsága Nyugat-Európa területét teljes egészében lefedi, a NATO-országokat teljes mélységben veszélyeztetheti. Továbbá, amíg a START–II-szerződés a vasúti komplexumokat megtiltotta, a START–III már nem tiltja. A gondot az okozza, hogy a manőverezőképeségét figyelembe véve a Rubezs interkontinentális hadászati rakéta a hadrendbe állítása után megszegheti a rövid és a közepes hatótávolságú rendszerekkel kapcsolatos egyezményt.¹⁶ A rakéta alkalmazásának elmélete és gyakorlata további kutatásokat igényel.

¹⁶ A közepes és rövidebb hatótávolságú ballisztikus rakétákkal foglalkozó INF-szerződést (Intermediate-range Nuclear Forces Treaty) az amerikai és az orosz fél 1987. december 8-án írta alá. A szerződés földi indítású, hagyományos és nukleáris robbanófejekkel felszerelt közepes hatótávolságú ballisztikus rakétákról és robotrepülőgépekről, azok megsemmisítéséről szólt. A hatótávolságot 500–5500 km-ben (300–3400 mérföldben) határozták meg. A szerződés teljesítési határideje 1991. június 1. volt. A szerződés értelmében mindkét szerződő fél engedélyt kapott a másik fél ilyen kategóriájú fegyvereinek rendszeres ellenőrzésére a jövőben. <http://www.state.gov/t/avc/trty/102360.htm> (Letöltés ideje: 2016. 04. 20.)

Az orosz interkontinentális ballisztikus rakéták¹⁷ további fejlesztésének iránya a röppálya teljes hosszán manőverezni képes fejrészek rendszerbe állítása. Így lehetőség nyílik arra, hogy a fejrészek nem vagy csak rövid ideig tartózkodnak az elfogási zónában. Így csökkenthető a fejrészek repülési pályái kiszámításának és az ellenrakéták indításának a lehetősége.

A fejlesztések összessége lehetővé teszi, hogy az orosz interkontinentális ballisztikus rakéták hatékonyan leküzdjék a szemben álló fél rakétavédelmi rendszerét.¹⁸ Ugyanakkor a szakemberek véleménye szerint az orosz gazdaság nehéz helyzetben van a szerkezete és az olajár folyamatos csökkenése miatt. A Légi-koszmikus Védelem folyóirat tanulmányait elemezve megállapítható, hogy a légi-koszmikus csapatok költségvetése nem csökkent, hanem emelkedett. A fegyverzet korszerűsítése is folytatódik.

2. ábra A légi-koszmikus támadóerők és -eszközök pusztítására alkalmas rendszerek Oroszországban

Forrás: *Милитаризация космоса неизбежна*. <http://www.vko.ru/voennoe-stroitelstvo/militarizaciya-kosmosa-neizbezhna> (Letöltés időpontja: 2014. 06. 04.) (Szerkesztette: Koós Gábor ny. alezredes – Szternák György ny. ezredes)

Mind a szárazföldi, mind a tengeri indítású interkontinentális ballisztikus rakéták legújabban rendszeresített vagy fejlesztés alatt álló változatai hatástalanná teszik a rakétavédelmi rendszereket az atmoszférán kívül és az atmoszférában történő repüléskor. A fejrészekből a szemben álló fél rakétavédelmének felderítési és elfogási zónájában – a zavarás érdekében – nagy mennyiségű valós és imitált cél jelenik meg. Természetesen ezeknek a céloknak a többsége nem valós, azok megtévesztő feladattal repülnek. A rakétavédelem a megjelenő célokat nem vagy csak hosszabb idő után képes felderíteni, elfogni és követni, mert a célhalmoz közel 7 km/s sebességgel repül. A rakétavédelem *először* a célpályák előrejelzésével és a célterület megjelölésével az érkező fejrészeket szétválogatja. *Másodszor* a valós fejrészek megsemmisítéséhez meghatározza a találkozási pontot (pontokat). *Harmadszor*, a találkozási pont ismeretében, meghatározza a légvédelmi rakéták indításának idejét, feltételezve a pusztítás valószínűségét. Ez a feladatsor lecsökkenti a rakétavédelmi rendszer hatékonyságát, a valós célok pusztításának valószínűségét.

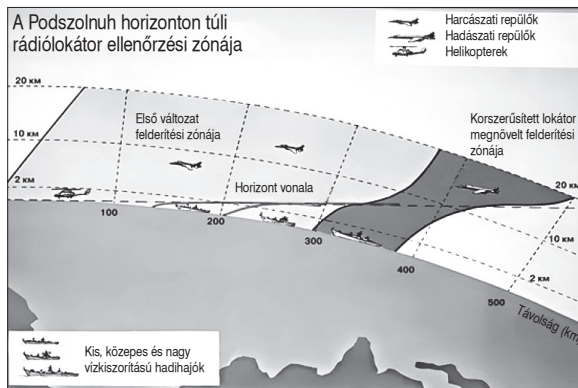
¹⁷ Jarsz, Topol, Rubezs, Szatana, Szarmat, Szinyeva, Bulava és Lajner típusok.

¹⁸ Угрожающая перспектива. В обозримом будущем вполне реально создание авиационно-космических сил США, которые объединят воздушное и космическое пространство в единую оперативную среду. <http://www.vko.ru/koncepcii/ugrozhayushchaya-perspektiva> (Letöltés időpontja: 2016. 01. 26.)

A témához kapcsolódó szakirodalomban megjelent kutatási eredményeket összehasonlítva megállapítható: csaknem minden publikációban fellelhető, hogy az ellenség interkontinentális ballisztikus rakétáinak és tölteteinek megsemmisítését a lehető legkorábban kell megkezdeni, a röppálya függvényében. Vagyis az interkontinentális ballisztikus rakéták döntő hányadát még pályára állásuk előtt, a működő hajtóművel való repülés szakaszában célszerű megsemmisíteni a már meglévő és később kifejlesztésre kerülő eszközökkel. Távlatokban pedig a műholdakon elhelyezett lézer- és részecskefegyverekkel a katonai műveletek megkezdését követően.

Az idézett tanulmányok szerzői felhívják a figyelmet arra, hogy a pusztítóeszközök fejlesztésével összhangban fontos a felderítő-, a célkövető, az irányító- és a kommunikációs rendszerek, valamint az ezek védettségét biztosító rendszerek fejlesztése is. Az említett eszközök fejlesztésében még számos megoldatlan probléma van, ám azok megvalósíthatók a nem is túl távoli jövőben. Véleményünk szerint az is figyelmet érdemel, hogy a légi-kozmosz műveletek végrehajtásához új szállítóeszközöket kell fejleszteni, ahol a hasznos terhelhetőség, a költséghatékonyság és a többszöri felhasználhatóság kiemelt követelmény lesz.

Oroszországban jelentős fejlesztések folynak annak érdekében, hogy a védelmi rendszer a támadóeszközöket minél korábban és minél messzebb észlelhesse. Az egyik ilyen korszerű eszköz a Podszolnuh–E parti horizonton túli rádiólokátor, amelynek rendeltetése a 200 mérföld széles gazdasági övezet légtérének és vízfelszíni közlekedésének az ellenőrzése. A rendszer automatikusan megjeleníti a cél típusát – vízfelszíni, légi, egyes, csoportos, kis méretű stb. –, a célpályákat, majd helyzetértékelést követően a parti őrség (manővererők), illetve a légierő-kötelékek rávezetése céljából az adatokat a felhasználókhoz juttatja. A horizonton túli rádiólokátor legnagyobb felderítési távolsága (200–300 km) függ a felszíni célok nagyságától (a hajók vízkiszorítástól), a légi célok esetén azok repülési magasságától és hatásos visszaverő felületétől (150–300 km). A Podszolnuh–E egyidejűleg 100 objektum felderítési adatainak feldolgozására képes.

5. ábra A Podszolnuh horizonton túli rádiólokátor ellenőrzési zónája

Forrás: <http://bastion-opk.ru/podszolnuh/> (Letöltés időpontja: 2015. 12. 08.) (Szerkesztette: Koós Gábor ny. alezredes – Sztternák György ny. ezredes)

Egy másik, az előbbinél nagyobb teljesítményű lokátorrendszer a Kontejnyer 29B6 horizonton túli rádiólokátor, egyet közülük Moszkva közelében telepítettek. A rendszer adója és vevője között 300 km a távolság. Rendeltetése a különféle légi célok felderítése és helyének pontos meghatározása 3000 km távolságig és 100 km magasságig. Az új ge-

nerációs Kontejnyer 29B6 rádiolokátorok nagymértékben hozzájárulnak az orosz védelmi képességek növeléséhez a légtérelenőrzés, azon belül egy esetleges rakétatámadás időbeni és pontos előrejelzéséhez, ehhez az ionoszféráról visszaverődő rádióhullámokat használják fel. Alkalmasságuk a lopakodótechnológiával készített repülőeszközök felderítésére és követésére is. Oroszország körül 10-12 ilyen lokátorral összefüggő rádiolokációs tér hozható létre.¹⁹

Egy harmadik felderítőeszköz a mobil, többcélú, fázisvezérelt antennájú Nyebo–M (55Zs6M) rádiolokátor-komplexum, amely képes kis méretű, kis visszaverő felületű, hangsebesség feletti és lopakodótechnológiával rendelkező repülőeszközök felderítésére, követésére és a céladatok továbbítására a légvédelmi rakétacsapatok számára akár bonyolult zavarviszonyok között is.

A több elemből álló komplexum körkörös felderítő üzemmódban egyidejűleg 200 légi cél felderítésére, azok távolsági és magassági paramétereinek mérésére és a célok követésére képes akár 600 km távolságig. Szektoros kutató üzemmódban egyidejűleg 20 különböző, 1800 km távolságon és 1200 km magasságon belüli ballisztikus rakéta felderítését és követését is végezheti. Az új háromdimenziós lokátorkomplexum egy központi adatfeldolgozó és vezetési pontból, valamint három különböző lokátorból áll. A mobil rendszer telepítési ideje, harcukésszé tétele 15 perc.

1. kép Nyebo–M többfunkciós felderítőlokátor

Forrás: <http://bastion-karpenko.ru/55zh6%D0%BC%D0%B5/> (Letöltés időpontja: 2016. 01. 21.)

ÖSSZEGZÉS

Az interkontinentális ballisztikus rakéták és a rakétavédelem biztonságpolitikai és haditechnikai hátterében még mindig sok kérdés vár tisztázásra mind a politikusok, mind a szakemberek részéről. A végleges megállapodást tovább bonyolíthatja az is, hogy a tárgyaló felek milyen engedményeket tesznek saját rendszereik átláthatósága területén, milyen követelményeket fogalmaznak meg saját biztonságuk érdekében. Az Amerikai Egyesült Államok és az Oroszországi Föderáció közötti egységes álláspont kialakításakor nem lehet figyelmen kívül hagyni Oroszország lehetséges helyét, szerepét a hadászati egyensúly fenntartása és a rakétavédelmi rendszer hatékony működése szempontjából.

Beigazolódni látszik a szakértőknek az a korábbi megállapítása, hogy a jövő katonai műveletei, azok, amelyekben ballisztikus erők vesznek részt, a légi-kozmikus térben kezdődhetnek, és nagy valószínűséggel a művelet további kimenetele is ott dől el.

¹⁹ <http://www.globalsecurity.org/wmd/world/russia/konteyner.htm> (Letöltés időpontja: 2015. 12. 08.)
<http://bastion-karpenko.ru/container/> (Letöltés időpontja: 2015. 12. 08.)

Véleményünk szerint az érvényben lévő hadászati fegyverek korlátozásáról szóló szerződések a hagyományos eszközök fejlesztését nem tiltják. Ez a körülmény lehetőséget ad a meglévő rendszerek felülvizsgálatára, korszerűsítésére és új, hiperszonikus repülőeszközök kifejlesztésére, vagyis a fegyverkezési verseny új szintéren, a légi-kozmosz térben való folytatására. Megjegyezzük, hogy ezzel párhuzamosan az információs térben is folyik a verseny az országok között.

A légi-kozmosz eszközökről készült szakirodalmat elemezve a tudomány és a haditechnika mai fejlettségi szintjén, a várható továbbfejlődés függvényében úgy tűnik, minden terv megvalósítható. Ugyanakkor, ha a rakétavédelmi rendszerek meglévő hibáit a szakemberek külön-külön ki is javítják, akkor sem biztosított, hogy a rendszer teljes hatékonysággal fog működni. Az összműködés ugyanis csak valós körülmények között próbálható ki. Minden más esetben az ellentétekenység, amely a rakétavédelmi rendszer működésének zavarására irányul, jelenleg csak modellezhető. Reményeink szerint valós körülmények közötti alkalmazásra pedig sohasem kerül sor.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- An Analytical Comparison of U.S.–Soviet Assessments During the Cold War. http://www.gwu.edu/~nsarchiv/nukevault/ebb285/doc02_I_ch3.pdf
- Bagi József – Koós Gábor – Szternák György: *Az európai rakétavédelem*. Felderítő Szemle, 2012/2. szám, 9–24.
- Butt, Yousof – Postol, Theodore: *Upsetting the Reset: The Technical Basis of Russian Concern Over NATO Missile Defense*. FAS Special Report No. 1 September 2011. 1–49. http://fas.org/pubs/_docs/2011%20Missile%20Defense%20Report%20-%20lowres.pdf
- Defence Secretary McNamara announced on 18th September 1967 plans for the Sentinel ABM defence system. <http://www.nuclearabms.info/HSentinel.html>
- Demeter György: *Űrhadviselés*. Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1984.
- Koós Gábor – Szternák György: *Az európai rakétavédelmi rendszer kiépítésével kapcsolatos orosz lépések és azok háttere*. Szakmai Szemle, 2012/2. szám, 5–30.
- Missile Defense Agency (MDA) Fiscal Year 2015 Budget Overview. http://www.mda.mil/global/documents/pdf/Budget_Overview.pdf
- Moscow insists on legal guarantees that European missile shield not targeted against it. http://rbth.com/articles/2012/07/12/moscow_insists_on_legal_guarantees_that_european_missile_shield_not_16310.html
- NATO Regrets Russia's Stance on European Missile Shield. <http://sputniknews.com/world/20120521/173592801.html>
- The Future Shape of Russia's ICBM Force Clarified. <http://cns.miis.edu/stories/051109.htm>
- Tolnay–Szentesi–Pirityi: *Fenyvetés a jövőből*. Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1986.
- Tömösváry Zsigmond: *Az európai rakétavédelmi rendszer – két nézőpontból*. http://mhtt.eu/hadtudomany/2012/2012_elektronikus/2012_e_Tomosvary_Zsigmond.pdf
- Upsetting the Reset: The Technical Basis of Russian Concern Over NATO Missile Defense. http://www.fas.org/pubs/_docs/2011%20Missile%20Defense%20Report%20-%20lowres.pdf
- Владыкин, Олег: *В армии. Оборонке остро необходимо импортозамещение*. http://www.ng.ru/week/2014-11-23/11_army.html

Владыкин, Олег: „Тополя” и „Ярсы” вышли на позиции. http://www.ng.ru/armies/2015-02-06/2_rockets.html

Владыкин, Олег: *Центр круговой обороны страны*. http://nvo.ng.ru/realty/2014-12-05/1_oborona.html

Милитаризация космоса неизбежна. <http://www.vko.ru/voennoe-stroitelstvo/militarizaciya-kosmosa-neizbezna>

Постол, Теодор А. (Theodore A. Postol) – Льюис, Джордж (George N. Lewis): *Предлагаемая США система ПРО в Европе: Технические и политические вопросы*. Американская ассоциация содействия развитию науки, Вашингтон, округ Колумбия, 28 августа 2007 г. http://russianforces.org/files/BriefOnEastEuropeMissileDefenseProposal_August24,2007_FinalRussian.pdf

Создатель „Булавы” назвал жульничеством концепцию „глобального удара”. <http://rg.ru/2015/12/02/udar-site-anons.html>

Угрожающая перспектива. <http://www.vko.ru/koncepcii/ugrozhayushchaya-perspektiva>

<http://bastion-karpenko.ru/55zh6%D0%BC%D0%B5/>

<http://bastion-karpenko.ru/container/>

<http://bastion-opk.ru/podsolnuh/>

http://en.ria.ru/military_news/20131023/184312350/Russian-Missile-Forces-to-Field-All-New-Arsenal-by-2021-.html

http://nvo.ng.ru/realty/2011-10-21/1_evropro.html

http://ria.ru/defense_safety/20111121/494300754.html

http://russia.tv/video/show/brand_id/59696/episode_id/1260499/video_id/1422955/viewtype/picture/

<http://www.fas.org/nuke/control/salt1/text/salt1.htm>

<http://www.globalsecurity.org/wmd/world/russia/konteyner.htm>

<http://www.iiss.org/en/publications/military%20balance/issues/the-military-balance-2015-5ea6/mb2015-03-north-america-6f4e>

<http://www.state.gov/t/avc/trty/102360.htm>

Dús Pongrác:

AZ ASZIMMETRIKUS HADVISELÉS KIHÍVÁSAINAK RENDSZEREZÉSE, A VÁLASZKERESÉS KILÁTÁSAI

ÖSSZEFOGLALÓ: Az aszimmetrikus hadviselés végigkísérte a hadtörténelmet. Mindig létezett, ám napjainkra vált meghatározóvá. Korunk konfliktusainak döntő többsége aszimmetrikus körülmények között zajlik. Ez komoly kihívások elé állítja az erősebb harcoló felet, amelynek újszerű megoldásokkal kell előállnia. Az írás a témával kapcsolatban ad rövid áttekintést, és különböző szempontok alapján strukturálja a kihívások típusait, vázat adva a megoldáskeresés továbbgondolásához.

KULCSSZAVAK: aszimmetrikus hadviselés, Iszlám Állam, al-Kaida, kihívás, osztályozás

AZ ASZIMMETRIKUS HADVISELÉS TÖRTÉNETI ÉS TARTALMI ÁTTEKINTÉSE

Korunk katonai konfliktusai merőben eltérnek a konvencionálistól, végtelenül távol állnak az ezer vagy akár néhány száz évvel ezelőtti hadviseléstől. Az egyes történelmi időszakok lehetőségeinek változásával egyetemben a katonáskodás is folyamatos változásokon ment keresztül.

Az aszimmetrikus hadviselés nem szinonimája az egyenlőtlen erőviszonyok között vívott háborús tevékenységeknek. Míg ez utóbbinál, a szimmetrikus (tükörképes) összecsapás esetében gondolhatunk arra, hogy az egyik fél száz, míg a másik mindösszesen tíz harckocsival rendelkezik – a két „tükörkép” ugyanazt ábrázolja, még ha az egyik nagyobb, a másik kisebb méretben is. Az aszimmetria viszont – a katonai nyelvezetben – azt jelenti, hogy az egyik fél eszköztára, harcmodora élesen különbözik a másiktól. Itt olyan taktikai és eljárásbeli különbségekre helyeződik a hangsúly, amelyek eredményeképpen egy lényegesen gyengébb (kevésbé modern eszközökkel felszerelt, korlátozott anyagi lehetőségekkel bíró) ellenséggel szemben is nagyon komoly nehézségekbe ütközünk.

Az aszimmetrikus hadviselés meghatározása

Valójában az aszimmetrikus hadviselés mást és mást jelent a védelmi és biztonsági szektor különböző szereplői számára, mindenkinek más az ellenségképe és a feladata.¹ Egy katonai informatikus feladata elérni, hogy az ellenséges erők (háborús cselekedetet elkövető személyek, csoportok, állami és nem állami szintű szerveződések) ne béníthassák meg számítógépes rendszereinket, míg például a légvédelmi szakemberek másként írják le az aszimmetrikus ellenfelet, amikor a fennhatóságuk alatt álló légtér ellen irányuló támadások elhárításáról esik szó. Így tehát megállapítható, hogy az aszimmetrikus hadviselés nagyon sokrétű, különböző elkövetők által, különböző eljárásokkal végrehajtott cselekményeket takar. Ezek az elkövetők együttesen jelentik a modern hadviselés legnagyobb kihívását a nyugati szövetségesekkel szemben. Magát a kifejezést az Amerikai Egyesült Államok 1995-ös, Az Egyesült Államok

¹ Rod Thornton: *Asymmetric Warfare*. Polity Books, 2007.

fegyveres erőinek közös hadviselése című doktrínájában használták először, a következő meghatározással: „Az aszimmetrikus műveletek olyan rendhagyó vagy olcsó megközelítést képviselnek, mely aláaknázza erősségeinket, kihasználja sebezhető pontjainkat, vagy olyan módon száll szembe velünk, hogy azt hasonló módszerekkel nem tudjuk viszonzni.”

Mára rengeteg definíció és leírás született, abban azonban mindenki egyetért, hogy a szemben álló felek esetében nagy különbség mutatkozik az értékrend, a harcmodor és a társadalom részéről támasztott elvárások tekintetében.

Amiképpen a kihívás és a fenyegetés újszerű, úgy annak megoldásához is új eszközökre van szükség. A 20. század hagyományos háborúi és a hagyományos módszerekkel operáló konkurens elleni hidegháború után a nyugati fejlett országok most a megszokottól eltérő, újszerű eszközöket használó ellenséggel kénytelenek szembenézni. Ez egyértelműen így marad a belátható jövőben is, tehát saját érdekünk e fenyegetésekre minél gyorsabban és hatékonyabban reagálni. Komoly nehézséget okoz, hogy az ellenséges aktorok módszeraihoz hasonlóan – éppen azok hatására, szükségszerűen – esetenként a fejlett országok válaszlépései is súrolják az emberi és nemzetközi jogok megsértésének határát, ám ez nem jellemző, és nem is vállalhatnánk fel különböző szerződéses vagy morális okokból.²

Az aszimmetrikus hadviselést folytató elkövetők az ellenséget hatékonyan törik meg mentálisan, míg a háterszág civil társadalmának a hadműveletek iránti tűrőképességét zúzzák szét. A lakosság nem fogadja el hosszú távon, hogy a fiatal férfiak egy távoli országban, hosszú évekre nyúló, civil szemmel nézve sokszor szükségtelen háborúkban tömegesen veszítsék életüket, szenvedjenek maradandó sérüléseket. Attól pedig különösen félnek, hogy a katonai beavatkozásra válaszul terrorcselekmények formájában nyugodt otthonukba is beférkőzik az erőszak. Emellett pénzügyileg is megterhelő a missziós területen folytatott hadviselés.³

Aggasztó, hogy az 1800–1998 közötti, két évszázadra kiterjedő időszakot vizsgálva megállapítható: egyre kisebb arányban tudta a matematikailag erősebb fél egyértelműen megnyerni az adott háborút.⁴ Éppen ezért terjedt el az elmúlt évtizedek konfliktusait illetően a „megnyerhetetlen háború” kifejezés. Minél több tanulmány, kutatás foglalkozik a témával, annál nagyobb esély mutatkozik rá, hogy belátható időn belül megtaláljuk az aszimmetrikus hadviselés ellenszerét.⁵

Aszimmetrikus hadviselés a történelemben

Aszimmetria mindig is létezett a hadviselésben. A szemben álló felek gyengébbikének mindig olyan, a megszokottól eltérő módszereket kellett alkalmaznia, amelyekkel hatékonyan léphetett fel az erősebb ellenséggel szemben.

A legkorábbi, mitológiai példa Dávid és Góliát esete, amikor előbbi legyőzte parittyájával az óriást. Másik jellemző példa a Trója ostromakor cselként alkalmazott óriási faló, amelyben – 10 év sikertelen ostromlás után – az Odüsszeusz ötlete alapján megbújó görög katonák végül bejutottak a városfalon belülré. (A városállam lakói akkor még azt gondolhat-

² Yves Winter: The asymmetric war discourse and its moral economies: a critique. *International Theory* (2011), Cambridge University Press, 2011, 488–514.

³ <https://www.rt.com/usa/313664-american-taxpayers-millions-isis/> (Letöltés időpontja: 2015. 12. 23.)

⁴ Ivan Arreguín-Toft: How the weak win wars. A theory of asymmetric conflict. *International Security* 26. évf. 1. szám, 2011, 93–128.

⁵ Andrew Mack: Why big nations lose small wars: the politics of asymmetric conflict. *World Politics*, 27. évfolyam 2. szám, 1975, 175–200.

ták, hogy nem igazságos ostrom helyett trükkel átverni őket.) A germán hadvezér, Arminius időszámításunk után 9-ben alkalmazott taktikáját is idesorolhatjuk.⁶ Törzsi csapataival három teljes római légiót zúzott szét, miután a birodalom igencsak formációfüggő erőit sikerült hosszú oszlopokban való menetelésre kényszerítenie, nehéz terepen. Ezzel elérte, hogy a tényleges harcérintkezésben az ő hadserege legyen mind létszám-, mind erő-, mind taktikai fölényben. Ez az ütközet tehát szimmetrikus volt, hiszen hasonló fegyverekkel és céllal csapott össze két, jól megkülönböztethető szemben álló fél, ám Arminius koridegen aszimmetrikus taktikája jelentette a különbséget, amely meghozta a sikert a jelentősen gyengébb oldalnak. (A rómaiak érthetően azt gondolhatták, hogy a germánok megszegték a háborúskodás íratlan szabályait, amikor nyílt terepen való csata helyett lesből, váratlan helyzetben támadtak rájuk.)

A közelmúlt aszimmetriája

Közelebb a jelenkorhoz az aszimmetrikus hadviselés térnyerését figyelhetjük meg. Napjainkban a terrorszervezetek és egyéb nem állami szereplők (például gerillák és felkelők) által elkövetett cselekmények jellemzően idesorolhatóak. Ezt nyilvánvalóan a kényszer szülte. Napjainkban a legfejlettebb, legjelentősebb katonai erőt képviselő országok – mint például az Egyesült Államok vagy Oroszország – kiemelkedően nagy hadipotenciállal rendelkeznek. Olyan mértékben váltak dominánssá a többi állammal szemben, hogy hagyományos, nyíltan lefolytatott háborúban nem megtörhetők. Szimmetrikus eszközökkel és módszerekkel senki sem tudja felvenni velük a versenyt a belátható jövőben, kizárólag az aszimmetrikus eljárásokkal szemben bizonyulnak sebezhetőnek. A katonai nagyhatalmak gyenge pontjait jól kihasználó ellenség jelentős sikereket tud elérni,⁷ mi több, számos példa mutatja, hogy a nem állami szintű szereplők háborúkat is képesek voltak megnyerni egy-egy jóval erősebb szemben álló fél ellen.

Az 1965–1973 között zajló vietnami háború már jóval közelebb áll hozzánk időben. Az Egyesült Államok számára nagyon fájdalmas vereséggel záruló konfliktust az 1955–1975 közötti indokínai háború részének tekintjük, ám jellemzően az amerikai katonai szerepvállalás időszakát vizsgáljuk, ha aszimmetrikus hadviselésről beszélünk. A vietnami erők főként a dzsungelben remekül használták ki a terep adottságait és saját helyismeretüket. Alagútrendszereket hoztak létre, amelyek közül némelyik felderítésekor az amerikai katonák mélyen megdöbbenek azok hossza, mélysége, infrastruktúrája láttán. A Vietkong természetesen soha, semmilyen hosszú háborúban nem tudott volna győzelmet aratni az Egyesült Államokkal szemben, és mégis, erőfeszítéseik sikert eredményeztek, az amerikaiak pedig kivonultak. Ebben nem csupán a harcéri cselekmények játszottak szerepet; nagyon fontos propagandatevékenység vezetett odáig, hogy az önmagát legyőzhetetlennek vélő nyugati társadalom bizalma meginogjon a háborúban, a katonai és államvezetésben, saját magában.⁸

⁶ Sz. Jónás Ilona (szerk.): Középkori egyetemes történeti szöveggyűjtemény. Osiris Kiadó, 1999.

⁷ 9/11: Timeline of events. <http://www.history.com/topics/9-11-timeline> (Letöltés időpontja: 2015. 12. 23.)

⁸ <http://www.dailymail.co.uk/wires/afp/article-3050148/Powerful-propaganda-Vietnam-journalists-role-war.html> (Letöltés időpontja: 2015. 12. 23.)

Rengeteget ártott a vietnami beavatkozás megítélésének, hogy a televíziós társaságok cenzúrázatlanul sugározták a harcokat, azok minden felzaklató képsorával. Többek között ennek következménye, hogy az amerikai társadalom elfordult a szerepvállalástól.⁹

Véleményem szerint az aszimmetrikus hadviselés napjainkra megfigyelhető totális térnyerése elsősorban az al-Kaidához köthető. Legnagyobb részben ez a szervezet felelős a nemzetközi szintre kitolódó terrorizmusért. A csoport 1988-ban jelent meg, majd az öbölháború, különösképpen az 1990–91-es kuvaiti válság után erősödött igazi tényezővé, miután a harcok végeztével továbbra is maradtak amerikai csapatok a térségben, például Szaúd-Arábia területén, amit sokan rossz néven vettek, és szent kötelességüknek tartották azok kiűzését. Vezetőjük Oszama bin Laden lett, aki a dzsihád jelentését eltorzítva szent háborút hirdetett elsősorban az Egyesült Államokkal szemben. Ezt követően különböző országokban számos robbantásos merényletet követtek el, elsősorban az Egyesült Államokhoz köthető célpontok ellen.¹⁰

A jelenkor aszimmetriája

A modern hadviselést jellemzően két nagy részre bonthatjuk. Egy fajtája a *törésvonal-háború*, amelynek kialakulásához valamilyen meghatározó nézeteltérés vezet két, egymás mellett élő nép vagy népcsoport, vagy egy adott népen belüli két csoport között. Szemléletes példa az 1991-ben kirobbant délszláv háború, melynek legfontosabb okai gazdasági és vallási nézeteltérések voltak, vagy az afrikai háborúk legtöbbször, amelyek szintén vallási vagy etnikai okokból robbannak ki. Másik, napjainkban meghatározóbb rész az *aszimmetrikus hadviselés*, amely megfigyelhető volt például Vietnamban, Irakban, Afganisztánban, jelenleg pedig az Iszlám Állam fennhatósága alatt álló területeken.

Az tisztán látszik – és a katonai missziókat ellenzők egyik alapvető érveként szolgál –, hogy a fejlett nyugati demokráciákat nem fenyegeti a közvetlen háború veszélye. A legnagyobb szimmetrikus katonai fenyegetést jelenleg, véleményem szerint, Észak-Korea jelenti. A Kim uralta ország rendszeres kísérleti atomrobbantásaival, provokatív hadgyakorlataival és az Egyesült Államok nyílt fenyegetésével¹¹ mindenképp megköveteli, hogy komolyan vegyük. Természetesen egy esetleges támadást erőteljes és gyors amerikai offenzíva követne, a háború rövid lezajlású lenne, és a kommunista állam totális vereségével zárulna, de a fenyegetés megléte ettől függetlenül valós.¹²

A hidegháború feszült, fenyegetett légkörében folyamatos nyugtalanság uralkodott. Az emberek mindennapjaira is rányomta bélyegét az ellenségként beállított kapitalista vagy kommunista világtól való félelem, az esetleges háborúra való állandó készülődés, az ellentétes blokk készenléte utáni gyanakvó kémkedés. A kommunizmus bukása után a fejlett világ népei békét és nyugalmat reméltek, azt, hogy végre eljöhét a baráti együttélés kora. Ez természetesen soha nem lesz lehetséges, míg a világon legalább két különböző érdek létezik.

⁹ The first television war. <http://www.americanforeignrelations.com/O-W/Television-The-first-television-war.html> (Letöltés időpontja: 2015. 12. 23.)

¹⁰ Al Qaeda Core: A Short History. <http://foreignpolicy.com/2014/03/17/al-qaeda-core-a-short-history/> (Letöltés időpontja: 2015. 12. 23.)

¹¹ Kevin Conlon: North Korea threatens to attack U.S. <http://edition.cnn.com/2015/08/15/world/north-korea-threats/> (Letöltés időpontja: 2015. 12. 12.)

¹² Jethro Mullen: North Korea warns U.S. it's ready to use nuclear weapons 'any time'. <http://edition.cnn.com/2015/09/15/asia/north-korea-nuclear-program/> (Letöltés időpontja: 2015. 12. 12.)

A modern hadászatban bekövetkezett legjelentősebb változás az, hogy napjainkban magunk választjuk meg háborúinkat. Az Egyesült Államok akkor is a világ vezető nagyhatalma lenne, ha 2003-ban nem szállja meg Irakot, ahogyan előbb-utóbb Magyarország is csatlakozhatott volna a NATO-hoz, ha nem is nyújt segítséget a balkáni háború idején. Az ilyen, valamelyest önszántunkból vívott háborúk esetén kritérium, hogy a lehető legkevesebb emberáldozattal járjanak. Ezt természetesen nem lehet a nullára csökkenteni, így az elhúzódó háborúk során folyamatosan csökken a támogatás a társadalom részéről. Ez olyan nyomást gyakorol a vezetőkre, amelynek eredménye egy visszafogottabb, óvatos erő kifejtés. Ez a terrorszervezetek, gerillacsoportok, felkelők és az állami megbízású elkövetők számára egyaránt üdvös.

Porkoláb Imre tanulmányából¹³ kiolvasható az al-Kaida, az Iszlám Állam és más szervezetek stratégiájának magyarázata: „A terrorizmus olyan hadviselési forma, amelynek közvetlen célja a félelemkeltés, és célpontjai elsősorban a nem harcoló felek (általában a fegyvertelen civil lakosság). A terrorizmus komplex jelenség. Sok esetben államhatárokon belüli tevékenységet jelent, de (különösen az 1970-es évek óta) egyre gyakoribb az államhatárokon túlnyúló terrorizmus. Mivel ezeket a tevékenységeket autonóm, nem-kormányzati szervek hajtják végre, így a szakirodalom a transznacionális terrorizmus néven ismeri ezt a jelenséget annak érdekében, hogy megkülönböztesse azoktól a terrortámadásoktól, amelyek mögött állami támogatás sejthető. Ez utóbbi jelenséget nemzetközi terrorizmusnak nevezik. A nemzetközi terrorizmus kedvelt formája a hadviselésnek, mivel sok állam felismerte, hogy a gazdaságilag fejlett, számottevőbb katonai erővel rendelkező ellenfelekkel szemben nem képes felvenni a harcot, csak abban az esetben, ha aszimmetrikus hadviselést folytat.”

Fontos kettéválasztani a belföldi és az országhatárokon átnyúló terrorizmust, hiszen előbbi esetben valamilyen politikai cél vezérli az elkövetőket, valamilyen változást akarnak kiprovokálni (lásd az ETA baszk terrorszervezet tevékenysége Spanyolországban és az IRA tevékenysége az Egyesült Királyságban), ugyanakkor a nemzetközi terrorizmus túlmutat ezen. Napjainkban a határokon átívelő terrorcselekmények leggyakoribb elkövetője az Iszlám Állam – vagy egyes hozzájuk köthető, általuk motivált csoportok –, céljuk pedig a nyugati világ megfélemlítése különböző merényletek által, mint a párizsi terrorcselekmények¹⁴ vagy a bostoni futóversenyen történt robbantás.¹⁵

AZ ASZIMMETRIKUS HADVISELÉS KIHÍVÁSAINAK CSOPORTOSÍTÁSA

Erkölcsei kihívások

A nyugati világ és például a szélsőséges iszlamista elkövetők értékrendje közötti különbség nagy problémát okoz számunkra. Ez jelenti az aszimmetrikus hadviselés egyik legjelentősebb kihívását, hiszen mi nem tehetjük meg azt, amit ők megengednek maguknak. Cselekményeikre nem válaszolhatunk hasonló módszerekkel, nem elfogadott a különböző radikális eszközök használata sem a nemzetközi egyezmények, sem országaink lakossága szemszögéből. Éppen ezért tekinthetjük az aszimmetrikus hadviselés egyik legnagyobb problémájának azt az

¹³ Porkoláb Imre: Katonai műveletek aszimmetrikus konfliktusokban. Kard és Toll, 2006/1. szám, 2006, 24–31.

¹⁴ Paris attacks: what happened on that night. <http://www.bbc.com/news/world-europe-34818994> (Letöltés időpontja: 2015. 12. 23.)

¹⁵ Boston Marathon bombings. <http://www.history.com/topics/boston-marathon-bombings> (Letöltés időpontja: 2015. 11. 25.)

erkölcsi gátat, ami megakadályozza, hogy teljesen hatékony válaszlépésekkel élhessünk a terrorszervezetekkel, egyéb állami vagy nem állami szintű szereplőkkel szemben.

A terrorcselekmények egyértelműen kilógnak a szimmetria úgynevezett tükörképéből: nekünk nincsenek ahhoz hasonló metódusaink. Ha akarnánk sem lehetnének, hiszen – a fentiek alapján – a háborúk megítélése nagyon fontos szempont abban a világban, ahol az adófizetők pénzéből folytatjuk tevékenységünket, a hátszágok civil lakossága adja és tartja fenn a meghatalmazást a politikai vezetés és a hadsereg részére.

Logisztikai kihívások

Az egyik legszembetűnőbb eltérés a hagyományos háborús tevékenységekkel összehasonlítva, hogy az aszimmetrikus ellenségekkel szembeni tevékenységet idegen területen kell lefolytatnunk. Ezáltal olyan problémákat kell megoldanunk, amelyeket egy országok közti arcvonal esetén nem kellene. Afganisztán fővárosa, Kabul légvonalban 11 163 km-re fekszik Washington városától. Ez óriási távolság, miközben rendkívüli ember- és eszközanyagot kellett, kell folyamatosan eljuttatnia az Egyesült Államoknak a térségbe. Ez nemcsak megterhelő költségekkel jár, de a szervezés, lebonyolítás is olyan hosszúra nyúlik, hogy stratégiai fenyegetést jelentene minden egyes logisztikai hiba, minden egyes csúszás a szállítás megszervezésében. A csapatok nem maradhatnak ivóvíz nélkül, nem teljesíthetik járőr-kötelezettségeiket üzemanyag nélkül.

Harcászattechnikai kihívások

Keveset emlegetett, és a technikai fejlődésnek köszönhetően egyre halványuló kihívást jelentenek a harcászattechnikai eszköztár hiányosságai. Éppen ezért volt szükséges és helyes döntés a felderítőképességek nagyfokú fejlesztése az elmúlt évtizedekben. Egy viszonylag alacsony költséggel működő pilóta nélküli repülőeszköz rengeteg terhet képes levenni a hírszerzés válláról.¹⁶ A későbbi fejlesztések már arra irányultak és irányulnak, hogy ezen eszközök sikeresen végezhesenek el támadó feladatokat is, így elérve, hogy a legtöbb harcérintkezés során – legyen az támadó vagy védelmi jellegű – ne kelljen emberáldozattal számolnunk. A drónok használatában mára komoly eredményeket mutathatunk fel, miután sikeresen kutattak fel rejtett kiképzőbázisokat, vagy végeztek ellenséges harcosokkal.¹⁷ Ezáltal tovább csökken a megvívott háborúk embervesztése, ezzel együtt lelassítható a társadalom támogatásának csökkenése.

A másik oldalon azonban a terrorszervezetek kezébe olyan fegyverek kerültek, amelyek korábban hozzáférhetetlenek, vagy csak nagyon nehezen megszerezhetőek voltak számukra. Korábban állami szintű szervevtől tudtak csupán zsákmányolni egy-egy komoly fegyvert, mára azonban, főleg az internet kevésbé áldásos tartományai miatt, bárki utánajárhat a nagy pusztító erővel bíró fegyverek otthoni elkészítésének, kiskereskedelembe beszerezhető anyagok felhasználásával. Ez a nagy költségvetésbeli különbség ellenére drasztikusan nő-

¹⁶ Keiligh Baker: Two British ISIS jihadist killed by RAF drone 'gave themselves away when they phoned friends at home in the UK'. <http://www.dailymail.co.uk/news/article-3232742/ISIS-jihadist-killed-drone-gave-away-phone-call.html> (Letöltés időpontja: 2015. 12. 20.)

¹⁷ Richard Osley: Abu Nabil: ISIS leader in Libya 'killed by US drone strike'. <http://www.independent.co.uk/news/world/africa/abu-nabil-isis-leader-in-libya-killed-by-us-drone-strike-a6734961.html> (Letöltés időpontja: 2015. 12. 20.)

velte a bennünket fenyegető veszélyt. Az ehhez hasonló szervezetek ugyanis nem tartják be a biológiai, vegyi és atomfegyverekre vonatkozó nemzetközi korlátozásokat, mára azonban elérték, hogy képesek előállítani és alkalmazni azok egy részét.

Pszichológiai kihívások

A lélektani kihívások felelősek legnagyobb részben a fejlett országok lakosságának háborútól való elfordulásáért, számos kormány bukásáért, a béketeremtő vagy békefenntartó missziókban harcoló katonák demoralizálásáért.

Mindig is nagy jelentőséggel bírt az ellenség harci kedvének megtörése, ennek egyik és legfontosabb eszközévé vált mára a háborúra felhatalmazást adó közeg (társadalom) pszichológiai elrettentése (lásd a korábbiakban hivatkozott merényletek). A különböző terrorcselekmények azt az érzetet keltik az emberekben, hogy számukra felesleges kockázattal és károkkal jár a háború, hiszen az idegen földön vívott, részükről nem mindig átlátható folyamatok nem érik meg az anyaországban elszenvedett veszteségeket. Emiatt nagyon fontos az ilyen tragédiák megakadályozása, az esetleges sikeres merényletek után a megfelelő kommunikáció, amelynek segítségével a legkisebb morális veszteséggel vészeltethető át a terrorcselekményt követő közvetlen időszak.

A terrorszervezetek, felkelők egyik legnagyobb előnye a missziós tevékenységet folytató hadseregekkel szemben, hogy nem különösképpen veszik számításba embervesztéseiket. A „ha egy meghal, lesz helyette másik” hozzáállás határozza meg stratégiájukat. Ezzel szemben nekünk minden egyes emberáldozat számít, jellemzően minden halotról beszámol a média, minden esetben felháborodik társadalmunk egy része azon, hogy egyáltalán részt veszünk az adott háborúban.¹⁸

További hátrány, hogy amíg a nyugati szövetségek törekvése egy adott misszió lehető leggyorsabb és leghatékonyabb lezárása, addig ellenségeinknek éppen a konfliktus időbeni elnyújtása a célja. Könnyedén alkalmazkodnak hozzá, hiszen erkölcsi gátak nem akadályozzák őket, anyagilag pedig csupán a mi költségvetésünk töredékét fordítják tevékenységükre. Emiatt minden missziós jelenlét rendkívül idegőrlő, hiszen végig szemünk előtt lebeg, hogy talán nem lehetséges teljes sikerre vinni.

ÖSSZEGRÉS

Az elmúlt fél évszázadban nem sikerült kielégítő megoldást találni az – immár klasszikusnak nevezhető – gerilla- és terrorcselekmények ellen, ám máris megjelent egy újabb típusú kihívás az Iszlám Állam képében. Az Iszlám Állam ötvözi a két harcmodor veszedelmes tulajdonságait, valamint eszmét szolgáltat a világ bármely pontján, egyre nagyobb muszlim közösségekben élő, elkeseredett és radikalizálható fiataloknak. Korábban nem kellett szembenéznünk olyan szervezettel, amely a fizikai jelenléte nélkül is óriási károkat okozhat hátországunkban. Az Iszlám Államról azonban elmondhatjuk, hogy nem csupán egy szervezet és önkényesen alapított állam, de mindezekeken felül egy határtalan eszme is.¹⁹ Az ilyen típusú fenyegetésekre is kötelességünk keresni a választ, elemzőmunkát végezni és ötletekkel

¹⁸ American casualties in Iraq, Afghanistan, and beyond. <http://usatoday30.usatoday.com/news/world/casualties.htm#afghan> (Letöltés időpontja: 2015. 11. 17.)

¹⁹ 'ISIS is just an idea; you can't go to war against an idea.' <https://www.rt.com/op-edge/233463-libya-middle-east-conflict-war/> (Letöltés időpontja: 2015. 12. 23.)

előállni, hiszen egyre sürgetőbb fenyegetést jelentenek nemcsak a Közel-Kelet népei, de a nyugati társadalmakban élő emberek számára is. Munkámban a kihívás egészét kívántam kisebb egységekre bontani, és aszerint vizsgálni. Véleményem szerint minden szervezetnek kötelessége a saját érintettségi körébe tartozó kérdésekre megfelelő válaszok után kutatni, ezáltal pedig közelebb kerülni társadalmunk biztonságának megszilárdításához.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- 9/11: Timeline of events. <http://www.history.com/topics/9-11-timeline>
- Al Qaeda Core: A Short History. <http://foreignpolicy.com/2014/03/17/al-qaeda-core-a-short-history/>
- American casualties in Iraq, Afghanistan, and beyond. <http://usatoday30.usatoday.com/news/world/casualties.htm#afghan>
- American taxpayers spend nearly \$10 million a day fighting ISIS. <https://www.rt.com/usa/313664-american-taxpayers-millions-isis/>
- Arreguín-Toft, Ivan: *How the weak win wars. A theory of asymmetric conflict*. International Security 26. évf. 1. szám, 2011.
- Baker, Keiligh: *Two British ISIS jihadis killed by RAF drone 'gave themselves away when they phoned friends at home in the UK'*. <http://www.dailymail.co.uk/news/article-3232742/ISIS-jihadis-killed-drone-gave-away-phone-call.html>
- Boston Marathon bombings. http://www.history.com/topics/boston-marathon-bombings_
- Conlon, Kevin: *North Korea threatens to attack U.S.* <http://edition.cnn.com/2015/08/15/world/north-korea-threats/>
- 'ISIS is just an idea; you can't go to war against an idea.' <https://www.rt.com/op-edge/233463-libya-middle-east-conflict-war/>
- Kilcullen, David: *The accidental guerrilla*. Oxford University Press, 2011. ISBN: 0199754098.
- Mack, Andrew: *Why big nations lose small wars: the politics of asymmetric conflict*. World Politics, 27. évfolyam 2. szám, 1975.
- Mullen, Jethro: *North Korea warns U.S. it's ready to use nuclear weapons 'any time'*. <http://edition.cnn.com/2015/09/15/asia/north-korea-nuclear-program>
- Osley, Richard: *Abu Nabil: ISIS leader in Libya 'killed by US drone strike'*. <http://www.independent.co.uk/news/world/africa/abu-nabil-isis-leader-in-libya-killed-by-us-drone-strike-a6734961.html>
- Paris attacks: what happened on that night. <http://www.bbc.com/news/world-europe-34818994>
- Porkoláb Imre: *Katonai műveletek aszimmetrikus konfliktusokban*. Kard és Toll, 2006/1. szám.
- Powerful propaganda: Vietnam journalists' role in war. <http://www.usatoday.com/videos/news/world/2015/04/22/26168025/> (Letöltés időpontja: 2016. 01. 11.)
- Resperger István – Túri Viktória: *A terrorizmus és az aszimmetrikus hadviselés pszichológiai aspektusai*. http://www.repulestudomany.hu/kulonszamok/2010_cikkek/Resperger_I-Turi_V.pdf
- Sz. Jónás Ilona (szerkesztő): *Középkori egyetemes történeti szöveggyűjtemény*. Osiris Kiadó, 1999.
- The first television war. <http://www.americanforeignrelations.com/O-W/Television-The-first-television-war.html>
- Thornton, Rod: *Asymmetric Warfare*. Polity Books, 2007. ISBN: 9780745633657.
- Winter, Yves: *The asymmetric war discourse and its moral economies: a critique*. International Theory (2011), Cambridge University Press, 2011.
- <http://www.dailymail.co.uk/wires/afp/article-3050148/Powerful-propaganda-Vietnam-journalists-role-war.html>

Nógrádi György – Pákozdi Nóra:

A CSALÁDI HÁTTÉR SZEREPE A RADIKALIZÁLÓDÁS FOLYAMATÁBAN

ÖSSZEFOGLALÓ: Az Európából útnak induló harcosok családtagjainak megdöbben nyilatkozatai rávilágítottak a fiatalok elszigetelődésének veszélyeire és labilis korszakának modern kihívásaira. Látható az is, hogy nemcsak a muszlim közösségek, hanem középosztálybeli családok fiataljai is a radikális tanok mellett döntöttek. A szerzők tanulmányukban bizonyítják, hogy a befolyásoló tényezők között fontos szerepet tölt be a családi kapcsolatok hatása: kiemelt befolyással bírhat a dzsihadisták elköteleződésének folyamatára. Az elemzés számba veszi azokat a tényezőket, amelyek során a családi háttér reakciói lökést adhatnak a fiatalok radikalizációjának, valamint kiemel olyan veszélyeztetett csoportokat, amelyek felfedezhetik a fundamentalista közösségekben rejlő lehetőségeket, így felhívhatják a családtagok és a környező közösség figyelmét a potenciális radikalizációra.

KULCSSZAVAK: radikalizáció, fundamentalizmus, terrorizmus, külföldi harcosok, második generációs migránsok, toborzás

A 21. század fenyegetései közül jelentősen kiemelkednek a terrorszervezetek által regionális és globális célokra irányított támadások és azok előkészítő munkálatai, amelyek a modern eszközök és a legkülönbébb propagandamódszerek használatával mára világszerte érzékelhető problémává nőttek ki magukat. Bár a radikális csoportok elsődleges célja a szervezet központjának, felépítésének és aktív harcosainak védelme, ugyancsak jelentős figyelmet fordítanak az utánpótlás biztosítására is. Toborzásuk a modern technika fejlődésével egyre több potenciális támogatót ér el, meggyőző erejük az utóbbi években több száz aktív és passzív külföldi szimpatizánst tudott a csapataik segítségére sarkallni.

Az utóbbi évek legszervezettebben működő és legkiterjedtebb hálózattal rendelkező, többnyire a Közel-Keleten, valamint Afrika néhány muszlim államában teret nyerő Iszlám Állam (IÁ) terrorszervezet működése nemzetközi fellépést követelt. A terrorszervezetekhez való csatlakozást megelőzendő, az európai rendfenntartó erők célja a fundamentalista tanok követőinek felügyelete és lehetőség szerint további radikalizálódásuk¹ megelőzése. Figyelmet fordítanak a helyi vallási központok munkájára, amely során több esetben tartóztattak le radikális tanokat hirdető, csatlakozásra buzdító imámokat és a dzsihad folytatására készülő extrémista személyeket is. Nem állja meg a helyét azonban az a nézet, miszerint a vallási központok felügyeletével jelentősen visszafogható az európaiak radikalizációja, hisz a tanok már nem csupán ilyenformán terjednek, a külföldi harcosok több forrásból ismerik meg a fundamentalista ideológia felhívásait.

¹ A tanulmány során kiemelten a muszlim radikalizációs tendenciákat értjük, azonban további kutatásokban érdemes kiemelni a családi viszonyok és a szélsőséges politikai vagy etnikai mozgalmak közötti kapcsolatot is.

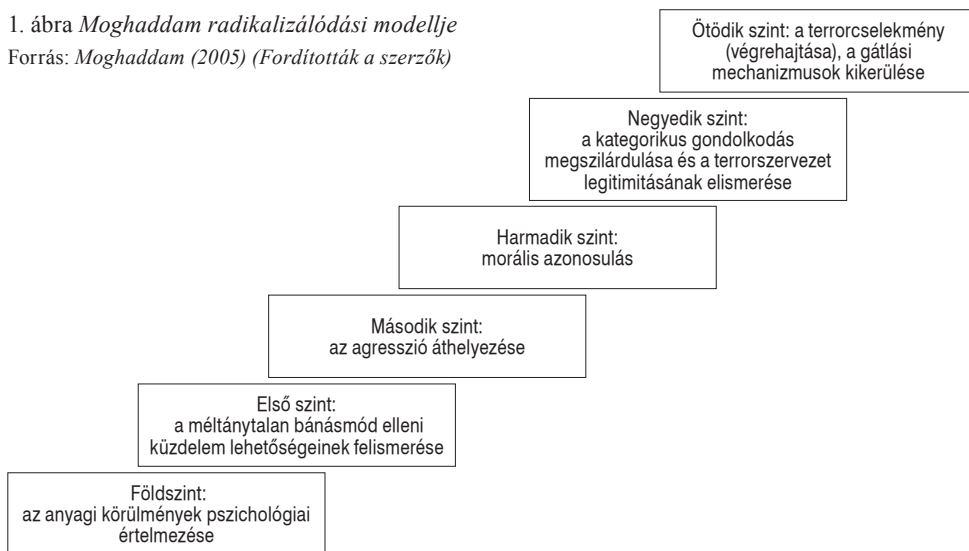
A RADIKALIZÁLÓDÁS FOLYAMATA

A mainstreamtől eltérő politikai, társadalmi vagy vallási irányzatok hol szűkebb, de erős támogatói körben terjesztik a nézeteket (például náciizmus), hol univerzális támogatásra törekednek (például a jelenlegi fundamentalista iszlám radikális csoportok). Ahhoz, hogy ezekkel a módszerekkel hatékonyan fel tudjuk venni a harcot és a potenciális támogatókat visszatartsuk a radikális ideológia elfogadásától, ismerni kell a propaganda által megindított általános folyamatokat és azon pull-faktorokat, amelyek meggyőzik a labilis fiatalokat.

Míg elméleteiben Ehud Sprinzak a radikalizációt illetően a politikai legitimitáció fontosságára helyezi a hangsúlyt,² a radikalizálódás általános folyamatát Fathali M. Moghaddam az alábbi, lépcsőzetesen felépülő piramismodellen keresztül ábrázolta.

1. ábra *Moghaddam radikalizálódási modellje*

Forrás: *Moghaddam (2005) (Fordították a szerzők)*

Moghaddam értelmezése szerint a terrorizmushoz vezető útnak hat állomása van. Minden szinten egyre csökken a jelenlévők száma, az ötödik (tényleges, terrorista cselekmények kivitelezését jelentő) fázis pedig csak néhányan érik el. A legelső szinten lévők relatív szegénységet és korlátozott társadalmi mobilitást élnek meg, amely társul a többségi társadalom felől érzékelt ellenszenvvel és elnyomásérzettel. A fázisokon lépkedve a kirekesztettség percepciója tovább erősödik, a harmadik fázisban megjelenik az agresszió verbális kifejezése, amelyet később a terrorista szervezetek ideológiájával való szimpatizálás és végül a terrorista akció kivitelezése követ.³

² Ehud Sprinzak: The process of delegitimation: Towards a linkage theory of political terrorism. Radicalisation Research, 2011. November 10. <http://www.radicalisationresearch.org/research/sprinzak-1991-process/> (Letöltés időpontja: 2016. 04. 14. 13:07)

³ Fathali M. Moghaddam: The Staircase to Terrorism – A Psychological Exploration. Georgetown University. Journal of Strategic Security, Volume 4, Winter 2011, 40–41. <http://scholarcommons.usf.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1140&context=jss> (Letöltés időpontja: 2016. 04. 14. 13:22)

Moghaddam elemzését tovább bontva ki kell emelni, hogy a radikális ideológia követői és a terroristák között jelentős különbség van.⁴ A „radikális ideológia követői” azok, akik a radikalizációt erőszak nélkül élik meg. Terrorista jelzővel kell viszont ellátni azt, aki támadásokat hajt végre és aktív támogatója a radikális irányzatok erőszakos egységeinek is.⁵

A veszélyeztetett csoportokat és egyéneket tekintve ki kell emelni, hogy eddig nem volt olyan minta, amely egyértelműen kategorizálhatta volna tipikus jellemvonásaikat. A támogatók széles skálájú társadalmi és gazdasági háttérrel rendelkeznek, így a jellegzetességek bemutatásánál a profilalkotást megkönnyítő specifikus előrejelzéseket nem lehet nyújtani. Mivel univerzális töréspontokat nehéz találni, Horgan hat rizikófaktor kiemelésével ad keretet a veszélyeztetettség meghatározó tényezőinek. Ezek az elemzés szerint a következők:⁶

- „érzelmi sérülékenység” (harag, elidegenedés, jogfosztottság érzése): gyakran azzal együttesen, hogy a családi környezetből elszakadva máshol keresik a lelki útmutatást, sérelmeikre a megoldásokat;
- elégedetlenség és kiábrándulás a politikából, részvétel a politikai változásért küzdő tiltakozásokban;
- azonosulás vagy személyes tapasztalat a muszlimokat ért sérelmekkel (előítéletek, üldöztetés, gyilkosságok) kapcsolatban;⁷
- az a meggyőződés, hogy az állam és annak szimbólumai ellen erkölcsileg indokolt a küzdelem;⁸
- a radikális szervezetekhez való csatlakozásból származó előnyök felfedezése (megbecsült státusz, hatalom, pénzbeli juttatások, egyéb javak);
- közeli (baráti, családi) személyes kapcsolatok kiépítése a hasonló változásokat megelőkkel, akikben társra talál a radikalizáció során.

Horgan tanulmányában felhívja a figyelmet arra is, hogy ezek a tényezők csak ritkán állnak önállóan, leggyakrabban többnek az együttállása befolyásolja az egyéneket.⁹

Bár a radikalizálódás menetét nem lehet kizárólag egy mintával leírni, az általános lélektana mögött a Mogaddham által felfestett lépések feltételezhetőek. Az viszont állítható, hogy a terrorizmus elérése az európai területeken csupán egy igen szűk réteget érint, akik

⁴ Már csak abból a szempontból is, hogy az erőszak csupán a legfelső szinteken érzékelhető, a megelőző fázisokban csupán ellenérzésről beszélhetünk.

⁵ Jamie Bartlett – Jonathan Bridwell – Michael King: *The edge of violence – a radical approach to extremism*. 2010. http://www.demos.co.uk/files/Edge_of_Violence_-_web.pdf (Letöltés időpontja: 2016. 04. 14. 13:23)

⁶ John Horgan *From Profiles to Pathways and Roots to Routes: Perspectives from Psychology on Radicalization into Terrorism*. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 2008, 82–83. <http://ann.sagepub.com/content/618/1/80> (Letöltés időpontja: 2016. 04. 14. 13:28)

⁷ Példaként említhető többek között a 18 éves holland Robbin van Dolderan, aki szülei nyilatkozatai szerint azért csatlakozott a szíriai harcokhoz, mert nagy hatással voltak rá a vegyi fegyverek hatását bemutató képek. Eredetileg a háború kegyetlenségeinek enyhítéséért döntött a kiutazás mellett Issa Abd al-Rahman doktor is, aki a londoni Imperial College tanulója volt, később Szíriában egy kórházban folytatta munkásságát, és csatlakozott az Iszlám Állam harcosaihoz. Forrás: Meir Amit Intelligence and Terrorism Information Center, *Foreign fighters from Western countries in the ranks of the rebel organizations affiliated with Al-Qaeda and the global jihad in Syria*, 2014, 20. http://www.terrorism-info.org.il/Data/articles/Art_20616/E_208_13_409304481.pdf (Letöltés időpontja: 2016. 04. 14. 13:26)

⁸ Az iraki háborúban a nyugati országok (ezen belül is kifejezetten az Egyesült Államok) katonái által végrehajtott kegyetlenségeket hirdető propaganda és a labilis családi körülmények befolyásolták például a Londonból származó Michael Adebolajoét, hogy a radikális ideológiát követve csatlakozzon terrorszervezetekhez. Forrás: Dominic Casciani: *Woolwich: How did Michael Adebolajo become a killer?* BBC.com, 2013. <http://www.bbc.com/news/magazine-25424290> (Letöltés időpontja: 2016. 04. 14. 13:28)

⁹ Horgan: i. m. 85.

többnyire ideológiailag elkülönülve a mérsékelt környezettől, a világgépük formálódása során új értelmet keresve fordulnak a tiszta normarendszerű fundamentalista tanok követése felé. Tehetik mindezt egyénileg (lone-wolf/lone-actor terrorism)¹⁰ vagy egy közösség tagjaként. A cél a vizionált vagy megtestesült társadalmi, politikai vagy vallási elnyomásuk feloldása, fundamentalista ideológiájuk kinyilatkoztatása.

KIEMELTEN ÉRINTETT CSOPORTOK, A CSALÁDI KAPCSOLATOK JELENTŐSÉGE

Elemzésünk központi témája a családnak a radikalizációban betöltött szerepe. A kérdéskörön belül kiemelten kell foglalkoznunk a családi párbeszéd jelentőségével, a bizalom, a felelősségkörök tisztázásának és az egyértelmű normarendszer kiépítésének fontosságával.

Paul Gill felmérése is alátámasztja azt a tényt, hogy a családoknak jelentős szerepe van a radikalizációban. Kutatása során bizonyította, hogy a terrorista akciók kivitelezőinek ideológiai elköteleződéséről a családoknak több mint 64 (más forrásokban 81¹¹) százaléka tudott.¹²

Megerősítette ezt a tényt többek között Didier Bigo, az Európai Parlament egyik kutatója,¹³ valamint Scott Atran, az Oxfordi Egyetem kutatója is egy 2015. áprilisi beszédében. Utóbbi elmondta: felmérése szerint négyből egy európai radikális harcos családi befolyásra választja a dzsihadista vonalat.¹⁴

A radikális szervezetek vezetőit vizsgáló pszichológiai kutatásokból kitűnt, hogy legtöbbjük nem vesz részt az ideológia hangos propagandájában, mi több, a többség kifejezetten csöndessé és visszahúzódóvá válik elköteleződésének kiteljesedésekor. Dr. Deborah Schurman-Kauflin pszichológus szerint ennek egyik oka, hogy sok radikális vezető otthon is megtapasztalja az erőszakot, és közeli emlékeik miatt olyan pszichológiai változásokon mennek keresztül, amely során a nyílt véleménykifejtés és a közvetlen erőszakot kiváltó azonnali reagálás helyett preferálni kezdik a megfontolt, hatékony, manipulatív kommunikációt.¹⁵ A visszahúzódó jellem persze önmagában nem jelent pszichológiai problémát, és a fiatalok változó viselkedésmódja sem minden esetben vezet radikalizációhoz. A különböző tényezők halmozott jelenléte azonban rávilágíthat az esetleges labilis egyénekre, akik családi,

¹⁰ „Magányos farkas” (lone-wolf) terroristának nevezik azokat, akik erőszakos tevékenységeket követnek el radikális szervezetek ideológiájának támogatásaként, azonban közvetlenül nem tagjai radikális csoportoknak, támadásaikat egyedül tervezik meg és önállóan kivitelezik. Forrás: Raffaello Pantucci: A Typology of Lone Wolves: Preliminary Analysis of Lone Islamist Terrorists. 2011. http://www.trackingterrorism.org/sites/default/files/chatter/1302002992ICSRPaper_ATypologyofLoneWolves_Pantucci.pdf (Letöltés időpontja: 2016. 04. 14. 13:37)

¹¹ United States Secret Service – United States Department of Education: The final report and findings of the safe school initiative: implications for the prevention of school attacks in the United States. 2002, 20. <https://www2.ed.gov/admsins/lead/safety/preventingattacksreport.doc> (Letöltés időpontja: 2016. 04. 14. 13:37)

¹² Gill–Horgan: Bombing Alone: Tracing the Motivations and Antecedent Behaviors of Lone-Actor Terrorists. 2014. <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4217375/> (Letöltés időpontja: 2016. 04. 14. 13:37)

¹³ Didier–Bonelli: Preventing Violent Radicalisation and Terrorist Recruitment in the EU. The Threat to Europe by Radical Islamic Terrorist Groups. Briefing Paper for the European Parliament, 2008, 16–22. <http://www.europarl.europa.eu/document/activities/cont/200804/20080407ATT25852/20080407ATT25852EN.pdf>

¹⁴ Greg Downey: Scott Atran on Youth, Violent Extremism and Promoting Peace. 2015. <http://blogs.plos.org/neuroanthropology/2015/04/25/scott-atran-on-youth-violent-extremism-and-promoting-peace/> (Letöltés időpontja: 2016. 04. 14. 13:45)

¹⁵ Dr. Deborah Schurman-Kauflin: Profiling Terrorist Leaders. 2013. <https://www.psychologytoday.com/blog/disturbed/201310/profiling-terrorist-leaders> (Letöltés időpontja: 2016. 04. 14. 14:00)

tágabb közösségből érkező vagy deradikalizációs programok által nyújtott lehetőségeken keresztül visszafoghatóak.

A radikális családok gyermekei

A fundamentalista ideológia beépítéséért, a moghaddami modellben való előrehaladás felgyorsításáért kiképzőtáborok operálnak a Közel-Keleten és Európában is több helyen, ahol a fiatal gyermekeket már egészen korai éveikben nevelik a *saría* radikális értelmezésére és az extrémista tanok feltétel nélküli követésére.¹⁶ A leendő harcosok a kiképzés során egyértelmű iránymutatást kapnak és erősen szabályozott normarendszerbe nőnek bele, a dzsihád folytatásának megkérdőjelezése többnyire fel sem merül. Ebben a helyzetben a folyamat lineáris és nehezen megszakítható, a gyermek ugyanis a radikális környezetet tekinti magáénak, és mind a szoros, mind a távolabbi ismeretségi köréből megerősítést kap a fundamentalista ideológia követésére. A moghaddami modell grádicsait átlépve a tanítás a moderált ellenérzést elveti, a Korán tanításaira hivatkozva az aktív dzsihádöt erősíti. A kiképzőtáborok gyengesége így pontosan a megelőző fázisok kihagyásából adódó ideológiai megalapozottság hiánya lehet. Éppen ezért épít több deradikalizálódást célzó program¹⁷ a nyílt vallási és társadalmi diskurzusra, valamint az oktatás lehetőségének kitágítására, amely során a fiatalok racionalizálhatják gondolkodásmódjukat.

A kiképzőtáborok résztvevőinek többsége a helyi közösségek muszlim tagjaiból származik, akik a családi közegben is napi szinten élnek a radikalizációt. Legyen az az üldöztetés egyik ellenszere (a Közel-Kelet államaiban a hűséget nem fogadók között kevesen tudják vállalni az adófizetést, így vagy a kockázatos menekülést, vagy a radikális szervezetekhez való csatlakozást választják),¹⁸ vagy elköteleződés a fundamentalista tanok mellett – a néhány hónapos kiképzés során a leendő harcosok megerősítést kapnak az extrémista cselekedetek legitimitációját illetően. A család szerepe ebben az esetben érzékelhető, hisz az idősebb férfi tagok megerősítése a fiatalabb fiúkban további biztatásként él.

Testvéri kapcsolatok révén egy családon belül a fiatalok akár a szülőktől elszakadva egy új közösség tagjaként,¹⁹ vagy egymást erősítve, ketten önállóan is felvehetik és támogathatják a radikális ideológiákat. Így tett többek között Dzsohar és Tamerlan Carnajev massachusettsi csecsen testvérpár is, akik a 2013-as bostoni maratnon véghez vitt bombatámadásukkal hívták fel magukra az FBI és a nemzetközi közösség figyelmét.²⁰ Tamerlan 2012 óta több dagesztáni és csecsenföldi úton vett részt, ahonnan az al-Kaida szervezet ideológiáját támogatva tért haza, hogy testvére meggyőzése után terrortámadásokat hajtsanak végre.²¹ De a

¹⁶ Dr. Besenyő-Prantner-Speidl-Vogel: *Az Iszlám Állam – Terrorizmus 2.0; Történet, ideológia, propaganda*. Kossuth Kiadó, Budapest, 2016, 53.

¹⁷ ICSR Prisons and Terrorism – Radicalisation and De-radicalisation in 15 Countries. 2010. <http://icsr.info/wp-content/uploads/2012/10/1277699166PrisonsandTerrorismRadicalisationandDeradicalisationin15Countries.pdf> (Letöltés időpontja: 2016. 04. 14. 14:01)

¹⁸ Raymond Ibrahim: *Syria: Christians Forced From Home by Coalition Fighters*. 2015. <https://www.clarionproject.org/analysis/syria-christians-forced-home-coalition-fighters#> (Letöltés időpontja: 2016. 04. 14. 14:01)

¹⁹ Mint például Salah és Ibrahim Abdeslam.

²⁰ FBI: *Updates on Investigation Into Multiple Explosions in Boston, 2013*. <https://www.fbi.gov/news/updates-on-investigation-into-multiple-explosions-in-boston> (Letöltés időpontja: 2016. 04. 14. 14:04)

²¹ Committee on Homeland Security – *The Boston marathon bombings, one year on: A look back to look forward*. 2014, 34. <https://www.gpo.gov/fdsys/pkg/CHRG-113hhrg88783/pdf/CHRG-113hhrg88783.pdf> (Letöltés időpontja: 2016. 04. 14. 14:06)

testvéri kapcsolatok erejét bizonyítva említhetnénk Salah és Ibrahim Abdeslamot, valamint a Charlie Hebdo újságot megtámadó Kouachi testvérpárt, vagy a brüsszeli támadásokat elkövető Bakraoui fivéreket is. Ugyancsak radikális ideológiát sajátított el a dán al-Suedi testvérpár,²² akik 2013-ban Koppenhágában tervezték meg és a dán Jyllands-Posten hírlap szerkesztőségében hajtották végre terrortámadásaikat.²³

Kiemelendő, hogy a terrorszervezeteknek is érdekében áll a családokon belüli toborzás, hisz így a kommunikációnak nem feltétlenül van nyoma online felületeken.²⁴ Emellett a testvéri megerősítés löketet adhat az elbizonytalanodóknak, így az ideológia és a célok szem előtt tartásáért is előnyös.²⁵

A muszlim családok női tagjainak radikalizálódása is visszavezethető a családi kötelekek és tradicionális életvitel jellemzőire. Az oktatás és a tágabb környezet ismeretének hiánya, valamint a társadalmi szegregáció magas foka miatt a radikális ideológiák támogatóival egy közösségben élő muszlim nők fogékonyabbak a radikális ideológiák követésére.²⁶

Európai muszlimok

Az európai országokban érzékelhető radikalizáció hátterében azonban más tényezők játszanak szerepet. Muszlim identitásuk az európai területeken a helyi közösségekben teljesebben ki, azonban a mindennapokban többen identitásválságot élnek meg.²⁷ A brit hírszerzés adatai szerint a többségnek stabil kapcsolata és gyermekei is vannak.²⁸ Legtöbbjük nem radikalizálódik, és a családi háttér, valamint a vallási közösség is a mérsékelt tanításokat követve éli meg hitét.

Néhányan azonban lavírozva az európai normarendszer homályos szabályai és a muszlim kötelezettségek között, kirekesztve vagy a többségi társadalomtól elkülönült egységként értelmezhetik magukat. Amennyiben ez a tapasztalat a ma igencsak elterjedt és egyre erősödő előítéletekkel és kirekesztéssel párosul, a közösség védekezési mechanizmusokhoz fordul és bezár. Ezen zárt, összetartó közösségekben a bizalom magas foka miatt könnyebben alakulnak ki szoros kapcsolatok, amelyek akár a családi kötelekeknel is erősebbé fonódhatnak. A fundamentalista csoportok éppen ezért összpontosítanak a balkáni területeken működő muszlim közösségek vezetőivel kiépített kapcsolat fenntartására és erősítésére, mely révén nemcsak anyagi támogatásra, hanem utánpótlás biztosítására is számíthatnak. A fundamentalista (leginkább vahabita és szalafita) tanokat hirdető imámok tanítása a bizalom magas szintje miatt közvetlenül éri el a fiatalokat, akik a közösség megerősítését is élvezik.

²² Meir Amit Intelligence and Terrorism Information Center: i. m. 66.

²³ Per Gudmundson: The Swedish Foreign Fighter Contingent in Syria. 2013. <https://www.ctc.usma.edu/posts/the-swedish-foreign-fighter-contingent-in-syria> (Letöltés időpontja: 2016. 04. 14. 14:08)

²⁴ Jim Yardley: Brussels attacks: why are so many terrorists brothers? The Irish Times, 2016. <http://www.irishtimes.com/news/world/europe/brussels-attacks-why-are-so-many-terrorists-brothers-1.2585730> (Letöltés időpontja: 2016. 04. 14. 14:10)

²⁵ Bloom–Horgan: All in The Family: A Primer on Terrorist Siblings. 2013. <http://sites.psu.edu/icst/2013/04/20/all-in-the-family-a-primer-on-terrorist-siblings/> (Letöltés időpontja: 2016. 04. 14. 14:10)

²⁶ Youth Justice Board: Preventing Religious Radicalisation and Violent Extremism. 2012, 33. https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/396030/preventing-violent-extremism-systematic-review.pdf (Letöltés időpontja: 2016. 04. 14. 14:11)

²⁷ Uo. 31.

²⁸ Alan Travis: MI5 report challenges views on terrorism in Britain. 2008. <http://www.theguardian.com/uk/2008/aug/20/uksecurity.terrorism1> (Letöltés időpontja: 2016. 04. 14. 14:13)

Ezen Európában székelő radikális egységek tagjai a családi környezettől ugyan a példák szerint többnyire elszigetelődnek, a fundamentalista ideológiát akár közeli környezetükben is elterjeszthetik. Hangsúlyos példa erre többek között Abu Omár (korábbi nevén Hassan Mustafa Osama Nasr), aki egy dzsihadista koszovói apa leszármazottjaként az albániai radikális szervezetek támogatója volt 2013-ig.²⁹

A marokkói származású, hollandiai lakos Mourad Massali (Abu Baseer) a nyilatkozatok szerint azután döntött az Iszlám Államhoz való csatlakozásról, miután apja elhunyt. Radikalizálódása során Szíriába utazott, ahol a harcokban meghalt. Halálhírére reagálva öccse, Choukri Massali is kiutazott harcolni a felkelőkhöz, ő 2013-ban esett el.³⁰ A Massali fivérek esetében tehát egyértelműen kimutatható, hogy a közel-keleti területektől távol is figyelmet kell fordítani a családi kapcsolatok radikalizáló erejére, amelyben mind az apa-fiú, mind a fiútestvérek közötti szoros viszonyrendszer kiemelt szerepet játszik.

Bár a kutatási eredmények nagy százalékában a családok tudnak a fiatalok radikalizációjáról, a Molenbeekből (Brüsszel muszlim többségű, radikális személyeknek is lakóhelyet adó negyede) külföldre utazó, ott a harcokban részt vevő harcosok családtagjainak többsége csak a harcos halálával vagy egy rajtaütés során tudta meg gyermekük radikális hátterét.³¹ Ennek oka, hogy a trendek szerint a radikalizált egyének legtöbbször elfordulnak a családi párbeszédétől és a mérsékelt ideológiát valló társaktól, és a szintén fundamentalista közösségbe ágyazódva összetartó, zárt csoportot alakítanak ki.³²

A családi nyílt párbeszéd hiányára és a gyermekek elszigetelődésének veszélyeire hívta fel többek között a figyelmet Abdul Haqq Baker 2011-ben kiadott könyvében.³³ A 2001. szeptember 11-i támadások egyik szervezőjének, Zacarias Moussaoui-nak példáján keresztül támasztotta alá véleményét, miszerint az instabil és bizalomhiányos családi környezet is kiválthatja a radikalizációt. Moussaoui esetében ugyanis a bíróság a halálbüntetés helyett mérsékelt büntetést szabott ki, tekintettel arra a tényre, hogy az elkövető gyermekkorában instabil volt. Ezáltal és az egyértelmű normarendszer hiánya miatt a radikális muszlim vallás megismerésekor nem tudta megfelelően felmérni a veszélyeket, és az egyébként is labilis korszakában könnyen befolyásolhatóvá vált.³⁴

A családon belüli nyílt párbeszéd mellett figyelmet kell fordítanunk a mérsékelt tanok hirdetőinek munkájára is, akik – mint például Bosznia-Hercegovinában is több helyen – a radikális ideológia elítélését és a radikalizáció minden formájának megelőzését hangsúlyozzák szónoklataikban, vállalva ezzel többször a közvetlen fenyegetést és a helyi radikális közösségek több formában megnyilvánuló ellenszenvét is.³⁵

²⁹ Meir Amit Intelligence and Terrorism Information Center: i. m. 66.

³⁰ Uo. 40.

³¹ Jason Burke: Radicalisation in Molenbeek: 'People call me the mother of a terrorist'. 2016. URL: <http://www.theguardian.com/world/2016/mar/16/radicalisation-molenbeek-terrorist-brussels-belgian> (Letöltés időpontja: 2016. 04. 14. 14:16)

³² Dr. Alex P. Schmid: Radicalisation, De-Radicalisation, Counter-Radicalisation: A Conceptual Discussion and Literature Review. 2013, 27. <http://www.icct.nl/download/file/ICCT-Schmid-Radicalisation-De-Radicalisation-Counter-Radicalisation-March-2013.pdf> (Letöltés időpontja: 2016. 04. 14. 14:17)

³³ Lynn Davies Formers & Families, Transitional Journeys in and out of violent extremisms in the UK. 2015, 7. <http://www.connectjustice.org/UK-Formers-&Families.pdf> (Letöltés időpontja: 2016. 04. 14. 14:17)

³⁴ Uo.

³⁵ Grey Carter: Bosnian muslims attacked local imam 7 times due to his appeal to stay out of radical Islam and jihad in Syria. 2015. <https://theremustbejustice.wordpress.com/2015/01/06/bosnian-muslims-attacked-local-imam-7-times-due-to-his-appeal-to-stay-out-of-radical-islams-and-jihad-in-syria/> (Letöltés időpontja: 2016. 04. 14. 14:22)

A rendőrség fokozott járőrözéssel és rajtaütésekkel, valamint a nemzetbiztonsági szolgálatokkal és a külföldi hírszerzéssel is együttműködve próbálja kiszűrni a potenciális fundamentalistákat.

Első és többgenerációs migránsok

A kiterjedt európai hálózatok többnyire az összetartó muszlim közösség tagjaiból állnak, akik között a Szíriában és Irakban működő szervezetekkel való összeköttetésért felelős egyének is találhatóak. Bár soraikban jelen vannak első generációs bevándorlók is, kutatások bizonyítják, hogy a második generáció tagjai sokszor fogékonyabbak a radikalizációra, mint a közvetlenül beérkezők.³⁶

Ennek oka, hogy az első generációs migránsok a jobb életkörülmények jelentette változásokat közvetlenül megtapasztalják, a társadalmi beágyazottság még nem jelenik meg elsődlegesen céljaik között. A terrorista csapások után érezhető megerősödő ellenszenv miatt a mérsékelt migránsok munkavállalási, valamint egyéb szociális esélyei jelentős hátrányba szorulnak.³⁷ Az asszimiláció helyett a társadalmi szegregáció, a „negyedek” létrehozása figyelhető meg inkább. A második generáció tagjai azonban már erőteljesen megélik azt a különbséget, ami a kezdetektől fogva a helyi identitást és az otthoni kulturális gyökereket elválasztja. Ennek a kettőnek az összetalálkozásával, multikulturális környezetben akár egy kedvező olvasztótégely is kialakulhatna az európai társadalmakban, azonban számos közegben ehelyett az elkülönülés és a különbségek hangsúlyozása kap fő szerepet, ezzel is segítve az előítéletek és a radikalizáció megerősödését.

Anis Bouzzaouit belga fiatal is feltehetőleg hasonló indokok miatt indult meg a radikalizálódás útján. A szülei első generációs, Marokkóból származó középosztálybeliek, Anis a középiskola befejezése után azonban sem a belga, sem a muszlim közösséget nem érezte magáénak.³⁸ Források szerint kapcsolatot épített ki Abdelhamid Abaaouddal, a párizsi támadások egyik tervezőjével, majd a radikális gondolatok átvétele és a szíriai helyzet kegyetlenségének felismerése után a „muszlimok védelme érdekében” csatlakozott a szíriai harcokhoz.³⁹

Szintén második generációs migráns volt a spanyolországi, Iszlám Állam szervezethez köthető terroristasejtet vezető Mustafa Maya Amaya is. Szülei Spanyolországból Belgiumba költöztek, Musztafa (a muszlim vallás felvétele előtt Rafael) itt ismerkedett meg a radikális nézetekkel. A rendőrség szerint több külföldi terrorista sejtrel tartott kapcsolatot, valamint a toborzásban is részt vett.⁴⁰

Fontos tehát, hogy a második generáció tagjai nyíltan és előítéletek nélkül élhessék meg otthon másodlagos identitásukat, ugyanakkor az európai normarendszerben is megtalálják a kulturális hasonlóságokat. Ennek elérésében kiemelt szerepe van az oktatásnak és az

³⁶ Dr. Besenyő János: Not the invention of ISIS: Terrorists among immigrants. *Journal of Security and Sustainability Issues* 5(1), 2015, 5–20. <http://dx.doi.org/10.9770/jssi.2015.5.1> (Letöltés időpontja: 2016. 04. 14. 14:22)

³⁷ Robert Leiken: Europe's Angry Muslims: The Revolt of The Second Generation. 2011, 72. <https://goo.gl/7iN205> (Letöltés időpontja: 2016. 04. 14. 14:30)

³⁸ Jason Burke: i. m.

³⁹ Joseph Krauss: Profiles of radicals reveal numerous paths to extremism. 2015. <http://www.bigstory.ap.org/article/0d962d172b184d4c975f5a9e3ff25170/profiles-radicals-reveal-numerous-paths-extremism> (Letöltés időpontja: 2016. 04. 14. 14:32)

⁴⁰ Kern Soeren: Islamic State: „We Will Take Spain Back”. 2014. <http://www.gatestoneinstitute.org/4616/islamic-state-spain> (Letöltés időpontja: 2016. 04. 14. 14:40)

otthoni bizalom és nyíltság magas fokának is. Ezek együttese hozzájárul mind a megfelelő megelőzéshez (prevenációs előadások, társadalmi párbeszéd és egyensúly hangsúlyozása, esélyegyenlőségi programok és lelki segítségnyújtás), mind a radikalizáció felfedezéséhez is.

Külföldi harcosok Szíriában

Nyilatkozatok szerint a párizsi robbantások kitervelői, valamint a hozzájuk köthető beszervezett személyek többsége sem gyakorolta hiánytalanul a muszlim vallást,⁴¹ így például alkoholt és marihuánát is fogyasztottak. Ez az adat felhívja a figyelmet arra is, hogy a radikális szervezetek toborzási és operatív munkája túlhaladta azokat a vallási meggyőződésre alapozott indíttatásokat, amelyek révén az extrémisták hitbeli konfliktusokra hivatkozva követik el támadásaikat. A muszlim közösségek tagjai közvetlenül tudnak találkozni fundamentalista szónokok toborzásával, azonban ugyancsak fontos azokat is figyelembe vennünk, akik bármiféle előző kötődés nélkül választják a dzsihádot.

A radikális ideológiák támogatását a külföldi harcosok Szíriába és Irakba való kiutazása, ott a kiképzőtáborokban való tevékeny jelenlétük is jelezte. A népességhez viszonyítva a legtöbb külföldi harcos Belgiumból származott, ahonnan 2015-ös adatok szerint 440 fő utazott a terrrorszervezetek támogatására.⁴² Belgium példáján keresztül bemutatatható, hogy a radikalizáció hátterében nem a gazdasági nehézség vagy a politikai, társadalmi hátrány a legjelentősebb faktor, hanem a fundamentalista propaganda, a személyes kapcsolatok és a családi háttér.

Belgium sokáig a belső flamand–vallon ellentétén felülkerekedve stabil háttérrel biztosított az Európai Unió intézményrendszerének. Gazdasági nehézségek nem érintették kiemelten az országot, Brüsszel a nehézkes belpolitikai helyzet ellenére az unió bebetonozott alapjaként óvta a nemzetközi döntéshozatalt és ezzel együtt a nyugati értékek továbbvitelét. Az utóbbi hónapok azonban rávilágítottak arra, hogy Belgiumban fenyegető tendenciák indultak meg, majd egy ideig elfedve erősödtek több területen. A párizsi és brüsszeli terrortámadások felhívták a figyelmet a brüsszeli Molenbeek negyedben kialakult muszlim közösség által jelentett kockázatra. A Molenbeekben kialakult radikális közösségek tagjai előretolt bázisként funkcionáltak a Közel-Kelet radikális szervezetei számára, ahonnan egyrészt a kiképzőtáborok felé irányíthattak radikális egyéneket, másrészt a nyugati célpontok elleni támadások közvetlen szervezését is végezheték.

Nagy-Britanniából több középosztálybeli fiatal hagyta el családját és csatlakozott a radikális csapatok közé. A The Guardian 2014-es adatai alapján is látható, a dzsihadisták különféle társadalmi és gazdasági közegből indultak útnak, nincs univerzális jellemző profiljukban.⁴³ Kristin Baker ezredes, az Egyesített Hírszerző Műveletek Európai Központjának (Joint Intelligence Operations Center Europe – JIOCEUR) parancsnoka szerint „a legveszélyeztetettebb fiatalok azok, akik önálló identitásukat keresve egyúttal vallási vagy

⁴¹ Jason Burke: i. m.

⁴² Peter R. Neumann: Foreign fighter total in Syria/Iraq now exceeds 20,000; surpasses Afghanistan conflict in the 1980s. 2015. <http://icsr.info/2015/01/foreign-fighter-total-syriairaq-now-exceeds-20000-surpasses-afghanistan-conflict-1980s/> (Letöltés időpontja: 2016. 04. 14. 14:36)

⁴³ The Guardian: The British jihadist. 2014. <http://www.theguardian.com/world/2014/aug/22/british-jihadis-fight-syria> (Letöltés időpontja: 2016. 04. 14. 14:36)

társadalmi megerősítésre és elismerésre is vágnak. Olyan utat keresnek, amellyel egyértelművé válik kik is ők valójában és milyen lépéseket kell tenniük céljaik eléréséhez”.⁴⁴

Radikális ideológiákkal közvetlenül találkozhatnak a fiatalok – és helyzetükre tekintettel fogékonyvá válhatnak az azok által nyújtott kiugrási lehetőségekre – a börtönök falai között is.⁴⁵ A fundamentalista ideológia a hasonló helyeken koncentrálna érheti el az egyéneket, így a bizonyítottan radikális személyek elkülönítése vagy szigorított felügyelete a további toborzást is megakadályozhatja.

Nemcsak a férfiak, hanem a Nagy-Britanniából csatlakozó nők száma is felhívta a figyelmet a családi kapcsolatok toborzó erejére. A fiatal lányok nyilatkozataiból kitűnik, hogy a dzsihád folytatását és a harcosok támogatását – csakúgy, mint a legtöbb toborzott – egy felsőbb cél elérése érdekében vállalták. A lányokat az önmegvalósítás és a mártírság elérése, valamint a szerelmi szálakba vetett hit győzi meg a csatlakozásban. Grace 'Khadijah' Dare, egy angliai muszlim családból származó lány a radikális ideológiát támogató férjével és kisgyermekével együtt döntött az Iszlám Állam mellett, hangoztatva célját, hogy ő legyen az első nő, aki egy ellenséget megölt.⁴⁶ Így toborozták továbbá a 20 éves Aqsa Mahmoodot is,⁴⁷ akit összefüggésbe hoztak⁴⁸ a szintén hasonló okokból 2015 februárjában Szíriába utazó három diáklánnyal, Kadiza Sultanával, Amira Abaséval és Shamima Begummal. A lányok közösségi oldalakon keresztül erősödtek meg a fundamentalista ideológiában. A radikális egyénnel kialakított családi kapcsolatok révén a fundamentalista ideológia elnyomó térhódítása miatt a mérsékelt környezetben felnevelkedett, egyértelmű célokat és normarendszert, valamint „megértő” családot vizionáló fiatal lányok is könnyen érintettek lehetnek a radikalizációban.

A család gazdasági helyzetének jelentősége

Bár a nehezebb gazdasági körülményekben lévők számára a szíriai fronton való szerepvállalás akár előnyös pénzbeli juttatással is járhat,⁴⁹ az Európából kivándorló harcosok eltérő gazdasági háttérrel rendelkeztek; kiemelendő, hogy legtöbbjük alsó középosztálybeli családokból való volt.

⁴⁴ American Diplomacy: Combating Islamist terrorism in Europe. 2007. http://www.unc.edu/depts/diplomat/item/2007/1012/bake/bakeretal_islameurope.html (Letöltés időpontja: 2016. 04. 14. 14:38)

⁴⁵ Kern Soeren: i. m.

⁴⁶ Daily Mail: White British girl who's now a 'celebrity jihadi': Mother-of-two a 'top priority' for MI6 and she calls on Muslims to join the terror group. 2014. <http://www.dailymail.co.uk/news/article-2739705/White-British-girl-s-celebrity-jihadi-Mother-two-priority-MI6-calls-Muslims-join-terror-group.html> (Letöltés időpontja: 2016. 04. 14. 14:40)

⁴⁷ Natasha Culzac: Isis: British women led by Aqsa Mahmood 'running sharia police unit for Islamic State in Syria'. 2014. <http://www.independent.co.uk/news/world/middle-east/isis-british-women-running-sharia-police-unit-for-islamic-state-in-syria-9717510.html> (Letöltés időpontja: 2016. 04. 14. 14:40)

⁴⁸ James Cook: Glasgow 'jihadist' Aqsa Mahmood denies recruiting London girls. 2015. <http://www.bbc.com/news/uk-scotland-glasgow-west-31908202> (Letöltés időpontja: 2016. 04. 14. 14:42)

⁴⁹ A szír harcosok családi állapotuktól függően havi illetményként 800 vagy 1200 dollár fizetséget kapnak. Forrás: Pákozdi Nóra: The finances and economy of the Islamic State. Scientific Periodical of the Military National Security Service, 2015/2, 56–73. http://knbsz.gov.hu/hu/letoltes/szsz/2015_2_spec.pdf (Letöltés időpontja: 2016. 04. 14. 14:48)

Több példa mellett⁵⁰ említhetjük Salah és Ibrahim Abdeslamot is, a párizsi terrortámadások két kivitelezőjét és kitervelőjét, akiknek családja a The Guardian értesülései szerint nagyjából évi százezer eurónyi bevételt tudhatott magáénak.⁵¹ A testvéreknek hosszú ideig állandó munkahelyük is volt, mindkettejük karrierje a párizsi terrortámadások előtt néhány hónappal ért véget, amikor drogügyleteikre tekintettel Ibrahimot elítélték. Abdeslam ugyan közvetlen bizonyíték híján nem került börtönbe, de munkahelyéről elküldték, ezután munkanélküli-segélyből élt, egy ideig kábítószerrel kereskedett.⁵²

A relatív vagy abszolút szegénység és a terrorizmus kapcsolatát több szakértő is kutatta.⁵³ Legtöbben arra a következtetésre jutottak, hogy Európa radikalizált muszlimjainak nagy többsége az alsó középosztálybeli családokból származik, de az extrémisták között reprezentálva vannak a gazdagabb és szegényebb rétegek is.⁵⁴ A hiányos gazdasági háttér és a radikalizálódás között ilyenformán nem fedezhető fel ok-okozati összefüggés.⁵⁵

KONKLÚZIÓ

Szembesülve az extrémista ideológiák tömegmozgató erejével, a nemzetközi közösség vezetői és számos radikalizációval foglalkozó szakértő felhívta a figyelmet annak a veszélyére, hogy a fundamentalista ideológiák a helyi fenyegetéstől továbblépve globális problémát okozhatnak. A külföldi harcosok számának növekedése rámutat a propaganda erős mivoltára, azonban ahhoz, hogy ezen ideológiák minél szélesebb célközönséget elérjenek, a propagandán kívül egyéb tényezők is kiemelten fontosak.

A radikális ideológia európai szinten észrevehető terjedése, legitimációja elsősorban a fiatal, labilis időszakban lévő korosztályt teszi veszélyeztetetté, azonban a radikális támogatók profiljai között megtalálhatóak az idősebb és a legfiatalabb éveikben járók is. A szélsőséges tanok terjedése nem korlátozódik a muszlim közösségek tagjainak körére, a dzsihádhhoz csatlakoztak mérsékelt keresztény családból származó egyének is. Az sem állítható, hogy a szegényebb rétegek tagjai valószínűbben radikalizálódnak, hisz számos példát lehet mutatni a középosztályból származó fiatalok fundamentalista szervezetekhez való csatlakozására is.

Néhány biztos pont azonban észrevehető a radikalizációt megelőző egyének hátterét vizsgálva. Az elemzés felhívja a figyelmet azokra a töréspontokra és a potenciálisan radikalizmusra sarkalló családi normarendszerre, amely révén az egyén a radikalizálódás lépéseit felgyorsíthatja, vagy az ezzel járó kritikus döntési folyamatot megkönnyítheti.

⁵⁰ Ugyancsak számottevő bevétele volt például Abu Abdullah al-Masrinak, aki az Egyesült Államokból utazott Szíriába, majd 2013-ban az an-Nuszra Front terrorszervezet akciói közben vesztette életét. Al-Masri gazdag család tagja volt, egyetemi diplomával és stabil munkalehetőségekkel rendelkezett, amikor a kiutazás mellett döntött. Forrás: Meir Amit Intelligence and Terrorism Information Center: i. m. 91.

⁵¹ Jason Burke: i. m.

⁵² Brendan Cole: Salah Abdeslam caught alive: What do we know about Europe's most wanted man? 2016. <http://www.ibtimes.co.uk/salah-abdeslam-caught-alive-what-do-we-know-about-europes-most-wanted-man-1550392> (Letöltés időpontja: 2016. 04. 14. 14:52)

⁵³ Például Ted Gurr: Why men rebel. Princeton, Princeton University Press, 1970. <http://www.beyondintractability.org/bksum/gurr-men> (Letöltés időpontja: 2016. 04. 14. 13:26)

⁵⁴ Marc Sageman: Understanding terror networks. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2004, 153. <https://goo.gl/fXhQLu> (Letöltés időpontja: 2016. 04. 14. 14:59)

⁵⁵ Veldhuis–Staun: Islamist Radicalisation: A Root Cause Model. The Hague: Clingendael, 2009, 8. http://diis.dk/files/media/publications/import/islamist_radicalisation.veldhuis_and_staun.pdf (Letöltés időpontja: 2016. 04. 14. 15:07)

Jelentős szerep tulajdonítható a radikális viszonyok között nevelkedő (kiképzőtáborok diákjaiként a fundamentalista ideológiát elsajátító) egyének szerepvállalásának, amelyen keresztül bemutatható az a folyamat, amely során a legfiatalabb korosztály tagjai a beszűkült, extrémista világnézetet magukévá teszik. A családi kapcsolatok ebben az esetben megerősítő jelleggel rendelkeznek, a vállalt életmód megkérdőjeleződése így nem – vagy csak nagyon ritkán – történik meg.

Szintén megerősítést kapnak azok a háborús területeken kívül élő testvérpárok és közeli rokonok is, akik a közel-keleti szervezetek „előretolt bázisaként” a külföldön működő csoportokkal együtt, vagy akár azoktól függetlenül is, egymást erősítve a radikális ideológia feltétel nélküli követésében, vállalják a dzsihád folytatását, az anyaszervezettől távol is. Ezek a kapcsolatok a terrorista csoportok számára is számos előnnyel járnak, hisz a közvetlen személyes kapcsolattartás és az erős érzelmi szálak miatt a csapások tervezését, szervezését és kivitelezését logisztikai és információbiztonsági szempontok miatt is könnyebben rájuk lehet bízni.

A családi kapcsolatok a nők esetében is meghatározhatják ideológiai elkötelezettségüket. A külföldi harcosok soraiba csatlakozó vagy dzsihádistákkal ápoltsz szerelmi szálak miatt kiutazó nők esetében befolyásoló tényezőként hat egyrészt az önmegvalósítás vágya, másrészt a fellángoló érzelmi kötelékbe és a dzsihadista tanokba vetett hit is.

Értékelésünk szerint azok mellett, akik a radikális ideológiát a közvetlen környezetükben tapasztalják, annak legitimációját egyértelműnek veszik, magas a veszélyeztetettsége azon fiataloknak is, akik a családon belül nem számíthatnak a nyílt vallási és társadalmi diskurzusra. A folyamatra több személyiségbeli változás is felhívhatja a figyelmet, többek között a családtól való elfordulás, zárkózottság, új közösségek keresése és az ottani szerepvállalás fokozódása.

A fent jelzett torzulások több tényező közös hatása mellett a család radikalizációban betöltött szerepét is jelezzik, azonban a rokoni ráhatást a deradikalizációt illetően is említenünk kell. A fundamentalista ideológiák elismerésének visszafogását lehetőség szerint az egyénhez legközelebbi szinten, a személyes kapcsolatokon keresztül kell megkezdeni. Kiemelten fontos, hogy azokban a közösségekben és generációknál, amelyekben az identitáskeresés során több normarendszer vagy vallási hovatartozás ütközik, figyelemmel kísérjük az identitás érének folyamatát, és az esetlegesen felmerülő elnyomott frusztrációkat nyílt társadalmi párbeszéddel, sokoldalú megközelítéssel és a felmerülő kérdések megválaszolásával oldjuk fel. A mérsékelt ideológia közvetítése, annak elfogadtatása ugyan nem zárja ki a fiatalok elszigetelődésének vagy radikalizálódásának lehetőségét, de a kötelékek szorosabbra fűzése a radikalizáció erőszakkal övezett fázisait elkerülhetővé teheti.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- American Diplomacy: Combating Islamist terrorism in Europe. 2007. http://www.unc.edu/depts/diplomat/item/2007/1012/bake/bakeretal_islameurope.html
- Bartlett, Jamie – Bridwell, Jonathan – King, Michael: *The edge of violence – a radical approach to extremism*. 2010. http://www.demos.co.uk/files/Edge_of_Violence_-_web.pdf
- Dr. Besenyő János: *Not the invention of ISIS: Terrorists among immigrants*. Journal of Security and Sustainability Issues 5(1), 2015, 5–20. <http://dx.doi.org/10.9770/jssi.2015.5.1>
- Dr. Besenyő János – Prantner Zoltán – Speidl Bianka – Vogel Dávid: *Az Iszlám Állam – Terrorizmus 2.0; Történet, ideológia, propaganda*. Kossuth kiadó, Budapest, 2016. ISBN: 9789630984416.

- Bloom, Mia – Horgan, John: *All in The Family: A Primer on Terrorist Siblings*. 2013. <http://sites.psu.edu/icst/2013/04/20/all-in-the-family-a-primer-on-terrorist-siblings/>
- Burke, Jason: *Radicalisation in Molenbeek: 'People call me the mother of a terrorist'*. 2016. URL: <http://www.theguardian.com/world/2016/mar/16/radicalisation-molenbeek-terrorist-brussels-belgian>
- Casciani, Dominic: *Woolwich: How did Michael Adebolajo become a killer?* BBC.com, 2013. <http://www.bbc.com/news/magazine-25424290>
- Cole, Brendan: *Salah Abdeslam caught alive: What do we know about Europe's most wanted man?* 2016. <http://www.ibtimes.co.uk/salah-abdeslam-caught-alive-what-do-we-know-about-europes-most-wanted-man-1550392>
- Committee on Homeland Security: *The Boston marathon bombings, one year on: A look back to look forward*. 2014. <https://www.gpo.gov/fdsys/pkg/CHRG-113hhrg88783/pdf/CHRG-113hhrg88783.pdf>
- Cook, James: *Glasgow 'jihadist' Aqsa Mahmood denies recruiting London girls*. 2015. <http://www.bbc.com/news/uk-scotland-glasgow-west-31908202>
- Culzac, Natasha: *Isis: British women led by Aqsa Mahmood 'running sharia police unit for Islamic State in Syria'*. 2014. <http://www.independent.co.uk/news/world/middle-east/isis-british-women-running-sharia-police-unit-for-islamic-state-in-syria-9717510.html>
- Daily Mail: *White British girl who's now a 'celebrity jihadi': Mother-of-two a 'top priority' for MI6 and she calls on Muslims to join the terror group*. 2014. <http://www.dailymail.co.uk/news/article-2739705/White-British-girl-s-celebrity-jihadi-Mother-two-priority-MI6-calls-Muslims-join-terror-group.html>
- Davies, Lynn: *Formers & Families, Transitional Journeys in and out of violent extremism in the UK*. 2015. <http://www.connectjustice.org/UK-Formers-&-Families.pdf>
- Didier, Bigo – Bonelli, Laurent: *Preventing Violent Radicalisation and Terrorist Recruitment in the EU. The Threat to Europe by Radical Islamic Terrorist Groups*. Briefing Paper for the European Parliament, 2008, 16–22. <http://www.europarl.europa.eu/document/activities/cont/200804/20080407ATT25852/20080407ATT25852EN.pdf>
- Downey, Greg: *Scott Atran on Youth, Violent Extremism and Promoting Peace*. 2015. <http://blogs.plos.org/neuroanthropology/2015/04/25/scott-atran-on-youth-violent-extremism-and-promoting-peace/>
- FBI: *Updates on Investigation Into Multiple Explosions in Boston*, 2013. <https://www.fbi.gov/news/updates-on-investigation-into-multiple-explosions-in-boston>
- Gill, Paul – Horgan, John: *Bombing Alone: Tracing the Motivations and Antecedent Behaviors of Lone-Actor Terrorists*. 2014. <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4217375/>
- Gudmundson, Per: *The Swedish Foreign Fighter Contingent in Syria*. 2013. <https://www.ctc.usma.edu/posts/the-swedish-foreign-fighter-contingent-in-syria>
- Gurr, Ted: *Why men rebel*. Princeton, Princeton University Press, 1970. <http://www.beyondintractability.org/bksum/gurr-men>
- Horgan, John: *From Profiles to Pathways and Roots to Routes: Perspectives from Psychology on Radicalization into Terrorism*. The Annals of the American Academy of Political and Social Science, 2008. <http://ann.sagepub.com/content/618/1/80>
- Ibrahim, Raymond: *Syria: Christians Forced From Home by Coalition Fighters*. 2015. <https://www.clarionproject.org/analysis/syria-christians-forced-home-coalition-fighters#>
- ICSR: *Prisons and Terrorism – Radicalisation and De-radicalisation in 15 Countries*. 2010. <http://icsr.info/wp-content/uploads/2012/10/1277699166PrisonsandTerrorismRadicalisationandDeradicalisationin15Countries.pdf>
- Krauss, Joseph: *Profiles of radicals reveal numerous paths to extremism*. 2015. <http://www.bigstory.ap.org/article/0d962d172b184d44c975f5a9e3ff25170/profiles-radicals-reveal-numerous-paths-extremism>

- Leiken, Robert: *Europe's Angry Muslims: The Revolt of The Second Generation*. 2011. <https://goo.gl/7iN205>
- Meir Amit Intelligence and Terrorism Information Center: Foreign fighters from Western countries in the ranks of the rebel organizations affiliated with Al-Qaeda and the global jihad in Syria, 2014. http://www.terrorism-info.org.il/Data/articles/Art_20616/E_208_13_409304481.pdf
- Moghaddam, Fathali M.: *The Staircase to Terrorism – A Psychological Exploration*. Georgetown University. Journal of Strategic Security, Volume 4, Winter 2011, Randy Borum: Radicalization into Violent Extremism II: A Review of Conceptual Models and Empirical Research. <http://scholarcommons.usf.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1140&context=jss>
- Neumann, Peter R.: *Foreign fighter total in Syria/Iraq now exceeds 20,000; surpasses Afghanistan conflict in the 1980s*. 2015. <http://icsr.info/2015/01/foreign-fighter-total-syriairaq-now-exceeds-20000-surpasses-afghanistan-conflict-1980s/>
- Pákozdi Nóra: *The finances and economy of the Islamic State*. Scientific Periodical of the Military National Security Service, 2015/2, 56–73. http://knbsz.gov.hu/hu/letoltes/szsz/2015_2_spec.pdf
- Pantucci, Raffaello: *A Typology of Lone Wolves: Preliminary Analysis of Lone Islamist Terrorists*. 2011. http://www.trackingterrorism.org/sites/default/files/chatter/1302002992ICSRPaper_ATypologyofLoneWolves_Pantucci.pdf
- Sageman, Marc: *Understanding terror networks*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2004. <https://goo.gl/fXhQLu>
- Schmid, Alex P., Dr.: *Radicalisation, De-Radicalisation, Counter-Radicalisation: A Conceptual Discussion and Literature Review*. 2013. <http://www.icct.nl/download/file/ICCT-Schmid-Radicalisation-De-Radicalisation-Counter-Radicalisation-March-2013.pdf>
- Schurman-Kauflin, Deborah, Dr.: *Profiling Terrorist Leaders*. 2013. <https://www.psychologytoday.com/blog/disturbed/201310/profiling-terrorist-leaders>
- Soeren, Kern: *Islamic State: „We Will Take Spain Back”*. 2014. <http://www.gatestoneinstitute.org/4616/islamic-state-spain>
- Sprinzak, Ehud: *The process of delegitimation: Towards a linkage theory of political terrorism*. Radicalisation Research, 2011. November 10. <http://www.radicalisationresearch.org/research/sprinzak-1991-process/>
- The Guardian: The British jihadis. 2014. <http://www.theguardian.com/world/2014/aug/22/british-jihadis-fight-syria>
- Travis, Alan: *MI5 report challenges views on terrorism in Britain*. 2008. <http://www.theguardian.com/uk/2008/aug/20/uksecurity.terrorism1>
- United States Secret Service – United States Department of Education: The final report and findings of the safe school initiative: implications for the prevention of school attacks in the United States. 2002. <https://www2.ed.gov/admins/lead/safety/preventingattacksreport.doc>
- Veldhuis, Tinka – Staun, Jorgen: *Islamist Radicalisation: A Root Cause Model*. The Hague: Clingendael, 2009. http://diis.dk/files/media/publications/import/islamist_radicalisation.veldhuis_and_staun.pdf
- Yardley, Jim: *Brussels attacks: why are so many terrorists brothers?* The Irish Times, 2016. <http://www.irishtimes.com/news/world/europe/brussels-attacks-why-are-so-many-terrorists-brothers-1.2585730>
- Youth Justice Board: *Preventing Religious Radicalisation and Violent Extremism*. 2012. https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/396030/preventing-violent-extremism-systematic-review.pdf

AJÁNLOTT IRODALOM

- Barakat Bhulai, Rafia – Chowdhury Fink, Naureen – Zeiger, Sara: *The Roles of Families and Communities in Strengthening Community Resilience Against Violent Extremism*. 2014. <http://www.hedayah.ae/pdf/the-roles-of-families-and-communities-in-building-resilience-meeting-report.pdf> (Letöltés időpontja: 2016. 04. 14. 15:22)
- Bizina, Margarita: *Radicalization of Youth as a Growing Concern for Counter-Terrorism Policy*. 2014. <http://globalsecuritystudies.com/Bizina%20Youth-AG.pdf> (Letöltés időpontja: 2016. 04. 14. 14:11)
- Burson-Marsteller, Asda'a: *Arab Youth Survey 2016*. http://www.arabyouthsurvey.com/uploads/whitepaper/2016-AYS-White-Paper-EN_12042016100316.pdf (Letöltés időpontja: 2016. 04. 14. 13:32)
- Gill, Paul: *Seven Findings on Lone-Actor Terrorists*. 2013. <http://sites.psu.edu/icst/2013/02/06/seven-findings-on-lone-actor-terrorists/> (Letöltés időpontja: 2016. 04. 14. 14:18)
- House of Commons – Home Affairs Committee: *Roots of violent radicalisation*. 2012. <http://www.publications.parliament.uk/pa/cm201012/cmselect/cmhaff/1446/1446.pdf> (Letöltés időpontja: 2016. 04. 14. 14:15)
- Portes, Alejandro: *On the Logic of Post-Factum Explanations: The Hypothesis of Lower-Class Frustration As the Cause of Leftist Radicalism*. 1971. <http://sf.oxfordjournals.org/content/50/1/26.abstract> (Letöltés időpontja: 2016. 04. 14. 13:26)

A HVK TUDOMÁNYOS SZAKKÖNYVTÁR KÖNYVAJÁNLÓJA

- Gögh Gábor, Monostori Péter: *A Magyar Királyi Légierő képes krónikája 1890–1945* (Militaria Hungarica Kiadó, 2016, 25 000 Ft)
- Gögh Gábor, Monostori Péter: *A Magyar Királyi Testőrség képes krónikája 1920–1945* (Militaria Hungarica Kiadó, 2016, 25 000 Ft)
- Sipos Anna Magdolna: *Könyvtári reneszánsz – Könyvtárak az információs társadalomban 2.0* (Ventus Libro, 2016, 2400 Ft)
- Biczó Piroska: *Az Árpád-házi királysírok. A magyar történelem rejtélyei sorozat* 6. kötet (Kossuth Kiadó, 2016, 1490 Ft)
- Fodor István: *Mikor volt a Honfoglalás? A magyar történelem rejtélyei sorozat* 5. kötet (Kossuth Kiadó, 2016, 1490 Ft)
- Bodrogi László, Szále László: *Visszaszököttek* (Noran Libro Kiadó, 2016, 2990 Ft)
- Csepeli György: *Meg nem gondolt gondolat* (Kossuth Kiadó, 2016, 2990 Ft)
- Rob Kendall: *Mindig más tehet róla? Így kezeljük és kerüljük el a mindennapos félreértéseket* (Kossuth Kiadó, 2015, 2400 Ft)
- Vekerdy Tamás: *Naplók könyve* (Kossuth Kiadó, 2016, 2800 Ft)
- Ormos Mária: *A Föld felfedezése és meghódítása* (Kossuth Kiadó, 2016, 3490 Ft)
- Brenda Rosen: *Elveszett városok atlasza. Legendás városok újrafelfedezése* (Kossuth Kiadó, 2008, 6800 Ft)
- Nigel C. Benson, Marcus Weeks, Voula Grand, Joannah Ginsburg, Merrin Lazyan: *A pszichológia nagykönyve. Minden, amit tudni érdemes* (HVG Könyvek, 2016, 4500 Ft)
- Jocelyn K. Gleib: *Hozzuk ki a legtöbbet önmagunkból. Szakértelem, kockázatvállalás, karrierépítés* (HVG Könyvek, 2016, 2900 Ft)
- Stephen D. Dubner, Stevend Lewitt: *Agyament gondolkodás* (HVG Könyvek, 2014, 3900 Ft)

Dizseri Ágnes:

GYERMEKKATONÁK AZ ISZLÁM ÁLLAM ÉS AZ ÚR ELLENÁLLÁSI HADSEREGE SZOLGÁLATÁBAN

ÖSSZEFOGLALÓ: A szerző tanulmányában bemutatja, hogy milyen hasonlóságok és különbségek vannak a gyermekkatonáknak az Úr Ellenállási Hadserege és az Iszlám Állam általi alkalmazásában. Hogyan és hol toborozzák, képzik, illetve vetik őket harcba. A szerző azt is vizsgálja, hogy a korábbi gyermekkatonákat hogyan lehet rehabilitálni és végül integrálni a társadalomba. Az írás röviden foglalkozik a két terrorszervezet történetével és ideológiájával is.

KULCSSZAVAK: gyermekkatonák, kiképzés, háború, terrorizmus, Úr Ellenállási Hadserege (LRA), Iszlám Állam (IS), Joseph Kony, Abu Bakr al-Bagdadi

BEVEZETŐ

A 21. század egyik legnagyobb problémája a nemzetközi méreteket öltött, az egész világot behálózó terrorizmus. Napjainkban már biztos állíthatjuk, hogy az Iszlám Állam (Islamic State – IS) olyan, az egész világot fenyegető terrorszervezetet hozott létre, amelyet eddig egy szélsőséges csoportnak sem sikerült.

Létezik azonban egy másik szervezet, melynek működéséről és tetteiről már közel sem tudnak annyian. Az Ugandában létrehozott Úr Ellenállási Hadserege (Lord's Resistance Army – LRA) 1987 óta mészárol le falvakat és rabol el civileket, de atrocitásai ritkán kapnak nyilvánosságot. Kegyetlensége – bár az utóbbi években aktivitása a térségben jelentősen lecsökkent – vetekszik az Iszlám Államéval.

Összekapcsolható-e az IS – melynek vezetője, Abu Bakr al-Bagdadi hivatalosan csak 2014. június 29-én kiáltotta ki a kalifátust – és az LRA, mely már közel három évtizede szedi áldozatait Afrika öt országában? Találhatunk-e hasonlóságot a két szervezet megalakulásának okaiban, működésében, ideológiai, vallási hátterében, illetve abban, ahogyan a gyermekeket a saját céljaik érdekében felhasználják?

Az Iszlám Állam tetteit napi szinten részletesen elemzi a világpolitika és a sajtó, az Úr Ellenállási Hadseregének legnagyobb atrocitásai azonban ritkán jelennek/jelentek meg mint számottevő események a világban. Ennek ellenére fontosnak tartom e két szervezet összehasonlítását, mivel párhuzamba állításukkal megdöbbenő – még ha nem is új – hasonlóságokra lelhetünk abban, hogy milyen befolyásoló tényezők következtében alakultak meg. Továbbá részleges egyezést is találhatunk a tekintetben, hogy mi veszi rá vagy kényszeríti az embereket, beleértve a kiskorú gyermekeket, hogy harcoljanak a szervezetek oldalán. Ugyanakkor jelentős különbségek vannak a két szervezet között abban, amilyen módon vagy célból alkalmazzák a gyermekeket a konfliktusokban.

Sokszor és sok helyen írtak már róla és ítélték el a gyermekek konfliktusokban történő alkalmazását, de kevészer hangsúlyozták, hogy a gyermekeknek milyen kulcsfontosságú szerepük van egy-egy ilyen szervezet sikerre vitelében, vagy egyszerűen a túlélésében. Ha megállítható lenne a gyermekek elrablása és gyilkosokká történő átnevelése, akkor az LRA hamar megszűnne létezni. A csoport túlélését és működését jelenleg az biztosítja,

hogy a 150–200 felnőtt mellett felbecsülhetetlen számú gyermek is harcol soraikban, és őket könnyen lehet pótolni. Ehhez hasonlóan az IS is köztudottan nagy hangsúlyt fektet a következő „harcos generáció” kinevelésére – bár módszerei ebben lényegesen különböznek Joseph Kony szervezetétől.

Fontosnak tartom körbejárni azt, hogy miként válnak ártatlan gyermekek machetével gyilkoló, karddal lefejező, pisztollyal kivégző katonákká vagy éppenséggel öngyilkos merénylökké. Legjobban Dominic Ongwen példája írja le ezt a helyzetet, akit 10 évesen, iskolába tartva rabolt el az LRA. Ongwen 25 év alatt áldozatból Kony egyik legvéresebb kezű parancsnokává küzdötte fel magát.¹ Dominic Ongwen életútja kemény és nehéz kérdéseket feszeget. Miként tekintünk a gyermekkatonákra? Áldozatokként vagy brutális dolgokat véghezvivő tettesekként látjuk őket? Ezek a gyermekek vajon rehabilitálhatóak és integrálhatóak?

E kérdések megválaszolása előtt fontosnak tartom tisztázni a „gyermekkatoná” fogalmát. A nemzetközileg elfogadott definíció szerint minden 18 évnél fiatalabb személy, akit fegyveres erő vagy csoport beszerzett vagy kihasznált bármilyen formában – harcosként, szakácsként, hírvivőként, kémként, szállítóként vagy szexuális okokból –, gyermekkatonának minősül. Így nemcsak azokat hívjuk gyermekkatonának, akik közvetlenül vettek vagy vesznek részt a fegyveres konfliktusokban, hanem a fent említett feladatokat végrehajtó kiskorúakat is.²

Fontos azonban említést tennünk arról, hogy gyermekkatonákat – vagyis 18 év alattiakat – nemcsak szélsőséges, radikális csoportok és szervezetek alkalmaznak, hanem akár kormányzati katonai erők is. Így történt ez 2010–2012 között – többek között – például Csádban, Nagy-Britanniában, Líbiában, Afganisztánban vagy éppen Izraelben. Nem feltétlenül közvetlen harcokban, hanem kémként, kifutóként vagy éppen emberi pajzsként.³

A Nemzetközi Büntetőbíróság háborús bűnnek minősítette a gyermekkatonák alkalmazását. Az első és eddig egyedüli ítéletet ebben az ügyben 2012-ben hozták, amikor 14 évre ítélték el a kongói Thomas Lubangát gyermekkatonák beszerzéséért és fegyveres konfliktusokban történő alkalmazásukért.⁴

Írásomban kitérek az Úr Ellenállási Hadserege és az Iszlám Állam szélsőséges szervezetek rövid történetére, vallási alapjaira. Továbbiakban összehasonlítom az LRA és az IS gyermekmegszerzési módszereit, kiképzésüket, illetve a harcokban történő alkalmazásukat és kihasználásukat. Emellett körüljáróm azt a kérdést, hogy mennyiben különbözik a két szervezettől kiszabadított gyermekek rehabilitációja, illetve integrációja.

Az összehasonlításon keresztül azt szeretném bemutatni, hogy míg az LRA ideológia-mentes, nyereségért harcoló gyilkológépekké képezi ki a gyermekeket, addig az Iszlám Állam globális hatalomra törésének egyik kulcspontja a gyermekek kőkemény vallási szabályokon alapuló, lojális harcosokká történő nevelése.

¹ Ledio Cakaj: The complex story of a child soldier. <https://www.washingtonpost.com/blogs/monkey-cage/wp/2015/01/12/the-complex-story-of-a-child-soldier/> (Letöltés időpontja: 2015. 11. 11.)

² The Paris Principles – Principles and guidelines on children associated with armed forces or armed groups. 7. <http://www.unicef.org/emerg/files/ParisPrinciples310107English.pdf> (Letöltés időpontja: 2015. 11. 05.)

³ Child Soldiers International. Louder than words: An agenda for action to end state use of child soldiers. 2013, 11. ISBN 978–0–9541624–3–6. <http://www.refworld.org/docid/5208bcd4.html> (Letöltés időpontja: 2015. 10. 28.)

⁴ The Prosecutor v. Thomas Lubanga Dyilo. Case information sheet – International Criminal Court. <https://www.icc-cpi.int/iccdocs/pids/publications/lubangaeng.pdf> (Letöltés időpontja: 2015. 10. 28.)

AZ ISZLÁM ÁLLAM ÉS AZ ÚR ELLENÁLLÁSI HADSEREGE RÖVID TÖRTÉNETE

A két szervezet elemzése előtt fontosnak tartom, hogy röviden áttekintsem azokat a történelmi eseményeket és egyéb befolyásoló tényezőket, amelyek hatására a szervezetek megalakultak és megerősödtek. A legjobban ezt talán Manal Omar foglalta össze a Foreign Policy magazinban megjelent *Islam Is a Religion of Peace* (Az iszlám a béke vallása) című cikkében. Véleménye szerint az extrém erőszakot, melyet az Iszlám Állam képvisel, a következő körülmények kényszerítették ki: gyarmati múlt, mesterséges határok kialakítása, az állam diszfunkcionális működése és a világpolitika, mely beavatkozásaival destabilizálta a régiót. A vallás – érvel Omar – az ezek által okozott réseket és hiányt igyekszik betölteni. Szakértői meglátása szerint az Iszlám Állam megjelenését inkább okozta az Amerikai Egyesült Államok közel-keleti politikája, mintsem a Korán tanításai.⁵ Míg a szerző csak muszlim országokra vonatkozóan írta le meglátásait, én azon a véleményen vagyok, hogy ugyanez érvényes a magát kereszténynek valló Úr Ellenállási Hadseregére is.

Az Úr Ellenállási Hadserege rövid története

Az LRA történetét kutatva láthatjuk, hogy ahány cikk és tanulmány, annyi vélemény létezik arról, hogy mikortól számítjuk a szervezet megalakulását. Jómagam 1987-et veszem kezdésnek, mikor a Joseph Kony vezette szervezet első nagyobb támadását intézte az Ugandai Népi Védelmi Hadsereg (UPDA) ellen, melynek egy részét – megközelítőleg 40 főt – magába is olvasztotta.⁶ A lázadó csoport stratégiája – miszerint nem létesítettek bázisokat Uganda területén, hogy jelentősen csökkentsék a szervezet sebezhetőségét⁷ – lehetővé tette, hogy már 30 éve terrorizálhassák Uganda, Dél-Szudán, a Kongói Demokratikus Köztársaság, Csád és a Közép-afrikai Köztársaság védtelen falvait.

A kérdés viszont továbbra is adott. Miért harcolnak Kony és katonái? A Joseph Konyval készült eddigi egyetlen interjúban ő maga a következőket mondta erről: *„Szabadságharcos vagyok, aki Uganda szabadságáért harcol. De nem vagyok terrorista. [...] Hadd mondjak valamit. Museveni [Uganda elnöke 1986 óta] bement a falvakba és levágta az emberek fülét, később azt állítva, hogy mindezt az LRA követte el. Én nem vágom le a testvérem fülét. Én nem vagyok képes a testvéremet megölni. Egyszerűen ez nem igaz. [...] Senkit nem raboltam el. Pár civil önként csatlakozott hozzám, hogy együtt lehessünk és megvédhessük az életüket... (Az LRA-ban) nincsenek gyermekek. Ha én lennék az elnök, minden gyermek fegyvert viselne. Számomra a harcolás olyan természetes, mint az ingvasalás. [...] Mi a demokráciáért harcolunk.”*⁸

A valódi okokat a gyarmati időkben kell keresni: Uganda 1962-ig brit gyarmat volt. Mivel a brit gyarmatosító tisztek jobban kedvelték a délieket, azok jobb, adminisztratív munkaköröket láthattak el, míg az északi, acsoli emberek vagy fizikai munka elvégzésére

⁵ Manal Omar: Islam is a religion of peace. Foreign Policy. <http://foreignpolicy.com/2015/11/09/islam-is-a-religion-of-peace-manal-omar-debate-islamic-state/> (Letöltés időpontja: 2015. 11. 10.)

⁶ Hetényi Ambrus: Az ugandai polgárháború. 187. http://www.afrikatanulmanyok.hu/application/essay/400_1.pdf (Letöltés időpontja: 2015. 09. 20.)

⁷ Uo.

⁸ Joseph Kony – First ever interview by journalist. <https://www.youtube.com/watch?v=FGhXnJMqCsY> (Letöltés időpontja: 2015. 09. 20.)

kényszerültek, vagy kénytelenek voltak katonának állni. Innentől kezdve folyamatos ellentét állt fenn Uganda északi és déli része között. Mikor 1987-ben a Kony által gyűlölt Museveni hatalomra került, kormányában szintén alulreprezentálva maradtak az északiak érdekei, minek eredményeként számos lázadó csoport alakult meg. Ezek közül egyedülként a Joseph Kony vezette LRA maradt meg.⁹ Kony legfőbb célja az volt, hogy a tízparancsolatot betartva sikerüljön Museveni kormányát megdönteni. Ezek azonban üres szavaknak bizonyultak, és Kony nagyon hamar elkezdte saját népét legyilkolni, gyermekeket rabolni és tartalékokat lopni.¹⁰ A gyenge lábakon álló ideológiája sosem élvezett olyan támogatást, mint például az Iszlám Állam vagy a szomáliai keresztényeket terrorizáló, szalafista-dzsihadista irányvonalat követő al-Sabaab. Az LRA tevékenységének kezdete óta több mint 66 ezer gyermeket rabolt el és többségüket gyermekkatonává, hordárrá vagy szexrabszolgává tette.¹¹

Fontos azt látnunk, hogy itt ugyan egy hivatalosan szélsőséges, magát kereszténynek mondó csoportról beszélünk, célja mégsem az ideológiája terjesztése volt, hanem fosztogatás, kegyetlenkedés és gyermekrablás. Mivel az esetek többségében csak falvakat – iskolákat, piacokat, templomokat – támadtak, cselekedeteik sokszor említésre sem kerültek a világsajtóban. A fejlett világnak sosem állt érdekében jelentősen beavatkozni ebbe a problémába vagy foglalkozni vele, mivel – és ezt nehéz kimondani úgy, hogy tudjuk, az elrabolt 66 ezer gyermek kivül az LRA több mint 100 ezer ember haláláért is felelős, illetve kétféle ember kénytelen volt a lakóhelyét elhagyni a támadásaik miatt¹² – az LRA sosem fenyegette a nyugati világ biztonságát, mint ahogyan azt az Iszlám Állam teszi.

Az Iszlám Állam rövid története

Míg az LRA már közel 30 éve szedi az áldozatait, addig az Iszlám Állam – hivatalosan – csak két éve, 2014-ben alakult meg. A megalakulásának a történetét nagyon egyszerűen végigkövethetjük, ha megnézzük, hogy milyen névváltoztatásokon ment keresztül az elmúlt években. Míg sokakat összezavarhat, hogy most hogyan is kell nevezni az IS-t, én ezt a dolgot előnyére fordítom, ezen keresztül bemutatva a szervezet történetének alakulását. Bassár el-Aszad szír elnök egy interjúban a következőket nyilatkozta az országában működő terroristákról, legyen ez az an-Nuszra, az Iszlám Állam vagy az al-Kaida.

„A török, a katari, a szaúdi és természetesen a nyugati politika támogatása teszi lehetővé a terroristák létezését a krízis [a szíriai polgárháború] óta... az ők stabil támogatása teszi erőssé a terroristákat... sokakat, beleértve Hillary Clintont is, úgy gondolják, hogy az al-Kaidát az Egyesült Államok hozta létre szaúdi vahabista pénzből és ideológia segítségével... az ISIS és az an-Nuszra az al-Kaida hajtásai. Az ISIS az Irakban állomásozó amerikaiak felügyelete alatt jött létre. A mostani vezetője, Abu Bakr al-Bagdadi amerikai börtönben raboskodott, és ő is engedték szabadon. [...] Az iraki háború segítségével jött létre az ISIS, mint ezt Tony Blair is elismerte.”¹³

⁹ Angela Trowbridge: History of Northern Uganda and LRA. <https://www.mtholyoke.edu/~trowb20a/classweb/history.html> (Letöltés időpontja: 2015. 09. 23.)

¹⁰ Xan Rice: Background: The Lord's Resistance Army. <http://www.theguardian.com/katine/2007/oct/20/about.uganda> (Letöltés időpontja: 2015. 09. 26.)

¹¹ Key Statistics – The Resolve, LRA Crisis Initiative. <http://www.theresolve.org/the-lra-crisis/key-statistics/> (Letöltés időpontja: 2015. 10. 01.)

¹² Uo.

¹³ Syrian president Assad: ISIS was created under U.S. supervision in Iraq with Saudi wahhabi money. <https://www.youtube.com/watch?v=jZ84gMpFbYg> (Letöltés időpontja: 2015. 11. 20.)

2004-ben Abu Muszab az-Zarkávi szunnita szélsőséges¹⁴ vezetésével megalakult az Iraki Iszlám Állam (ISI¹⁵) – más néven az Iraki al-Kaida (AQI¹⁶). A szakértőket mind a mai napig jogosan megosztja az-Zarkávi személye. Egyszerre volt tekinthető Oszama bin Laden támogatójának – hiszen az ISI megalapításakor hűséget esküdött az al-Kaidának –, illetve legfőbb konkurenciájának.¹⁷ Pár éven belül azonban megszakadt a kapcsolat a két szervezet között, sőt az al-Kaida tagadta, hogy bármit is tudott volna az ISI létezéséről. Ez természetesen nem igaz, hiszen az-Zavahiri, az al-Kaida vezetője maga nyilatkozta azt 2013-ban az Al Jazeera-nak, hogy al-Bagdadi hibázott, mikor nem kérte ki az al-Kaida engedélyét az ISI megalapításához.¹⁸

Miután Abu Bakr al-Bagdadi lett az ISI vezetője, a szervezet elkezdett terjeszkedni Szíria felé, és az ISI újra nevet változtatott. Al-Bagdadi igyekezett az al-Kaida által létrehozott an-Nuszra Frontot – mely a szír polgárháború alatt jött létre – egyesíteni az Iraki Iszlám Állammal. Ám ez végül nem sikerült, ráadásul ezzel a törekvésével – még ha csak látszólag is, de – két ellenfelet is szerzett magának: az al-Kaidát és az an-Nuszra Frontot.

Érdekes módon ideológiailag mindhárom szervezet háttere azonosnak tűnik: ortodox, konzervatív, szunnita iszlámon belüli szalafista szervezetekről van szó – egyes vélemények szerint szalafista-dzsihadista csoportokról, politikailag más-más célokkal. Az al-Nuszra Front legfőbb célja a Bassár el-Aszad kormányának a megbuktatása, az al-Kaida pedig már évek óta azt a célt tűzte ki és azért küzd, hogy meggyengítse az Amerikai Egyesült Államokat és más Nyugat-barát iszlám országokat.¹⁹

2014-ben az ISIL²⁰ az erejét már nem csak a síiták elleni küzdelemre fordította, legfőbb célként immár egy kalifátus létrehozását tűzte ki. 2014. június 29-én egy általuk kiadott hangfelvételen jelentették be az újabb névváltoztatást, ekkor lett a szervezet neve Iszlám Állam (IS), és Abu Bakr al-Bagdadit kalifának deklarálták.

Milyen jelentőséggel bír az Iszlám Állam legutóbbi névváltoztatása? A már említett hangfelvétel választ ad erre is. Felszólítja a világ muszlimjait, hogy hazájukban vagy az Iszlám Állam soraiban harcoljanak.²¹ Egyelőre úgy tűnik, hogy az IS nagyobb hatékonysággal közelít céljai felé, mint eddig bármely más szélsőséges szervezet. Kérdés, hogy milyen eszközökkel érték ezt el? Részben a jó minőségű, gondosan kivitelezett propagandafilmeknek is nagy szerepe van a minden korosztálybeli – egészen fiatalokat, tinédzsereket is beleértve – és különböző háttérrel rendelkező muszlimok megszólításában. Ez a propaganda teszi lehetővé számunkra azt is, hogy megfigyeljük, miként és milyen kiképzést kapnak többek között ezek a gyermekek.

¹⁴ Al-Qaida in Iraq – Counterterrorism 2014 Calendar. <http://www.nctc.gov/site/groups/aiq.html> (Letöltés időpontja: 2015. 10. 28.)

¹⁵ Islamic State of Iraq.

¹⁶ Al-Qaeda in Iraq.

¹⁷ Mary Anne Weaver: The short, violent life of Abu Musab al-Zarqawi. <http://www.theatlantic.com/magazine/archive/2006/07/the-short-violent-life-of-abu-musab-al-zarqawi/304983/> (Letöltés időpontja: 2015. 09. 30.)

¹⁸ Ibrahim Azeem: The resurgence of al-Qaeda in Syria and Iraq. Strategic Studies Institute. 25. https://archive.org/stream/The-Resurgence-of-Al-Qaeda-in-Syria-and-Iraq-2014/The%20Resurgence%20of%20Al-Qaeda%20in%20Syria%20and%20Iraq%20%282014%29_djvu.txt (Letöltés időpontja: 2015. 11. 02.)

¹⁹ Mary Habeck: What does al-Qaeda want? <http://foreignpolicy.com/2012/03/06/what-does-al-qaeda-want/> (Letöltés időpontja: 2015. 10. 25.)

²⁰ Islamic State of Iraq and the Levant.

²¹ Isaszegi János: A 21. század élettérháborúi a földért, a vízért, az élelemért, a ... létezésért! Gondolat Kiadó, Budapest, 2015, 169.

BESZERVEZÉS, KIKÉPZÉS, REHABILITÁCIÓ (ÉS INTEGRÁCIÓ)

Az Úr Ellenállási Hadserege beszerzési módszerei

Az LRA szolgálatában álló gyermekek nagy ritkán csatlakoznak saját akaratukból a csoporthoz, és ha mégis, akkor is leginkább az éhhalál elkerülése érdekében. Az LRA bevett módszere az, hogy a gyermekeket legtöbbször faluk kifosztása, szülei és idősebb testvéreik legyilkolása után egyszerűen elrabolja a többi gyermekkel együtt, hogy gyermekkatonává képezhesse ki őket. Több „előnye” is van a fiatalabb gyermekek használatának. Olcsó munkaerők, jobban befolyásolhatóak és manipulálhatóak, mint például a szülei vagy a falu idős lakói. Az alig tizenéves gyermekek elrablása már közel 30 éve biztosítja az LRA fennmaradását. De hogyan is zajlik egy-egy támadás, melynek során az LRA az utánpótlását szerzi?

A Human Rights Watch jóvoltából több nagyobb támadás részleteit is jól ismerjük a túlélők, illetve volt gyermekkatonák beszámolóiból. Mivel sokszor nehezen megközelíthető falvakról beszélünk, egy-egy támadás híre nehezen éri el a hatóságokat, segítségnyújtókat vagy épp a legközelebbi falu lakosságát. Így történt ez 2009 decemberében is a Kongó északkeleti részén lévő Makombo faluban, amikor december 14. és 17. között Kony emberei legalább 321 embert lemészároltak, az elraboltak száma pedig meghaladta a 250-et, és közülük legalább 80 gyermek volt.²² Ez a szám nem tartalmazza az el nem temetett halottak számát, így jóval több a tényleges áldozat, mint amit a jelentés ír. Ez a támadás egy évvel az ún. „karácsonyi mészárlás” után történt, amikor is az LRA pár hét leforgása alatt 865 embert ölt meg és elrabolt több mint 160 gyermeket,²³ szintén Kongó északkeleti részén.

Az LRA támadásai között nagyon sok hasonlóságot találhatunk. Kony katonái magukat az ugandai vagy a kongói hadsereg harcosainak álcázva közelítik meg a falvakat.²⁴ A településeket elérve a következő helyszíneket kutatják: iskola, templom és a piac. Ebből is láthatjuk, hogy tudatosan olyan helyeket keresnek, ahol nagyobb embertömegek is megfordulnak. Sokszor egy-egy falu korrump vezetőjét maguk mellé állítva nyerik el a lakók bizalmát, és miután a többség összegyűlik egy helyen, a férfiakat egy sorba rendezve összekötözik, fejüket machetével, fejszével, fabottal szétverik, torkukat elvágják, hasba vagy mellkasba szúrják őket. A nőket – ha nem viszik őket magukkal – általában megerőszakolják, majd brutális módon végeznek velük.²⁵ Bár 14 évesnél fiatalabb lányokat is találhatunk az LRA soraiban, Lilla Schumicky-Logan – kulturális antropológus, aki közel 10 éven keresztül foglalkozott a gyermekkatonák integrációjával Afrika több országában – kiemelte, hogy az elrabolt nők kora általában 17–24 év közé tehető, így már európai szemmel is inkább fiatal felnőtteknek számítanak, mint gyermekeknek.²⁶

Az LRA következő lépésként, ha több falu megtámadását tervezi – mint történt ez az említett két mészárlásnál – általában kisebb csapatokra oszlik. Ezt követően felosztják egymás között a megszerzett pénzt és a fiatal lányokat. Elsőként mindig a hierarchia legtetetjén

²² Trail of Death. LRA Atrocities in Northeastern Congo. Human Rights Watch, 2010, 3. <https://www.hrw.org/report/2010/03/28/trail-death/lra-atrocities-northeastern-congo> (Letöltés időpontja: 2015. 09. 15.)

²³ The Christmas Massacres. LRA Attacks on Civilians in Northern Congo. Human Rights Watch, 2009, 4. <https://www.hrw.org/report/2009/02/16/christmas-massacres/lra-attacks-civilians-northern-congo> (Letöltés időpontja: 2015. 09. 15.)

²⁴ Trail of Death. LRA Atrocities in Northeastern Congo. Human Rights Watch, 2010, 20.

²⁵ Uo. 24–26.

²⁶ A szerző (Dizseri Ágnes) személyes interjúja Lilla Schumicky-Logannal a gyermekkatonák integrálásáról és rehabilitációjáról 2015. 11. 24-én.

lévő katona választhat magának lányt.²⁷ Ez hasonlóan működik az Iszlám Államnál is, ahol szintén a rangidős harcos – vagy akinek a legtöbb pénze van – választhat legelőször feleséget magának. Bár, ahogy ők fogalmazzák, ez a szétoztás megfelel a *sariának*, az iszlám törvényeinek.²⁸ Itt is látható, hogy az Iszlám Állam különösen figyel arra, hogy minden tettét igazolja az iszlám vallás – egyes szakértők szerint félremagyarázott – törvényeivel. Ugyan a vallás valóban nagy szerepet tölt be az IS szervezetében, ha megnézünk egy ilyen „nőosztást” bemutató videót, láthatjuk, amint a csoport harcosai nevetve licitálnak egymásra, és egyfajta modern kori rabszolgatartókként mustrálják az alig 15 éves, többek között jazidi vagy kurd lányokat.²⁹

A gyermekek sikeres kiképzésének fontos előfeltétele, hogy az LRA már az elrablásuk után elválasztja őket a szüleiktől, illetve a felnőttektől. Azt a gyermeket, aki elfárad, nem bírja cipelni az összerabolt zsákmányt, vagy éppen szökni próbál, az LRA katonái – és idetartoznak a régebben elrabolt és kiképzett gyermekkatonák is – kivégzik.³⁰ A gyermekek megfélemlítése kulcsfontosságú abban, hogy a szökéseket megelőzzék. Az egyik volt gyermekkatona, Moses Rubangangeyo beszámolójából kiderül, hogy ezt a célt szolgálta az a módszer, miszerint véletlenszerűen kiválasztottak két gyermeket a csoportból, majd megölték őket a többi gyermek szeme láttára.³¹

Richard Opio, az LRA volt gyermekkatonájának egyetlen reménye a túlélésre a szülei megölése volt. Apja és anyja előtte feküdtek összekötözött kézzel, amikor Opiót olyan választást elé állította az LRA egyik katonája, mely az egész életére kihatással lett: „Öld meg a szüleidet.” Körülötte megcsónkított emberek voltak, akiket vagy az ellenállásuk miatt, vagy csak az ölés kedvéért gyilkolt le vagy nyomorított meg örök életre az LRA brutális hadserege. Opio szülei könyörögtek a fiuknak, hogy ölje meg őket.³² A szülői szeretet és önfeláldozás tette lehetővé, hogy a fiuk életben maradhasson. Richard Opio még gyermek volt, mikor anya- és apagyilkossá vált. Akit arra kényszerítettek, hogy megölje szüleit, annak már semmilyen tett nem tűnhet olyan borzalmasnak. Az emberiség írott és íratlan törvényei szerint a szülőgyilkosság a legfőbb bűn, amely örökre kirekeszt a társadalomból. Aki ezt megteszi, annak nincs többé helye az emberek között.

Az Iszlám Állam beszerzési módszerei

Az Úr Ellenállási Hadseregével ellentétben az Iszlám Állam esetében már valóban beszerzésről van szó, sokszor a szülők aktív közreműködésével. Míg az LRA többnyire elrabolta és később tette katonává a gyermekeket, az IS számtalan módot talál a beszerzésre, és csak kis százalékban szorul arra, hogy erőszakkal rabolja el a gyermekeket.

²⁷ Trail of Death. LRA Atrocities in Northeastern Congo. Human Rights Watch, 2010, 28.

²⁸ Richard Spencer: ISIS jihadists offer Islamic justification for taking thousands of Yazidi women as sex slaves. <http://news.nationalpost.com/news/world/israel-middle-east/isis-jihadists-offer-islamic-justification-for-taking-thousands-of-yazidi-women-as-sex-slaves> (Letöltés időpontja: 2015. 10. 09.)

²⁹ Umberto Bacchi: ISIS Jihadists Barter for Yazidi Girls at Slave Market in Chilling Video. <http://www.ibtimes.co.uk/isis-jihadists-negotiate-yazidi-girls-slave-market-chilling-video-1472798> (Letöltés időpontja: 2015. 11. 23.)

³⁰ Trail of Death. LRA Atrocities in Northeastern Congo. Human Rights Watch, 2010, 39.

³¹ Guns Out of Control: The continuing threat of small arms. <http://www.irinnews.org/pdf/in-depth/small-arms-irin-in-depth.pdf> (Letöltés időpontja: 2015. 10. 01.)

³² Ishmael Beah: Book Review: A Child Soldier's Story. <http://www.theglobeandmail.com/arts/books-and-media/book-review-a-child-soldiers-story/article551955/?page=all> (Letöltés időpontja: 2015. 10. 12.)

Az elmúlt egy év híreit olvasva többször szembesülhettünk azzal, hogy brit, francia vagy éppen osztrák tinédzserek otthonról elszökve csatlakoztak az Iszlám Államhoz. A leghíresebb eset azé a három 16 éves brit lányé, akik 2015 februárjában otthonukat elhagyva Törökországba utaztak, majd Szíriában az Iszlám Államhoz társultak. Eddig csaknem 3400 fő csatlakozott az IS-hez a nyugati országokból,³³ és ez a szám a szervezet meggyőző propagandájának és online tevékenységének köszönhetően folyamatosan növekszik.

Nem lehet nem észrevenni, hogy a csatlakozók többsége – beleértve a második-harmadik generációs 18 év alatti muszlimokat – volt gyarmattartók (pl. Nagy-Britannia, Franciaország) állampolgárai. Ezek a fiatalok ugyan már anyanyelvi szinten beszélik az angolt, a franciát, mégis nehezen illeszkednek be a társadalomba. A szülők ugyancsak sok esetben nehezítik a gyermekeik identitásának kialakulását. Nagy-Britanniában például évente megközelítőleg 1200 fiatal kénytelen szülei akaratából kényszerházasságot kötni.³⁴

Ezek persze a szélsőségesebb esetek, de így is látható, hogy az Iszlám Állam karjaiba sokszor olyan fiatalok sodródnak, akik úgy érzik, nem tartoznak sehova, illetve nem fogadják be őket az otthonukat adó országok, de saját családjuk elvárásaihoz sem akarnak alkalmazkodni. Közülük sokan önként csatlakoznak az Iszlám Államhoz, valószínűleg figyelmen kívül hagyva azt a tényt, hogy a szervezet kötelékein belül ugyanúgy házasságra kényszerítik majd őket, mint azt akár saját szülei is tették volna.

A következő célcsoport a harcosok, illetve a helyiek gyermekei. Itt két csoportot kell megkülönböztetnünk. Az első csoporthoz azok a gyermekek tartoznak, akik már az Iszlám Államba születnek bele – sokszor olyan családba, ahol az apa az Iszlám Állam oldalán harcol. A második csoportot azok a gyermekek alkotják, akiknek a szülei külföldiek, és önszántukból döntenek úgy, hogy harcolni akarnak az Iszlám Államért. Erre a legismertebb példa az a tucatnyi kazah gyermek, akiknek a szülei az IS biztatására egész családjukat Szíriába áttelepítve vesznek részt az Iszlám Állam térhódításában.³⁵

A helyiek gyermekei szintén az IS által felügyelt oktatási rendszer részesei. Ezeket a gyermekeket vagy önként, vagy kényszerből adják át szülei az IS-nek.

2014 szeptemberében az Iszlám Állam – propagandájának részeként – fotók sorozatát jelentette meg „Ninive tartomány árvaházai” címmel.³⁶ A képeken fekete vagy éppen szőke hajú, három–tíz-egynéhány éves kor közötti, mosolygó, magukat szemlátomást jól érző gyermekeket látunk. Semmiben nem különbözik a világ bármely árvaházától, kivéve, hogy itt a gyermekek az Iszlám Állam zászlóját tartják kezükben az egyik fotón.

Az Iszlám Állam egyik kiemelt célpontja – a keresztények mellett – a jazidik. Eddig az IS, a legmérsékeltebb becslések szerint is, 5000 jazidi férfit mészárolt le, valamint 7000 gyermeket és nőt rabolt el.³⁷ A fiúgyermekeket az IS harcosnak, míg a lánygyermekeket

³³ Joshua Berlinger: The names: Who have been recruited to ISIS from the West. <http://edition.cnn.com/2015/02/25/world/isis-western-recruits/> (Letöltés időpontja: 2015. 08. 25.)

³⁴ Emily Dugan: Forced marriage: How hundreds of terrified British victims of the tradition are being failed every year by the services they need the most. <http://www.independent.co.uk/news/uk/crime/forced-marriage-how-hundreds-of-terrified-british-victims-of-the-tradition-are-being-failed-every-10394985.html> (Letöltés időpontja: 2015. 10. 01.)

³⁵ Jessica Stern – J. M. Berger: Raising tomorrow's mujahideen: The horrific world of ISIS child soldiers. <http://www.theguardian.com/world/2015/mar/10/horror-of-isis-child-soldiers-state-of-terror> (Letöltés időpontja: 2015. 09. 27.)

³⁶ <http://justpaste.it/aitam> (Letöltés időpontja: 2015. 10. 11.)

³⁷ Paul Miller: The ISIS victims you don't see – World snoozes as yazidis massacred. <http://observer.com/2015/11/the-isis-victims-you-dont-see-world-snoozes-as-yazidis-massacred/> (Letöltés időpontja: 2015. 10. 15.)

már kilencéves kortól feleségnek vagy szexrabszolgának használja – hacsak nem ölik meg őket. Drámai hasonlóság mutatkozik az IS és az LRA között egy gyakorlatban. Egy jazidi édesanya elbeszéléséből tudjuk, hogy miután az IS fogságába estek, négyéves fiát kényszerítették, hogy katonai kiképzésen vegyen részt, majd egy kardot átnyújtva a következőket mondták neki: „Ezzel öld meg anyádat.”³⁸ Ilyen brutális tettek elkövetése – bár jelen esetben végül nem történt meg – lehetővé teszi, hogy a gyermek úgy érezze, nincs kihez visszamennie. És még ha lenne is, akkor sem igazán térhetne ilyen tett után haza, így végleg az IS szorításában marad.

Gyermekkatona kiképzése az Úr Ellenállási Hadseregében

Alapvető különbség mutatkozik a két szervezet hozzáállásában a gyermekkatona kiképzését illetően, és ez meghatározza, hogy mennyire lehet sikeres majd a volt gyermekkatona rehabilitációja és az integrációja, ha azokra egyáltalán sor kerülhet.

Több gyermekkatona a kiképzéséről szóló beszámolójából kiderül, hogy az Iszlám Állammal ellentétben az Úr Ellenállási Hadseregében nem ideológiai agy mosásról és kökémény katonai kiképzésről van szó, hanem egyszerűen egy brutális, fizikai betörési folyamatról, mely egyfajta mentális terrorral társul. Bár minden egyes gyermek története más, egyfajta rendszert mégis találhatunk abban, hogy milyen lépésekkel válik egy gyermek katonává. E négy lépésből álló folyamatot szeretném a következőkben bemutatni.

A gyermekek első feladata a kiképzés alatt sokszor az, hogy saját szüleiket kell meggyilkolniuk. Az LRA ezzel biztosítja azt, hogy a gyermekeknek nincs kihez visszamenniük, nincs okuk megszökni. Ha egy gyermek szökni próbál, fabottal vagy más eszközzel veri őt agyon a többi gyermek.³⁹

A kiképzés elején a gyermekek legtöbbször nem is kapnak lőszert, hanem főleg hordároknak használják őket. Hosszú menetelések alatt a pihenés tilos. Aki ezt nem bírja a fáradtság, a szomjúság vagy a kimerülés miatt, azt megölik.⁴⁰ Ezeket figyelembe véve könnyen elképzelhetjük, hogy hamar eluralja a gyermekeket a reményvesztettség, az „*így fogok meghalni, feladom*”⁴¹ érzése.

Nagyon érdekes olvasni, ahogyan volt gyermekkatona leírják, hogy miután minden reményt elveszítettek, milyen erősen pozitív érzés volt az, mikor a LRA katonái megengedték, hogy együtt egyenek velük, majd egyfajta szertartás keretében – shea olajat vízzel összekeverték, majd egy kereszt jelet rajzoltak a homlokra, ajkakra, kézre és a szívre – beavatták őket, és attól kezdve a csapat részévé váltak.⁴²

³⁸ Priya Joshi: ISIS: Terror group trained four-year-old boy to behead his own mother. <http://www.ibtimes.co.uk/isis-terror-group-trained-four-year-old-son-behead-his-own-mother-1513603> (Letöltés időpontja: 2015. 11. 10.)

³⁹ Trail of Death. LRA Atrocities in Northeastern Congo. Human Rights Watch, 2010, 39.

⁴⁰ Will Storr: Kony's child soldiers: When you kill for the first time, you change. <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/africaandindianocean/uganda/10621792/Konys-child-soldiers-When-you-kill-for-the-first-time-you-change.html> (Letöltés időpontja: 2015. 09. 29.)

⁴¹ Uo.

⁴² Annette Weber: Abducted and Abused. Renewed Conflict in Northern Uganda. Human Rights Watch, 2003, 20. <https://www.hrw.org/reports/2003/uganda0703/uganda0703.pdf> (Letöltés időpontja: 2015. 10. 30.)

A legtöbb volt gyermekkatonára mégis onnan számítja a katonává válását, hogy először őt meg egy másik személyt. „Mikor először gyilkolsz, automatikusan megváltozol. Ártatlanból bűnössé válsz. Úgy érzed, hogy már a lázadók közé tartozol.”⁴³ A folyamatos éhezés, verések, gyilkolás lassan teljesen megváltoztatja a gyermekeket, akiket lelkesít az az elismerés, amit az LRA vezetőitől kapnak egy-egy jól sikerült támadás után. És itt elérkeztünk a kiképzés utolsó lépéséhez.

Sok empátia kell annak elfogadásához, hogy egy olyan gyermek, akinek saját szeme láttára végzik ki a családját, barátait, akit folyamatosan vernek, éheztetnek, gyilkolásra kényszerítenek, egy idő után drasztikusan megváltozik, és gyermeki mivoltát levetve válik kiképzőikhez hasonló kegyetlenségeket végrehajtó katonává. Így válhatott Dominic Ongwen egy „félénk fiúból, aki az iskolából hazasietve nagymamájának segített”,⁴⁴ az LRA egyik legmagasabb rangú tisztjévé. Hogyan lehet ilyen sorsok után fekete-fehéren kimondani, hogy ki az áldozat és ki a bűnös?

Gyermekkatonák kiképzése az Iszlám Államban

Az IS azt ismerte fel, hogy ha csak arra támaszkodik, hogy az embereket „betöri” annak érdekében, hogy érte harcoljanak, azzal legfeljebb azt éri el, amit az LRA: rettegni fognak tőle, de azt nem, hogy hűségesen, fanatikusan harcolnak érte. Azzal azonban, hogy az iszlám és a Korán tanításait kifogatva igazolják tetteiket – köztük azt is, hogy nem bűn megerőszkolni kilencéves kislányokat –, egy erős ideológiát építettek ki. Így sikerült ezt a kifordított értelmezésű iszlámot széles, legtöbbször a Koránt nem megfelelően ismerő muszlim rétegnek „eladni”. Elhitetik gyermekkel, felnőttel egyaránt, hogy felrobbantani magukat, hogy így öljék meg a hitetleneket – a *kafirokat* –, az egyenes út a mennyországba. Ultrakonzervatív, szunnita muszlimokként az IS egy kalifátus létrehozását tűzte ki céljául, mely lehetővé teszi az iszlám törvényeinek a megfelelő betartását.⁴⁵

A gyermekkatonák kiképzésének az alapja ennek az ideológiának a megtanítása. Az „oktatásban” itt is találhatunk egyfajta rendszert. Filozófiát, természettudományokat, történelmet, művészetet és sportot nem tanítanak, mivel az inkompatibilis az iszlámmal. A 15 éven aluliakat *saría* táborokba küldik, hogy a vallás alapjait megismerjék. A 16 éven felüliek katonai kiképzésben részesülnek.⁴⁶ A kazah harcosok gyermekeinek példáján keresztül tudjuk, hogy a külföldiek mindezen felül a következőket is tanulják: arabul olvasni és írni, valamint a *tedzsvidet*, amely azoknak a szabályoknak az egysége, melyek alapján a Koránt olvasni kell. Emellett tanulmányozzák a *fikhet*, amely a mohamedán vallástörvény tudománya, kánonjog, mely a rituális szokásokra és a tulajdonképpeni törvény minden ágára kiterjed.⁴⁷ A már említett propagandavideón a következő párbeszéd zajlik le egy hét év körüli kazah gyermek és kérdezője között:

⁴³ Will Storr: Kony's child soldiers: When you kill for the first time, you change.

⁴⁴ Andrew Green: To Forgive a Warlord. http://foreignpolicy.com/2015/02/06/ongwen-uganda-icc-joseph-kony-international-justice/?wp_login_redirect=0 (Letöltés időpontja: 2015. 10. 06.)

⁴⁵ Jennifer Williams: How ISIS uses and abuses Islam. <http://www.vox.com/2015/11/18/9755478/isis-islam> (Letöltés időpontja: 2015. 11. 01.)

⁴⁶ Jessica Stern – J. M. Berger: Raising tomorrow's mujahideen: The horrific world of ISIS child soldiers.

⁴⁷ <http://www.kislexikon.hu/fikh.html> (Letöltés időpontja: 2016. 05. 10.)

„– *Mi leszel, ha nagy leszel, Allah akaratából?*

– *Én leszek, aki lemészárol téged, ó, hitetlen. Mudzsahedin leszek, ha Allah is úgy akarja.*”⁴⁸

Az elméleti oktatás befejezése után a következő lépés a kiképzésben a katonai tréning. A katonai kiképzésben találhatunk mind hasonlóságot, mind különbségeket az LRA és az IS között. Azt alapvetően mindkét csoport megtanítja, hogy a fegyvereket hogyan kell összeszerelni és használni. Míg az LRA nemcsak lőfegyvereket, hanem botokat, machetétet és egyéb eszközöket is használ a gyilkolásra, az Iszlám Állam főleg lőfegyvereket használ, illetve kivégzésekkor tört. A lefejezést is már nagyon fiatalon tanítják a gyermekeknek, akik először játék babákon, majd élesben gyakorolnak. Ugyancsak biztatják őket – főleg a 15 éven aluliakat –, hogy legyenek öngyilkos merénylők, kémek, üzenetküldők, mert ők nagyobb szolgálatot tesznek így, mintha harcolnának.

Egy volt IS-gyermekkatona így számolt be a napi rutinról: *„Harminc napon keresztül, miután reggel felébredtünk, futni mentünk. A reggeli után a Koránt és a Hadíszot tanulmányoztuk, majd a Kalasnyikov és egyéb könnyű lőfegyverek használatát tanultuk. Ha abbahagytuk a gyakorlatokat, akkor azzal fenyegettek meg minket, hogy le fognak minket löni.*”⁴⁹

A gyermekkatona rehabilitálása

Mindezen tények és történetek ismeretében fel kell tennünk a következő kérdéseket: Lehetséges ezeknek a gyermekkatona számára a rehabilitációja és majd később a társadalomba való integrálása, vagy nem? Létezhet-e bármi remény, hogy a hasonló borzalmakat átélte gyermekeket valamilyen módon rehabilitálni lehessen? Mi lehet az integráció sikerének a titka? A volt gyermekkatona, akik szabadulásuk után már sokszor 18 éven felüliek, jelenetek-e veszélyt a társadalomra, amely ideális esetben visszafogadja őket?

A téma ezen aspektusának megvizsgálását jelentősen megnehezíti az a tény, hogy az Iszlám Állam csak 2014 nyara óta létezik jelenlegi formájában, így program az IS volt gyermekkatona rehabilitációjára és integrációjára még nincs. Ezenfelül azt is számításba kell vennünk, hogy az IS az LRA-nál jóval erősebben és szervezettebben védi a területeit és az embereit. Lilla Schumicky-Logan – aki főleg gyermekanyakkal, LRA-harcosok feleségeivel foglalkozott ugandai munkája során – rámutatott arra is, hogy a szökések inkább a nők körében jellemzőek, kiket jelentősen motivál a fogságban született gyermekük sorsa.⁵⁰ Ugyanez jellemzi az Iszlám Államban lévőket is. Az anyák, sokszor az elrabolt kurdok, jazidik vagy keresztények, inkább kísérik meg a szökést, mint a gyermekek vagy a férfiak. Az IS és az LRA is halállal bünteti azokat – korra és nemre való tekintet nélkül –, akik ezt megkísérik. Így történt ez a 17 éves osztrák Samra Kesinovic esetében is, akit 2015 novemberében vert halálra egy csapat harcos az Iszlám Államból, mert szökni próbált Rakkából.⁵¹

⁴⁸ Islamic State Jihadis Train Kazakh Boys to Kill 'Infidels'. <http://www.clarionproject.org/news/islamic-state-video-shows-8-year-olds-learning-how-kill#> (Letöltés időpontja: 2015. 11. 01.)

⁴⁹ Joshua Berlinger: ISIS' child soldiers: What will happen to 'Cubs of the Caliphate? <http://edition.cnn.com/2015/05/20/middleeast/isis-child-soldiers/> (Letöltés időpontja: 2015. 10. 22.)

⁵⁰ A szerző (Dizseri Ágnes) személyes interjúja Lilla Schumicky-Logannel a gyermekkatona integrálásáról és rehabilitációjáról 2015. 11. 24-én.

⁵¹ Alexander Sehmer: Isis teen 'poster girl' Samra Kesinovic beaten to death as she tried to flee the group. <http://www.independent.co.uk/news/world/europe/isis-teenage-poster-girl-samra-kesinovic-beaten-to-death-by-group-as-she-tried-to-flee-killings-a6747801.html> (Letöltés időpontja: 2015. 11. 15.)

Ha egy gyermek több évet is eltölt gyermekkatonaként egy LRA-hoz hasonló lázadó-csoportban, sokszor azt is elfelejtheti, hogy honnan jött, mi a neve, illetve akár szüleit sem ismeri fel. Rászoktatják őket kábítószerre vagy alkoholra,⁵² így tompítva érzékszerveiket és megkönnyítve, hogy gyilkolásra kényszerítsék őket.⁵³ Ilyen esetekben az első és a legfontosabb lépés az ezekről való leszoktatás. Az ezt követő elvonási tünetek azonban újabb kihívást tartogatnak. A tisztuló elméjű volt gyermekkatonák sokszor ilyenkor tudják először felidézni az átélt és az elkövetett borzalmakat. Ahol nincs szakképzett pszichológus, hogy ezeket a traumákat segítsen feldolgozni, ott drámaterápiával, rajzolással vagy éppen táncsal próbálják felidézni a történeteket.⁵⁴

A gyermekek a rehabilitáció első szakaszában még bentlakásos otthonokban élnek, amik mind a kívülállók, mind a saját biztonságukat szolgálják. Nagyon fokozatosan engedik ki őket a külvilágba, és ha esetleg sikerül felkutatni családtagjaikat, akkor egyesítik őket.⁵⁵

A következő lépés a sikeres rehabilitációban a gazdasági integráció. Ennek több nehézsége is van. Az egyedüli „munka”, amit a volt gyermekkatonák megismertek az LRA szolgálatában, az a gyilkolás, verés, rablás és fosztogatás. Az integráció sikere sokban múlik azon, hogy mennyire lehet azt az életformát elfogadtatni, melyben munkával, a korábnál sokkal kevesebb pénzt lehet keresni.⁵⁶ Még akkor is, ha stabil állást szereznek vagy kapnak, az LRA-ból kikerült emberek elméjébe a lopás sokszor annyira bevésődik, hogy még ha nincs is rá szükségük, akkor sem tudnak a szokásaiktól szabadulni.⁵⁷ Sokan koldusként végzik az utcán.

Az örvendetes, hogy az ENSZ a rehabilitáció és az integráció során figyelmet szentel a volt gyermek- és felnőtt katonák megkülönböztetésének, a gyakorlatban azonban sajnos nem eléggé hatékonyak ezek a legtöbbször szakmát tanító programok. Hiszen egy tízezer fős város mit kezdjen ötszáz szövőnővel? A másik hátulütője az ENSZ programjainak azok rövidege. Lilla Schumicky-Logan elmondása szerint az erre szánt hat, maximum kilenc hónap nem elég a megfelelő integrálásra és arra, hogy elindítsák ezeket a volt katonákat az életbe. Minimum hét év az, mire beérik egy-egy másfajta program – mint például a visszafizetésekkel kiegészülő kölcsönalap – és bebizonyosodik a sikere.⁵⁸

Minden volt gyermekkatonára rehabilitációja és integrációja egyéni. Meg kell nézni, hogy milyen csoportban szolgált, milyen feladatai voltak, milyen borzalmakat élt át, majd ehhez képest kell felépíteni a rehabilitációjának a lépéseit. Az Iszlám Állam ebben is kihívást jelent majd. Itt nemcsak arról beszélünk, hogy a gyermekeket borzalmas tettek elkövetésére kényszerítették, hanem arról is, hogy ezeket a tetteket a vallással igazolták. A kiképzésük alapja az, hogy az ideológiát megtanítják nekik, és így egy erős vallási alap törvényesíti cselekedeteiket.

⁵² Megjegyzendő, hogy ez természetesen nem jellemző az Iszlám Államra, ahol legrosszabb esetben halállal büntetik azt, aki alkoholt fogyaszt vagy kábítószerrel él.

⁵³ Könczöl Zsófia: Gyermekkatonaság egy pszichológus szemével. <http://biztonsagpolitika.hu/egyeb/gyermekkatonasag-egy-pszichologus-szemevel> (Letöltés időpontja: 2015. 11. 27.)

⁵⁴ A szerző (Dizseri Ágnes) személyes interjúja Lilla Schumicky-Logannel a gyermekkatonák integrálásáról és rehabilitációjáról 2015. 11. 24-én.

⁵⁵ Könczöl Zsófia: Gyermekkatonaság egy pszichológus szemével.

⁵⁶ Besenyő János: Magyar békefenntartók Afrikában. 367. http://www.kalasznyikov.hu/dokumentumok/besenyő_13.10.03._magyar_bekafenntartok_afrikaban.pdf (Letöltés időpontja: 2015. 11. 02.)

⁵⁷ A szerző (Dizseri Ágnes) személyes interjúja Lilla Schumicky-Logannel a gyermekkatonák integrálásáról és rehabilitációjáról 2015. 11. 24-én.

⁵⁸ Uo.

Kérdés, hogy amikor ezek a gyermekkatonák jobb esetben kiszabadulnak, vagy kiszabadítják őket, vajon hogyan rehabilitálhatóak? Hogyan lehet szélsőséges, dzsihadista vallási nézetet átalakítani egy moderáltabb nézetté? Mivel ilyen rehabilitációs programok nem léteznek, a lehetséges megoldásokon egyelőre csak elméleti szinten lehet gondolkozni. Együtt lehet-e működni az IS vallási nézeteit visszautasító, moderáltabb iszlámot követő vallási vezetőkkel egy „vallási rehabilitációs program” során? Meg lehet-e tanítani ezeknek a gyermekeknek, hogy a valódi iszlám nem követeli meg tőlük hittársaik, mások és saját maguk legyilkolását? Egyre sürgetőbb lesz ezt a kérdést megválaszolni, mert az Iszlám Állam – egyelőre még alig látható – gyengülése és bukása esetén több ezer gyermekkatonára sorsa lesz kérdéses.

Milyen segítséget nyújthatunk nekik? Minden jóakarató segítségnyújtás mellett figyelmet kell annak szentelni, hogy volt gyermekkatonákról beszélünk. A legideálisabb eset természetesen az, hogy a segítők, szakemberek segítségével ezek az emberek képesek egy normális életbe visszatérni, ám számolni kell azzal a kockázattal is, hogy nem mindenki tud visszailleszkedni ebbe az életformába, és újra visszamenekül az erőszakba. További kockázat az, hogy újabb konfliktusban használják fel a gyermekeket vagy a fiatal felnőtteket.⁵⁹

A legfontosabb kérdést, melyet feltehetünk, a következő: „Nyilvánvalóan [ezeket a gyermekeket] dzsihadisták csábították el és képezték ki. De hogyan fogunk rájuk tekinteni? Aldoatok, akik megmentésre szorulnak? Vagy mint teljesen kiképzett harcosok és öngyilkos merénylők?”⁶⁰ E kérdés megválaszolását nagyban segítik az alábbiak.

„A 2007. februári párizsi nemzetközi konferencia kifejezetten a gyermekkatonák védelme céljából ült össze. Az ott elfogadott 20 elv közé tartozik például, hogy a gyermekkatonára, ha bűncselekményt követett is el, áldozat, és úgy kell megítélni. A jogi erőfeszítések mellett a számukra nyújtott rehabilitációs és pedagógiai kezelés, illetve a polgári életre való szakmai és kulturális felkészítésük is összehangolt feladatot igényel.”⁶¹

Dominic Ongwen tárgyalása jelenleg is zajlik. Kérdés, hogy a végső ítéletbe mennyire veszik majd figyelembe azt a tényt, hogy Ongwen maga is gyermekkatonaként kezdte.

ÖSSZEGRZÉS

„Olyan sokat sírtam, miután elraboltak, és azt mondták [az LRA], hogy katona leszek. Iskolába akartam járni. Nem akartam harcolni. Figyelmeztettek, hogy hagyjam abba a sírást és ne gondoljak az otthonomra. De én mindennap gondoltam rá.”⁶² (12 éves, volt LRA-gyermekekatonára.)

Míg az Iszlám Állam tetteiről szóló híradások életünk szerves részei lettek, addig az Úr Ellenállási Hadserege tetteiről sokszor nagyon minimális ismereteink vannak. Arról is keveset hallunk, hogy mindkét szervezet céljai elérésében mennyire kulcsfontosságú a gyermekek szerepe. Ezek a gyermekek felnőnek, és valószínűleg – mint ezt már az LRA esetében is láthattuk, az Iszlám Állam esetében is tapasztalni fogjuk, hogy – kiképzésük-

⁵⁹ Shane Dixon Kavanaugh: The Uphill Battle Of Saving ISIS' Child Soldiers. <http://www.vocativ.com/news/212945/the-uphill-battle-to-saving-isis-child-soldiers/> (Letöltés időpontja: 2015. 11. 02.)

⁶⁰ Uo.

⁶¹ Isaszegi János: A 21. század élettérháborúi a földért, a vízért, az élelemért, a ... létezésért! 143.

⁶² The Christmas Massacres. LRA Attacks on Civilians in Northern Congo. Human Rights Watch, 2009, 42. <https://www.hrw.org/report/2009/02/16/christmas-massacres/lra-attacks-civilians-northern-congo> (Letöltés időpontja: 2015. 09. 15.)

nek megfelelően és az agymosás után felnőtként is fanatikus katonákká válnak. Vajon mit fog látni egy katona, ha szemben találja magát egy rá fegyvert fogó gyermekkel? Egy gyermeket, akinek életét megnyomorították azzal, hogy hamis ideológiát tanítottak neki, majd fegyvert adtak a kezébe, és gyilkolni tanították, *vagy* egyszerűen csak egy katonát lát majd fegyverrel a kezében?

Mint azt az írásomban is igyekeztem bemutatni, számos különbségre lelhetünk az IS és az LRA között a beszerzés, a kiképzés és a potenciális rehabilitáció, integráció kapcsán is. Mi a kapocs, a hasonlóság a két szervezet között? A gyermekek. Az ő jogtalan kihasználásuk, a gyermekkoruk és a családjuk elrablása, az oktatástól való megfosztásuk és ártatlanságuk idő előtti elvétele.

Egyelőre azt látjuk, hogy ezeknek a gyermekeknek a kimentése a globális politika számára nem prioritás. A mentés, úgy tűnik, olyan elkötelezett civilekre hárul, mint például Halil al-Daki ügyvéd, aki több mint 500 nőt és gyermeket szabadított ki eddig az IS karmaiból. Az ő gondolataival zárom írásomat. „*Megverik a nőket. Csopartos nemi erőszakot követnek el rajtuk. Több férfival házasságra kényszerítik őket. Néhány nő gyermekét kényszerrel veszik el tőlük... Ha a tervünk a megmentésükre nem sikerül, meg fogják őket ölni.*”⁶³

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Al-Qaida in Iraq – Counterterrorism 2014 Calendar. <http://www.nctc.gov/site/groups/aqi.html>
- A szerző (Dizseri Ágnes) személyes interjúja Lilla Schumicky-Logannel a gyermekkatonák integrálásáról és rehabilitációjáról 2015. 11. 24-én.
- Azeem, Ibrahim: *The resurgence of al-Qaeda in Syria and Iraq*. Strategic Studies Institute. https://archive.org/stream/The-Resurgence-of-Al-Qaeda-in-Syria-and-Iraq-2014/The%20Resurgence%20of%20Al-Qaeda%20in%20Syria%20and%20Iraq%20%282014%29_djvu.txt
- Bacchi, Umberto: *ISIS Jihadists Barter for Yazidi Girls at Slave Market in Chilling Video*. International Business Times. <http://www.ibtimes.co.uk/isis-jihadists-negotiate-yazidi-girls-slave-market-chilling-video-1472798>
- Beah, Ishmael: *Book Review: A Child Soldier's Story*. The Globe and Mail. <http://www.theglobeandmail.com/arts/books-and-media/book-review-a-child-soldiers-story/article551955/?page=all>
- Berlinger, Joshua: *ISIS' child soldiers: What will happen to 'Cubs of the Caliphate'?* CNN. <http://edition.cnn.com/2015/05/20/middleeast/isis-child-soldiers/>
- Berlinger, Joshua: *The names: Who have been recruited to ISIS from the West*. CNN. <http://edition.cnn.com/2015/02/25/world/isis-western-recruits/>
- Besenyő János. *Magyar békefenntartók Afrikában*. http://www.kalasznyikov.hu/dokumentumok/besenyő_13.10.03._magyar_bekfenntartok_afrikaban.pdf
- Cakaj, Ledio: *The complex story of a child soldier*. The Washington Post. <https://www.washingtonpost.com/blogs/monkey-cage/wp/2015/01/12/the-complex-story-of-a-child-soldier/>
- Child Soldiers International. *Louder than words: An agenda for action to end state use of child soldiers*. 2013. ISBN 978–0–9541624–3–6. <http://www.refworld.org/docid/5208cbdb4.html>

⁶³ Escape from ISIS. YouTube-videó. <https://www.youtube.com/watch?v=uTgzeADTV3g> (Letöltés időpontja: 2015. 10. 27.)

- Dugan, Emily: *Forced marriage: How hundreds of terrified British victims of the tradition are being failed every year by the services they need the most*. The Independent. <http://www.independent.co.uk/news/uk/crime/forced-marriage-how-hundreds-of-terrified-british-victims-of-the-tradition-are-being-failed-every-10394985.html>
- Escape from ISIS. YouTube-videó. <https://www.youtube.com/watch?v=uTgzeADTV3g>
- Green, Andrew: *To Forgive a Warlord*. Foreign Policy. http://foreignpolicy.com/2015/02/06/ongwen-uganda-icc-joseph-kony-international-justice/?wp_login_redirect=0
- Guns Out of Control: The continuing threat of small arms. IRIN, 2006. <http://www.irinnews.org/pdf/in-depth/small-arms-irin-in-depth.pdf>
- Habeck, Mary: *What does al-Qaeda want?* Foreign Policy. <http://foreignpolicy.com/2012/03/06/what-does-al-qaeda-want/>
- Hetényi Ambrus: *Az ugandai polgárháború*. http://www.afrikatanulmanyok.hu/application/essay/400_1.pdf
- Isaszegi János. *A 21. század élettérháborúi a földért, a vízért, az élelemért, a ... létezésért!* Gondolat Kiadó, Budapest, 2015.
- Islamic State Jihadis Train Kazakh Boys to Kill 'Infidels'. The Clarion Project. <http://www.clarionproject.org/news/islamic-state-video-shows-8-year-olds-learning-how-kill#>
- Joseph Kony – First ever interview by journalist. YouTube-videó. <https://www.youtube.com/watch?v=FGhXnJMqCsY>
- Joshi, Priya: *ISIS: Terror group trained four-year-old boy to behead his own mother*. International Business Times. <http://www.ibtimes.co.uk/isis-terror-group-trained-four-year-old-son-behead-his-own-mother-1513603>
- Kavanaugh, Shane Dixon: *The Uphill Battle Of Saving ISIS' Child Soldiers*. Vocativ. <http://www.vocativ.com/news/212945/the-uphill-battle-to-saving-isis-child-soldiers/>
- Key Statistics – The Resolve, LRA Crisis Initiative. <http://www.theresolve.org/the-lra-crisis/key-statistics/>
- Könczöl Zsófia: *Gyermekkatonaság egy pszichológus szemével*. Biztonságpolitika – Biztonságpolitikai szakportál. <http://biztonsagpolitika.hu/egyeb/gyermekkatonasag-egy-pszichologus-szemevel>
- Miller, Paul: *The ISIS victims you don't see – World snoozes as yazidis massacred*. The Observer. <http://observer.com/2015/11/the-isis-victims-you-dont-see-world-snoozes-as-yazidis-massacred/>
- Omar, Manal: *Islam is a religion of peace*. Foreign Policy. <http://foreignpolicy.com/2015/11/09/islam-is-a-religion-of-peace-manal-omar-debate-islamic-state/>
- Rice, Xan: *Background: The Lord's Resistance Army*. The Guardian. <http://www.theguardian.com/katine/2007/oct/20/about.uganda>
- Sehmer, Alexander: *Isis teen 'poster girl' Samra Kesinovic beaten to death as she tried to flee the group*. The Independent. <http://www.independent.co.uk/news/world/europe/isis-teenage-poster-girl-samra-kesinovic-beaten-to-death-by-group-as-she-tried-to-flee-killings-a6747801.html>
- Spencer, Richard: *ISIS jihadists offer Islamic justification for taking thousands of Yazidi women as sex slaves*. National Post. <http://news.nationalpost.com/news/world/israel-middle-east/isis-jihadists-offer-islamic-justification-for-taking-thousands-of-yazidi-women-as-sex-slaves>
- Stern, Jessica – Berger, J. M.: *The Raising tomorrow's mujahideen: The horrific world of ISIS child soldiers*. The Guardian. <http://www.theguardian.com/world/2015/mar/10/horror-of-isis-child-soldiers-state-of-terror>
- Storr, Will: *Kony's child soldiers: When you kill for the first time, you change*. The Telegraph. <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/africaandindianocean/uganda/10621792/Kony-child-soldiers-When-you-kill-for-the-first-time-you-change.html>

- Syrian president Assad: ISIS was created under U.S. supervision in Iraq with Saudi wahhabi money. YouTube-videó. <https://www.youtube.com/watch?v=jZ84gMpFbYg>
- The Christmas Massacres. LRA Attacks on Civilians in Northern Congo. Human Rights Watch, 2009. <https://www.hrw.org/report/2009/02/16/christmas-massacres/lra-attacks-civilians-northern-congo>
- The Paris Principles – Principles and guidelines on children associated with armed forces or armed groups. <http://www.unicef.org/emerg/files/ParisPrinciples310107English.pdf>
- The Prosecutor v. Thomas Lubanga Dyilo. Case information sheet – International Criminal Court. <https://www.icc-cpi.int/iccdocs/pids/publications/lubangaeng.pdf>
- Trail of Death. LRA Atrocities in Northeastern Congo. Human Rights Watch, 2010. <https://www.hrw.org/report/2010/03/28/trail-death/lra-atrocities-northeastern-congo>
- Trowbridge, Angela: *History of Northern Uganda and LRA*. <https://www.mtholyoke.edu/~trowb20a/classweb/history.html>
- Weaver, Mary Anne: *The short, violent life of Abu Musab al-Zarqawi*. The Atlantic. <http://www.theatlantic.com/magazine/archive/2006/07/the-short-violent-life-of-abu-musab-al-zarqawi/304983/>
- Weber, Annette: *Abducted and Abused. Renewed Conflict in Northern Uganda*. Human Rights Watch, 2003. <https://www.hrw.org/reports/2003/uganda0703/uganda0703.pdf>
- Williams, Jennifer: *How ISIS uses and abuses Islam*. Vox. <http://www.vox.com/2015/11/18/9755478/isis-islam>
- <http://www.kislexikon.hu/fikh.html> (Letöltés időpontja: 2016. 05. 10.)
- <http://justpaste.it/aitam> (Letöltés időpontja: 2015. 10. 11.)

A HVK TUDOMÁNYOS SZAKKÖNYVTÁR KÖNYVAJÁNLÓJA

- Jocelyn K. Gleib (szerk.): *Tartsuk kézben hétköznapjainkat! Napi rutin, fókusz és ötleteink megvalósítása*
(HVG Könyvek, 2016, 2900 Ft)
- Kevin Duncan: *Diagramok könyve – 50 módszer bármilyen probléma vizuális megoldásához*
(HVG Könyvek, 2016, 2900 Ft)
- Amy Morin: *13 dolog, amit a mentálisan erős emberek elkerülnek*
(HVG Könyvek, 2016, 3500 Ft)
- Dan Ariely: *Az (őszinte) igazság a hazugságról*
(HVG Könyvek, 2015, 3900 Ft)
- Dan Ariely: *Zseniálisan irracionális*
(HVG Könyvek, 2014, 3900 Ft)
- Chip Kidd: *Ítélj elsőre!*
(HVG Könyvek, 2015, 2200 Ft)
- Philippa Perry: *Hogyan maradjunk normálisak?*
(HVG Könyvek, 2013, 2200 Ft)
- Charles Handy: *A második görbe. Gondolatok a társadalom megújításáról*
(HVG Könyvek, 2016)
- Dominic Streatfeild: *Agymosás. Fejezetek a tudatmódosítás titkos történetéből*
(HVG Könyvek, 2007)
- Harcokcsik és páncélozott járművek 1900–1945* (Ventus Libro, 2016, 3990 Ft)
- Tengerelattjárók 1776–1940* (Ventus Libro, 2016, 3990 Ft)
- Konzervatív gondolkodók a két világháború között* (Kossuth Kiadó, 2016, 2980 Ft)

Klemensits Péter:

KÍNA ÉPÍTKEZÉSEI A SPRATLY-SZIGETEKEN. A DÉL-KÍNAI-TENGERI KONFLIKTUS EGY ÚJABB FEJEZETE

ÖSSZEFOGLALÓ: 2013 decembere és 2015 júniusa között Kína 11,7 négyzetkilométernyi korlátozást töltött fel és alakított át mesterséges szigetekké a Dél-kínai-tengeren található, vitatott hovatartozású Spratly-szigeteken. A kínai építkezések valódi kiterjedése csupán 2015 nyarán vált ismertté a külföldi szakértők számára. A beavatkozás miatt az Egyesült Államok és délkelet-ázsiai szövetségesei egyöntetűen elítélték Kínát, illetve politikai, katonai, valamint környezetvédelmi okokra hivatkozva a munkálatok befejezésére szólították fel. A szerző írásában a kínai építkezések igazi jelentőségét, illetve lehetséges következményeit mutatja be a dél-kínai-tengeri biztonsági környezet perspektívájában.

KULCSSZAVAK: mesterséges szigetek, önjáró kotróhajó, katonai célú építkezések, tengerjog, tengerek ellenőrzése

A mesterséges szigetek létrehozása, ezáltal jelentős földterület nyerése a tengerparti öbölök, félszigetek, szigetek mentén régóta ismert eljárás, melynek legjobb példái Hollandia, Szingapúr és Japán. A Dél-kínai-tenger térségében is régóta alkalmazták ezt a módszert, de mindeddig csupán korlátozott mértékben. A Spratly-szigetek egészét vagy egyes részeit Kína,¹ Tajvan, Vietnam, Malajzia, Brunei és a Fülöp-szigetek is magáénak követeli,² az érintett országok pedig igényük jogalapját minél nagyobb terület elfoglalásával és tartós ellenőrzésével is igyekeznek alátámasztani. A szigetcsoport 150–180 kisebb szigetet, sziklát, zátonyt foglal magában, melyek közül jelenleg Vietnam 29-et, a Fülöp-szigetek 8-at, Malajzia ötöt, Tajvan egyet, Kína pedig hetet tart ellenőrzés alatt.³ A múltban már Vietnam, Tajvan és a Fülöp-szigetek is épített repülőteret az egyik általa birtokolt szigetre, ezért Kína ez irányú törekvése sem meglepő. Katonai létesítmények kiépítése is általános jelenség, Vietnam például több mint 2000 katonát állomásoztat a szigeteken. A mesterséges szigetek építése sem állt le, hiszen 2015 tavaszára éppen Vietnam 0,2 négyzetkilométerrel növelte az általa ellenőrzött területet.⁴

Kína tevékenysége tehát nem új keletű, viszont arányaiban messze meghaladja a rivális államok által végrehajtott környezeti változtatásokat: Kína két év alatt több területet töltött fel, mint a többi ország 40 év alatt, megháromszorozva a szigetcsoport eredeti méreteit.⁵

¹ Kína jelen tanulmányban egyértelműen a Kínai Népköztársaságot jelenti.

² A dél-kínai-tengeri konfliktusról kiváló összefoglalást nyújt a következő tanulmánykötet: Leszek Buszynski – Christopher B. Roberts: *The South China Sea Maritime Dispute*. Routledge, Abingdon, 2015.

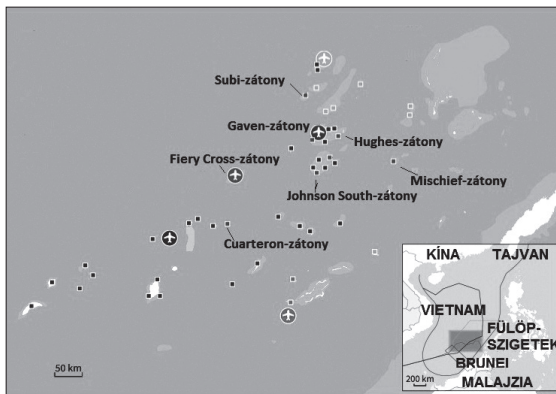
³ Ben Dolven – Jennifer K. Elsea – Susan V. Lawrence – Ronald O'Rourke – Ian Rinehart: *Chinese Land Reclamation in the South China Sea: Implications and Policy Options*. Congressional Research Service, June 18, 2015, 16. <https://www.fas.org/sgp/crs/row/R44072.pdf> (Letöltés időpontja: 2015. 12. 28.)

⁴ Dolven et al.: 20.

⁵ Jelenleg a feltöltött területek 95%-át Kína birtokolja. *China's Land Reclamation in South China Sea Grows: Pentagon Reports*, Reuters, August 21, 2015. <http://www.reuters.com/article/us-southchinasea-china-pentagon-idUSKCN0QQ0S920150821> (Letöltés időpontja: 2015. 12. 28.)

A kínai építkezések világviszonylatban is egyedülállóak, hiszen távol a szárazföldtől, a tenger közepén még senki sem próbálkozott hasonlóval, főleg nem egy földrajzi szempontból rendkívül összetett környezetben.

Kína az általa ellenőrzött zátonyok mindegyikén hajtott végre munkálatokat, persze ezek stratégiai jelentősége nagymértékben eltérő. A legnagyobb nemzetközi figyelmet a Fiery Cross-zátony kapta, ahol a repülőtér kiépítése volt az elsődleges cél. Kína 2014 augusztusában kezdett hozzá a sziget feltöltéséhez, melynek eredményeként 3 hónap múlva már 3000×300 méteresre növelte a területet, megteremtve a szigetcsoport egyik legnagyobb alakzatát. Az építkezések folytatásaként pedig 2015 folyamán elkészült a 3110 méteres kifutópálya is, amely katonai szállító- és vadászgépek fogadására egyaránt alkalmas.⁶ A Mischief-zátony az építkezéseket követően valószínűleg előretolt haditengerészeti bázisként is működhet a jövőben, hiszen a mély lagúna a nagyobb hajók horgonyzását is lehetővé tenné, ráadásul kétszer akkora, mint a Fiery Cross-zátony (55,8 négyzetkilométer). Egyes információk szerint kifutópálya építése is megkezdődött a szigeten.

Szigetfeltöltések a Dél-kínai-tengeren

Forrás: https://seasresearch.files.wordpress.com/2014/11/map_disputed-reefs.jpg (Letöltés időpontja: 2016. 01. 29.)

A Spratly-szigetek legészakabbra fekvő kínai birtokának, a Subi-zátonynak feltöltési munkálatai 2014 júliusában kezdődtek, és elsősorban a helyőrségi és kommunikációs létesítmények fejlesztésére koncentráltak. A sziget adott esetben viszont akár egy 3000 méteres repülőtérnek is otthont adhat, a szükséges átépítéseket követően. Mivel mindössze 25 kilométerre található a filippínók lakta szigetektől, ezért létesítését Manila egyértelmű fenyegetésként értékelte. A Johnson South-zátony eredetileg csupán egy tengerszint alatti atollt jelentett, de a feltöltést követően egy 100 000 négyzetméteres mesterséges szigetté vált, amely rendelkezik egy kikötővel és két radartoronnyal, a fő rendeltetése pedig minden bizonnyal a környező Vietnam által birtokolt területek megfigyelése. A Cuarteron-zátony a szigetcsoport nyugati felén helyezkedik el és elsősorban kommunikációs eszközökkel szerelték fel, miközben a Gaven-zátony a középső részen található és főleg légvédelmi megfigyelő-

⁶ Stephen Paul Brooker: The True Scope of China's Land Reclamation Activities in the South China Sea. Value Walk, September 10, 2015. <http://www.valuewalk.com/2015/09/chinas-land-reclamation-activities-in-the-south-china-sea/> (Letöltés időpontja: 2015. 12. 28.)

állásokat telepítettek rá. A Hughes-zátony korábban szintén csupán egy víz alatti korallzátony volt, mai 75 000 négyzetméteres területén kisebb helyőrséget találunk.⁷

A kínai zátonyfeltöltések eredményességét a legújabb technikai vívmányok alkalmazása is elősegíti. A legmodernebb szívófejű felszerelt önjáró kotróhajót, a TIAN JIN HAO-t 2010-ben bocsátották vízre, kategóriájában pedig a legnagyobbnak számít Ázsiában és harmadik legnagyobbnak a világon. Óránként 4500 köbméter homok, kavics és szikla kotrására képes 30 méteres mélységig, és mivel önjáró, a többi kotróhajóval szemben vontatásra sem szorul.⁸

Építkezés a Johnson South-zátonymnál

Forrás: http://images.bwbx.io/cms/2014-06-19/econ_china26_01_970-630x420.jpg (Letöltés időpontja: 2016. 01. 29.)

2013–2014 során a TIAN JIN HAO 193 napot töltött a Spratly-szigeteknél, ennek során becslések szerint több mint 10 millió köbméter homokot és üledéket töltött fel a zátonyokra.⁹ A mesterséges szigetek létrehozásában Kína sokáig elmaradottnak számított, de az elemzők úgy vélik, hogy mára a technikai és technológiai fejlődésnek köszönhetően az ázsiai ország kétségtelenül a világ élvonalába került.

KÍNA TEVÉKENYSÉGE ÉS A NEMZETKÖZI JOG

Jogi szempontból nézve a kínai eljárás többféle kérdést is felvet. Először is, mennyiben tekinthető legálisnak a mesterséges szigetek építése? Az építkezés önmagában nem illegális, de tekintve, hogy az adott területet több ország is magáénak követeli – tehát minden érvelése ellenére Kína nem gyakorol egyértelmű szuverenitást felette –, nem minősül jogszerűnek. A megváltozott domborzati elemeknek a nemzetközi bíróság előtt folyó Kína–Fülöp-szigetek-

⁷ A mesterséges szigetek mindegyikén alakítottak ki helikopter-leszállóhelyeket, a helyőrségekbe pedig szükség esetén komolyabb fegyverrendszerek is telepíthetők. Brooker és Before and After: China Builds Artificial Islands in South China Sea. News, 22 September 2015. <http://www.abc.net.au/news/2015-09-22/south-china-sea-islands-before-and-after/6794076> (Letöltés időpontja: 2015. 12. 28.)

⁸ <http://en.tjhdj.com/index.php?mod=product&act=view&cid=46&id=397> (Letöltés időpontja: 2015. 12. 28.)

⁹ A mesterséges szigetek építése során az első legfontosabb lépés a környező tengerfenék kotrása, majd a felszínre kerülő üledék rátöltése a korallzátonyokra, a kiemelkedő szigeteken az építkezés csak ezután folytatódhat. Dolven et al.: 18–19.

perben¹⁰ is jelentősége lehet, habár az 1982-es, a tengerek törvényéről szóló ENSZ-konvenció (United Nations Convention on the Law of Sea – UNCLOS) egyértelműen fogalmaz. A mesterséges szigetek¹¹ nem rendelkeznek mindazon jogi felhatalmazással, mint a „természetes” szigetek, például a 200 tengeri mérföldes exkluzív gazdasági zónával, vagy a 24 mérföldes érintkező zónával, csupán a 12 mérföldes territoriális tenger sávjára tarthatnak igényt. Ráadásul a bíróság számára mérvadó kritikus dátum¹² után került sor az építkezésekre, így Kína a nemzetközi jog szerint nem sokat nyerhet, inkább csak veszíthet.

Az UNCLOS arra is kötelezi az aláírókat, hogy megvédjék a tengeri élővilágot és ne károsítsák a környezetet. Egyes szakértők szerint Kína tevékenysége súlyos veszélyt jelent a tengerek ökoszisztémájára nézve, ennek a halászat révén a környező országok gazdasági életére is komoly hatása lehet.¹³ Éppen ezért ír elő a nemzetközi jog konzultációs kötelezettséget a környezet megváltoztatásában érintett országok számára, amelyet Kína figyelmen kívül hagyott.

A 2002-ben Kína és az ASEAN-államok (Association of Southeast Asian Nations – Délkelet-ázsiai Nemzetek Szövetsége) részéről aláírt *Nyilatkozat a felek magatartásáról a Dél-kínai-tengeren* című dokumentum ugyan csak szándéknyilatkozatnak minősül, nem törvényileg kötelező érvényű egyezménynek, viszont a lényege, hogy a felek tanúsítsanak önmérsékletet, a béke és stabilitás megőrzése érdekében pedig – többek között – kerüljék a lakatlan földrajzi elemek benépesítését és a konfliktusok eskalációját.¹⁴ Kína egyoldalú tevékenysége a nyilatkozat megsértését jelenti, ez pedig a jövőben tovább nehezíti egy eredményes magatartáskódex elfogadását, amely már így is évek óta húzódik.

AZ ÉPÍTKEZÉSEK KATONAI JELENTŐSÉGE

Kína egészen 2015 tavaszáig nem kommentálta az építkezéseket, ezt követően pedig kitarított amellett, hogy azok teljesen jogszerűek, vagyis az ország továbbra is betartja minden nemzetközi kötelezettségét, beleértve a természetvédelmi előírásokat is. Mivel a munkálatok katonai jellege tagadhatatlan, Peking végül elismerte, hogy a létesítmények nemzetbiztonsági célokat is szolgálnak, noha elsősorban a katasztrófavédelmi képességek fejlesztését állították előtérbe. A kínai külügyminisztérium illetékese 2015. október 14-én a következőket nyilat-

¹⁰ 2013-ban a Fülöp-szigetek beperelte Kínát a Spratly-szigetek hovatartozásának ügyében. 2015 őszén, Kína távolmaradása ellenére a bíróság illetékesnek mondta ki magát az eljárás lefolytatásában, az ítélet pedig 2016-ban várható.

¹¹ A szóban forgó korallzátonyok a csupán apálykor vízfelszín fölé emelkedő elemek kategóriájába sorolhatók az UNCLOS szerint. Meg kell említeni, hogy más területekkel ellentétben a Dél-kínai-tenger bonyolult árapály rendszere miatt gyakorta nem határozható meg egyértelműen a domborzati elemek besorolása. Clive Schofield: *Adrift on Complex Waters: Geographical, Geopolitical and Legal Dimensions to the South China Sea Disputes*. In: Buszynski–Roberts: *The South China Sea Maritime Dispute*, 26.

¹² A kritikus dátum arra az időpontra vonatkozik, amikor a felek között a vita „kikristályosodott”, vagyis kezdeményezték a jogi eljárást, ezt követően pedig semmilyen további cselekmény nem vehető figyelembe a döntés során. Wu Shicun: *Solving Disputes for Regional Cooperation and Development in the South China Sea: Chinese Perspective*. Chandos Publishing, Oxford, 2013. 70.

¹³ *South China Sea Land Reclamation Isn't Just a Geopolitical Issue*. Oceansphere, August 20, 2015. <http://oceansphere.org/2015/08/20/south-china-sea-land-reclamation-isnt-just-a-geopolitical-issue/> (Letöltés időpontja: 2015. 12. 29.)

¹⁴ 2002 Declaration on the conduct of parties in the South China Sea. <http://cil.nus.edu.sg/rp/pdf/2002%20Declaration%20on%20the%20Conduct%20of%20Parties%20in%20the%20South%20China%20Sea-pdf.pdf> (Letöltés időpontja: 2015. 12. 15.)

kozta: „Korlátozott mértékben jelen vannak a szükséges katonai létesítmények, de kizárólag védelmi célokat szolgálnak. Ezek jól illeszkednek a [...] biztonsági környezetbe. Nincs arról szó, hogy Kína »militarizálná« a releváns szigeteket és zátonyokat.”¹⁵

Ezzel szemben a külföldi szakértők – legfőképp az amerikaiak – a kínai katonai fenyegetés drasztikus növekedésétől tartanak a térségben, és határozottan úgy vélik, hogy az építkezések alapvető célja a haditengerészet és a légierő ütőképességének megerősítése a riválisokkal szemben. Az amerikai csendes-óceáni flotta főparancsnoka, Harry B. Harris tengernagy egyenesen úgy véli, hogy a kifutópályák megépítésével és rakétarendszerek telepítésével Kína *de facto* ellenőrzést gyakorolhatna az egész Dél-kínai-tenger felett.¹⁶ Hivatalosan az építkezési munkálatok már befejeződtek, ennek ellenére – konkrét információk hiányában – nem lehet pontosan megjósolni az említett létesítmények jövőbeli szerepét, de bizonyos következtetések azért levonhatóak.

A Kína által létrehozott mesterséges szigeteken a következő létesítményeket találjuk: helyőrség, repülőtér, helikopter-leszállóhely, móló/kikötő, üzemanyagraktár, légvédelmi és hajóelhárító tüzérségi eszközök, kommunikációs állomás, radarok. Nyilvánvaló, hogy a kínai haditengerészet és a parti őrség számára fontos bázisokként is szolgálhatnak ezek a létesítmények, hiszen szükségtelemmé tehetik feltöltés végett a hajók Hainan szigetére vagy a kontinensre való visszatérését, növelve ezáltal műveleti képességeiket. Szükség szerint pedig további helyőrségek kialakítását is előmozdíthatják. A megfelelő elektronikai lehallgatóberendezések és radarok telepítése jelentősen növelné Kína felderítőképességeit a térségben, de akár tengeri őrzéradatok vagy légi megfigyelő és ellenőrző feladatokat ellátó repülőgépek indítását is lehetővé tenné.¹⁷ Ez pedig könnyen vezethet egy légvédelmi azonosítási zóna (Air Defense Identification Zone – ADIZ) deklarációjához is. A vélemények egybehangzóak abban a tekintetben, hogy Kína nem fog nagy létszámú helyőrséget fenntartani a szigeteken, ehelyett bizonyos partra szálló erők állomásoztatása révén próbál nyomást gyakorolni a szomszédos államokra. Az esetleges rakétavédelmi rendszerek a jövőben még az Egyesült Államok számára is jelenthetnek fenyegetést, de az előretolt bázisok háború esetén különösen sebezhetőek lennének, így mindössze az amerikaiak figyelmét köthetnék le egy időre.¹⁸

Meg kell említeni, hogy egyes elemzők csupán politikai okokat látnak az építkezés hátterében, annak katonai jelentőségét elhanyagolhatónak tartják. Sukjoon Yoon szerint a kínai haditengerészet hibás stratégiát követ, mivel az egyes földrajzi alakzatok birtoklása helyett ma már az expedíciós képességek megteremtése számít, így a haditengerészet fejlesztését aligha szolgálják a kétes katonai értékkel bíró helyőrségek.¹⁹

¹⁵ Sam LaGrone: China: Military Facilities on South Chin Sea Artificial Islands are for „Defense Purposes Only”. USNI News, October 14, 2015. <http://news.usni.org/2015/10/14/china-military-facilities-on-south-china-sea-artificial-islands-are-for-defense-purposes-only> (Letöltés időpontja: 2015. 12. 29.)

¹⁶ Uo.

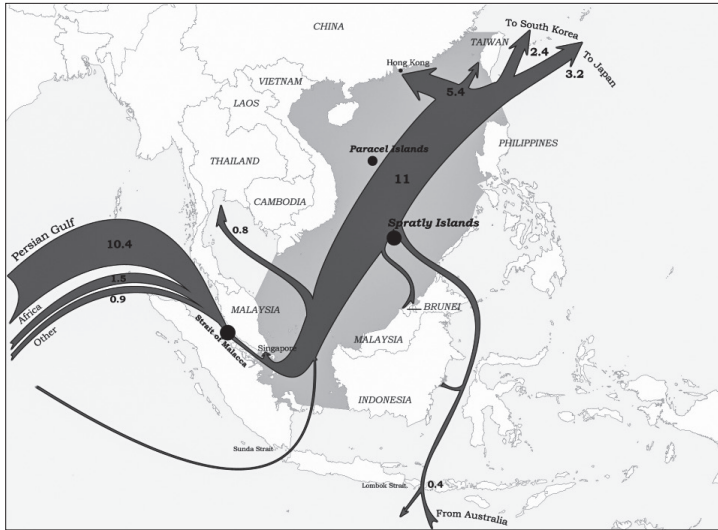
¹⁷ Jin Zhirui ezredes, a kínai légierő tisztje szerint Kína számára a megfelelő légibázisok kiépítése különösen fontos a Dél-kínai-tengeren.

¹⁸ Dolven et al.: 7–12.

¹⁹ A Korea Institute for Maritime Strategy tudományos főmunkatársa szerint az időjárás miatt a hajók, a vadászgépek és a radarrendszerek hatékony alkalmazásának is számos akadálya merülne fel a térségben. Sukjoon Yoon: Why is China Militarising the South China Sea? RSIS Commentary, No. 113. 11 May 2015. <https://www.rsis.edu.sg/wp-content/uploads/2015/05/CO15113.pdf> (Letöltés időpontja: 2015. 12. 30.)

A GEOSTRATÉGIAI TÉNYEZŐK

A Dél-kínai-tenger térsége feletti ellenőrzés megszerzése – a feltételezett tenger alatti olaj- és gázmezők, illetve a halászati lehetőségek miatt – Kína számára nem elhanyagolható gazdasági érdek.²⁰ Stratégiai értelemben viszont az ország importjának jelentős részét lebonyolító tengeri kereskedelmi útvonalak biztosítása még ennél is fontosabb. A Dél-kínai-tengeren átlagban évi 5,3 trillió dollár értékű áru halad keresztül, ez a világ kereskedelmének 30%-a.²¹

Az olajszállítmányok legfontosabb tengeri útvonalai Délkelet-Ázsiában

Forrás: <http://www.eia.gov/todayinenergy/images/2013.04.04/mapcrudebig.png> (Letöltés időpontja: 2016. 01. 29.)

A Kínába tartó olaj- és gázszállítások biztosítása mellett a térség ellenőrzése a haditengerészet fejlesztése számára is kulcsfontosságú, hiszen a számítások szerint a Csendes-óceánra való kijutás – és az Egyesült Államokkal szembeni fellépés – alapfeltétele a Dél-kínai-tenger uralma. Az utóbbi években a kínai vezetés úgy vélte, hogy pusztán jó szándékú diplomáciával képtelen elérni célját, mivel ezt riválisai csupán kihasználják, így inkább az erőszakosabb módszerek mellett döntött. A mesterséges szigetek építése ennek a stratégiának a része, amelyet szalámitaktikának is nevezhetünk, ennek a lényege pedig, hogy egymást követő kisebb merész vállalkozások révén Kína – a nemzetközi tiltakozás ellenére – lépésről lépésre egyre nagyobb területet von ellenőrzése alá.²²

Az Egyesült Államok nyíltan nem foglal állást a területi vitákat illetően, de támogatja délkelet-ázsiai szövetségeseit Kínával szemben. A hajózás szabadságának fenntartása a Dél-kínai-tengeren mindennél fontosabb az Egyesült Államok számára, melynek védelme érdekében – a nemzetközi joggal összhangban – régóta folytat légi őrzőjáratokat a kínai

²⁰ Az amerikai Energy Information Administration becslése szerint kb. 11 milliárd hordó kőolaj és 5,4 trillió köbméter földgáz található a tenger fenekén, továbbá a világ halászati javainak 10%-a származik a térségből. Asia – Pacific Maritime Security Strategy. U.S. Department of Defense, 6. http://www.defense.gov/Portals/1/Documents/pubs/NDAA%20A-P_Maritime_Security_Strategy-08142015-1300-FINALFORMAT.PDF (Letöltés időpontja: 2015. 12. 30.)

²¹ Ronald O'Rourke: Maritime Territorial and Exclusive Economic Zone (EEZ) Disputes Involving China: Issues for Congress. Congressional Research Service, December 22, 2015., 2. <https://www.fas.org/sgp/crs/row/R42784.pdf> (Letöltés időpontja: 2015. 12. 30.)

²² Uo. 24.

mesterséges szigetek felett. 2015 októberében pedig, jelezvén, hogy nem ismeri el a *status quo* megváltoztatását, az amerikai haditengerészet USS LASSEN nevű rombolója – Kína tiltakozása ellenére – 12 mérföldnél közelebb hajózott az egyik „újjonnan épített” szigethez.²³ A fegyveres konfrontáció ugyan egyik félnek sem érdeke, de azért az őrrjáratok ismétlődése a jövőben is várható.

Egyes elemzők kételkednek abban, hogy az Egyesült Államok rendelkezik hatékony stratégiával Kínával szemben, noha a szuperhatalom a tengeri kereskedelem szabadságának védelme és a nyílt haditengerészeti jelenlét fokozása mellett más módon is reagált. Délkelet-ázsiai szövetségeseivel szorosabbra fűzte a biztonsági együttműködést, ennek jegyében támogatja – pénzügyileg és fegyverekkel is – Vietnam, a Fülöp-szigetek, Malajzia, Indonézia és Szingapúr haditengerészetének és légierejének modernizálását, miközben igyekszik Japánt is minél erőteljesebben bevonni a védelmi együttműködésbe.²⁴ Japán számára a dél-kínai-tengeri kereskedelmi útvonal biztonsága legalább annyira fontos, mint Kínának, ezért gazdasági és politikai okokból kifolyólag érdekelt a délkelet-ázsiai nemzetek megsegítésében.²⁵ Az ASEAN országai közül a területi vitában leginkább érintettek (Vietnam és a Fülöp-szigetek) – elemi gazdasági és biztonsági érdekeik ellenére – önállóan képtelenek komoly választ adni, a szervezet többi tagja pedig nem kívánja kielezni a viszonyt Kínával, szem előtt tartva gazdasági érdekeltségeit.

ÖSSZEGRZÉS

A Kínai Népköztársaság számára stratégiai jelentőségű a Dél-kínai-tenger feletti ellenőrzés megszerzése, a mesterséges szigetek pedig egyértelműen ezt a célt szolgálják. Az „új szigetek” katonai értelemben is nagy jelentőségre tehetnek szert, elsősorban Kína délkelet-ázsiai riválisaival szemben, de a hajózás szabadságának biztosítása szempontjából az Egyesült Államok számára sem közömbösek.

Az elsősorban katonai célokat szolgáló építkezések minden szempontból komoly teljesítményről árulkodnak, melyek jogi értelemben ugyan megkérdőjelezhetőek, de kitűnően érzékeltetik Kína nemzetközi téren elfoglalt pozícióját. Vitathatatlan, hogy a mesterséges szigetek ügye mögött komoly geostratégiai – ezen belül gazdasági – érdekek húzódnak. Ma még nem látható előre, hogy hosszú távon melyik fél stratégiája lesz kifizetődőbb, noha úgy tűnik, ideiglenesen Kína került lépéselőnybe. A számos megválaszolatlan kérdés ellenére annyi bizonyos, hogy a dél-kínai-tengeri konfliktusok sora újabb fejezettel gazdagodott, illetve a térség biztonságának fenntartása szempontjából az Egyesült Államok Délkelet-Ázsia- és Kína-politikája a korábbiánál is nagyobb jelentőségre tesz szert.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Angry China Shadows US Warship Near Man-made Islands. Reuters, October 28, 2015. <http://www.reuters.com/article/us-southchinasea-usa-idUSKCN0SK2AC20151028>

²³ Angry China Shadows US Warship Near Man-made Islands. Reuters, October 28, 2015. <http://www.reuters.com/article/us-southchinasea-usa-idUSKCN0SK2AC20151028> (Letöltés időpontja: 2015. 12. 30.)

²⁴ Asia – Pacific Maritime Security Strategy, 25–28.

²⁵ Wyatt Olson: No Patrols, but Japan Helping in South China Sea in other Ways. Stars and Stripes, November 24, 2015. <http://www.stripes.com/news/no-patrols-but-japan-helping-in-south-china-sea-in-other-ways-1.380451> (Letöltés időpontja: 2015. 12. 30.)

- Asia – Pacific Maritime Security Strategy. U.S. Department of Defense. http://www.defense.gov/Portals/1/Documents/pubs/NDAA%20A-P_Maritime_Security_Strategy-08142015-1300-FINALFORMAT.PDF
- Before and After: China Builds Artificial Islands in South China Sea. News, 22 September 2015. <http://www.abc.net.au/news/2015-09-22/south-china-sea-islands-before-and-after/6794076>
- Brooker, Stephen Paul: *The True Scope of China's Land Reclamation Activities in the South China Sea*. Value Walk, September 10, 2015. <http://www.valuewalk.com/2015/09/chinas-land-reclamation-activities-in-the-south-china-sea/>
- Buszynski, Leszek – Roberts, Christopher B.: *The South China Sea Maritime Dispute*. Routledge, Abingdon, 2015.
- China's Land Reclamation in South China Sea Grows: Pentagon Reports. Reuters, August 21, 2015. <http://www.reuters.com/article/us-southchinasea-china-pentagon-idUSKCN0QQ0S920150821>
- Dolven, Ben – Elsea, Jennifer K. – Lawrence, Susan V. – O'Rourke, Ronald – Rinehart, Ian: *Chinese Land Reclamation in the South China Sea: Implications and Policy Options*. Congressional Research Service, June 18, 2015. <https://www.fas.org/sgp/crs/row/R44072.pdf>
- LaGrone, Sam: *China: Military Facilities on South China Sea Artificial Islands are for „Defense Purposes Only”*. USNI News, October 14, 2015. <http://news.usni.org/2015/10/14/china-military-facilities-on-south-china-sea-artificial-islands-are-for-defense-purposes-only>
- Olson, Wyatt: *No Patrols, but Japan Helping in South China Sea in other Ways*. Stars and Stripes, November 24, 2015. <http://www.stripes.com/news/no-patrols-but-japan-helping-in-south-china-sea-in-other-ways-1.380451>
- O'Rourke Ronald: *Maritime Territorial and Exclusive Economic Zone (EEZ) Disputes Involving China: Issues for Congress*. Congressional Research Service, December 22, 2015. <https://www.fas.org/sgp/crs/row/R42784.pdf>
- Schofield, Clive: *Adrift on Complex Waters: Geographical, Geopolitical and Legal Dimensions to the South China Sea Disputes*. In: Buszynski–Roberts: *The South China Sea Maritime Dispute*, 26.
- Shicun, Wu: *Solving Disputes for Regional Cooperation and Development in the South China Sea: A Chinese Perspective*. Chandos Publishing, Oxford, 2013.
- South China Sea Land Reclamation Isn't Just a Geopolitical Issue. Oceansphere, August 20, 2015. <http://oceansphere.org/2015/08/20/south-china-sea-land-reclamation-isnt-just-a-geopolitical-issue/>
- Yoon, Sukjoon: *Why is China Militarising the South China Sea?* RSIS Commentary, No. 113. 11. May 2015. <https://www.rsis.edu.sg/wp-content/uploads/2015/05/CO15113.pdf>
- 2002 Declaration on the Conduct of Parties in the South China Sea. <http://cil.nus.edu.sg/rp/pdf/2002%20Declaration%20on%20the%20Conduct%20of%20Parties%20in%20the%20South%20China%20Sea-pdf.pdf>
- <http://en.tjhdj.com/index.php?mod=product&act=view&cid=46&id=397>

Tóth Gergely – Ujházy László alezredes:

EURÓPAI TARTALÉKOSOK A BIZTONSÁGÉRT

Biztonságpolitikai fórumot és téli ülést tartott a világ legnagyobb tartalékos szervezete

ÖSSZEFOGLALÓ: Az írás a NATO Tartalékos Tisztek Szövetsége szervezésében 2016 februárjában tartott bonni szemináriumról, valamint az azt követő brüsszeli téli ülésről ad tájékoztatást. A cikk értékeli a két rendezvényt, és tágabb értelemben is betekintést enged a NATO Tartalékos Tisztek Szövetségének munkájába egy olyan időszakban, amikor világszerte átalakulóban, felértékelődőben van a tartalék erők szerepe. Mindemellett ajánlások is megfogalmazódnak az együttműködésben rejlő lehetőségek hatékonyabb kihasználására.

KULCSSZAVAK: CIOR, CIOMR, NATO, nemzetközi együttműködés, tartalékosok

A NATO TARTALÉKOS TISZTI SZERVEZETE, ANNAK FONTOSABB ÉVES RENDEZVÉNYEI

A NATO Tartalékos Tisztek Szövetsége¹ 2016. január 31. és február 3. között rendezte immár hagyományos téli szemináriumát Bonnban, majd 2016. február 4. és 6. között testvérszervezetével, a NATO Tartalékos Egészségügyi Tisztek Szövetségével,² megtartotta rendes téli ülését a brüsszeli NATO-központban.³

A NATO-ban a tartalékosok, tartalékos tisztek súlyát, presztízsét, az általuk létrehozott szervezetek jelentőségét mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy a védelem ügyének előremozdítását zászlajukra tűző civil szervezetek sokaságában az észak-atlanti szövetségnek mindössze négy parlamenti és társadalmi szervezettel van megkülönböztetett kapcsolata.⁴ Ezek közül az egyik a CIOR, a másik a CIOMR.⁵ Ez erős legitimációt ad ezeknek a szervezeteknek, valamint nemzeti tagszervezeteiknek.⁶

¹ Confédération Interalliée des Officiers de Réserve – CIOR. A szervezetről bővebben: Ujházy László, 2013, 167–184.

² Confédération Interalliée des Officiers Médicaux de Réserve – CIOMR. A szervezetről bővebben: Ujházy László: A NATO Tartalékos Egészségügyi Tisztek Szövetsége.

³ A szerzők a HM Társadalmi Kapcsolatok Hivatal, valamint a Magyar Tartalékosok Szövetsége delegáltjaiként vettek részt.

⁴ Tálás Péter 2001, 375–385. Lásd még: Military Decision on MC 248/1, 1988.

⁵ A másik kettő a NATO Parlamenti Közgyűlés (NATO Parliamentary Assembly – PA) és az Atlanti Szerződés Társasága (Atlantic Treaty Association – ATA). A CIOR és az ATA között szoros együttműködés van.

⁶ Nemzetközi tartalékos szövetségekről bővebben: Ujházy László: A nemzetközi tartalékos szövetségről.

A CIOR eredetileg belga, francia és holland tartalékos tisztek kezdeményezésére⁷ jött létre 1948-ban.⁸ Mára a szervezet a NATO tartalékos tiszti szövetségeinek együttműködésével megközelítőleg 1,3 millió tartalékos tisztest képvisel. Ezzel a világ legnagyobb tartalékos szerveződése. A szövetség társult szerve a CIOMR. A két szervezet között szoros az együttműködés.

A CIOR, akárcsak a CIOMR olyan pártpolitika-mentes, nonprofit civil szervezet, amely alapszabály, valamint szervezeti és működési szabályzat alapján működik. Célja – a CIOMR-rel karöltve – az együttműködés elősegítése a NATO-tagállamok tartalékos szövetségei között, másfelől erősíteni a NATO iránti szolidaritást. Legfontosabb feladata a NATO politikájának támogatása. Mindezek mellett a szervezet kapocs a NATO-államok reguláris és tartalék erői között. A NATO Katonai Bizottsága 1988. március 27-én MC 248/1. számú határozatában ismerte el a CIOR/CIOMR működését. A szervezetnek egyfős állandó képviselője van a NATO brüsszeli központjában.⁹ A NATO-hoz hasonlóan itt is az angol és a francia a munkanyelv. A jelentősebb CIOR-rendezvényeken folyamatos angol–francia szinkrontolmácsolást biztosítanak, és minden fontosabb írott anyag is két nyelven készül.

A szervezet teljes jogú tagja csak NATO-tagállam lehet. Minden államot egyetlen tartalékos szövetség képviselhet.¹⁰ Az észak-atlanti szövetségen kívüli országok társult tagként, megfigyelőként, illetve vendégként vehetnek részt a szervezet munkájában.¹¹ A CIOR tevékenységéről Magyarország a kilencvenes évek közepén szerzett először érdemi ismereteket. Hosszas előkészítő munka eredményeként, 2000. február 10-én, NATO-csatlakozásunkat követően, a szövetség teljes jogú tagjává váltunk.¹² Magyarországot jelenleg a Magyar Tartalékosok Szövetsége (MATASZ) képviseli a szervezetben.

A CIOR két fő rendezvénye a téli ülés,¹³ valamint a nyári kongresszus.¹⁴ Előbbit hagyományosan február elején a NATO-központban rendezik meg, míg az utóbbit többnyire valamelyik NATO-tagállamban tartják, közel ezer fő részvételével. A nyári kongresszussal egybekötnek egy magas szintű katonai sportversenyt¹⁵ és az úgynevezett Fiala Tartalékos Tisztek Műhelyét.¹⁶ Ezek a programok kimondottan a legfontosabb célközönséget, a fiatal, aktív tartalékos tiszteket szólítják meg, olyanokat, akik műveleti területen is tudják hasznosítani az itt szerzett ismereteket, valamint a nemzetközi együttműködésben szerzett tapasztalatokat.

⁷ Előzményként elmondható, hogy már 1935-től szoros együttműködés alakult ki a belga, holland és francia tartalékos tiszti szövetségek között: CIOR, Its Contribution to Vigilance towards Peace, Freedom and Human Rights 1998, 129.

⁸ Tóth: i. m. 383.

⁹ Permanent Representative of CIOR at NATO. Ezt a funkciót általában egy angolul és franciául egyaránt jól tudó, brüsszeli – vagy annak közelében élő – belga tartalékos tiszttel tölti be.

¹⁰ A nemzeti tartalékos szövetségnek rendelkeznie kell országáé védelmi minisztériumának felhatalmazásával. Teljes jogú tagság iránti kérelem elbírálásánál – mindezen túlmenően – a CIOR alaposan megvizsgálja a pályázó nemzeti szövetség alapszabályát, hogy az egyezik-e a CIOR által meghatározottakkal (demokratikus, valamennyi haderőnem előtt nyitott stb.). Néhány fős küldöttséggel a CIOR ilyen esetekben látogatást tesz az aspiráló országban. Így volt ez hazánkban is annak idején.

¹¹ Jelenleg Ausztria, a Dél-afrikai Köztársaság, Finnország, Macedónia (hivatalosan: Macedónia Volt Jugoszláv Köztársaság – The former Yugoslav Republic of Macedonia), Moldova, Szlovákia, Svájc és Svédország társult tagja a CIOR-nak.

¹² Jacques Devèze – Philippe Lataste 2000, 26–27.

¹³ Winter Meeting.

¹⁴ Summer Congress.

¹⁵ Military Competition – MILCOMP.

¹⁶ Young Reserve Officers' Workshop – YROW.

talatokat. Az idősebb tartalékos tisztí korosztály részére létezik a tiszteletbeli küldöttek¹⁷ programja. A kongresszus részét képező szimpózium valamennyi résztvevő, ezenfelül még külső szakemberek előtt is nyitva áll. Az egyéb munka plenáris, illetve bizottsági keretek között zajlik.

A közbeeső időszakokban, tavasszal és ősszel – szűkebb körű – vezetőségi ülést¹⁸ tartanak az elnökséget adó ország által biztosított helyszínen. Ide az elnökséget, a nemzeti alelnököket és a bizottsági elnököket várják. A vezetőségi ülések 2-3 naposak.

A szervezet elnökséggel, tanáccsal és bizottságokkal rendelkezik. Kétévente más tagállam adja az elnökséget, amely elnökből és főtítkárból áll. A szövetség főtítkára egyben a kincstárnok is, így ő a CIOR pénzügyeinek legfőbb felelőse.¹⁹

A tanács munkáját bizottságok és munkacsoportok segíthetik. Ezeket az elnök irányítja, és a tanácsnak tartoznak felelősséggel az elnökön keresztül. Napjainkban kilenc bizottság és munkacsoport vesz részt a szervezet munkájában²⁰ (CIOR Nyelvi Akadémia Bizottság, CIMIC²¹ Bizottság, Védelmi Attitűdök és Biztonsági Ügyek Bizottsága, Jogi Bizottság, Katonai Sportverseny Bizottság, Partnerség a Békéért és Tájékoztató Bizottság, Szimpózium Munkacsoport, Téli Szemináriumi Bizottság és Fialat Tartalékos Tisztek Bizottsága).²²

BIZTONSÁGPOLITIKAI FÓRUM BONNAN

A CIOR téli szemináriuma olyan biztonságpolitikai fórum, ahol szakértők és tartalékos tisztek részvételével minden évben aktuális témákat dolgoznak fel. A rendezvényt a Konrad Adenauer Alapítvány támogatja. A megbeszélésen a Chatham House szabályai a meghatározók.²³

Az úgynevezett Iszlám Állam múltja, jelene és jövője

Az idei szeminárium az Iszlám Állam (Islamic State, a továbbiakban IS) nevű terrorszervezet által jelentett fenyegetéssel és ennek különböző irányú következményeivel foglalkozott. Az éves biztonságpolitikai szemináriumot idén először Bonnban rendezték meg.²⁴

¹⁷ Delegate at Large – DAL: Nemzeti tartalékos szövetségeik jóváhagyásával érkező, költségeiket maguk fizető, CIOR-funkció nélküli résztvevők. Részt vehetnek az általános programokon. Egyrészt segítik megismertetni a NATO és a CIOR üzenetét saját környezetükkel, másrészt kifizetődővé teszik a kongresszust. Lásd CIOR at a Glance 2008, 14.

¹⁸ In-Between Meeting – IBM.

¹⁹ A szövetség pénzügyi forrásai a következőkből tevődnek össze: a nemzeti szövetségek által befizetett tagdíjak, támogatások, adományok és emléktárgyak értékesítése. Az éves tagdíj mértékét a tanács határozza meg.

²⁰ A CIOR bizottsági struktúrája jelentős változásokon ment keresztül az utóbbi években. Vö. Dikác Csaba 2004, 91–94.

²¹ Civil-Military Co-operation – civil-katonai együttműködés: a katonai műveletet támogató tevékenység, a művelleti parancsnokság és a helyi hatóságok, valamint nemzetközi, nemzeti kormányzati és nem kormányzati szervezetek és ügynökségek, továbbá a lakosság együttműködésének biztosítására. NATO Civil-Military Co-operation (CIMIC) Doctrine AJP-9 2013.

²² Korábban létezett Közkapcsolatok Bizottsága is, azonban a 2010. februári, brüsszeli teli ülésen döntés született, hogy a nyári kongresszus után a Közkapcsolatok Bizottsága megszűnik önálló bizottságként működni, helyette egy kisebb médiacsoportot hoznak létre az elnökség közvetlen alárendeltségében.

²³ Chatham House Rule. <https://www.chathamhouse.org/about/Chatham-house-rule> (Letöltés időpontja: 2016. 02. 22.)

²⁴ A rendezvény egyébként hosszú múltra tekint vissza, az 1980-as évek végétől kezdve szinte minden évben aktuális biztonságpolitikai témákat dolgoz fel, tartalékos tiszttel hallgatósággal. A szemináriumot mindig úgy rendezik, hogy a résztvevők onnan könnyen továbbutazhassanak a CIOR téli ülésére.

Az első napon, némileg szokatlan módon, egy kerekasztal-beszélgetésre került sor a jelen lévő előadók részvételével, akik az IS-t mint jelenséget igyekeztek több oldalról is megvilágítani. Az világosan láthatóvá vált, hogy nagyon összetett kérdéskörrel van szó, hiszen egyfelől erős a készletés, hogy kulturális vagy vallási narratívába helyezük az eseményeket, másfelől viszont nagyon egyértelműen kimutathatók a nemzetközi kapcsolatok realista értelmezésének megfelelő érdekviszonyok is az IS működését kísérő jelenségek körében. Különös hangsúlyt kapott annak a gazdasági-pénzügyi környezetnek a bemutatása, amelyben az IS tevékenykedik. Mint később látható volt, több előadó is e területen látta a legnagyobb esélyt a terrrorszervezet meggyengítésére és legyőzésére. A beszélgetés természetesen érintette a probléma tágabb kontextusát is, mind regionális (Irán – Törökország – Szaúd-Arábia), mind globális szinten (Oroszország – Egyesült Államok – Európa) fontos szerepet játszó országok vanak jelen a térségben.

A második napon az IS történeti előzményeinek számbavételével indult a közös gondolkodás. Az IS nem a semmiből bukkant elő, hanem kezdetei jól visszavezethetők az Irak 2003-as megszállása után itt megalakult iraki al-Kaida terrrorszervezethez, amelynek gyökerei viszont még Afganisztánba nyúlnak vissza. Az ekkor még főleg külföldi zsoldosokból/dzsihádistákból álló csoport „irakizálódott” a 2000-es évek vége felé, Majlis Súra al-Mudzsahedin néven. Ebből alakult meg később, jelentős részben az iraki síita vezetésű kormányzat szunnitákkal szembeni túlkapásaira válaszul, az Iraki Iszlám Állam nevű szervezet, amely később, 2012-től Szíria keleti területeire is áttérjeszkedett. Közben egyre nőtt a feszültség az al-Kaida és az új alakulat között, elsősorban az alkalmazott módszerek eltérő volta miatt. Az Iszlám Állam ugyanis sokkal kevésbé volt tekintettel akciói során más muszlimok életének tiszteletére, mint azt az al-Kaida jónak látta volna. Ez valamikor 2006 táján már töréshez vezetett a két szervezet között, az Iszlám Állam kalifátus kikiáltásával pedig véglegessé vált az ellentét. Közben folyamatosan változott a viszony más iszlamista szervezetekkel is, mint azt az egyik előadó mondta, a hidegháború idejéből ismert „kremlinológia” mintájára „brotherológiát” (ki kit tart testvérének éppen) lehetne mint tudományágat művelni ezen szervezetek gyorsan változó viszonyainak követésére.

Ezután az IS vallási és kulturális aspektusairól hangzott el több előadás, amelyek kiemelték, hogy az IS ideológiája eklektikusnak mondható abban az értelemben, hogy több, iszlámon belüli iskola tanításait is felhasználja, ugyanakkor mindegyikből csak a számára kedvező, vagy éppen aktuális gondolatokat emeli ki. Így egészében sem szalafistának, sem vahhabitának nem nevezhető, bár mindkét irányzathoz sok elemet átvett. Központi tanításuk a vahhabi eredetű, a muszlimot az ummán (a hívők közösségén) kívül helyező 10 dolog (Ten Nullifiers of Islam), amely megágyaz annak, hogy muszlimokat is takfirknak, vagyis ezzel legitim célpontnak tekintsenek.

Tágabb értelemben vizsgálva a kulturális kérdéseket, látható, hogy a globalizáció nem feltétlenül vezet konvergenciához, ami egyes társadalmak értékrendjeit illeti. Ez még az Európai Unióban sincsen így, ugyanis itt is megfigyelhető 2-3, markánsan eltérő értékrendű országcsoport. (Az értékeket az előadó öt tengely mentén vizsgálta: a hatalom megosztása a társadalomban, egyéni és csoportlojalitás, reakció az ismeretlenre, motiváció a sikerre, időfoglalom.) Azzal kapcsolatban vita alakult ki, hogy a kultúra, vagy pedig a vallás a meghatározóbb, viszont az IS tevékenységét vizsgálva abban a többség egyetértett, hogy sokkal inkább kulturális, mint vallási jelenségről van szó.

Volt olyan előadó is, aki szerint az IS teljesen elhelyezhető az iszlám kontextusában, és egy legalább 300 éve jelen lévő hagyományt képvisel, amelynek alapjai megtalálhatók az iszlám korai történetében is.

Lehetséges hatások Európára

Természetesen nem lehet ezzel kapcsolatban megkerülni az európai migráció és a bevándorlók kérdését sem. Itt többen arra világítottak rá, hogy mivel Nyugat-Európának is egyre kevésbé van közös, mindenki által elfogadott értékrendje, így még abban az esetben is, ha a bevándorló asszimilálódni akar, nem biztos, hogy talál ehhez igazodási pontot. Ráadásul a közel-keleti kultúrából érkezők azt várják, hogy felülről mondják meg nekik, mi a teendő, ugyanakkor erre Európa sem nem hajlandó, sem nem képes. Ennek következménye aztán a bezárkózás saját köreibbe, és Berlin Kreuzberg negyedéhez hasonló enklávék kialakulása, amelyek aztán újratermelik a problémát.

Ijesztő adat, de az IS-nek körülbelül 60 országban lehetnek a bevándorló közösségekben meghúzódó alvó ügynökei, és biztosan azonosítható legalább 30 regionális „franchise” szervezetük. (Lényegében átvették az al-Kaida szerepét e téren.) 2014–15-ben csak Nyugat-Európában 32 támadási kísérletet hiúsítottak meg a rendvédelmi szervek, ennek során pedig 10 országban 58 főt vettek őrizetbe, akik 14 ország állampolgárai voltak. Ráadásul közülük 29% nem született muszlim, hanem áttért európai fiatal. Hogy mi lehet az oka ennek az utóbbi magas számnak, arra több elmélet is van, de lényegileg mindegyik egyetért abban, hogy a gyökereit vesztett európai társadalomban a fiatalság protest-érzését pillanatnyilag elsősorban nem szekuláris ideológiák (pl. marxizmus) csatornázzák be, hanem az iszlamizmushoz hasonló vallási alapú eszmerendszerek.²⁵

Végül, a joguralom (rule of law) kapcsán érdekes megállapítás volt, hogy azonos szóhasználat ellenére mennyire mást jelentenek az emberi jogok a nyugati, mint az iszlám világban. Az 1990-es kairói Emberi Jogok Deklarációja az Iszlámban pontosan mutatja, melyek azok a pontok (nemek viszonya, egyház és politikai hatalom kérdése stb.), ahol nem összeegyeztethető a nyugati felfogás az iszlám hagyománnyal és jogfelfogással.²⁶

Továbbgondolva azt, hogy egyes szavak mennyire mást jelenthetnek nemcsak eltérő kultúrákban, de akár csak különböző országok jogrendszerében, az IS kapcsán megfigyelhető, hogy a terrorizmus kifejezést mennyire más értelemben használják akár NATO- és EU-tagországok is saját belső jogrendükben, több esetben megnehezítve az együttműködést is (pl. kiadatási ügyek). Szerencsére nemzetközi jogi szinten vannak közös szabályok, amelyek iránymutatást adnak az IS-szel szembeni fellépés jogi kereteit illetően. A *ius and bellum* és *ius in bello* általános szabályai mellett ki kell emelni az ENSZ BT 1368-as határozatát,²⁷ valamint az EU Alapszerződésének 42.7. és 222. cikkét, amelyekre Franciaország hivatkozott is a 2015-ös párizsi merényletek után. Ugyanakkor azt látjuk, hogy az IS-ellenes koalíció nem a NATO és nem is az EU keretében alakult meg, hanem *ad hoc* jelleggel, bár mind az EU, mind a NATO ad bizonyos képességeket, amelyeket a koalíció tagjai használnak.

A NATO bevonása már csak azért is kritikus lenne, mivel annak tagja Törökország is, amely aktív a térségben, ugyanakkor céljai és érdekei csak részben esnek egybe más tagállamokéval. A szemináriumon Törökország, valamint Oroszország térségbeli tevékenysége váltotta ki a legtöbb vitát. Törökország számára a leglényegesebb talán, hogy ne alakulhasson ki a határai mellett egy kurd államalakulat, amely aztán hathatósan támogathatná a törökországi kurd kisebbséget szeparatista küzdelmében. Ennek érdekében többek szerint elképzelhető, hogy – elsősorban gazdasági jellegű – együttműködés, de legalább tolerancia

²⁵ Hussein Solomon 2013, 78.

²⁶ Cairo Declaration on Human Rights in Islam, 1993.

²⁷ Security Council resolution 1386, 2001

áll fenn török részről az IS felé, mivel jelenleg az a leghatékonyabb ellensúly a kurdokkal szemben. Törökországot ugyanakkor az EU-hoz is többféle érdek köti, hiszen – bármennyire is irreális ez – hosszú ideje a tagságra aspirál. A terrorizmus Törökország számára is egyre nagyobb probléma, csak az elmúlt évben számos letartóztatásra és őrizetbe vételre került sor ilyen alapon. Ennek ellenére is történtek merényletek, ezeket általában visszatérő IS-harcosok követték el. Ennek oka elsősorban, hogy mind Törökország, mind Oroszország nagyon komplex tevékenységet folytat, amelyben a Közel-Kelet csak az egyik tényező, illetve mindkét fél nemcsak saját katonai erejét alkalmazza, hanem úgynevezett kliens haderőket is. A felek egyre kevésbé alkalmazzák saját reguláris erőiket, ehelyett inkább nem állami fegyveres szereplőket támogatnak, és így érik el politikai céljaikat.²⁸

Több előnye is van ennek a fajta hadviselésnek, hiszen egyrészt olcsóbb (mind pénzügyi, mind politikai tekintetben), mint reguláris haderőt alkalmazni, másrészt mindig lehetőség van tagadni a kapcsolatot, ha valami balul sikerül. Érdekessége még ennek a proxy jellegű hadviselésnek, hogy – tágan értelmezve – arra sincsen szükség, hogy a kliens önként és együttműködve hajtsa végre tetteit, sok esetben egyszerűen egy állam profitál egy másik állam (vagy nem állami szereplő) tevékenységéből, mint ahogy Irán hasznot húzott Irak 2003-as lerohanásából. Az is előnyös lehet, hogy a kliensszervezet olyan cselekményeket is hajlandó elvégezni, amit a reguláris hadsereg nem, már csak ezért sem, mert általában kevésbé áll a média érdeklődésének keresztútjében. Szíriára vonatkoztatva a fenti, kliensháborús elméletet: a viszonyok nagyon sokrétűek és gyorsan változnak, ráadásul az együttműködés különböző területein akár ellentétesek is lehetnek. Az Aszad-rezsim például harcol az Iszlám Állammal, ugyanakkor közben vásárol is tőle olajat; az iraki központi kormányzat az utóbbi időkhöz folyósította az IS által ellenőrzött területen dolgozó közszolgák bérét, amelyet viszont az IS megadóztatott, egyik legjelentősebb bevételi forrásához jutva; stb. A klienseket alkalmazó hadviselésnek ugyanakkor vannak kockázatai is. Hosszú távon lehetséges, hogy a korábban támogatott fegyveres csoport ellenséggé válik, és a neki juttatott fegyvereket korábbi patrónusa ellen fordítja. Másrészt látható, hogy az ilyen hadviselés kevésbé hatékony, mint a reguláris erőkkel folytatott, és általában az erőszak prolóngálódásához vezet. Sok esetben ez érdeke is a kliensnek, hiszen addig fontos, és addig jut támogatáshoz, amíg tart a fegyveres küzdelem. Gyakori az is, hogy a konfliktus eszkalálódik, és nem várt (nem óhajtott) irányokat vesz, mint például Líbiában. Az is előfordul, hogy a kliens önállósul, sőt esetleg felcserélődnek a szerepek, és ő válik patrónussá: ezt figyelhettük meg az Aszad-rezsim, valamint a Hezbollah viszonylatában.

Mit tartogat a jövő?

Végezetül, a harmadik napon viszonylag sok szó esett az IS pénzügyeiről. Ezen a területen vannak bizakodásra okot adó fejlemények: a 2015-ös körülbelül 2 milliárd dolláros bevétel helyett idén már csak ennek kevesebb mint a felére számíthatnak, annak ellenére, hogy igen kreatív módokon jutnak jelentős összegekhez (kisipari jellegű „olajfinomítás”, műtárgyak eladása, védelmi pénz szedése, különböző *saría*-alapú adók, külföldi médiastábok kísérésének díjai, adománygyűjtés európai muszlim tulajdonú boltokban stb.). A kiadások tekintetében ugyanakkor úgy tűnik, hogy szemben a 2014–15-ben működő „jóléti állammal” (viszonylag magas zsold a harcosoknak, ingyenes közszolgáltatások) 2016-ban már jórészt csak az

²⁸ Andrew Mumford 2013, 45.; Jobbágy Zoltán 2013, 28.

„állam” katonai gépezetének működtetésére lesznek elégségesek a források. Ennek több oka van, egyrészt a török határ jobb ellenőrzése sok bejáratott csempésztútvonalat ellehetetlenít, másrészt érzékeny csapások érték a csempészet infrastruktúráját (olajszállító teherautók lebombázása), harmadrészt a korábbi években voltak olyan bevételi tételek, amelyek nem megismételhetők (rablások, műkincsek eladása). Az elfoglalt területeken talált infrastruktúra a karbantartás hiánya miatt egyre rosszabb állapotban van, a lakosság pedig mind nagyobb számban menekül, kritikus hiányokat hozva létre például egészségügyi szakszemélyzet vonatkozásában.²⁹ Az IS legyőzésének útja is valószínűleg itt, a pénzügyek terén keresendő: a dolgok jelenlegi állása szerint egyetlen globális vagy regionális szereplő sem valószínű, hogy nagyszabású katonai műveletet indítana az Iszlám Állam ellen, ugyanakkor több jel utal arra, hogy a működési források elvágásával elérhető a szervezet lassú megfojtása, amely előbb-utóbb a „terrorállam” összeomlását fogja eredményezni.

Az IS által képviselt eszmék egy része feltehetően tovább él majd, egyrészt a regionális „franchise” szervezetekben, másrészt helyi, „magányos farkas” módra támadó terroristák formájában.

Az előadók a következő javaslatokat fogalmazták meg a közvetett hatások kiküszöbölése érdekében:

- Meg kell akadályozni, vagy legalábbis le kell csökkenteni az ártó szándékkal Európába áramló migránsok bejutását.
- Elő kell segíteni a már itt lévő muszlimok integrációját, elkerülve párhuzamos társadalmak kialakulását, amelyek a radikalizáció melegágyai, valamint a terroristák búvóhelyei lehetnek. Ez Európa szilárd önmeghatározását is jelenti, hogy legyen mihez integrálódni.
- Fel kell lépni az extrémizmus ellen, akkor is, ha (még) nem erőszakos formában ölt testet.
- Mindezt csak közösen lehet elérni, hiszen a társadalmak nyitottsága miatt a Nyugat csak olyan erős, mint a leggyengébb láncszeme.

Ezen a ponton válik fontossá a tartalékosok szerepe, hiszen ők nemcsak katonaként játszhatnak jelentős szerepet a konfliktus megoldásában, de aktív, felelős állampolgárként is hozzá kell járulniuk a fenti társadalmi problémák megoldásához.

A szeminárium ezt a célt szolgálta, egyrészt azzal, hogy részletes információkat adott az IS jelentette aktuális biztonságpolitikai kihívásról, segítve ezzel az akár a térségbe települő és sok esetben kulturálisan szenzitív feladatot ellátó (CIMIC, jogi vagy kulturális ügyek) tartalékosok felkészülését. Gondolatokat ébresztett a tekintetben is, hogy civil minőségében hogyan segítheti elő az IS jelentette fenyegetések otthon történő kivédését.

Az is gyakran hangsúlyozott cél volt, hogy a kapott tudást a tartalékosok saját haderejükben, illetve tartalékos szervezeteikben továbbadják, emelve ezzel országuk és haderejük biztonságpolitikai kultúráját.

²⁹ Rudi Isellée 2016.

A CIOR TÉLI ÜLÉSE – A TARTALÉKOSOK HOZZÁJÁRULÁSA AZ ÉSZAK-ATLANTI TÉRSÉG BIZTONSÁGÁHOZ

Február 4-én kezdődött a CIOR téli ülése. Az ülés délelőtti programja közös volt a NATO-központban éppen akkor befejeződő NATO Nemzeti Tartalék Erők Tanácsának³⁰ konferenciájával. Az ünnepélyes megnyitót követően a plenáris ülés legjelentősebb eseménye Petr Pavel vezéreztredes, a NATO Katonai Bizottság elnökének tájékoztatója volt a NATO időszerű kérdéseiről. Az előadó külön hangsúllyal szólt a tartalékosok szerepéről az új kihívások kezelésében.³¹ A NATO brüsszeli központjába akkreditált állandó CIOR-képviselő kezdeményezésére 2011 óta közös munkaebéd keretében is találkoznak a nemzeti CIOR-delegáció tagjai a nemzeti NRFC-képviselővel. A továbbiakban a CIOR Tanácsban, illetve bizottságokban folytatódott a munka. Magyar részről a tanács mellett a CIOR Jogi Bizottságának tevékenységében vettünk részt. A tanács a CIOR legfelsőbb döntéshozatali testülete. Itt a szervezet belső ügyeinek (új CIOR-stratégia, pénzügyi helyzet, soron következő események, jövőbeli elnökségeket adó országok stb.) megtárgyalásán túl tájékoztatást kaptunk az NRFC elnökétől, valamint a Nemzetközi Katonai Törzs képviselőjétől a szervezeteiket érintő legjelentősebb fejleményekről.

A Jogi Bizottság a CIOR legfőbb jogi műhelye, a szövetség jogi tanácsadó testülete, amely támogatja az elnökség, a tanács, a bizottságok és munkacsoportok, a CIOR és CIOMR tevékenységét. Foglalkozik a munkáltatói támogató rendszerrel, a családtámogató rendszerrel, közreműködik a sportverseny lebonyolításában. A bizottságban egyrészt a CIOR alapszabályában a legutóbbi, 2015 nyarán Szófiában elhatározott változtatások technikai kidolgozása folyt, másrészt hadijogi előadások és tesztek véglegesítése, amelyeket majd a 2016. nyári madridi konferencia mellékeseményeként megrendezendő katonai sportverseny és Fiatalkatonák Tisztek Műhelye rendezvényen fognak alkalmazni.

ÖSSZEGZÉS, JAVASLATOK

A tartalékosok, tartalékos tisztek jelentősége, presztízse, az általuk létrehozott szervezetek súlya érdemben hozzájárul a NATO céljainak megvalósításához. A CIOR megfelelő struktúrával és mondanivalóval rendelkezik a teljes tartalékos tiszti spektrum számára, a hadnagytól a vezéreztredesig. Kitűnő nemzetközi kereteket biztosít a tartalékos tiszti állomány szellemi és fizikai együtt tartására (CIMIC, hadijog, katonai sportverseny, Fiatalkatonák Tisztek Műhelye, szimpózium, tiszteletbeli küldöttek program). A rendelkezésre állás időszakában kiváló szakmai, fizikai és nyelvi továbbképzést jelentene önkéntes műveleti tartalékosaink számára a CIOR bizottsági munkájában, a sportversenyeken³² és a nyelvi akadémián való részvétel.

³⁰ National Reserve Forces Committee – NRFC. Eleinte a NATO nem mutatott különösebb érdeklődést az egyes tagállamok tartalékos haderőszervezési kérdéseiről. A nyolcvanas évekre azonban ez a hozzáállás megváltozott. A változás az egyik jele volt, amikor 1981-ben, a NATO-államok nemzeti tartalék erőikért felelős főtisztjeinek független, informális csoportjaként megalakult az NRFC. 1987-ben együttműködési megállapodást kötött a CIOR és az NRFC.

³¹ A tartalékosok és a tartalékos szövetségek lehetséges szerepéről napjainkban lásd Ujházy László, 2014, 1–45.

³² Előzetes országos válogató versenyeket követően, a CIOR-sportversenyre való kijutás lehetőségének előnyeit Kladek András már 1999-ben felvetette. Kladek András 1999, 31.

Mindemellett a tartalékosok és szövetségeik kiemelkedő lehetőségekkel rendelkeznek abban, hogy eljussanak a társadalom olyan szegmenseihez, amelyekhez a hivatalos politika, diplomácia/katonadiplomácia alig vagy csak igen nehezen tud eljutni.³³

A CIOR téli szemináriuma egy hasznos biztonságpolitikai fórum, amely minden évben aktuális témákat dolgoz fel. A CIOR téli ülése egy, a nyári kongresszusnál szűkebb, és emiatt fókuszáltabb rendezvény, ahol lehetséges a magyar szövetséget érintő, aktuális kérdésekről párbeszédet folytatni. A folyamatos jelenlét biztosítása mindenképpen elengedhetetlen a magyar tartalékosok nemzetközi kapcsolatainak fenntartásához. Hangsúlyossá vált a CIOR tagszervezetei körében a tartalékosok érdekvédelme, ezzel párhuzamosan a haderő tartalékosokat megtartó képességének növelése. Célszerű lenne a Magyar Tartalékosok Szövetségének is ebbe az irányba nyitni, akár jogsegélyszolgálat felállításával is, annak érdekében, hogy a speciálisan tartalékosoknál jelentkező problémákat kezelni tudja, és ezzel minél nagyobb hitelt szerezzen a tartalékosok körében. A CIOR struktúrája egy évtizedek során kiérlelt, műveleti tapasztalatok alapján csiszolódott rendszer, amely nemzetközi (szövetségi) keretek között segíti a tartalékosok két bevonulás közötti – szellemi és fizikai – együtt tartását. Ez mintául szolgálhat bármely nemzet tartalékos szövetségének belső struktúrájához is. Igazán hatásos képviseletet a CIOR-ban a bizottságokban való részvétellel lehet kifejezni. Érdemes lenne megtalálni azokat a tartalékos tiszteket, akik képesek hazánkat és a magyar tartalékos szervezetet képviselni az egyes bizottságokban (jog, CIMIC/public affairs, nyelvi akadémia, sport, fiatal tisztek szemináriuma, tartalékosoknak szervezett verseny). Célszerű lenne a CIOMR-szervezetbe is delegálni képviselőt, mivel jó szakmai programokkal, tapasztalatcsere-fórumokkal rendelkeznek.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Cairo Declaration on Human Rights in Islam, 5 Aug 1990, U.N. GAOR, World Conf. on Hum. Rts., 4th Sess., Agenda Item 5, U.N. Doc. A/CONF.157/PC/62/Add.18, 1993.
- Chatham House Rule. <https://www.chathamhouse.org/about/Chatham-house-rule>
- CIOR at a Glance. Coordinated by the CIOR Strategic Planning Working Group, 2008.
- CIOR, Its Contribution to Vigilance towards Peace, Freedom and Human Rights. Venezia, 1998.
- Civil-Military Co-operation (CIMIC) Doctrine AJP-9/A. 2013.
- Devèze, Jacques – Lataste, Philippe: *La session d'hiver 2000 Bruxelles de la C.I.O.R.* Armée et Défense, 2000., 2. szám, 26–27.
- Dikács Csaba: *A NATO országok tartalékos tisztjeinek szövetsége, a CIOR.* Új Honvédségi Szemle, 2004. 6. szám, 91–94.
- Isellée, Rudi: *How to estimate the Islamic State's annual budget?* <https://ciorseminar.files.wordpress.com/2016/03/isselc3a9e-isis-financial-aspects.pdf> (Letöltés időpontja: 2016. április 26.).
- James Stavidris tengernagy videóüzenete a CIOR 2010-es stavangeri nyári kongresszusához. 2010. augusztus 10. <http://www.cior.net/News/2010/SACEUR-encourages-reserve-officers-in-Stavanger.aspx>

³³ James Stavidris tengernagy, a NATO európai erőinek főparancsnoka (NATO Supreme Allied Commander Europe – SACEUR), egyben az Egyesült Államok Európában állomásozó erőinek főparancsnoka (Commander of the United States European Command – USEUCOM) videóüzenete a CIOR 2010-es stavangeri nyári kongresszusához. 2010. augusztus 10.: <http://www.cior.net/News/2010/SACEUR-encourages-reserve-officers-in-Stavanger.aspx> (Letöltés időpontja: 2016. 02. 21.)

- Jobbágy Zoltán: *Clausewitz és a felkelők: a háború csodálatos háromsága és a felfegyverzett népeje*. Honvédségi Szemle, 2013. 3. szám, 28–31.
- Kladek András: *A tartalékos koncepció*. Humán Szemle, 1999. 1. szám, 31.
- Military Decision on MC 248/1 – The Relationship between NATO and the Interallied Confederation of Reserve Officers – CIOR. North Atlantic Military Committee Secretary General, North Atlantic Treaty Organization; 27 March 1988.
- Mumford, Andrew: *Proxy Warfare*. Polity, London, 2013.
- Security Council resolution 1386 (2001) on the situation in Afghanistan. <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N01/708/55/PDF/N0170855.pdf?OpenElement> (Letöltés időpontja: 2016. 03. 16.)
- Solomon, Hussein: *Terrorism and Counter-Terrorism in Africa, Fighting Insurgency from Al Shabaab, Ansar Dine and Boko Haram*. Palgrave MacMillan, London, 2013.
- Tálas Péter (szerk.): *NATO Kézikönyv*. Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Stratégiai Védelmi Kutatóintézet, Budapest, 2001.
- Ujházy László: *A NATO Tartalékos Egészségügyi Tisztek Szövetsége*. Honvédorvos, 2010. 1–2. szám, 66–72.
- Ujházy László: *A NATO Tartalékos Tisztek Szövetsége*. Társadalom és Honvédelem, 2013. 1–2. szám, 167–184.
- Ujházy László: *A nemzetközi tartalékos szövetségekről*. Hadtudomány, 2010. 4. szám, 89–101.
- Ujházy László: *A tartalékosok és a tartalékos szövetségek szerepe napjainkban*. Honvédségi Szemle, 2014. 1. szám, 41–45.

Zentai Károly őrnagy:

AZ INFORMÁCIÓS MŰVELETI KÉPESSÉGEK VIZSGÁLATA MESTERLÖVÉSZEK ALKALMAZÁSA SORÁN

ÖSSZEFOGLALÓ: Az írás a lélektani hadviselés egyes elemeinek a mesterlövészek alkalmazása során való megjelenésével, továbbá az információs célokat betöltő technikai eszközök precíziós puskatűzzel történő rongálásával foglalkozik.

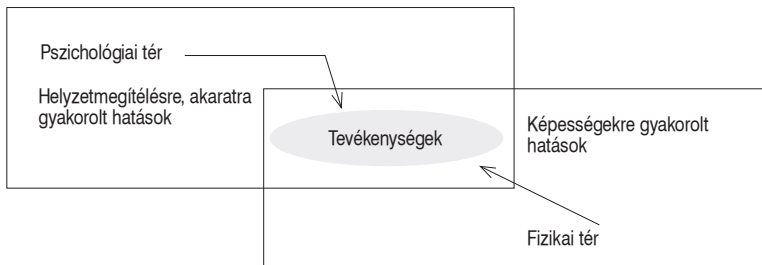
KULCSSZAVAK: PSYOPS, harcászati szintű propaganda, információs célok rombolása

„A mesterlövész elsődleges feladata a harcban, hogy a műveleteket kiválasztott célokra leadott nagy pontosságú tűzzel támogassa. Ezáltal a mesterlövész veszteségeket okoz az ellenségnek, lassítja a mozgását, megfélemlíti az ellenséges katonákat, csökkenti a harci szellemüket, és zavart okoz műveleteik végrehajtása során.”¹

BEVEZETÉS

A mesterlövészek alkalmazásával kapcsolatban több tévhit vagy hibás elképzelés is tartja magát. Az egyik, hogy a távcsöves puskás katona csak az ellenséges élőerőre leadott távoli lövésekkel, a fizikai dimenzióban fejti ki hatását. Jelen írás célja, hogy az információs műveletek rendszerén belül meghatározza azokat a területeket, ahová a mesterlövészek tevékenysége beilleszthető, gyakorlati példákat mutasson alkalmazásukra, illetve javaslatokat tegyen fegyverzetükkel és eljárásaikkal kapcsolatban. Az írás bemutatja a megfelelően kiképzett és felszerelt mesterlövésznek az ellenséges katonákra gyakorolt lélektani hatását, valamint felhívja a figyelmet a technikai eszközök sebezhetőségére a fizikai térben.

A harc résztvevőit érő hatások

1. ábra A fizikai képességekre, az akaratra és a helyzetmegítélésre gyakorolt hatások együttesen befolyásolják a harcban részt vevők viselkedését.

Forrás: ATP-3.2.1. Allied Land Tactics, 2009, 1–2. (Fordította és szerkesztette a szerző)

¹ FM 23-10 Sniper Training. HQ Department of the Army, 1994. 1-1. (A szerző fordítása.)

A háborús környezet összetevőire és szereplőire való hatás érdekében befolyásolni szükséges a szereplők helyzetmegítélését, akaratát és a fizikai lehetőségeit is. A katonai gyakorlatban a kívánt hatás nem csupán az ellenség fizikai pusztításával érhető el, hanem a csapások pszichológiai eredményei – az akarat megtörése, a kohézió alácsúszása – is hozzájárulnak az ellenség cselekvőképességének gyengítéséhez. A NATO szárazföldi harcászati doktrínája² a következő ábrával szemlélteti a pszichológiai és a fizikai térben kifejtett hatásokat a harc szereplőinek tevékenységére (1. ábra).

A MESTERLŐVÉSZEK HELYE AZ INFORMÁCIÓS MŰVELETEK RENDSZERÉBEN

A lőfegyverekkel és korszerű optikai eszközökkel felszerelt mesterlövészcsoportok a napjainkra folyamatosan felértékelődő információs műveletek³ fizikai, információs (kibertér) és tudati (kognitív) dimenzióiban érvényesülnek.⁴

A *fizikai dimenzióban* valósulnak meg az információs rendszerek és infrastruktúrák elleni támadások, melyeket a mesterlövészek nagy pontosságú és átütőerejű fegyverekkel hajtanak végre. A *kognitív dimenzióban* a mesterlövészek jelenlétükkel és végrehajtott akciókkal zavart és félelmet gerjesztve hatnak az ellenséges katonák tudatára. Az információs műveleteket általánosságban az alábbi összetevők alkotják:⁵ műveleti biztonság; katonai megtévesztés; elektronikai hadviselés; számítógép-hálózati műveletek; fizikai pusztítás; pszichológiai (lélektani) műveletek.

Az információs műveletek különféle elemei közül az információs célpontok fizikai pusztítása mellett elsősorban a lélektani (PSYOPS – Psychological Operations) műveletek hozhatók összefüggésbe mesterlövészek alkalmazásával. A katonai lélektani hadviselés a hadászati, hadműveleti, harcászati célok elérése érdekében folytatott tevékenység, amely az ellenség személyi állományára és háterszágára irányul azzal a céllal, hogy a további fegyveres küzdelemtől eltántorítsa őket, az állományt megadásra készítse.⁶ A lélektani művelet a NATO idevonatkozó dokumentuma szerint „*olyan tervezett lélektani tevékenység, amely béke, válság és háború időszakában az ellenséges és a semleges közegekre irányul, melynek célja, hogy hatást gyakoroljon a politikai és katonai célkitűzések elérését befolyásoló célcsoport(ok) szellemi beállítottságára, magatartására és viselkedésére*”.⁷

A NATO lélektani műveletek doktrínája (AJP-3.7) a lélektani műveleteket három csoportba osztja:

- stratégiai lélektani műveletek (Strategic Psychological Operations – SPO): nemzeti, kormányzati szintű lélektani műveletek, melyek az ellenséges, potenciálisan ellenséges, támogató vagy semleges célcsoportokra irányulnak. Az SPO-k céljai politikai természetűek és hosszú távra szólnak;

² ATP-3.2.1. Allied Land Tactics. 2009.

³ Angolszász nyelvterületen a katonai terminológia az INFOOPS (Information Operations) kifejezést alkalmazza az információs műveletekre.

⁴ Haig Zsolt: Az információs hadviselés kialakulása, katonai értelmezése. *Hadtudomány*, 2011, 1–2., 12–18. http://mhht.eu/hadtudomany/2011/HT-2011_1-2_4.pdf (Letöltés időpontja: 2016. 01. 11.)

⁵ Uo.

⁶ *Hadtudományi lexikon* I. kötet. (Főszerkesztő: Szabó József). Magyar Hadtudományi Társaság, Budapest, 1995, 812.

⁷ Pix Gábor: A lélektani műveletek jellemzőinek vizsgálata. PhD-értekezés, Budapest, 2005, 9. http://193.224.76.2/downloads/konyvtar/digitgy/phd/2006/pix_gabor.pdf (Letöltés időpontja: 2015. 11. 17.)

- válságreagáló lélektani műveletek (Crisis Response Psychological Operations – CRPO): a válságreagáló műveletek részeként céljuk, hogy támogató környezetet hozzanak létre a műveletben részt vevő erők számára, együttműködésre biztassák a célcsoportokat;
- harci lélektani műveletek (Combat Psychological Operations – CPO): hadműveleti és harcászati szintű műveletek, amelyek célja az ellenséges fél erejének csökkentése az agresszió folytatására vonatkozó akaratának gyengítésével, valamint a parancsnok műveleti szabadságának támogatása.⁸

Az ellenséget megfélemlítő, tevékenységét zavaró, nagy távolságból, álcázott tüzelőállásból működő mesterlövészek tevékenysége az előbbi felsorolás harmadik csoportjába illeszthető be.

„TAKTIKAI” PROPAGANDA

A propaganda a latin *propagare* szóból ered, melynek jelentése: „terjeszteni”. A propaganda célja bizonyos nézetek elterjesztése, a befogadók véleményének befolyásolása, meggyőzése.⁹ A háborús propaganda célja, hogy támogassa azt az ügyet, amelyért a fegyveres erők küzdenek. Módszerei közé tartozhat a félelemkeltés, a nemzeti ellentétek szítása, új fegyverfajták bevetésének eltúlzott híresztelése.¹⁰ A harctér, a front rengeteg szállal kötődik a hátszázhoz, és érzékenyen jelzi az anyaország civil társadalmának hangulatát. Ha az otthoni hangulaton csüggedés vesz erőt, a szeretteik nehéz megélhetése jut a harcoló katona tudomására, vagy azt hallják, hogy békehangulat lett úrrá a hátszázban, akkor érthető, hogy a szenvedések után maguk is békére vágnak, fegyelmük és ellenálló erejük csökken, a katonák között defetista és pacifista áramlatok jelennek meg, aminek egyenes következménye a fegyelem meglazulása.

Ha hosszabb távon eredményesen akarja egy adott katonai vezetés alkalmazni kötelékben vagy egyénileg a katonákat, akkor a szakmai, harcászati és más kiképzési ágak mellett a lélektani felkészítés során a meggyőzés módszerét folyamatosan használnia kell több területtel kapcsolatban is. Folyamatosan hangsúlyozni szükséges, hogy:

- az aktuális művelet, amit elkezdünk/folytatunk, jó célokért, igazságos, jogszerű alapokon nyugszik;
- van értelme áldozatokat hozni;
- az erőviszonyok kedvezőek számunkra, vagy legalábbis van esély a győzelemre;
- technikailag nem maradunk el az ellenségtől, és képesek vagyunk jelentős veszteséget okozni;
- a harc logisztikai, egészségügyi és egyéb biztosítása megfelelő stb.

Az ellenséggel és az ellenségről természetesen a lehetőségekhez mérten a felsorolt állítások ellenkezőjét kell elhítenni.

A célirányos lélektani műveleteken kívül a fizikai szinten végbemenő, az ellenség személyi állományát, technikai eszközeit, körleteit pusztító csapások is kiváltanak lélektani hatásokat. Az első világháborúra jellemző, állásokban vívott statikus harcok órákig vagy napokig tartó tüzéségi pergőtűzei örületbe kergették a katonákat. Az ilyen támadásoknak a fizikai pusztításon kívül pszichológiai célja is volt: megfélemlíteni az ellenséget, lehetetlenné

⁸ Mező Ferenc: Psyops – avagy: kalandozás a hadak útján, a pszichológia ösvényein, a történelem útvesztőiben. Kocka Kör, Debrecen, 2014, 3.

⁹ Propaganda (definíció) <http://politikapedia.hu/propaganda> (Letöltés időpontja: 2015. 11. 16.)

¹⁰ Pix Gábor, i. m. 22.

tenni számára a pihenést, és elvenni a kedvét a további aktivitástól. Hogy mekkora értéknek számított egy rövid pihenő is ilyen körülmények között, azzal háborús költők műveiben is találkozhatunk:

*Csak egy éjszakára küldjétek el őket;
Gerendatöréskor szálla-keresőket.*

*Csak egy éjszakára:
Mikor siketítőn bőgni kezd a gránát
S úgy nyög a véres föld, mintha gyomrát vágnák,
Robbanó golyónak mikor fénye támad
S véres vize kicsap a vén Visztulának.¹¹*

Az olasz Douhet által kidolgozott légi háborús műveleti elvek, melyek a hátszág tönkrebombázását vagy mérges gázfelhőkbe borítását irányozzák elő, a fizikai pusztításon túl az ellenség harci kedvét, morálját célozzák meg.¹²

A harc legalacsonyabb szintjein is találkozunk a meggyőzés különféle direkt vagy indirekt eszközeivel, melyekkel a győzelmet nemcsak fizikai, hanem tudati, lélektani síkon is elő lehet segíteni. A legősibb irodalmakban, leírásokban is előbukkan az ellenség megfélemlítésének gyakorlata, és megjelennek a félelem legyőzésének mintái, feltételei is. A nagy távolságból, pontosan érkező, halált okozó egyeslövés és az azt leadó lövész a tűzfegyverek korában még inkább kialakít bizonyos fegyveres konfliktusokban olyan – időben elhúzódo, akár hónapokig tartó – helyzeteket, amikor a fizikai pusztítás akarva-akaratlanul lélektani hadviseléssel is párosul.

A következőkben néhány olyan hadtörténelmi esetet kívánok bemutatni, amelyek során a mesterlövészek személyét és az általuk okozott veszteségeket az adott frontszakaszokon az ellenség megfélemlítésére és a saját oldalon harcoló fegyveresek buzdítására, illetve a hátszágban lévők pozitív megerősítésre használták fel.

SZOVJET „SZNÁJPERIZMUS”

A szovjet mesterlövészek második világháborús alkalmazása emlékeztetett a korábbi békeidők propaganda-hadjáratára.¹³ Az első ötéves terv idejében az előírt kvótánál jobban teljesítő szovjet munkásokat az élmunkás (*udarnyik*)¹⁴ címmel és más jutalmakkal tüntették ki. 1935-ben Alex Sztahanov szénbányász az előírt mennyiség többszörösét termelte ki, így az élmunkáshadjáraton dolgozó propagandisták a neve nyomán „sztahanovistáknak” nevezték el a legjobban termelő munkásokat, akiknek eredményeit felmutatva a szovjet gyáregységek versenyeztek egymással. Bizonyos esetekben egy egész üzem a „sztahanovista” keze alá dolgozott, hogy az még többet tudjon termelni. Amint az illető túllépte a saját rekordját, a hivatalosan előírt általánosan kötelező termelési normát is megemelték. Ez az egyedülálló szovjet

¹¹ Gyóni Géza: Csak egy éjszakára. 1915, részlet. In: Horváth János (szerk.): Magyar versek könyve. Magyar Szemle Társaság Budapest, 1942, 678–679.

¹² Giulio Douhet: Légiuralom. Zrínyi Miklós Katonai Akadémia, Budapest, 1971, 7.

¹³ Lester W. Grau – Charles Q. Cutshaw: Russian Snipers In the Mountains and Cities of Chechnya. Infantry, Volume 91, Number 2., 2002, 8. <http://www.globalsecurity.org/military/library/report/2002/snipers.pdf> (Letöltés időpontja: 2015. 11. 03.)

¹⁴ Az orosz udarnyik kifejezés szó szerinti jelentése: aki odacsap. Az angol shock-worker-nek fordítja.

hozzáállás a háborús erőfeszítések során is megjelent. A Vörös Hadsereg propagandistái és politikai tisztjei 1942-ben egyfajta mesterlövész-mozgalmat (*sniperism* – sznájperizmus)¹⁵ indítottak el, bátorítva a szovjet lövészkatonákat, hogy orvlövészként minél több fasisztát öljenek meg. A szomszédos zászlóaljok között versengést hoztak létre, de az eredményt nem elkészített munkadarabokban, hanem lelőtt németekben mérték. Negyven lelőtt ellenség után a „Bátorságért” kitüntetés és az „Elismert Mesterlövész” cím illette az adott katonát. Így a szocialista munkaverseny kiterjedt a frontra is, ahol a helyi parancsnokok egymással is versengtek, hogy ki tud több likvidált németet felmutatni. A frontpropaganda által példának bemutatott mesterlövészek követendő mintát jelentettek az átlag szovjet katona számára is.

A háború első tíz hónapja során milliós veszteségeket elszenvedő Szovjetunió számára a külföld és a hátszág felé is fontos volt minden pozitív háborús eredményt közzétenni, hogy a remény és a győzelembe vetett hit ne gyengüljön. Amikor a szovjet mesterlövészek elkezdtek eredményeket felmutatni, a Vörös Hadsereg propagandistái lehetőséget láttak a jó hírek nyilvánosság tételében, morális színezetet is hozzáadva az eltúlzott tényekhez. A szovjet mesterlövész nem csupán pontos lövésekkel harcoló bátor katonaként, hanem sokkal inkább egy eltökélt, könyörtelen, Hitler csatlósait a sötét tetteikért elpusztító bosszúállóként jelent meg a kor plakátjain.

Ugyanakkor a Wehrmacht mesterlövészei a náci párt brutális tagjaiként, volt bűnözők-ként, nők és gyermekek emberi érzések nélküli gyilkosaiként szerepeltek a propagandában. Városok elvesztéséről vagy páncélosegységek pusztulásáról kevés jelentést tettek közzé, de a szovjet média a mesterlövészt az idegen megszállók elleni szláv kitartás példájává tette.¹⁶

A szovjet mesterlövész-mozgalmat kísérő propaganda a második világháborús orosz orvlövészek által okozott német veszteségeket erősen eltúlozza, hatása még napjainkban is észrevehető. Ha a mai kor olvasója nem veti össze tárgyilagosan mindkét harcoló fél mérlegét, könnyen hiheti, hogy a német mesterlövészek szakmailag elmaradtak az oroszok mögött.

JUBA

Amikor az amerikai erők 2003-ban Bagdadba érkeztek, viszonylag alacsony ellenséges mesterlövész-aktivitással találkoztak. Főleg a régi rendszer katonái vagy képzetlen lövők próbálkoztak ezen a területen. Idővel, ahogy a lázadók és a privát milíciák egyre kezdeményezőbbek lettek, az iraki mesterlövész-tevékenység intenzitása és minősége is megnövekedett. 2004-ben a lázadó orvlövészek már számottevő fenyegetésnek bizonyultak. Kezdetben a mesterlövészekre jellemző támadások a koalíciós erők laktanyáira, figyelőhelyekre, kihelyezett irodákra irányultak – olyan helyekre, ahol szinte biztosra vehető volt a siker. A médiának előszeretettel nyilatkozó iraki lövészek egyike a következőket mondta motivációjáról egy interjú során: „Amikor eltálozom a célt és látom összeesni, izgalmat és eksztázist érzek. Leborulok a földre és Allah akbart kiáltok, mert ő valóban nagy. Amikor az ő mesterlövészeik megölnék egyet közülünk, mártírként a mennybe megyünk. De ha mi öljük őket, a pokolra jutnak.”¹⁷

¹⁵ Az angol sniper kifejezés mesterlövészt jelent. Napjainkra gyakorlatilag nemzetközivé vált, az orosz nyelv is átvette.

¹⁶ John L. Pluster: *The History of Sniping and Sharpshooting*. Paladin Press, 2008, 420.

¹⁷ John L. Pluster: i. m. 645. (A szerző fordítása.)

A lázadók mesterlövész-tevékenységének és az improvizált robbanóeszközök¹⁸ elterjedésének növekedése visszavezethető arra a tényre, hogy a koalíciós erőket közvetlen konfrontációval nem tudták legyőzni. A kevesebb saját veszteséggel járó technikák alkalmazásáról több esetben gondosan rejtett videófelvételeket készítettek, amelyeket a különféle internetes videófeltöltő oldalakon¹⁹ vagy az Al Jazeera hírcsatornán terjesztettek.

Ahogy az ellenállók orvlövész-támadásai egyre gyakoribbá váltak Irakban, az a mítosz kezdett elterjedni, hogy az akciókat nem több, hanem csupán egy lövész hajtotta végre. A legenda a „Juba” nevet kapta, mely egyes arab dialektusokban szellemet, fantomot jelent. A mítosz megteremtői – akik Jubát több esetben a bagdadi „mesterlövész dandár” parancsnokaként mutattak be – pontosan megértették az orvlövész-támadások propagandajelentőségét.

Egy ízben az akciókba bevont egyik lázadó a következőket nyilatkozta az Al Jazeera televíziónak: „Nagyon fontos lefilmezni a támadásokat, mert az eltalált és összeeső katonát mutató képsoroknak nagyobb hatása van az ellenségre, mint bármi más fegyvernek, különösen, miután látjuk az ellenség mély aggodalmát és a nyugati média reakcióit.”²⁰

Ha egy lázadó orvlövész találatot ért el, azt Juba javára könyvelték el. Ha hibázott, vagy elesett harcban, a lövész nem Juba volt. A végrehajtók gyakran hagytak hátra üzeneteket: „*Ami vérrel lett elvéve, csak vér által szerezhető vissza – Bagdad Mesterlövésze.*”²¹ A mítosz fenntartói tudatosan egy mesterlövész munkájaként állították be a több amerikai katona életét követelő, rendszerint egy lövéssel végrehajtott támadásokat, míg több nyugati szakértő egybehangzóan néhány tucat elkövető összehangolt akcióiként magyarázta a történeteket. A világ minden országában nézhető, széles körben közzétett támadások az amerikai katonákat „orvlövész tudatossá” tették; a környezetüket gondosabban megvizsgálva végezték feladataikat, igyekezve minimálisra csökkenteni az ellenség lehetőségeit. A mai napig letölthető felvételek az amerikai katonákat vágóhídra szánt áldozatokként láttatják, egyértelműen elvéve a kedvét bárkinek attól, hogy iraki városok utcáin járőrözzön a koalíciós erők tagjaként.

Érdemes megvizsgálni a jelenségre adott egyéni és hivatalos reakciókat is az amerikai katonák részéről. A fenyegetést közvetlenül a bőrükön érző katonák egyes esetekben őszintén nyilvánultak meg: „Biztos vagyok benne, hogy mindenkinek megjelenik a hátsó gondolataiban, amikor kiszállunk a harcjárműből. Súlyos fenyegetést jelent számunkra... Úgy gondolom, hogy a mesterlövész feladata elkapni az ellenséges mesterlövészt, és előfordulhat, hogy mindannyian kelleni fogunk hozzá.” (Travis Burres, mesterlövész, 64. páncéloszred, 1. zászlóalj)²²

„Tökéletes lövés volt. Szétronsolta a gerincet. Többfajta eljárással is próbáltuk lépre csalni, de nagyon jól képzett és türelmes. Sosem lő kétszer.” (Kevin Farrel alezredes, 64. páncéloszred, 1. zászlóalj, parancsnok)²³

¹⁸ Improvised Explosive Device – IED.

¹⁹ <https://www.youtube.com/watch?v=hvXaswy5s8E> (Letöltés időpontja: 2015. 11. 24.)

²⁰ John L. Pluster: i. m. 647. (A szerző fordítása.)

²¹ Monte Morin: Juba the Sniper Legend haunting troops in Iraq. Stars and Stripes, April 2007. (A szerző fordítása.) <http://www.stripes.com/news/juba-the-sniper-legend-haunting-troops-in-iraq-1.63062> (Letöltés időpontja: 2015. 11. 29.)

²² Rory Carroll: Elusive sniper saps US morale in Baghdad. The Guardian, Augustus 2005. (A szerző fordítása.) The Guardian, Augustus 2005. <http://www.theguardian.com/world/2005/aug/05/iraq.usa> (Letöltés időpontja: 2015. 11. 29.)

²³ Uo.

A katonai szóvivők nyilatkozataikban tagadták a mítosz létezését, és hogy sikerei befolyásolhatnák az amerikai katonák műveleteit: „Juba, a mesterlövész? Az amerikai haderő terméke. Magunknak építettük fel a legendát.” (Brendan Hobbs százados, 14. gyalogezred)²⁴

A több tucat áldozatot követelő, iraki mesterlövészek által végrehajtott támadások jó például szolgálhatnak bármely megszállt ország harcosai számára, ha viszonylag kevés befektetést igénylő, jól propagálható harceljárást keresnek. Az amerikai közvélemény nehezen viselte a tűzharcokon, a robbantásos merényleteken felül a távolról lelövöldözött fiatal katonákról készült videókat. Az erők kivonásához minden bizonnyal ez is hozzájárult.

INFORMÁCIÓS CÉLOK PRECÍZIÓS PUSZTÍTÁSA

A különféle, mesterlövész-kiképzéssel kapcsolatos szakirodalmak és kézikönyvek nagyjából hasonló szempontok szerint sorolják fel a nagy pontosságú fegyverrel felszerelt lövész potenciális célpontjait.²⁵ Ezek közül a legfontosabbak kiiktatása gyengíti az ellenségnek a vezetéssel, az információ megszerzésével és a kommunikációval kapcsolatos képességeit:

- *figyelők*: fontos információkat szolgáltathatnak az ellenség számára a saját és szövetséges erőkről;
- *tisztek, altisztek*: megölésük, illetve megsebesítésük bizonyos időre megzavarja az ellenség műveleteinek koordinációját, és csökkenti az alárendelt katonák morálját;
- *híradókatonák*: a bonyolultabb híradó eszközöket általában magasan képzett személyzet kezeli, akiknek kiiktatása súlyos veszteséget jelent az ellenség kommunikációs hálózatára nézve;
- *híradó és radareszközök*: a megfelelő helyre leadott puskalövés még nagy távolságból is teljesen működésképtelenné teheti a viszonylag sérülékeny radarrendszereket vagy híradó eszközöket. Helyreállításuk, javításuk szintén képzett szakembereket igényel, akiknek kiiktatása elodázhathja az ellenség kommunikációs lehetőségeinek helyreállítását.

A következőkben az információs célokat szolgáló technikai eszközök mesterlövészfegyverekkel való rombolásának lehetőségeit kívánom vizsgálni. A hagyományosnak tekinthető közepes mesterlövészfegyverek általában a rendszeresített gyalogsági géppuska lőszerét tüzelik. Ezeknek a lőszereknek speciálisan hosszú távú lövésekre kifejlesztett töltényekkel is legfeljebb 800–1000 m a hatásos lőtávolságuk, de ekkora távolságról a lövedék becsapódási energiája nagyjából egy pisztoly lövedékéhez hasonló (2. táblázat). A nagyobb becsapódási energia és átütési teljesítmény eléréséhez már az első világháborúban alkalmaztak a kor nehézgéppuska-lőszeréhez konstruált – esetenként céltávcsővel felszerelt – nehézpuskákat. Ezeknek a fegyvereknek az utódai korunk úgynevezett nehéz mesterlövészpuskái vagy rombolópuskái (angolul: *anti-materiel rifle*). A rombolópuska kifejezés arra is utal, hogy használatuk – elméletileg – elsősorban nem élőerő ellen irányul. Lőtávolságuk akár 1800–2000 m, tömegük 15–20 kg közötti, hosszuk általában 1,3–1,6 m, tehát nem alkalmasak arra, hogy kezelőik dinamikus mozogjanak, manőverezzenek. A nagy pontosságú rombolópuskák megnövelt lőtávolsága miatt azonban lehetséges az ellenség közelbiztosító erői által használt lövészfegyverek tüztét elkerülve kárt okozni.

²⁴ Monte Morin: i. m.

²⁵ FM 23-10 Sniper Training. HQ Department of the Army, 1994, 4–35.

A modern löelméletben a mesterlövészfegyverek pontosságát szögpercben határozzák meg: a tesztek során egy szögperc alatti szórásképet lövő fegyverek (és löszerek) tartoznak abba a kategóriába, hogy mesterlövészpuskának (és mesterlövészlőszernek) nevezzük.²⁶ Ez a gyakorlatban, kerekített értékekkel számolva a következőket jelenti (1. táblázat):

1. táblázat *Korszerű mesterlövészfegyverek szórásjellemzői (Szerkesztette a szerző)*

Lőtávolság	Az egy szögperc alatti szóráskép átmérője
100 m	max. 2–3 cm
500 m	max. 12–15 cm
1000 m	max. 25–30 cm
1500 m	max. 40–45 cm
2000 m	max. 55–60 cm

Tehát a lövedék röppályáját befolyásoló tényezőket (oldalszél, hőmérséklet, páratartalom, Coriolis-hatás²⁷) figyelembe véve megfelelő mozgási energiájú lövedékekkel a gyakorlatban is lehetséges 1,5–2 km távolságból 40–60 cm méretű tárgyak rombolása. A közepes (7,62 mm-es) és a nehéz (12,7 mm-es) mesterlövészfegyverek lövedékeinek becsapódási energiáit a 2. táblázat mutatja be:

2. táblázat *Közepes és nehéz mesterlövészfegyverek lövedékeinek mozgási energiája különféle lőtávolságokon (Szerkesztette a szerző)*

Lőszertípus	Lőtávolság	Mozgási energia
7,62×54 mmR (VSZ-utódállamok)	1000 m	450 J
7,62×51 mm (NATO)	1000 m	527 J
12,7×108 mm (VSZ)	2000 m	3000 J
12,7×99 mm (NATO)	2000 m	3600 J

A 12,7 mm-es rombolópuskák lövedékeinek becsapódási energiája 1,5–2 km lőtávolságon is sokszorosa a közepes puska-lőszerének. Akár a néhány milliméter vastagságú páncéllemez mögött elhelyezett optikai, kommunikációs vagy más nagy – anyagi és harcászati – értékű technikai eszköz is rombolható a megfelelően kiválasztott fegyverrel. Az első öbölháború során amerikai és brit különleges egységek több alkalommal használtak 12,7 mm-es rombolópuskákat iraki Scud-indítóállások ellen.²⁸ A tapasztalatok alapján több lövésre volt szükség, hogy a tűz alá vett eszköz valóban harcképtelenné váljon.²⁹

Bár a közelmúlt katonai konfliktusait feldolgozó irodalomban nehezen található konkrét esetek a nehéz mesterlövészfegyverek információtechnikai célok elleni használatá-

²⁶ John L. Pluster: *The Ultimate Sniper*. Palladin Press, 2006, 38.

²⁷ A Föld forgásából adódó eltérítő erőt Coriolis-erőnek nevezzük. 1 km-es lőtávolságot feltételezve akár 10–20 cm-nyi találati pontatlanságot is okozhat, ha a lövész nem veszi figyelembe.

²⁸ Al Paulson: *Arms Tech TTR-50 .50BMG. Special Weapons for Military and Police*, May, 2004, 44. http://www.armstechltd.com/articles/article_TTR50.pdf (Letöltés időpontja: 2015. 12. 18.)

²⁹ John L. Pluster: *The Ultimate Sniper*. 282.

ra, mégsem hagyhatjuk figyelmen kívül mint lehetőséget. Technikai jellegű célok elleni mesterlövész-támadások tervezése során meg kell vizsgálni, hogy az adott eszköz hol van telepítve, mekkora kockázatot jelent a mesterlövészcsoporthoz számára a megközelítése, maga a lövés leadása, illetve mely pontját érdemes célba venni. Például fémhálóból gyártott radarantennák esetében a reflektor (parabolatükör) átlövése csak részlegesen csökkenti az eszköz működőképességét. A parabolaantenna fókuszpontjában lévő ún. sugárzó rongálása eredményezheti a radar teljesen használhatatlanná válását. A fix telepítésű és a hadihajókon alkalmazott rádiólokátor-antennákat speciális üvegszál-erősítésű műanyag védőburokkal (radome) veszik körül, amely nemcsak védi, de álcázza is az eszközt.³⁰ Burokkal védett lokátorok elleni támadás során a burkolat vagy a páncélzat átütése után felrobbanó lövedéket érdemes alkalmazni. A 12,7×99 mm-es NATO-lőszerhez gyártott Mk211 típusú lövedék, 1 km-es lőtávolságon, 45 fokos becsapódási szög esetén 11 mm vastag páncélzat átütése után robban, és a szétszóródó repeszek komoly károkozásra képesek.³¹ Nehéz mesterlövész-fegyverekkel a következő technikai eszközök is rongálhatóak: légvédelmi és légtérellelőrző lokátorok; tüzérségi és légvédelmi rakétatüzér tüzvezető rendszerek lokátorai; tüzérségi tüzeszköz-felderítő lokátorállomások; légi irányítást és a meteorológiai adatok folyamatosságát biztosító repülőtéri radarok.

Amennyiben a saját erőink által telepített infokommunikációs vagy más értékes technikai eszközöket nagy távolságból, mesterlövész által leadott lövésektől kívánjuk megóvni, a következő lehetőségek jöhetnek szóba:

- ballisztikai védelem páncélzattal, homokzsákkal vagy más anyagok alkalmazásával;
- magának a célbavétel aktusának lehetetlenné tétele az adott eszköz sűrű álcahalóval³² való eltakarásával, fedett területre történő telepítésével;
- mesterlövészek vagy magas szinten képzett és felszerelt megfigyelők bevonása az adott eszköz közelbiztosításába: az Egyesült Államok légierije saját mesterlövész-iskolát működtet, ahol a repülőterek őrzésében részt vevő szakembereket képeznek;³³
- akusztikus lövésfelderítő eszközök és nagy tüzerejű kollektív fegyverek (például 40 mm-es automata gránátvető repeszgránátok) együttes alkalmazása a közelbiztosítás során: az ellenséges mesterlövész által leadott első lövés alapján gyorsan meghatározható a mesterlövész iránya és távolsága, tehát nagy az esély a megsemmisítésére.

KÖVETKEZTETÉSEK

A löfegyverekkel vívott katonai konfliktusokat vizsgálva belátható, hogy a mesterlövészek jelenléte és az általuk alkalmazott harcmodor az ellenséges katonákra olyan lélektani terhet ró, amely jelentősen megnehezíti az általuk végzett katonai feladatok huzamos idejű végrehajtását. A parancsnokoknak tudniuk kell, hogy jól kiképzett és felszerelt mesterlövészekkel nem csupán fizikai pusztítást, hanem lélektani nyomást is lehet az ellenségre helyezni. Alkalmazásuk során a célpontok kiválasztása, a megfelelő időzítés, valamint a propaganda

³⁰ Hadtudományi lexikon I. kötet. 1127.

³¹ Mark 211.50-caliber, Multipurpose Ammunition. <http://www.globalsecurity.org/military/systems/munitions/mk211.htm> (Letöltés időpontja: 2015. 11. 29.)

³² Matthieu Aikins: The Siege of September 13. March, 2012. <http://www.gq.com/story/september-13th-seige-kabul-afghanistan-gq-march-2012> (Letöltés időpontja: 2015. 11. 29.)

³³ Security Forces Close Precision Engagement Teams. <https://www.usafpolice.org/close-precision-engagement-teams.html> (Letöltés időpontja: 2015. 12. 16.)

eszközeinek a felhasználása hozzájárulhatnak ahhoz, hogy az adott műveleti területen az ellenség demoralizálásával, félelemben tartásával a saját erők harcászati lehetőségeit növeljük és az ellenség tevékenységét a számunkra kedvező irányba befolyásoljuk.

Az ellenséges erők által alkalmazott haditechnikai eszközök működésképtelenné tételéhez nem feltétlenül szükséges több millió forintnyi értéket felemesztő légicsapás vagy tüzéségi tűz. Az eszközök gyenge pontjait ismerve, mérlegelve, a végrehajtó állományra nehezedő kockázatot, a megfelelő fegyver-lőszer kombinációval, viszonylag csekély anyagi befektetéssel nagy károkat okozhatunk az ellenség műveleteiben. A Magyar Honvédségnél a jövőben rendszeresítésre kerülő mesterlövészfegyverek kiválasztásakor figyelembe kell venni, hogy a pontosság, a beszerzési költségek, a lőtávolság és az átütési adatok a felhasználási területtel, a várható feladatokkal legyenek összhangban. Precíziós feladatokra nem elegendő az ellenség lefogására, fedezettűz lövésére képes, nagy tömegben gyártott nehézgéppuska-lőszer pontossága. A fegyver, lőszer és céltávcső kombinációt az adott eszköz beszerzésének eldöntésekor, a pontosság függvényében kell kiválasztani.

A mesterlövészcsoportok harcászati felkészítése során gondot kell fordítani az ellenség által használt nagy értékű információs célokot szolgáló technikai eszközök megismerésére és rombolására is. Lehetőség szerint lögyakorlatokon kísérleti jelleggel gyakoroltatni kell a különféle – akár leselejtezett – technikai eszközökre való lövészetet is.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Aikins, Matthieu: *The Siege of September 13*. March, 2012. <http://www.gq.com/story/september-13th-seige-kabul-afghanistan-gq-march-2012>
- Allied Land Tactics. ATP-3.2.1. 2009.
- AN/TPQ-36 Firefinder weapon locating radar. <http://www.radartutorial.eu/19.kartei/karte421.en.html> (Letöltés időpontja: 2015. 12. 16.)
- Carroll, Rory: *Elusive sniper saps US morale in Baghdad*. The Guardian. Augustus 2005. <http://www.theguardian.com/world/2005/aug/05/iraq.usa>
- Douhet, Giulio: *Légiuralom*. Zrínyi Miklós Katonai Akadémia, Budapest, 1971.
- FM 23-10 Sniper Training. HQ Department of the Army, 1994.
- Furján Attila: *A tüzerfelderítés helyzete a NATO-tag német és USA haderőben*. Egyetemi jegyzet, ZMNE, Budapest, 2005.
- Grau, Lester W. – Cutshaw, Charles Q.: *Russian Snipers In the Mountains and Cities of Chechnya*. In: Infantry, Volume 91, Number 2., 2002. <http://www.globalsecurity.org/military/library/report/2002/snipers.pdf>
- Gyóni Géza: *Csak egy éjszakára*. Részlet, 1915. In: Horváth János (szerk.): Magyar versek könyve. Magyar Szemle Társaság, Budapest, 1942.
- Hadtudományi lexikon I. kötet. (Főszerkesztő: Szabó József.) Magyar Hadtudományi Társaság, Budapest, 1995.
- Haig Zsolt: *Az információs hadviselés kialakulása, katonai értelmezése*. Hadtudomány, 2011. május. http://mhtt.eu/hadtudomany/2011/1/HT-2011_1-2_4.pdf
- Horváth János (szerk.): *Magyar versek könyve*. Magyar Szemle Társaság, Budapest, 1942.
- Juba „Myth” The Lone Iraqi Sniper. <https://www.youtube.com/watch?v=hvXaswy5s8E> (Letöltés időpontja: 2015. 11. 24.)

- Mark 211 .50-caliber Multipurpose Ammunition. <http://www.globalsecurity.org/military/systems/munitions/mk211.htm>
- Mező Ferenc: *Psyops – avagy: kalandozás a hadak útján, a pszichológia ösvényein, a történelem útvesztőiben*. Kocka Kör, Debrecen, 2014.
- Mistral légvédelmi rakéta rendszer. <http://www.hmarzenal.hu/vedelmi-ipar/mistral-legvedelmi-raketa-rendszer.html> (Letöltés időpontja: 2015. 11. 29.)
- Morin, Monte: *Juba the Sniper Legend haunting troops in Iraq*. Stars and Stripes, April 2007. <http://www.stripes.com/news/juba-the-sniper-legend-haunting-troops-in-iraq-1.63062>
- P-37 radar modernizálás. <http://www.hmarzenal.hu/vedelmi-ipar/p-37-radar.html> (Letöltés időpontja: 2015. 11. 29.)
- Paulson, Al: *Arms Tech TTR-50 .50BMG*. In: Special Weapons for Military and Police, May 2004, 42–48. http://www.armstechltd.com/articles/article_TTR50.pdf (Letöltés időpontja: 2015. 12. 17.)
- Pix Gábor: *A lélektani műveletek jellemzőinek vizsgálata*. PhD-értekezés, Budapest, 2005. http://193.224.76.2/downloads/konyvtar/digitgy/phd/2006/pix_gabor.pdf
- Pluster, John L.: *The History of Sniping and Sharpshooting*. Paladin Press, 2008.
- Pluster, John L.: *The Ultimate Sniper*. Paladin Press, 2006.
- Propaganda (definíció). <http://politikapedia.hu/propaganda>
- Russian WWII propaganda poster. <http://the-seed-of-europe.tumblr.com/post/12948271098/russian-wwii-propaganda-poster-a-snipers-shot> (Letöltés időpontja: 2015. 11. 23.)
- Security Forces Close Precision Engagement Teams. <https://www.usafpolice.org/close-precision-engagement-teams.html>
- Spicer, Mark: *The Illustrated Manual of Sniper Skills*. Zenith, 2006.

Bakos Csaba Attila alezredes – Farkas Sándor százados:

GYAKORLATORIENTÁLT OKTATÁS, KÉPZÉS ÉS KIKÉPZÉS, AVAGY A PÁLYASZOCIALIZÁCIÓ A KATONAI FELSŐOKTATÁSBAN

ÖSSZEFOGLALÁS: A végrehajtott katonai műveletek tapasztalatai olyan változásokat és kihívásokat hoztak a szövetség és a nemzeti fegyveres erők életébe, melyek feldolgozása és az oktatásba, képzésbe történő bevonása elengedhetetlen. A Nemzeti Közszolgálati Egyetem és a Magyar Honvédség Ludovika Zászlóalj megalakításával a magyar katonai felsőoktatás történetének egy újabb szakasza kezdődött, amely lehetővé teszi a honvédtisztek képzésének átfogó megközelítését.

KULCSSZAVAK: gyakorlatorientált, pályaszocializáció, projektpedagógia, katonai felsőoktatás

Az elmúlt évtizedekben folyamatosan bővült a NATO (a továbbiakban: szövetség) feladatrendszere és szerepvállalása a nemzetközi béke és biztonság megteremtése érdekében. A szövetség által eddig végrehajtott hadműveletek során szerzett tapasztalatok feldolgozása, az oktatásba és képzésbe történő bevonása a nemzeti haderők számára égetően szükségessé vált.¹ Az eltelt időszak hadműveletei azt is egyértelművé tették, hogy katonai tevékenységek végrehajtása alapvetően csak koalíciós környezetben képzelhető el, ami még a legalacsonyabb szinten tevékenykedő kötelékek esetében is igaz.² Az észak-atlanti szövetségnek és azon belül a Magyar Honvédségnek természetesen továbbra is meg kell őriznie azon képességét, hogy legyőzze a hagyományos értelemben vett ellenséget. Ugyanakkor a hadműveletek számára meghatározott célok és a végállapotok elérése érdekében a konfliktusok teljes spektrumában készen kell állni sokkal szélesebb körű szerepvállalásra.³ Ezek közül mindenképpen kiemelkedik a közszolgálat ágazatai által támogatott, vagy azoknak nyújtott támogató tevékenység. Nyilvánvaló, hogy a hagyományosan értelmzett katonai műveletekre vonatkozó törvényszerűségek, a levont következtetések, az azokból kialakított eljárásrendek ismerete továbbra is egyértelmű követelmény marad.⁴

Ahhoz, hogy a hagyományostól eltérő komplex hatalmi – állami és nem állami hatalomgyakorlók által uralt – környezetben is sikeres katonai műveletek végrehajtására képes katonai szervezetek álljanak rendelkezésre, meg kell fogalmazni a tevékenységekhez szükséges eljárásokat. Azok ismeretére, alkalmazására fel kell készíteni a személyi állományt, a szóba jöhető katonai és nem katonai vezetőket, valamint azok együttműködőit. A fegyveres

¹ Ujházy László: Allied Joint Force Command Headquarters Brunssum's Deployed Joint Forces Headquarters Training. Academic and Applied Research in Military Science, 2008. 7. szám, 446–450.

² Jobbágy Zoltán: Az ISAF árnyékában: a francia haderő SERVAL művelete Maliban. Seregszemle, 2014. 3. szám, 115–118.

³ Szabó László – Dr. Jobbágy Zoltán: Törzsmunka az ISAF Északi Régió Parancsnokságon. Sereg Szemle, 2012. 4. szám, 32–35.

⁴ Koós Gábor – Szternák György: A katonai műveletek elmélete és gyakorlata a feldolgozott tapasztalatok alapján (1.) Honvédségi Szemle, 2014. 2. szám, 8.; Koós Gábor – Szternák György: A katonai műveletek elmélete és gyakorlata a feldolgozott tapasztalatok alapján (2.) Honvédségi Szemle, 2014. 3. szám, 21–25.

küzdelem komplex megismeréséhez, a harc megvívásához szükséges eljárások elsajátításához azonban képesnek kell lenni a hadtudomány hagyományos kereteiből való kitekintésre. Mára elengedhetetlen követelménnyé vált, hogy az egy adott tudományág elméleti és gyakorlati szakemberei ne csak saját területüknek legyenek avatott művelői. Csak a tudományosan megalapozott, széles látókörrel rendelkező, az összefüggések egymásra hatásának rendszerét jól ismerő vezető képes arra, hogy bizonyos értelemben alakítójává váljon a hadműveleteknek keretet biztosító társadalmi környezetnek. Ezért a komplex biztonsági környezet katonai szegmensének társadalmi igényt kiszolgáló tevékenysége elképzelhetetlen a hadtudomány és más tudományágak hatékony, eredményes és innovatív együttműködése nélkül.⁵ A katonai felsőoktatás tematikája elsősorban azért integrál társadalom- és bölcsész tudományi ismereteket, hogy a hallgató megismerhesse, megérthesse a haderő, továbbá a katonai feladatok társadalmi beágyazottságát a politikai prioritás és a gazdasági teherbíró képesség tükrében. Szükséges ez azért is, hogy a hadműveletek végrehajtása során a hallgató ismerje meg az eltérő kultúrák szokásait, értse annak sajátosságait. Ez a tudás növelheti a végrehajtó kötelékek lakosság általi elfogadottságát, ezáltal csökkentve a fegyveres összecsapások lehetőségét, előtérbe helyezve a komplex kihívások és veszélyek békés rendezésének lehetőségét.⁶

DOKTRINÁLIS, SZERVEZÉSI ÉS PEDAGÓGIAI ALAPOK

A Magyar Honvédség Kiképzési Doktrínájában (a továbbiakban: MHKD) foglaltak szerint a kiképzés alapvetően az a tevékenység, amely lehetővé teszi a parancsnok számára, hogy a katonai szervezetbe tartozó állományt felkészítse az előttük álló feladatokra. A kiképzés akkor lehet hatékony és eredményes, ha a kitűzött kiképzési célokat a rendelkezésre álló erőforrások lehető legracionálisabb felhasználásával éri el. Ehhez egy olyan szemléletmódra van szükség, amely biztosítja a három legfontosabb tényező, a kiképzési célok, az elérésükre fordított idő és a rendelkezésre álló erőforrások összehangolásának átfogó megközelítését. Ezt a szemléletet nevezik a *kiképzés rendszerszemléletű megközelítésének*.⁷ A Magyar Honvédség Ludovika Zászlóalj (a továbbiakban: zászlóalj) 2011. február 1-jei és a Nemzeti Közszerződési Egyetem (a továbbiakban: egyetem) 2012. január 1-jei megalapításával a magyar tisztképzés új korszaka kezdődött el. Az oktatást, a képzést az egyetem, jellemzően a Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar (a továbbiakban: kar) végzi, míg a katonai kiképzés szinten tartása a zászlóalj feladata. Ennek megfelelően a tiszt pályára nevelés, a szocializáció az egyetem és a zászlóalj együttműködésében valósul meg. Az együttműködés sikere érdekében a korábbi képzést szolgáló intézmények – Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Rendőrtiszt Főiskola, Corvinus Egyetem Közigazgatási Kar – tudásbázisára épülve lett kialakítva a végzősöktől megkívánt kompetenciahalmaz. Az egyetemi integráció lényegében tehát a jogelőd intézményekben folyó képzés tartalmi összehangolása volt. Az egységes oktatási törzsanyag lényege, hogy minden végzős bizonyos ismereteket sajátítson el, és a jövőbeni tevékenységükhöz szükséges közös ismeretek, jártasságok nagyjából azonos tartalommal bírjanak. Ennek az igénynek a kielégítésére szolgál az úgynevezett közszolgálati közös modul. Az összesen 30 kreditpontnyi egység 14 tantárgya és a közszolgálati közös gyakorlat képezi a valamennyi alapképzési szakba integrált közös tananyagot. Ez a tudáshalmaz a hallgatók és honvéd tisztjelöltek számára már az oktatás kezdeti szakaszában olyan szellemi háttérrel

⁵ Szendy István: Hadtudományról magyar szemmel. Magyar Tudomány, 2012. 1. szám, 1364.

⁶ Boldizsár Gábor: A kultúranthropológia és a jövő tisztképzése. Hadtudományi Szemle, 2013. 1. szám, 105.

⁷ Magyar Honvédség Kiképzési Doktrína, Budapest, 2013, 53.

biztosít, amely szükséges a problémák komplex kezelése, a 21. századra jellemző összetett (katonai) műveleti környezet megértésére szolgáló átfogó gondolkodás kialakításához is.⁸

A projekt módszer alkalmazása kiváló lehetőségeket biztosít az itt kifejtettek érvényesítésére. A projektmunka során a kontextuselv érvényesül, tehát a honvéd tisztjelöltek számukra ismert környezetben találkoznak a feladatokkal, a tanulnivalóval. A tudás létrehozása a projekt módszer alkalmazása során ideális körülmények között, ingerekben gazdag környezetben folyik. A tudásrendszerek összetevői tekintetében is külön figyelmet érdemelnek a kognitív pszichológiában *metakogníció összesített* névvel illetett elemek. Ez a fogalom azon tudást jelenti, amit egy adott egyén mások kogníciójával⁹ kapcsolatban birtokol. Ez a módszer különösen alkalmas a metakognitív tudás fejlesztésére. A honvéd tisztjelöltek a módszer alkalmazása során nemcsak tárgyi tevékenységeik tekintetében önállóak, hanem problémamegoldásaik, döntéseik, tanulási folyamataik, alapvető kommunikációik is saját elhatározásaik alapján, saját maguk által irányítottan zajlanak. Ez a nagy önállóság óhatatlanul előtérbe állítja a kognitív folyamatokra való reflektálást, a kognitív folyamatok tudatossá tételét, kritikus kezelését és értékelését. Párbeszéd zajlik a tanulók körében arról, hogy mit és miért érdemes pont úgy végrehajtani, ahogyan azt tervezik. Foglalkozniuk kell azzal, hogy miképpen gondolkodnak, hiszen gondolkodási folyamataik végeredményéért, a sikerért egyfajta felelősséget viselnek. Meg kell tervezniük kommunikációjukat például a projekt azon fázisára, amikor majd bemutatják, elmagyarázzák eredményeiket.¹⁰

A GYAKORLAT MEGSZERVEZÉSE

A szakképzési programokban rögzítetteknek megfelelően a honvéd tisztjelöltek részére minden őszi félévben egy összefegyvernemi harcászati gyakorlatot vezetnek le (Nomád Portya). Ezeknek a gyakorlatoknak a témája általában az országvédelemmel kapcsolatos tevékenységek begyakorlása. A foglalkozások életszerűségének és magas színvonala garantálásának érdekében az oktatói állomány időről időre kiegészül a csapatoktól érkezett katonákkal. A Nomád Portya gyakorlat során megszerzett ismeretek ellenőrzésére a Nyílt Roham gyakorlat szolgál (tavaszi félév), ahol a honvéd tisztjelöltekből kialakított ideiglenes összefegyvernemi – lövész-, felderítő-, tüzér- és műszaki modul – kötelékek találkozóharcát döntőkök és a MILES-rendszer alkalmazásával értékelik. Mindkét gyakorlat végrehajtását megelőzi a Ludovika Zászlóalj tábori kihelyezéssel egybekötött általános harcászati és lökiképzés komplex foglalkozás. A honvéd tisztjelölteket az egyetemen és a zászlóaljnál elsajátított és elmélyített ismeretek, fogások birtokában bevonják a közszolgálati közös gyakorlatba (Végvár) is. Ezen a gyakorlaton alapvetően alájátszóként a szimulációs térben valósítják meg azokat a feladatokat, amelyeket a Művelet Vezetési Rendszer tárcaszintű vezető elemei iránymutatásának megfelelően az integrált irányítási és vezetési rendszerben dolgozó előljáróság határoz meg. A Végvár gyakorlat során az alapképzésben részt vevő honvéd tisztjelöltek mellett a mesterképzésben tanulmányokat folytató aktív honvédtisztek is jelentős szerepet játszanak. Belőlük kerül ki a különböző honvédségi vezetési szintek gyakorlólhelyeinek állománya, valamint az integrált vezetési elemek honvédségi szerepet gyakorló állománya.

⁸ Patyi András: Honvédtisztképzés a Nemzeti Közszolgálati Egyetemen. Honvédségi Szemle, 2014/4., 3–9.

⁹ Jelen tanulmányban a gondolkodás, tanulás, problémamegoldás és kommunikáció együttesét értjük a fogalom alatt.

¹⁰ Verók Attila – Vincze Beatrix: A projekt módszer elmélete és gyakorlata. TÁMOP tanulmány. Eszterházy Károly Főiskola, 2011, 5–27.

A mesterképzésben részt vevő hallgatók további fejlődése mellett remek alkalom nyílik ezzel arra, hogy az egyetemi tanulmányaikat megelőző hazai és nemzetközi tapasztalataikat beépítsék és megosszák nemcsak a Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar állományával, hanem az egyetem többi kara és intézete polgáraival is.

A különböző gyakorlatok programjainak kidolgozása során az oktatás céljait egy-egy adott beosztás, munkakör vagy szakirány által megkövetelt teljesítményből vezetik le. Ennek megfelelően határozzák meg azt a tudásbázist – azoknak az ismereteknek, jártasságoknak és készségeknek a csoportját –, amely elsajátítása a honvéd tisztjelöltekkel szemben elvárásként jelentkezik. Számos visszacsatolási mechanizmus segíti a képzés résztvevőit abban, hogy pontosan tudják, hol tartanak és mi az, amit még el kell sajátítaniuk. A tapasztalatoknak megfelelően a nehezebb tananyagrészek elsajátításához az igényeknek megfelelően több segítséget kapnak a gyakorló parancsnoki állománytól (tanulmányaikban előrébb járó honvéd tisztjelöltektől) és a mentoroktól. Azért, hogy a képzésen részt vevő állomány (az oktatók, mentorok és a honvéd tisztjelöltek egyaránt) igénybevétele optimális legyen, valamint a kiképzéshez rendelt erőforrások a leghatékonyabban legyenek felhasználva, a feladat végrehajtását hitelesíteni szükséges. A hitelesítés alapvetően az oktatás, képzés és a kiképzés megerősítését jelenti, amit minden részegység befejezésekor végre kell hajtani annak érdekében, hogy a meghatározott szintektől való esetleges eltérés esetén az adott folyamatot (foglalkozást) vezető oktató a lehető leghamarabb be tudjon avatkozni.¹¹

A felülről irányított ellenőrzési és értékelési tevékenység mellett a tapasztalatfeldolgozás folyamatáról – mint a tapasztalatokból való tanulás lehetőségének elősegítéséről – is fontos néhány szót ejteni. A tapasztalatokból levonható következtetések alkalmat biztosítanak arra, hogy a képzés folyamán elért szintek megtartása mellett, a további tevékenység során a kevésbé előnyös képességek erősítésére, valamint a hiányosságok felszámolására célzottabban lehessen törekedni. Például, hogy az egyik csoport által már elkövetett hibák vagy kiemelkedően jó tevékenységek a többiek számára már a felkészülési időszakban is hozzáférhetőek legyenek. Ez javítja a rendelkezésre álló idő és az erőforrások hatékonyabb és eredményesebb felhasználását. Konstruktív alkalmazásának rendkívül nagy előnye, hogy az alulról jövő kezdeményezéseknek teret biztosít, ezáltal növeli a szervezetek hatékonyságát, valamint támogatja a csapatszellem kialakulását.¹²

NOMÁD PORTYA 2014

A fentieknek megfelelően a kiindulópont az volt, hogy ami iránt érdeklődik egy ember, azt könnyebben tanulja meg, és mivel az érzelmeire is hatással van, ezért nehezebben is felejt el. Pszichológiai kutatások is alátámasztják, hogy azok az ismeretek, amelyeket pozitív érzelmekkel együtt sajátítunk el, a hosszú távú memóriában tárolódnak. Ennek következtében a későbbiekben – esetünkben a tisztí pályán történő előrehaladás során – könnyen felidézhetőek, előhívhatóak, és ami a legfontosabb, alkalmazhatóak.

A gyakorlat során a cél az, hogy a tisztjelöltek eredményesen hajthassák végre a kitűzött feladatokat, így pozitív élményekkel gazdagodjanak. A gyakoroltatni kívánt beosztások és feladatkörök kiválasztásánál fontos követelmény volt, hogy azok a tisztí pályá első időszakában

¹¹ Magyar Honvédség Kiképzési Doktrína, 69.

¹² Csapó Benó: A formális és nem-formális tanulás során szerzett tudás integrálása. Iskolakultúra, 2006. 2. szám, 14.

legvalószínűbb tevékenységeket modellezzék, és a hallgatók ne kerüljenek tudásszintjüket meghaladó, esetenként megoldhatatlan kihívások elé.¹³

A felsőbbéves katonai vezető tisztjelöltek (negyed- és harmadévfolym) a saját szakágukkal egyező parancsnoki beosztásokat láttak el, míg a másodévesek (katonai vezető, logisztikus és üzemeltető egyaránt) lövészszakaszokba beosztott állományként, fegyverkezelő szerepkörökben mélyíthették el tudásukat. A lövész szakirány negyedéves tisztjelöltjei lövészszakasz-parancsnoki, illetve szakaszaltiszti beosztásokban tevékenykedtek, míg a harmadévfolym állománya rajparancsnoki beosztásokat töltött be mind a támadó, mind a védő félnél.

Ugyanez a rendezőelv érvényesült tüzér és felderítő szakirányok esetében is. A negyedéves tüzér tisztjelöltek közül kerültek ki az ütegparancsnoki, szakaszparancsnoki, illetve a lövészszázadhoz rendelt tüztámogató beosztást betöltők. A harmadévfolym állománya adta a lövegpáncsnoki és irányzói beosztásokat, illetve a védő fél esetében a támogatószakasz aknavető- és páncéltörő-irányzói és -kezelői beosztásait is. A felderítő negyedévesek szakaszparancsnoki, csoportparancsnoki, míg a harmadévesek felderítőkatona beosztásokban tevékenykedtek.

Az egyetlen kivételnek a lövészszázad-parancsnoki beosztás tekinthető. Ezt a beosztást egy, a tanulmányi eredménye és terepen megmutatkozó kiemelkedő vezetési képessége alapján kiválasztott, negyedéves lövész tisztjelölt töltötte be. Annak érdekében, hogy a kijelölt századparancsnok is eredményesen vegye az elé gördített akadályokat és sikerélménnyel távozzon a gyakorlatról, mind a feladat megtervezésében és megszervezésében, mind pedig a végrehajtásában nagyfokú segítséget kapott.

A századszintű tervezés végrehajtását (mintafeladat) és a harcparancs kihirdetését teljes egészében az Összhaderőnemi Művelési Tanszék gyakorlati oktatója végezte. Természetesen a gyakorló századparancsnok még a harcparancs kihirdetése előtt mélységében megismerhette a konkrét feladatot. Ezzel a cél nemcsak az volt, hogy a tisztjelölt ne kerüljön olyan feladat elé, amit még nem tud megoldani, hanem egy olyan mintát kívántak bemutatni számukra, amely esetleg a jövőben követendő lehet. A harcparancs kiadása után viszont már a gyakorló századparancsnok vette át a tevékenységek szervezését és vezetését, de továbbra is segítségére volt a fent említett tanszék egy oktatója. Ezen mentortevékenység mellett további olyan szakállomány vette körül – mint például a század tüztámogató tiszt (negyedéves tüzér tisztjelölt), illetve egy fő J-TAC¹⁴ az MH 86. Szolnok Helikopter Bázis állományából –, amelyre a valós végrehajtásnál is támaszkodhatott.

Szakaszparancsnoki szinttől a tervezést már a tisztjelöltek hajtották végre. Mivel túl nagy gyakorlati tapasztalattal e téren nem rendelkeztek, ezért a századparancsnokhoz hasonlóan ők is kaptak segítséget. A szakaszszint mentorai az MH 25/88. Könnyű Vegyes Zászlóalj azon altisztjei közül kerültek ki, akik vagy az Amerikai Egyesült Államokban végeztek ranger-tanfolyamot, vagy Magyarországon szerezték meg a rohamlövész végzettséget. Esetükben mindez kiegészült még különböző művelési területekről (Afganisztán, Irak, Balkán) származó művelési tapasztalattal. Azért ezekre az emberekre esett a gyakorlat parancsnokának a választása, mert a fent említett tanfolyamokon a valóságot a lehető legjobban megközelítő helyzetekben, a kis alegység (szakaszszintig) harcászatában jártas parancsnokokká váltak, és ezeket a „laboratóriumi” körülmények között megszerzett tapasztalatokat már valós művelési

¹³ Csapó Benő: i. m. 6.

¹⁴ Előretolt repülésirányító. Alapfeladata a tervezési és szervezési tevékenységen túl, a gyakorlaton ténylegesen részt vevő Mi-24 helikoptert imitáló Mi-17 helikopter irányítása és célra vezetése volt.

környezetben is kipróbálhatták és elmélyíthették. Ez az állománykategória az, melynek tagjaitól a tisztjelöltek elsajátíthatják azokat az ismereteket – a szakaszszintű tervezési folyamatokat, a kis alegység harcászátát, egy szakasz vezetését tűzharcban és nem utolsósorban az emberekkel való bánásmódot –, amelyekre a csapatoknál és műveleti területen egyaránt szükségük van ahhoz, hogy eredményesen hajtsák végre feladataikat.

A mentorok feladata két fő részre oszlott. A feladatra való felkészülés során segítették mind a szakaszparancsnokok, mind a rajparancsnokok tevékenységét, míg a harcfeladat végrehajtása közben döntő szerepkört láttak el.¹⁵ A felkészülés fázisában a gyakorló szakaszparancsnokoknak a legnagyobb segítséget a tervezési folyamatban, illetve a szakasz-harcparancs kidolgozásában nyújtották. Míg a szakaszparancsnokok a tervezéssel és az együttműködés megszervezésével voltak elfoglalva, addig – egy valós helyzetnek megfelelően – a szakasz többi része a szakasz altisztek és rajparancsnokok vezetésével, a mentorok iránytatása alapján, a kiadott előzetes harcintézkedésben meghatározottak szerint kezdték meg a begyakorlásokat. Ezek az alapvető raj- és szakaszszintű drillek¹⁶ gyakorlatban történő többszöri végrehajtását foglalták magukban.

A harcfeladatra történő felkészülés a nyolc lépésből álló tervezési és vezetési eljárás,¹⁷ az ún. *csapatvezetési eljárás* (Troop Leading Procedures) elvi mintája alapján történt. A századparancsnok a harcparancsát a jobb megérthetőség kedvéért szóban, térképen adta ki, a feladat tervezése során elkészült dokumentumok – terepelemzés, ellenség elemzése, baráti erők elemzése, időszámvetés, erő- és eszközelosztás, tüztámogatás terve – felhasználásával. A szakaszparancsnokok ugyan még csak ekkor találkoztak először a feladattal (*feladat vétele*), de ebben a formában már maga a parancs kiadása biztosította számukra a feladat értelmezését, elemzését. Számukra ezzel kezdődött meg a tervezés folyamata. Annak érdekében, hogy tartsák a parancsnok és az alárendeltek közti egyharmad/kétharmad időelosztást, a szakaszparancsnokok egy rövid szóbeli *előzetes harcintézkedést* adtak ki a szakaszaltisztek és a rajparancsnokok részére. Ez tette lehetővé, hogy amíg a szakaszparancsnokok a tervezéssel foglalkoznak, addig a beosztott állomány a rangidősök vezetésével a begyakorlásokat és a feladat végrehajtásához szükséges anyagok készletezését hajthassa végre (*szükséges tevékenységek és mozgások végrehajtása*). Ebben az időszakban a század gyakorló parancsnoka folyamatosan ellenőrizte, hogy a tevékenységeket a parancsában meghatározottak szerint hajtják-e végre (*tevékenységek vezetése és ellenőrzések végrehajtása*). Ezek közül az egyik legfontosabb a felderítés megkezdése és végrehajtása, mely a terv végleges formájának elnyeréséhez feltétlenül szükséges. A felderítő tisztjelölteket a harcfeladat megkezdése előtt több mint huszonnégy órával küldték ki, és így képessé váltak a valóságnak megfelelő információkat szolgáltatni a századparancsnok részére. Annak érdekében, hogy legyen mit felderíteni, valamint hogy a feladat végrehajtása során a támadó fél egy kiépített védelemmel találkozzon, egy alsóbb évesekből álló szakasz már a gyakorlatra való kitelepülés napjától kezdve, a támadó féltől teljesen elkülönítve megkezdte egy szakaszvédelmi támpont kiépíté-

¹⁵ A NATO CREVAL rendszerében használatos ellenőrző lapokhoz hasonló értékelési mutatók alapján.

¹⁶ Ilyen például: a menetalakzatok és azok váltása, gyalogmenet végrehajtása, harcjárműves menet végrehajtása, reagálás kis és nagy erejű ellenséges támadásra, reagálás tüzérségi tüzre, terepszakasz elfoglalása, átjárónyitás, átjárón való áthaladás, géppuskafészek elfoglalása, harcárokba való betörés és harcárok megtisztítása.

¹⁷ Ezen lépések a következők: feladat vétele, előzetes harcintézkedés kiadása, előzetes terv elkészítése, a szükséges tevékenységek és mozgások megkezdése, felderítés végrehajtása, terv pontosítása, harcparancs kiadása, tevékenységek vezetése és ellenőrzések végrehajtása. Magyar Honvédség Törzsszolgálati Szabályzat II. rész, 2015, 118–122. alapján.

sét. Azért, hogy a lehető legéletszerűbb legyen a támadó fél feladata, és hogy a begyakorolt eljárások mindegyikét alkalmazni kényszerüljenek, a támpontot az adott körülményekhez képest a lehető legbonyolultabbra alakították ki. Kiepítették a harcárcok rendszerét tüzelőállásokkal, mellvéd alatti fedezékekkel, közlekedőárkokkal, reteszállásokkal, és létrehoztak egy nem robbanó műszakizár-rendszert is. A felderítők bejövő információi alapján – műszakizár-rendszer összetétele, elhelyezkedése, harcárcok és reteszállások vonalvezetése, fő fegyverek elhelyezkedése – a tervet tovább pontosították. Miután minden rendelkezésükre álló információt bedolgoztak a tervbe, a gyakorló beosztásokat betöltő honvéd tisztjelöltek a fő hangsúlyt a terv problémamentes végrehajtására helyezték. Ehhez nyújtott nagy segítséget az együttműködés megszervezése. Ezen a folyamaton annyi alkalommal mentek végig – kezdetben oktatói irányítással, majd önállóan, egy terepasztalon lejátszva a harcot –, amíg mindenki tökéletesen tisztába nem került a saját, a szomszédok és a támogatók tevékenységi rendjével, és amíg a századparancsnok meg nem győződött arról, hogy minden alegység a többivel összhangban képes a feladatait végrehajtani. Ezután került sor a szakaszparancsnoki harcparancsok kiadására az állomány részére. Ettől a lépéstől kezdve a mentorok már a döntő szerepkört látták el és értékelték a szakaszparancsok tevékenységét.

A tervezési és szervezési munkálatok a gyakorlat harmadik napjának estéjére fejeződtek be. Mind a harcjárműves (két-két BTR 80 és 80A, valamint egy T-72 harckocsi), mind a gyalogoszakaszok készen álltak a feladatuk megkezdésére. Az éjszakát egy összpontosítási körletben töltötték, ahonnan másnap késő délelőtt indították meg a támadásukat. Az összefegyvernemi harcnak megfelelően – a rendelkezésre álló, korlátozott mennyiségű imitációs eszközök igénybevételével – a lövészelegység feladatát egy tüzerüteg és egy Mi-24 harcihelikopter-pár volt hivatott támogatni. Ezek az eszközök a szűkös erőforrások miatt nem voltak mind jelen. Az ütegből ténylegesen egy darab D-20-as löveg állt rendelkezésre, a harcihelikopter-párt pedig egy darab Mi-17 helikopter imitálta. De mindez elegendő volt ahhoz, hogy a gyakorlaton részt vevő állomány érzékelje, hogy a harcát nem önállóan, hanem a többi fegyvernemmel közösen, szoros együttműködésben kell végrehajtania. A megfelelően alkalmazott tüzéségi imitáció és a tisztjelöltek feje felett az ellenséges célokra rácsapásokat imitáló helikopter látványa valóságáhvúv tette a teljes harcászati mozzanatot, ezzel fokozva az élmény valószerűségét. A tisztjelöltek olyan pozitív tapasztalatokkal távozhattak a gyakorlatról, amelyeket későbbi pályájuk során is hasznosítani tudnak.

A gyakorlat utolsó mozzanata a kiértékelés volt, amely a Magyar Honvédség Műveleti Tapasztalat-feldolgozó Rendszere előírásainak megfelelően hajtottak végre és dokumentáltak. Annak érdekében, hogy minden állománykategória szerephez jusson, és mindenkinek lehetősége legyen a tapasztalatait megosztani, az értékelés a karabélyos beosztást betöltőkkel kezdődött és onnan haladt felfelé. Az észrevételek összegzése egy, a vezető beosztást betöltő tisztjelöltek, a mentorok, a zászlóalj kiképzői és az egyetem oktatói részvételével végrehajtott értekezleten történt. A teljes értékelés során több mint 500 megfigyelési jelentést rögzítettek, és azok felhasználásával egy összegzett jelentés készült a további tevékenységek támogatására.

ÖSSZEGZÉS

Az elmúlt évtizedekben végrehajtott katonai műveletek tapasztalatai olyan változásokat és kihívásokat hoztak a szövetség és a nemzeti fegyveres erők életébe, melyek feldolgozása, valamint az oktatásba, képzésbe történő bevonása elengedhetlenné vált. A fegyveres küzdelem komplex megismeréséhez és a harc megvívása során alkalmazható eljárások elsajátításához azonban ki kell tudni tekinteni a hadtudomány kereteiből. A Nemzeti Közszerződés Egyetem

és a Magyar Honvédség Ludovika Zászlóalj megalakításával a magyar katonai felsőoktatás történetében egy újabb szakasz kezdődött. Az oktatás, képzés és kiképzés programjainak, valamint az egyetem közös képzési modulja és a közös közszolgálati gyakorlat harmonizálásával a honvéd tisztjelöltek a kor komplex kihívásainak kezelésére hivatott átfogó felkészítésben részesülnek. Az NKE Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar tudományos, anyagi, technikai, személyi és szervezeti feltételei lehetővé teszik mind a csapatok, mind pedig az egyetem többi karán és intézetében felhalmozott tudományos, műveleti, oktatási, képzési és kiképzési tapasztalatok megismerését, megosztását, cseréjét. Ennek megfelelően a képzés és tananyag fejlesztése során lehetőség nyílik az oktatási intézmények és a csapatok felkészítési eredményeinek és tapasztalatainak integrálására.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Általános 24. Magyar Honvédség Kiképzési Doktrína. A Magyar Honvédség kiadványa. Budapest, 2013.
- Boldizsár Gábor: *A kultúranropológia és a jövő tisztképzése*. Hadtudományi Szemle, 2013. 1. szám.
- Csapó Benő: *A formális és nem-formális tanulás során szerzett tudás integrálása*. Iskolakultúra, 2006. 2. szám.
- Jobbágy Zoltán: *Az ISAF árnyékában: a francia haderő SERVAL művelete Maliban*. Seregszemle, 2014. 3. szám.
- Koós Gábor – Szternák György: *A katonai műveletek elmélete és gyakorlata a feldolgozott tapasztalatok alapján 1*. Honvédségi Szemle, 2014. 2. szám.
- Koós Gábor – Szternák György: *A katonai műveletek elmélete és gyakorlata a feldolgozott tapasztalatok alapján 2*. Honvédségi Szemle, 2014. 3. szám.
- Magyar Honvédség Törzsszolgálati Szabályzat II. rész, Budapest, 2015.
- Patyi András: *Honvédtisztképzés a Nemzeti Közszolgálati Egyetemen*. Honvédségi Szemle, 2014. 4. szám.
- Szabó László – Dr. Jobbágy Zoltán: *Törzsmunka az ISAF Északi Régió Parancsnokságon*. Sereg Szemle, 2012. 4. szám.
- Szendy István: *Hadtudományról magyar szemmel*. Magyar Tudomány, 2012. 1. szám.
- Ujházy László: *Allied Joint Force Command Headquarters Brunssum's Deployed Joint Forces Headquarters Training*. Academic and Applied Research in Military Science, 2008. 7. szám.
- Verók Attila – Vincze Beatrix: *A projekt módszer elmélete és gyakorlata*. TÁMOP-tanulmány. Eszterházy Károly Főiskola, 2011.

Hornyák Beatrix százados:

MENTÁLIS ÁLLÓKÉPESSÉG ÉS EGÉSZSÉGMAGATARTÁS

ÖSSZEFOGLALÓ: *Selye János megfogalmazása szerint „az egészség és a boldogság titka nagyrészt abban áll, hogy sikerrel kell idomulni e planéta örökké változó életfeltételeihez; az, aki az alkalmazkodás feltételeit nem sajátítja el kellően, betegséggel és boldogtalansággal rója le a büntetéspénzt”. (Selye 1966) Egységünk fenntartása szempontjából tehát a fő kérdés: Hogyan „idomulhatunk sikerrel e planéta életfeltételeihez”? Vajon a magas szintű mentális állóképesség – mint a sikeres idomulás egyik formája – hozzájárulhat-e egészségünk fenntartásához, fejlesztéséhez? E kérdéseket vizsgálja a szerző tanulmányában.*

KULCSSZAVAK: *mentális állóképesség, reziliencia, coping, egészségmagatartás*

ELMÉLETI HÁTTÉR

Pszichológiai reziliencia

A pszichológiai rezilienciát az 1970-es években a fejlődési pszichopatológia fedezte fel (Cicchetti 1990), olyan empirikus kutatások nyomán, melyek során negatív fejlődési eseménynek kitett (pl. szegénység, abúzus, erőszak, szülők mentális betegsége, elhanyagolás stb.) személyek – főként gyermekek – esetében a várható maladaptív következményekkel ellentétben pozitív fejlődési kimenetet találtak (pl. Garmez–Masten–Tellegen 1984; Antonovsky–Dowty–Maoz–Wijsenbeek 1971). A gyermekek egy csoportja a nehéz élet-történet ellenére is egészséges fejlődést mutatott és boldog, sikeres, mentálisan egészséges felnőtté vált, ami ellentmondott azon korábbi előfeltevéseknek, hogy a korai sérülések és a későbbi patológiák között elkerülhetetlen ok-okozati kapcsolat áll fenn (Szokolozsny–Komlósi, 2015). A fogalomnak jelenleg egységesen elfogadott definíciója nincs, a szakirodalomban többféle meghatározással találkozhatunk, melyek közös vonása, hogy a jelenség „kvintesszenciája” a rizikónak való kitettség és a sikeres alkalmazkodáson alapul (Hornyák 2012). Az egyik legáltalánosabb megfogalmazás szerint a reziliencia a sikeres alkalmazkodás folyamata, képessége vagy kimenete a kihívást jelentő vagy fenyegető körülmények ellenére (Masten 2001).

Vonásméleti megközelítés

A kezdeti kutatások – mely kutatási irány napjainkban is jelen van – ún. *vonásméleti megközelítést* alkalmaztak, vagyis a reziliencia paradoxonára az egyénen belül keresték a választ, a reziliens személy karakterjegyeit, személyiségjellemzőit kutatták. Ez a megközelítés köszön vissza Rutter, Bonanno, Connor definíciójában. Rutter szerint a reziliencia egy karakterjegy, ami lehetővé teszi az egyének számára a megpróbáltatásokkal való sikeres megküzdést (Rutter 2000). Bonanno olyan statikus karakterjegyként határozza meg a rezilienciát, melynek birtokában az egyén trauma hatására átélhet rövid idejű érzelmi, fizikai diszregulációt, változásokat, de ezt követően képes folytatni és teljesíteni a személyes és szociális feladatait (Bonanno 2004). Connor szerint a reziliencia nem más, mint a stresszel

való megküzdési készség, illetve kapacitás mértéke, olyan személyiségtényezők jelenléte, amelyek lehetővé teszik az egyénnek, illetve egy közösségnek a fejlődést, a növekedést kedvezőtlen körülmények ellenére is (Connor 2006).

Képességalapú megközelítés

Kutatók egy másik csoportja ún. *képességalapú megközelítésben* tekint a rezilienciára, vagyis olyan tanulási, tapasztalatszerzési folyamatok során megszerzett képességek konstrukciójának tartja, amely az érzelmi választ kiváltó helyzetekben megjelenő én-hatékonysággal definiálható (Hornyak 2012). Ebben a megfogalmazásban a reziliencia a viszontagságokkal szembeni kitartás vagy pozitív beállítódás képessége, amely képessé teszi az egyént a trauma sikeres leküzdésére, a stressz alatti egészséges és adaptív működés fenntartására.

Agaibi és Wilson modellje alapján a reziliencia a pszichológiai traumára adott válaszként érvényesül, egymást befolyásoló faktorok kombinációjaként. Ezek a faktorok a személyiségvonások, az érzelmi modulációért felelős tényezők, az énvédő mechanizmusok és a megküzdési (coping) stílus (Agaibi–Wilson 2005). Az Amerikai Pszichológiai Társaság szerint a reziliencia az egyén képessége arra, hogy sikeresen és adaptívan túljusson a súlyos traumán és megbirkózzon a jelentős, adott esetben krónikus stresszel (APA 2014). Képességalapú megközelítést alkalmaz Stoltz mentális állóképesség-kvóciens (Adversity Quotient) tesztjében; szerinte az AQ választ ad arra, hogy az egyén mennyire képes ellenállni a megpróbáltatásoknak és mennyire képes azokat leküzdeni (Stoltz 1997). A reziliencia a legnagyobb átfedésben a megküzdés (coping) fogalmával áll, ami az egyén olyan képességeit, erőfeszítéseit foglalja magában, amelyekkel hatékonyan képes szembenézni az őt ért stresszrel (Szokolosky–Komlósi, 2015).

Rendszerszintű megközelítés

Az újabb vizsgálatok az intraperszonális (egyénen belüli) tényezők mellett számos egyéb, főként interperszonális (egyének közötti) tényezők fontosságára mutattak rá (Szokolosky–Komlósi 2015), és ún. *rendszerszintű megközelítést* alkalmaznak. A rendszerszintű megközelítés szerint a reziliencia az egyéni jellemzők és a támogató környezet közötti tökéletes illeszkedést foglalja magában. Ebből a szempontból a coping részét képezi a rezilienciának, de több annál. Egy olyan dinamikus fejlődési rendszer, amely az egyén és a környezet interakciója során fejlődik és dinamikusán változik az időben és a különböző szituációkban (Rutter 2012).

Friborg a rezilienciát különböző dimenziókat tartalmazó konstrukciónak tartja, amely a pszichológiai készségek mellett azokra az előnyökre is vonatkozik, amelyeket az egyén számára a külső szociális támogató rendszerek (pl. család, közösségek, munkahely) közvetítenek ahhoz, hogy képes legyen a stresszhelyzetekkel megbirkózni (Friborg et al. 2003). Ennek megfelelően beszélhetünk egyénen belüli, azaz individuális faktorokról (pl. alkalmazkodóképesség, extravertizáció, szívósság, pozitív önértékelés, én-hatékonyság, belső kontrollosság, koherenciaérzék, optimizmus, hit, kreativitás stb.) és egyénen kívüli, azaz környezeti, szociális faktorokról (pl. szociális támogatottság; családi, közösségi, spirituális, kulturális, érzelmi elérhetőség és jelenlét; megfelelő szocioökonómiai státus).

Masten három nagy tényezőcsoport fontosságát emeli ki: 1.) szülői és kapcsolati tényezők (pl. erős kapcsolat a szülővel/szülővel, hatékony szocializáció, kapcsolat kompetens társakkal, felnőttekkel); 2. egyéni pszichés jellemzők (pl. pozitív beállítódás, intelligencia, tehetség)

és 3. közösségi kontextus (pl. biztonságos lakókörnyezet, megfelelő szocioökonómiai helyzet) (Masten 2007). Ebből a megközelítésből a reziliencia az egyén és a környezet viszonyrendszerén alapuló sokrétű és dinamikus interakciók eredménye, melynek tanulmányozásához integrált bio-pszicho-szocio-kulturális megközelítés szükséges (Szokoloszky–Komlósi 2015).

Egészségmagatartás

Definíció alapján az egészségmagatartás minden olyan viselkedés, amelyet a személy azzal a céllal végez, hogy védje, elősegítse vagy fenntartsa egészségét, függetlenül az általa észlelt egészségi állapottól és attól, hogy az adott viselkedés objektíven hatékony-e (Harris–Guten 1979). Az egészségpszichológiai modellek – a rizikó–protektív modell analógiájára – az egészségmagatartást és annak egyéni mintázatát meghatározó egészségkockázati és egészségvédő tényezőket vizsgálják. Matarazzo ennek megfelelően az egészségmagatartás két formáját különbözteti meg, beszél pozitív egészségmagatartásról (ezt nevezhetjük preventív, megelőző vagy immunogén magatartásnak is), valamint kockázatokat növelő egészségmagatartásról (más néven rizikó, kockázati vagy patogén magatartás) (Matarazzo 1984). A rizikó magatartásformák háttérben a nem tudatos, érzelmi motivációk játszanak főként szerepet, míg a preventív magatartásformák háttérben a kognitív elemek a meghatározóak, emiatt nevezik a pozitív egészségmagatartást gyakran egészségtudatos magatartásnak is.

A preventív egészségmagatartás pszichológiai meghatározására és jellemzésére az elmúlt években több modell is született. A *kognitív* elméleteken alapuló modellek főként a racionális tényezőkön keresztül vizsgálják az egyén magatartását. A *társas-kognitív elméletek* szerint az egészségmagatartást személyi tényezők, viselkedési kompetenciák, attitűd, társas és fizikai környezet és a másoknak való megfeleléssel összefüggő szociális norma határozza meg. A *follyamatelméletek* a viselkedés szakaszaira helyezik a hangsúlyt. Véleményük szerint az egészségmagatartás két fő szakaszból áll, döntéshozatali/motivációs és cselekvési fázisból, melyeket eltérő tényezők befolyásolnak (Urbán 2001).

Az egészségmagatartás vizsgálatában is jelen van a rezilienciánál már említett rendszersemleltető, bio-pszicho-szociális megközelítés, mely leginkább Pender egészségtámogató modelljében érhető tetten. Pender az egészségmagatartás háttérben három tényezőt tételez fel: befolyásoló tényezők (demográfiai, biológiai, magatartási és viselkedési tényezők, valamint társas és társadalmi kapcsolatok), kognitív és észlelési tényezők (az egészség fontossága, észlelt kontroll, szubjektív egészségi állapot) és indítékok (érzelmeik, attitűdök, mások véleménye) (Pender 1975).

A coping stratégiák és az egészségmagatartás közötti kapcsolat elemzésére számos vizsgálat történt, főként fiatal populáción. A kutatási eredmények szerint a problémafókuszú és a társas támaszt igénybe vevő szociális coping stratégiák adaptív, egészségvédő magatartással, míg az érzelemfókuszú és a passzív stratégiák maladaptív, egészségkárosító magatartásformákkal jártak együtt (Pikó 2001; Pikó–Keresztes 2007; Tapert–Brown–Myers–Granholm 1999).

A fentiek alapján mind a pszichológiai reziliencia, mind az egészségmagatartás kapcsolatban áll az egyén megküzdésével, coping stratégiájával. E két tényező közötti kapcsolatot vizsgáltam a Magyar Honvédség személyi állományának körében folytatott empirikus kutatásom során. Tanulmányom következő részében a témában végzett korábbi kutatási eredményeket összegzem, majd jelen vizsgálatom eredményeit ismertetem.

A MENTÁLIS ÁLLÓKÉPESSÉG VIZSGÁLATA A MAGYAR HONVÉDSÉGBEN

A Mentális Állóképesség Teszt

A Magyar Honvédségen belül végzett kutatások során a reziliencia képesség alapú megközelítéséből indultunk ki, feltételeztük, hogy feladatalapú megközelítésben, objektív formában mérhető konstruktumról van szó, amely az érzelmi választ kiváltó helyzetekben (stresszteli szituációkban) megjelenő én-hatékonyssággal definiálható. A Mentális Állóképesség Teszt (MÁQ teszt) 2006-ban lett kialakítva – speciálisan a Magyar Honvédség személyi állományára –, és a próbavizsgálatokat követően 2008-ban építették be az éves egészségügyi szűrővizsgálati adatlapba. A MÁQ teszt a Stoltz-féle koncepciót követi (Stoltz 1997), érzelmileg telített helyzeteket exponál, és azt vizsgálja, hogy a személy milyen gondolkodási séma és viselkedési mintázat alapján reagál az őt ért kihívásokra. A 20 állításból/érzelmileg telített helyzetből álló teszt a mentális állóképességet egy mérőszámban (Mentális Állóképesség Kvóciens – MÁQ) fejezi ki. A szituációkra az egyén önjellemezéséből adódó egyetértésének mértéke alapján egy 5 fokú Likert-skálán kell a válaszokat bejelölni, így a mutató 20–100 pont közötti értéket vehet fel (Hornyak 2012; Szilágyi–Csukonyi–Sótér–Hornyak 2014). A magas MÁQ-pontszámmal rendelkezők jobban tudják kontrollálni és befolyásolni a stresszel járó helyzetek kimenetelét az életükben, nem érzik olyan félelmetesnek és megterhelőnek a stresszes szituációkat. Felelősnek érzik magukat a helyzet kezeléséért – függetlenül attól, hogy ki idézte elő a stresszteli helyzetet –, és képesek a helyzetet reálisan, annak súlyosságának megfelelően kezelni. A nehézségeket úgy tekintik, mint aktuálisan fennálló, de idővel megszűnő problémát, és nem engedik, hogy a munkájukból adódó stressz az életük más területére is kihasson (Szilágyi–Csukonyi–Sótér–Hornyak 2014).

Korábbi vizsgálati eredmények

A korábbi vizsgálati eredményeink szerint a mentális állóképesség szignifikánsan pozitívan korrelált a szubjektív jólléttel, az egészségvédő magatartással (gyümölcs- és zöldségfogyasztás gyakorisága, testmozgás gyakorisága), a koherenciamutatóval és a szubjektív egészségi állapot mutatójával. Szignifikánsan negatív korrelációt találtunk a depresszió, a stresszjelenlét, a pszichoszomatikus tünetek előfordulása és az egészségkárosító magatartásformák (dohányzás, koffeinfogyasztás, fizikai inaktivitás) vonatkozásában (Hornyak 2012; Hegedűs–Hornyak 2012; Szilágyi–Csukonyi–Sótér–Hornyak 2014). A regressziós elemzések eredményei a MÁQ védő szerepét támasztották alá néhány krónikus betegség vonatkozásában (bőrbetegségek, szív- és érrendszeri megbetegedések, felső és alsó légúti megbetegedések, emésztőszervi megbetegedések, ideg-elme megbetegedések) (Hornyak 2012; Szilágyi–Csukonyi–Sótér–Hornyak 2014). Összességében tehát a korábbi kutatások igazolták, hogy a magasabb MÁQ-szint jobb szubjektív és objektív egészségi állapotot jósol be, azonban az egyes tényezők közötti hatások mértékéről – a regressziós vizsgálatok kivételével – nem tájékoztatnak.

A mentális állóképesség és az egészségmagatartás közötti kapcsolat

Jelen empirikus kutatásomban a kapcsolat mértékének becslésére rendezett logisztikus regressziós (ordered logistic regression) elemzést végeztem a mentális állóképesség szintje (MÁQ) és az egészségmagatartás között, melynek eredményeit a következőkben ismertetem.

Vizsgálati minta. A vizsgálati populációt a Magyar Honvédség azon hivatásos és szerződéses állományú tagjai alkották, akik 2010–2014 között részt vettek az éves egészségügyi szűrővizsgálaton, kitöltötték a szűrővizsgálati adatlapot, a vizsgálatba bevont tényezők vonatkozásában hiánytalan adatszolgáltatást nyújtottak és adataik elektronikus formában rendelkezésre álltak ($N=8210$ fő).¹

Vizsgálati eszközök. A vizsgálat elvégzéséhez az egészségügyi szűrővizsgálati adatlap egészségmagatartásra és mentális állóképességre vonatkozó itemeit használtam fel. Az egészségmagatartás vonatkozásában a Matarazzo-féle (Matarazzo, 1984) felosztásnak megfelelően két csoportot képeztem: egészségvédő magatartás és egészségkockázati magatartás. Az elemzés alá vont egészségvédő (preventív) magatartások körébe a fizikai aktivitás gyakorisága, valamint a zöldség- és gyümölcsfogyasztás gyakorisága tartozott, melyek vonatkozásában gyakorisági kategóriák alapján kellett a megkérdezetteknek válaszolniuk. A fizikai aktivitás vonatkozásában négy gyakorisági értéket jelöltem meg (1 = naponta minimum 30 perc, 2 = hetente 2-3 alkalommal minimum 30 perc, 3 = havonta 4 alkalommal minimum 30 perc és 4 = fentieknél ritkábban). A zöldség- és gyümölcsfogyasztás tekintetében hét gyakorisági kategória szerepelt (1 = soha, 2 = ritkábban, mint hetente, 3 = hetente, 4 = hetente 2-4 alkalommal, 5 = hetente 5-6 alkalommal, 6 = minden nap egyszer és 7 = naponta többször). Az egészségkockázati magatartások körébe bevont változó a dohányzás, a koffein-, alkohol- és magas szénhidrát tartalmú ételek fogyasztásának gyakorisága volt. A dohányzás vonatkozásában 3 kategória szerepelt (1 = soha nem dohányzott, 2 = leszokott és 3 = jelenleg is dohányzik). A koffein, alkohol és magas szénhidrát tartalmú ételek fogyasztásával kapcsolatban a zöldség- és gyümölcsfogyasztásnál ismertetett 7 gyakorisági kategória szerepelt.

Vizsgálati módszer és jelölés. Az egészségügyi szűrővizsgálati adatlapok kitöltésére (azaz az adatfelvételre) és az adatok rögzítésére az MH Egészségügyi Központ Védelem-egészségügyi Igazgatóság Repülőorvosi, Alkalmasságvizsgáló és Gyógyító Intézetben és az alakulatok csapategészségügyi szolgálatainál került sor. Az adatok rögzítése egy külön erre a célra kifejlesztett adatrögzítő programban történt, az adatokat az egészségügyi szolgálatok elektronikus úton terjesztették fel az MH Egészségügyi Központ Védelem-egészségügyi Igazgatóság Közegészségügyi és Járványügyi Szolgálat Egészségfejlesztési Osztálya felé. A kutatási kérdés megválaszolásához, az egészségmagatartási tényezők és a mentális állóképesség szintje közötti kapcsolat mértékének és irányának meghatározására rendezett logisztikus regressziós vizsgálatot végeztünk, a szignifikancia szintjét 5%-ban határoztuk meg. A modell bemeneti tényezői (jelölés $X_i, i=1, \dots, 7$) az egészségmagatartás változói voltak rendre: dohányzási státusz, gyümölcsfogyasztás, koffeinfogyasztás, magas szénhidrát tartalmú ételek fogyasztásának, sportolás, alkoholfogyasztás és a zöldségfogyasztás gyakorisága. Valamennyi bemeneti tényező értéke megegyezett a válaszkategória számával (pl. soha nem dohányzott: $X_i=1$). A kimeneti változót (jelölés $p_i, i=1, \dots, 8$) a MÁQ értékének 10 pontos intervallumai képezték.

Eredmények. Az alkalmazott statisztikai módszernek köszönhetően mind az egészségvédő, mind az egészségkockázati magatartások vonatkozásában meghatároztam a regressziós együtthatók (α, β) értékeit, melyek közül β az összefüggés mértékét és irányát jelzi, az α pedig az illesztett modell kezdőpontja. A kapott eredményeket az 1. ábra szemlélteti.

¹ Az adatok statisztikai célú feldolgozásához a résztvevők hozzájárultak, melyet aláírásukkal igazoltak. Az anonimitás érdekében az adatokat személyi azonosításra alkalmatlan módon kezeltem.

1. ábra *A mentális állóképesség (MÁQ) és az egészségmagatartás közötti kapcsolat (Szerkesztette a szerző)*

Az 1. ábrán jól látszik, hogy a mentális állóképesség pozitív hatást gyakorol a preventív egészségmagatartásra (β értéke pozitív szám), míg negatív hatással van a rizikómagatartásra (β értéke negatív szám). Valamennyi preventív egészségmagatartás vonatkozásában szignifikáns eredményt kaptam ($p \leq 0,001$), a rizikómagatartások esetében egyedül az alkoholfogyasztás esetében nem igazolódott a hatás szignifikánsnak. Az ilyen típusú logisztikus regressziós modellek gyakorlati jelentősége, hogy a regressziós együttható értékekből lehetőségünk van az esélyhányadosok (odds ratio – OR) becslésére (képlet: $OR = e^{\beta \times k}$, ahol e az Euler-féle szám, a természetes logaritmus alapja, értéke: 2,718, k a konstans), valamint az esélyhányadosokból közvetlenül számolható a MÁQ-érték intervallumbecslése az alábbi egyenletrendszer segítségével:

$$\log\left(\frac{p_1}{p_2 + \dots + p_8}\right) = \alpha_1 + \beta_1 x_1 + \beta_2 x_2 + \beta_3 x_3 + \beta_4 x_4 + \beta_5 x_5 + \beta_6 x_6 + \beta_7 x_7$$

$$\log\left(\frac{p_1 + p_2}{p_3 + \dots + p_8}\right) = \alpha_2 + \beta_1 x_1 + \beta_2 x_2 + \beta_3 x_3 + \beta_4 x_4 + \beta_5 x_5 + \beta_6 x_6 + \beta_7 x_7$$

$$\log\left(\frac{p_1 + p_2 + p_3}{p_4 + \dots + p_8}\right) = \alpha_3 + \beta_1 x_1 + \beta_2 x_2 + \beta_3 x_3 + \beta_4 x_4 + \beta_5 x_5 + \beta_6 x_6 + \beta_7 x_7$$

$$\log\left(\frac{p_1 + \dots + p_4}{p_5 + \dots + p_8}\right) = \alpha_4 + \beta_1 x_1 + \beta_2 x_2 + \beta_3 x_3 + \beta_4 x_4 + \beta_5 x_5 + \beta_6 x_6 + \beta_7 x_7$$

$$\log\left(\frac{p_1 + \dots + p_5}{p_6 + p_7 + p_8}\right) = \alpha_5 + \beta_1 x_1 + \beta_2 x_2 + \beta_3 x_3 + \beta_4 x_4 + \beta_5 x_5 + \beta_6 x_6 + \beta_7 x_7$$

$$\log\left(\frac{p_1 + \dots + p_6}{p_7 + p_8}\right) = \alpha_6 + \beta_1 x_1 + \beta_2 x_2 + \beta_3 x_3 + \beta_4 x_4 + \beta_5 x_5 + \beta_6 x_6 + \beta_7 x_7$$

$$\log\left(\frac{p_1 + \dots + p_7}{p_8}\right) = \alpha_7 + \beta_1 x_1 + \beta_2 x_2 + \beta_3 x_3 + \beta_4 x_4 + \beta_5 x_5 + \beta_6 x_6 + \beta_7 x_7$$

ahol α_i és β_i ($i = 1, \dots, 7$) a modell paraméterei, melyek számított értékét az 1. táblázatban foglaltam össze.

1. táblázat *A rendezett logisztikus regressziós modell számított paramétereit (Szerkesztette a szerző)*

	α	β
1	7,3914	-0,1248
2	4,9869	0,0693
3	2,1181	-0,0398
4	-0,3298	-0,0551
5	-2,9501	-0,0795
6	-5,2194	0,0352
7	-7,7101	0,1028

Az értékek egyenletbe történő behelyettesítésével meghatározhatók a MÁQ-érték intervallumainak valószínűségi értékei.

ÖSSZEZÉS

Tanulmányomban egy empirikus kutatás eredményeit ismertettem, melyben a mentális állóképesség mint pszichológiai védőfaktor és az egészségmagatartás közötti kapcsolatot vizsgáltam. A mentális állóképesség mérésére szolgáló, speciálisan a Magyar Honvédség személyi állományára kifejlesztett teszt a reziliencia képességalapú megközelítéséből indul ki, mely szerint a reziliencia olyan tanulási, tapasztalatszerzési folyamatok során megszerzett képességek konstruktumának tekinthető, amely az érzelmi választ kiváltó helyzetekben megjelenő én-hatékonyssággal definiálható.

Kutatási kérdésem megfogalmazásánál abból a feltételezésből indultam ki, hogy pszichológiai megközelítésben a reziliencia a legnagyobb átfedésben a megküzdés (coping) fogalmával áll, a coping stratégiák pedig szakirodalmi adatok alapján összefüggésben állnak az egészségmagatartással, így a mentális állóképesség és az egészségmagatartás között statisztikailag igazolható kapcsolatnak kell lennie. A kapcsolat meglétét korábbi kutatásaimban korrelációs vizsgálatokkal igazoltam, azonban a hatás nagyságának, mértékének megállapításához a korrelációs vizsgálatok nem nyújtanak elegendő információt. Jelen tanulmányomban rendezett logisztikus regressziós vizsgálattal határoztam meg a regressziós együtthatók értékét, melyek alapján lehetőség van az esélyhányadosok számítására, így a későbbiekben egy kockázatbecslő modell/program felállítására. További kutatási irányként jelentkezik – a reziliencia rendszerszintű megközelítéséből adódóan – a demográfiai sajátosságok, a környezeti karakterisztika modellbe történő beépítése, hogy teljes képet kaphassunk a személyi állomány rezilienciájával kapcsolatban. Egyre több szakirodalmi adat támasztja alá ugyanis azt a tényt, hogy a reziliencia egy dinamikus fejlődési rendszer részeként az egyén és a környezet interakciójában fejlődik, így annak megismeréséhez ismernünk kell az egyén alapvető pszichológiai sajátosságait (pl. kogníció sajátosságai, MÁQ), demográfiai sajátosságait (pl. életkor, nem), környezetének karakterisztikáját (pl. családstruktúra, szocioökonómiai státus) és adaptív működésének jellemzőit (pl. egészség tudatosság).

Eredményeim szerint a mentális állóképesség szignifikáns pozitív kapcsolatban áll a preventív egészségmagatartással és szignifikáns negatív kapcsolatban a rizikómagatartással.

FELHASZNÁLT IRODALOM

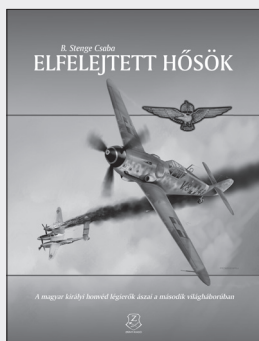
- Agaibi, C. E. – Wilson, J. P.: *Trauma, PTSD, and resilience. A review of literature*. Trauma, Violence, & Abuse, 2005, 6, 3, 195–216.
- American Psychological Association (APA): The road to resilience. <http://www.apa.org/helpcenter/road-resilience.aspx> (Letöltés időpontja: 2016. 03. 12.)
- Antonovsky, A. – Dowty, N. – Maoz, B. – Wijsenbeek, H.: *Twenty-five years later: A limited study of sequelae of the concentration camp experience*. Social Psychiatry, 1971, 6, 186–193.
- Bonanno, G. A.: *Loss, trauma and human resilience: Have we underestimated the human capacity to thrive after extremely aversive events?* American Psychologist, 2004, 59, 1, 20–28.
- Cicchetti, D.: *An historical perspective on the discipline of developmental psychopathology*. In: Rolf, J. – Masten, A. – Cicchetti, D. – Nuechterlein, K. H. – Weintraub, S. (eds.): Risk and protective factors in the development of psychopathology. Cambridge University Press, New York, 1990, 2–28.
- Connor, K. M.: *Assessment of Resilience in the Aftermath of Trauma*. Journal of Clinical Psychiatry, 2006, 67, 2, 46–49.
- Friborg, O. et al.: *A new rating scale for adult resilience: what are the central protective resources behind healthy adjustment?* International Journal of Methods in Psychiatric Research, 2003, 12, 2, 65–76.
- Garmezy, N. – Masten, A. S. – Tellegen, A.: *The study of stress and competence in children: A building block for developmental psychopathology*. Child Development, 1984, 55, 97–111.
- Harris, D. M. – Guten, S.: *Health-Protective Behaviour: An Exploratory Study*. Journal of Health and Social Behaviour, 1979, 20, 1, 17–29.
- Hegedűs Cs. – Hornyák B.: *A sportolási gyakoriság hatása a mentális állóképességre (MÁQ) és a pszichoszociális egészségre*. Honvédorvos, 2012, 64, 3–4, 153–160.
- Hornyák Beatrix: *Mentális állóképesség összefüggése az egészségmagatartással*. Honvédorvos, 2012, 64, 3–4, 129–142.
- Masten, A. S.: *Ordinary Magic: Resilience processes in development*. American Psychologist, 2001, 56, 227–238.
- Masten, A. S.: *Resilience in developing systems: Progress and promise as the fourth wave rises*. Development and Psychopathology, 2007, 19, 921–930.
- Matarazzo, J. D.: *Behavioral immunogens and pathogens in health and illness*. In: Hammonds, B. L. – Scheirer, C. J. (eds.): Psychology and health. Washington, DC., American Psychological Association, 1984, 9–43.
- Pender, N. J.: *A conceptual model for preventive health behavior*. Nursing Outlook, 1975, 6, 385–390.
- Pikó Bettina és Keresztes Noémi: *Serdülők egészségmagatartása két szociális megküzdési (coping) mechanizmus tükrében*. Magyar Pszichológiai Szemle, 2007, 62, 185–196.
- Pikó Bettina: *Gender differences and similarities in adolescents' ways of coping*. The Psychological Record, 2001, 51, 223–235.
- Rutter, M.: *Children in substitute care: some conceptual considerations and research implications*. Children and Youth Services Review, 2000, 9–10, 685–703.
- Rutter, M.: *Resilience as a Dynamic Concept*. Development and Psychopathology, 2012, 24, 335–344.
- Selye János: *Életünk és a stressz*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1966.
- Stoltz, P. G.: *Adversity Quotient: Turning obstacles into opportunities*. Wiley, New York, 1997.
- Szilágyi Zsuzsanna – Csukonyi Csilla – Sótér Andrea – Hornyák Beatrix: *A mentális állóképesség-vizsgálatok bevezetésének lépései a Magyar Honvédség állományában (2006–2009)*. Hadtudományi Szemle, 2014, 7, 1, 158–178.

Szokolszky Ágnes – V. Komlósi Annamária: *A „reziliencia-gondolkodás” felemelkedése- ökológiai és pszichológiai megközelítések.* *Alkalmazott Pszichológia*, 2015, 15, 1, 11–26.

Tapert, S. F. – Brown, S. A. – Myers, M. G. – Granholm, E.: *The role of neurocognitive abilities in coping with adolescent relapse to alcohol and drug use.* *Journal of Studies on Alcohol*, 1999, 60, 500–508.

Urbán, R.: *Útban a magatartásszempontú egészségpszichológia felé: az egészségmagatartás pszichológiai elemzése.* *Magyar Pszichológiai Szemle*, 2001, 56, 4, 237–250.

A Zrínyi Kiadó újdonságai

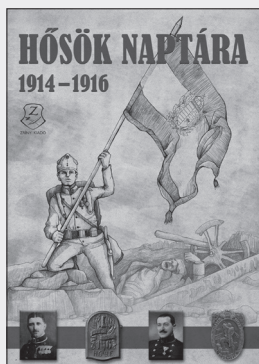
B. Stenge Csaba

Elfelejtett hősök

A magyar királyi honvéd légióknál a második világháborúban

A hadtörténész-levéltáros szerző magyar, német, orosz és amerikai levéltári források, könyvészeti anyagok és megbízható memoárok mellett a könyvben szereplő pilótáknál, illetve hozzátartozóiknál, barátaiknál megőrzött és fennmaradt, velük kapcsolatos korabeli dokumentumokat is feldolgozva mutatja be a magyar királyi honvéd légióknál légi harcban legeredményesebb pilótáit.

A kötetet számos fénykép és színes oldalnézeti grafika illusztrálja.

Hősök naptára

Szerkesztők: Illésfalvi Péter, Maruzs Roland, Szentváry-Lukács János

Ez a könyv azért íródott, hogy a ma embere se felejtkezzen el a Nagy Háború kismembereiről. Az utókor ne csak mint hadi események kronologikus sorára gondoljon az első világháború éveire, és a harcoló, küzdelmekben elesett katonák ne szürküljenek nevékké. Hősök voltak ők, akik helyálltak a rettenetben, kitartottak a vérvívatárban, bátrak voltak, leleményesek és önfeláldozóak.

A könyvet kitüntetések fényképei és portrék illusztrálják.

További információ, vásárlás: shop.hmzrinyi.hu

Nyitrai Mihály alezredes:

AZ AFISMA ÉS A MINUSMA LOGISZTIKAI KAPCSOLATA

ÖSSZEFOGLALÓ: 2013. január 17-én kelt életre az ECOWAS¹ egyik legnagyobbnak induló válságreakgáló művelete, az AFISMA.² Helyét hat hónap után, 2013. július 1-jén átvette az ENSZ MINUSMA³ művelete, melynek mandátumát 2014. június 29-én az ENSZ Biztonsági Tanácsa 2227. (2015) számú határozatában 2016. június 30-ig meghosszabbította. Az eltelt idő bővelkedett fontos logisztikai tanulságokban, és jövőbe mutató alapokat teremtett az ENSZ és az Afrikai Unió logisztikai kapcsolataiban.

KULCSSZAVAK: AFISMA, ECOWAS, Afrikai Unió, ENSZ, válságreakgáló műveletek, logisztika

TÖRTÉNELMI ELŐZMÉNYEK

A nagy múltra visszatekintő, az egykori Mali Birodalomról elnevezett és 1960-ig francia gyarmat 2012 tavaszán ismét súlyos belpolitikai válságot élt meg. Malinak, az afrikai demokrácia mintaképének kikiáltott államnak függetlensége óta többször is szembe kellett néznie saját belső, tuareg függetlenségi mozgalmával. Líbiában a Kadhafi-rezsim bukása után a tuareg mozgalom új lendületet kapott, hiszen a líbiai háborúból nemcsak komoly harci tapasztalatokkal, de valós eszközökkel is ellátott, felfegyverkezett tuareg csoportok érkeztek a saját maguk által Azawad⁴ névre keresztelt hazába. A tuareg függetlenségi vágy ezzel a harci tapasztalattal ötvözve vezetett 2012 tavaszán oda, hogy kezdeti katonai sikereik után, különböző szélsőséges iszlamista csoportok által támogatva 2012. április 6-án Mali északi részén kikiálthatták önálló államukat, Azawadot.⁵

Azawad kikiáltása után a fekete, többnyire bambara és fulani etnikumú lakosság a tisztogatástól való félelmében elindult az ország déli, biztonságosnak vélt része felé,⁶ nyomukban tuareg és szélsőséges iszlamista fegyveres csoportokkal. Az ország északi része a tuaregek ellenőrzése alá került, sőt a szélsőséges iszlamista csoportok által uralt területeken bevezették a *sariát*, amely még inkább fokozta a belső menekültáradatot.⁷ Azawad nemzetközi elismerése ugyan nem történt meg, de a belpolitikai válság kormánynak tulajdonított

¹ Economic Community Of West African States – Nyugat-afrikai Államok Gazdasági Közössége.

² African-led International Support Mission to Mali – Nyugat-afrikai Államok Missziója Maliban.

³ Mission Multidimensionelle Intégrée des Nations Unies pour la Stabilisation au Mali – az ENSZ missziója Maliban.

⁴ A mali lakosság mintegy 10%-át képező, az ország északi részén élő tuareg népcsoport az általa lakott területet nevezi Azawadnak. http://www.larousse.fr/encyclopedie/divers/Mali_histoire/187739 (Letöltés időpontja: 2015. 11. 16.)

⁵ Besenyő János – Miletics Péter: Országismertető – Mali. 2013. <http://mek.oszk.hu/12900/12973/12973.pdf> (Letöltés időpontja: 2016. 03. 11.)

⁶ A fegyveres konfliktusok következményeként 2012 folyamán 375 ezer mali menekült el az ország északi részéből. A nők és a gyerekek száma mintegy 145 ezerre tehető.

⁷ Besenyő János: War at the background of Europe: The Crisis of Mali. AARMS, 2013/2. vol. 12. 247–272. http://uni-nke.hu/uploads/media_items/aarms-vol-12_-issue-2_-2013.original.pdf (Letöltés időpontja: 2016. 03. 11.)

helytelen kezelése 2012. március 22-én katonai puccshoz, illetve a hadsereg véres, belső leszámolásokkal tarkított teljes kettészakadásához vezetett.⁸ Az ország kezdte magán viselni a „gyenge állam” után a „bukott állam”⁹ fontosabb jegyeit. Az állam nem volt képes ellenőrizni területének egy jelentős részét, az elfoglalt területeken nem a kormány garantálta a közbiztonságot, a közigazgatást, de a legfontosabb, hogy az ország területén már nem csak a kormány birtokolta a fegyveres erőszak alkalmazásának kizárólagos jogát.¹⁰

Az ország északi részének visszaszerzése¹¹ érdekében Mali és az ECOWAS is külföldi katonai beavatkozást sürgetett,¹² amelyet megkapott – az ENSZ Biztonsági Tanács 2012. december 20-án elfogadott 2085. számú határozata alapján – először 2013. január 11-én Franciaországtól (Serval művelet), majd január 17-én az ECOWAS által felállított AFISMA erőitől.¹³ Az AFISMA mandátuma akkor előzetesen egy évre szólt, és 3300 fős válságreakgáló erő¹⁴ állt készen a feladatra. Később aztán ez a 3300 főnyi létszám felemelkedett 9620 főre, amelyből a tényleges fegyveres erő 8859 fő, a rendőri létszám 590 fő és 171 fő civil közreműködő (adminisztratív, gazdasági, emberjogi és más szakértők).¹⁵ A mandátum a válságreakgáló erőket felhatalmazta:

- a mali fegyveres és biztonsági erők képességeinek helyreállítására;
- a mali hatóságok támogatására az északi területek visszaszerzésében;
- a mali kormányzat stabilizációs törekvéseinek támogatására;
- a hatóságoknak a lakosság védelmére tett erőfeszítéseikhez szükséges segítség nyújtására;
- a civil kezdeményezésű humanitárius műveletekhez, illetve a menekültek lakóhelyeikre való visszatéréshez szükséges, kormányzat által megteremtendő biztonságos környezet biztosítására és
- saját erők megóvására.¹⁶

⁸ A hadsereg szakadása a katonai hatalomátvételt támogató vörös és a 2012. április 30-án ellenpuccsot végrehajtani megkísérlő kormánypárti zöld barettsapkások közötti véres leszámolásba torkollott.

⁹ Failed States Index – a „bukott” kifejezés helyett terjedőben van a diplomatikussabb „működésképtelen” szóhasználat.

¹⁰ Az ECOWAS-, majd az ENSZ-erők, illetve az Európai Unió Kiképző Misszió (EUTM Mali) több mint egyéves erőfeszítései és tevékenysége után is a mali erők 2014. május 22-én Kidalban katonai vereséget szenvedtek a tuareg lázadóktól. Ez a katonai vereség – a harcok kiújulása mellett – nemcsak a kormány tárgyalási pozícióit rontotta, de az országban állomásozó válságreakgáló erők megítélését is negatívan befolyásolta. Mali: Tuareg rebels 'defeat government army in Kidal'. <http://www.bbc.com/news/world-africa-27511448> (Letöltés időpontja: 2016. 03. 11.)

¹¹ A vereséget követően a mali erők a francia Serval és a MINUSMA segítségével gyors ütemben hagyták el Gao és Bourem irányában az általuk látszólag újjólág felügyelt északi városokat, fontosabb közigazgatási központokat (Anefis, Almoustarat, Ansongo, Labezanga, Djebok).

¹² Mali's Conflict Refugees – Responding to a Growing Crisis. <https://www.oxfam.org/sites/www.oxfam.org/files/bp167-malis-conflict-refugees-220113-en.pdf> (Letöltés időpontja: 2016. 03. 14.)

¹³ Az első AFISMA-erők nyolc ECOWAS-tagországból (Benin, Elefántcsontpart, Ghána, Guinea, Libéria, Nigéria, Szenegál és Togó) és Csádból érkeztek.

¹⁴ Az AFISMA mandátuma az ENSZ BT 2085. számú (2012) határozata szerint 2990 fő katonai, 30 fő egyéni rendőr és két, összesen 280 főből álló rendőri egységre szólt.

¹⁵ Letter dated 15 March 2013 from the Secretary-General addressed to the President of the Security Council, S/2013/163. http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/s_2013_163.pdf (Letöltés időpontja: 2016. 03. 23.)

¹⁶ UNSCR 2085 (2012). 9 §. http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/2085%282012%29 (Letöltés időpontja: 2016. 03. 01.)

Az AFISMA erőinek a telepítése kezdetben lassan haladt. Az első feccék az ENSZ viszonylatában is az egyik legjelentősebb és legaktívabb tagországból, Nigériából érkeztek. Őket követték a csádiak és a togóiak.¹⁷ Éppen ezért nem is annyira meglepő, hogy az ECOWAS erői élére a nigériai Abdulkabir Shehu vezérőrnagyot nevezték ki. Az AFISMA minden részt vevő nemzete kapott egy felelősségi területet.

A MŰVELETI KÉSZENLÉT ÉS A LOGISZTIKA

Az erők feltöltésének, illetve a műveleti készenlét elérésének a lassúsága elsődlegesen a környező és általában is az afrikai országokra jellemző logisztikai, jelen esetben stratégiai szállítóképesség-képességbeli hiányosságokra volt visszavezethető. Ez az állítás és ok még akkor is igaz, ha figyelembe vesszük, hogy a műveleti képesség mielőbbi elérése érdekében a stratégiai szállítóképesség tekintetében több felajánlás is érkezett a műveletben részt vevő országok részére, mert a szükséges hadfelszerelésnek (hadianyagok és haditechnikai eszközök) is – a személyi állománytól függetlenül – el kellett jutnia a rendeltetési helyére.¹⁸

1. ábra Az ország elhelyezkedése a kontinensen

Forrás: https://en.wikipedia.org/wiki/Geography_of_Mali#/media/File:Un-mali.png (Letöltés időpontja: 2016. 03. 15.)

¹⁷ Mali: pourquoi la Misma se hâte... lentement. <http://www.jeuneafrique.com/138584/politique/mali-pourquoi-la-misma-se-h-te-lentement/> (Letöltés időpontja: 2016. 03. 07.)

¹⁸ Uo.

A műveleti képesség elérésének további fontos befolyásoló tényezője volt a régió és benne Mali kevésbé fejlett közlekedési infrastruktúrája. Túl azon, hogy – akárcsak Magyarország – Mali is „landlocked”, vagyis tengeri kikötővel nem rendelkező ország, sőt szomszédjai közül ugyanígy többen is (Burkina Faso, Niger), még az út- és vasúthálózata is jelentős fejlesztésre szorul. Csak összehasonlításképpen: hazánk vasút- és úthálózata mintegy tízszer hosszabb Malinál, holott Mali területe csaknem tízennégyszer nagyobb. Igaz, Magyarország bruttó nemzeti összterméke mintegy hússzor nagyobb, mint a legszegényebb országok közé tartozó nyugat-afrikai országé. A vasút- és úthálózat fontosságát jellemzi, hogy minden későbbi művelet és nemzet, ha és amikor lehetősége nyílt, elsősorban gazdasági megfontolások miatt kombinált (hajó és vasút/közút) szállítási módot alkalmazott, különösen hadfelszerelés szállításakor. A francia Serval, az Európai Unió kiképző misszió és a MINUSMA tengeri be- és kirakóállomásként (SPOE/D¹⁹) Mali irányába Dakart, Szenegál fővárosát használták. A dakari tengeri kirakópont után a hadfelszerelés többnyire közúton indult tovább az összhaderőnemi műveleti terület (JOA²⁰) irányába. Noha az ilyen mértékű igénybevétel a közúthálózat részére is rendkívüli terhelést jelentett, különösen a kezdeti,²¹ de feltehetőleg a visszatelepítés időszakában is, mégis két fontos előnnyel bírt a vasúti szállítással szemben: ezek a biztonság és a gyorsaság.

A biztonság békeidőszakban is egyike a magas prioritású szempontoknak, de műveleti területen a legfontosabb követelmény. 2015 során IED-támadások²² következtében 28 MINUSMA-békefenntartó veszítette életét,²³ további 75 megsebesült. Tekintettel arra, hogy 2014 folyamán is több mint 100 békefenntartó halt meg ellenséges, főként IED-támadásban,²⁴ a szervezet felső vezetése arra kényszerült, hogy növelje a csapatok aknátámadás elleni védettségét. A veszteségek különösen 2014 második felétől indultak növekedésnek, egyes szakértők véleménye szerint egyrészt azért, mert a mali hadsereg Kidalban elszenvedett veresége után megkezdte kivonulását az északi országrészből, ezáltal az ellenőrizetlen maradt, másrészt, mert a Serval helyét egy csökkentett létszámú, ráadásul megnövelt felelősségi területtel rendelkező művelet, a Barkhane vette át, amely viszont már nem biztosított akkora műveleti lefedettséget, mint elődje. Az így keletkezett biztonsági vákuumban a különböző szélsőséges fegyveres csoportok nagyobb mozgástérhez jutottak, így támadásaik nemcsak gyakoribbakká váltak, de a délebben elkövetett támadások száma is nőtt. A katonai menetszlopok²⁵ elleni IED-támadások növekedése miatt erősíteni kellett védelmüket.²⁶ S mivel a közúton végzett szállítások fegyveres biztosítása könnyebben megoldható, mint a kötött pályás szállítási mód esetén, ezért a tengeri kirakóponttól a hadfelszerelést elsősorban közúton szállították tovább. A biztonság és a gyorsaság mellett azonban meg kell említeni még egy

¹⁹ Sea Port of Em/Debarcation.

²⁰ Joint Operational Area.

²¹ Reception Staging Onward Movement.

²² Improvised Explosive Device – rögtönzött robbanószerkezet.

²³ Analysis: UN peacekeepers struggle against IEDs in Mali. <http://www.securityassistance.org/africa/content/analysis-un-peacekeepers-struggle-against-ieds-mali> (Letöltés időpontja: 2016. 03. 10.)

²⁴ A MINUSMA eddigi történetének a legtöbb áldozatot követelő IED-támadása 2014. október 3-án történt, amikor kilenc békefenntartó halt meg Ansongo és Menaka között egy logisztikai szállítószlop biztosítása során. Report of the Secretary-General on the situation in Mali S/2014/943. https://minusma.unmissions.org/sites/default/files/n1470658_eng.pdf (Letöltés időpontja: 2016. 03. 10.)

²⁵ ENSZ-főtitkári bejelentés ugyan nem előzte meg, de 2014 márciusában a dél-afrikai Off Road Truck & Trailer társaság megrendelést kapott 115 darab Puma M6 páncélozott szállító harcjármű MINUSMA részére történő leszállítására. Analysis: UN peacekeepers struggle against IEDs in Mali.

²⁶ A MINUSMA katonai állományából 2014. december 1-jéig 3063 fő kapott IED-ellenes felkészítést és 1481 fő elsősegély-ismereteket (49. pont). Report of the Secretary-General on the situation in Mali S/2014/943.

fontos tényezőt, amely még inkább a közút irányába tolja el a hangsúlyt a vasúttal szemben: ez pedig a menet közbeni anyagi veszteség, illetve kár. Az EUTM misszió ROLE-2 szintű német–osztrák–magyar kórház felszerelésének jelentős része Dakarból vasúton jutott el Koulikoróba, eközben a szállítókonténerek több mint 30%-át megrongálták, megdézsmálták, és ez az arány afrikai viszonyok között nem kirívó.

A honi bázistól való több ezer kilométeres távolság, a tengeri kikötő hiánya, a kevésbé fejlett infrastruktúra, az IED-támadások számának növekedése adja a kérdést: mi a helyzet a légi szállítással? A hadfelszerelést érintő légi szállítások számának növelését nemcsak a költségek indokolatlan növekedése, de az igénybe vehető repülőterek korlátozott használhatósága is nehezítette. A mali repülőterek többsége körül nem volt azok megközelítését akadályozó kerítés, illetve éjszakai repülésre alkalmas minősítéssel is csak három légikikötő rendelkezett (Bamako, Mopti és Gao). Ezek alapján érthető, hogy 2014. július 29-én a kidali repülőtéren – mindössze 20 méterre a kifutópályától – egy MINUSMA-földmunkagépet IED-támadás ért. A támadás következtében a repülőteret egy hónapra bezárták, amíg a kifutópálya körül védősánc, illetve figyelőpontok (örtornyok) nem létesültek a nem kívánatos és ellenőrizetlen behatolások megakadályozása érdekében.²⁷ A katonai légi szállítással (személyi állomány és kiemelkedő fontosságú hadfelszerelés) kapcsolatban leginkább a körjáratok voltak jellemzőek. Nyugat-Európából több afrikai ország fővárosának (Dakar, Bamako, Niamey és N'Djamena) érintésével, nyugatról kelet felé haladva, jellemzően a kört Ciprussal bezárva működtek ezek a szállítások, a gyűjtőjáratok. A személyi állomány esetében – figyelembe véve az adott járathoz becsatlakozó szállításokat, az időjárási viszonyokat – ez többnapos késést is jelentett a hazautazásnál.

Érthető tehát, hogy a megfelelő stratégiai szállítókapacitás és a közlekedési infrastruktúra hiányosságai már a kezdetekben hogyan vetítették előre az erők teljes logisztikai műveleti készenlétének elmaradását azok műveleti készenlétével szemben. Ez a jelenség azonban nem számít kirívó rendellenességnek. A MINUSMA²⁸ esetében a teljes készenlétek egymáshoz viszonyított eltolódása eleinte meghaladta a hat hónapot, később elérte az egy évet. A műveleti és a logisztikai eltolódás mértéke jól érzékelhető a személyi állomány feltöltöttségi mutatóival,²⁹ amelyek jelentősen elmaradtak az ENSZ BT felhatalmazásában megfogalmazottaktól. Be kell látni, hogy műveleti szempontból nincs értelme több erőt telepíteni, mint amennyi logisztikailag támogatható.³⁰

AZ AFISMA ÉS AZ ENSZ LOGISZTIKAI KAPCSOLÓDÁSA

Logisztikailag az ECOWAS AFISMA művelete nehéz helyzetből indult. Sivuyile Bam, az Afrikai Unió Békétámogató Műveletek Osztályának (African Union Peace Support Operations Department) vezetője egyik nyilatkozatában az Afrikai Készenléti Erők (ASF³¹)

²⁷ Analysis: UN peacekeepers struggle against IEDs in Mali.

²⁸ A MINUSMA mandátumát az ENSZ BT Tanács 2227. (2015) számú határozata 2016. június 30-ig meghosszabbította. Résolution 2227 (2015) Adoptée par le Conseil de sécurité à sa 7474e séance, le 29 juin 2015. https://minusma.unmissions.org/sites/default/files/n1520117_1.pdf (Letöltés időpontja: 2016. 02. 26.)

²⁹ A MINUSMA-erők mandátum szerinti (11 240 fő) feltöltöttsége 2014. december 15-én elérte a 76%-ot (ebből 12% nő). Report of the Secretary-General on the situation in Mali S/2014/943.

³⁰ A mandátum szerinti (11 240 fő) feltöltöttség 93%, a nők aránya már csak 2%. Report of the Secretary-General on the situation in Mali S/2015/1030. http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/2015/1030 (Letöltés időpontja: 2016. 03. 10.)

³¹ African Standby Forces.

kapcsán megjegyezte, hogy erőfelajánlás akár mindennap érkezik, de a kérdés inkább az, vajon a felajánlott erő megfelelő felszereléssel rendelkezik-e, illetve az Afrikai Unió képes-e támogatni azokat a műveleti területen. A béketámogató műveletek logisztikai támogatásának kérdésére és megoldására utalva Bam az Afrikai Unió Béke és Biztonsági Tanácsa³² előtt álló legnagyobb kihívásnak – Montecuccoli szellemét idézve – a források megteremtését nevezte.³³ Igaz, az AFISMA erői nem képezték az ASF részét, de magán viselték annak jegyeit és sajátosságait is.

Az ECOWAS – élén az olajnagy hatalom Nigériával – egyike a fekete földrész azon regionális biztonsági szervezeteinek, amelyek aktív szerepet játszanak a kontinens egyensúlyának fenntartásában. Az AFISMA azonban már a kezdetektől fogva arra törekedett, hogy a lehető leghamarabb az ENSZ égisze alatt folytathassa működését.³⁴ Erre utal az is, hogy az ENSZ Biztonsági Tanácsa nem sokkal a 2012. december 20-án elfogadott 2085. (2012) számú határozata után, 2013. április 25-én hozzájárult a MINUSMA békefenntartó és stabilizációs misszió telepítéséhez.³⁵ A leendő művelet érdekében azonban meg kellett teremteni mindazon feltételeket, amelyek ezt az ún. „barettszeret”³⁶ lehetővé teszik. A megteremtendő feltételeket elsősorban logisztikailag kellett érteni, hiszen a személyi állomány megfelelő ütemezéssel és mértékben érkezett.

Az ENSZ hajlandónak mutatkozott ugyan az AFISMA logisztikai támogatására, de csak a kormányerők által ellenőrzött területeken, és csak az erők létszükségleteinek (élelem, üzemanyag, műszaki munkálatok, híradó- és egészségügyi támogatás) mértékében, valamint az erők településének, illetve váltásának érdekében.³⁷ Már ekkor látszott, hogy egy AFISMA-volumenű művelet³⁸ logisztikai támogatása ilyen összetett műveleti környezetben alaposabb átgondolást igényel, mint ahogy azt kezdetben tervezték. Az erők a hadfelszerelés mellett harci támogató ellátást és további kiképzést, felkészítéseket igényeltek. Az AFISMA ENSZ általi logisztikai támogatásának megvalósulását Kadré Désiré Ouedraogo, az ECOWAS Bizottság elnöke a

³² African Union Peace and Security Council.

³³ „...from the perspective of the PSOD the main issue is resources, resources, resources.” („...a Béketámogató Műveletek Osztálya szempontjából a legnagyobb kérdés a források, a források, a források.”) <https://www.issafira.org/pscreport/addis-insights/the-african-standby-force-needs-resources-resources-resources> (Letöltés időpontja: 2016. 03. 10.)

³⁴ 2013. február 28-án Elefántcsontpart fővárosában (Yamoussoukro) a nyugat-afrikai államok vezetői megegyeztek abban, hogy az AFISMA ENSZ-műveletként folytatódjon. L’Afrique de l’Ouest souhaite une mission de paix de l’ONU au Mali. <http://reliefweb.int/report/mali/lafrique-de-louest-souhaite-une-mission-de-paix-de-lonu-au-mali> (Letöltés időpontja: 2016. 03. 06.)

³⁵ Marsai Viktor: A külföldi szerepvállalás első négy hónapja Maliban. NKE Stratégiai Védelmi Kutató Központ, Elemzések – 2013/7. http://www.grotius.hu/doc/pub/TSYHBK/2013-06-04_marsai_viktor_a-kulfoldi-katonai-szerepvallalas-maliban.pdf (Letöltés időpontja: 2016. 03. 27.)

³⁶ Katonai műnyelven „re-hatting”-nek nevezett mozdulat a valóságban is így zajlott 2013. július 1-jén Bamakóban. Az AFISMA-erők jelen lévő képviselői ünnepélyes mozdulattal levették nemzeti baretteiket és helyezték fel az ENSZ egyik jelképét, a világoskék barettsapkát. <https://www.youtube.com/watch?v=CGtgq1SXTbM> (Letöltés időpontja: 2016. 02. 27.)

³⁷ Letter dated 20 January 2013 from the Secretary-General addressed to the President of the Security Council. http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/s_2013_37.pdf (Letöltés időpontja: 2016. 03. 02.)

³⁸ Az eredetileg 3300 főre tervezett kontingens 5700 főre, majd 6400 főre növekedett. De még ez a növekvő létszám is elmaradt a MINUSMA katonai személyi állományára jóváhagyott 11 240 főtől.

2013. január 17-én kelt levelében is sürgette.³⁹ Az ECOWAS elnöke egy AMISOM típusú⁴⁰ logisztikai és pénzügyi hozzájárulást szorgalmazott. A másik oldalról viszont az ENSZ már 2012-ben határozottan elzárkózott egy ilyen típusú logisztikai támogatás megvalósulásától. Ez az elzárkózás jelentős sűrűlódásokhoz vezetett az Afrikai Unió, általa pedig a csapatküldő országok és az ENSZ között. A sűrűlódás egyik következményeként – ha a mali események 2013 januárjában nem vesznek drámai fordulatot, akkor – az AFISMA-erők településére csak 2013 szeptemberében került volna sor.⁴¹ Az ENSZ-támogatás megvalósulása nélkül viszont „csak” egy Afrikai Unió Alap által támogatott AMIB⁴²/AMIS⁴³ típusú művelet kezdett kibontakozni.

A világszervezet a saját és partnerei Maliban történő működését csak úgy tartotta megvalósíthatónak, hogy a kormánnyal befogadónemzeti támogatási (HNS⁴⁴) megállapodást kötött, illetve az Afrikai Unió és az ECOWAS szervezetekkel egyetértési nyilatkozatot (MOU⁴⁵) írt alá. A MOU szerepe és célja, hogy biztosítsa a világszervezet erőforrásainak hangsúlyosan az ENSZ-szabályzók szerinti használatát, illetve rögzítse a nyilatkozatban szereplő felek felelősségeit és kötelezettségeit.

Az ENSZ által az AFISMA részére nyújtandó logisztikai támogatás elképzelései az alábbi megvalósulási lehetőségeken alapultak.

1. Az AFISMA-erők és műveleteinek minden oldalú biztosításának megvalósítása közvetlenül kétoldalú finanszírozási csatornákon (ENSZ pénzügyi alapokon és/vagy az ENSZ békefenntartási műveleteihez való hozzájárulásokon) keresztül. Itt kell megemlíteni, hogy az ENSZ és az Afrikai Unió már korábban is folytattak közös békeművelti tevékenységeket.⁴⁶ Ez a lehetőség, az ENSZ békefenntartási műveleteihez történő, elsősorban természetbeni hozzájáruláson keresztüli logisztikai támogatás is így jöhetett szóba. A műveletek ilyen módon való támogatásának azonban négy feltétele van:

- a) ENSZ-felhatalmazás az adott műveletre;
- b) ENSZ-felhatalmazás esetén is a támogatás egyedi elbírálás alá esik;
- c) az érintett művelet az ENSZ égisze alatt folytatódik tovább;
- d) az ENSZ békefenntartási műveleteihez való hozzájáruláson keresztüli logisztikai támogatás maximális időtartama 6 hónap.

³⁹ Letter dated 18 January 2013 from the Secretary-General addressed to the President of the Security Council. S/2013/35. http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/s_2013_35.pdf (Letöltés időpontja: 2016. 03. 05.)

⁴⁰ Az AMISOM (African Union Mission in Somalia) a legnagyobb és legösszetettebb válságreakáló művelet, amely valaha is az Afrikai Unió égisze alatt futott. A művelet meghaladta az AU logisztikai, pénzügyi és adminisztratív erejét, ezért a szervezeten kívüli partnerekre is szükség volt a művelet működtetéséhez. Így jött létre egy addig példa nélkül álló együttműködési mechanizmus, amely a UN Support Office for AMISOM (UNSOA) nevet viselte, és egyaránt használt ENSZ- és AU-forrásokat. Egészen példa nélküli volt az is az ENSZ történetében, hogy még az átmenet előtt a világszervezet nemcsak finanszírozta az AMISOM-csapatok költségeit, de felszerelésben és szolgáltatásban is ENSZ-követelményeknek és -elvárásoknak megfelelő logisztikai támogatást biztosított. Support to African Union peacekeeping operations authorized by the United Nations. A/64/359–S/2009/470, <http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/RO%20S2009%20470.pdf> (Letöltés időpontja: 2016. 03. 09.)

⁴¹ UN and AU Partnership in Peacekeeping: Challenges and Opportunities. <http://www.casade.org/un-and-au-partnership-in-peacekeeping-challenges-and-opportunities/> (Letöltés időpontja: 2016. 03. 12.)

⁴² African Union Mission in Burundi.

⁴³ African Union Mission in Sudan.

⁴⁴ Host Nation Support.

⁴⁵ Memorandum of Understanding.

⁴⁶ UN and AU Partnership in Peacekeeping: Challenges and Opportunities.

2. Az ENSZ logisztikai támogatást biztosít az AFISMA műveleteinek minden fázisához. Ezzel a megoldással az volt a probléma, hogy az AFISMA megalakulása idején a műveleti elképzelés⁴⁷ még formálódott, így ez a lehetőség, amely az ENSZ békefenntartási műveleteihez való hozzájáruláson keresztül valósult volna meg, még nem állt rendelkezésre. Ráadásul ebben a változatban – biztonsági szempontokat figyelembe véve – az ENSZ csak a harmadik és a negyedik lépcsőben, és csak a kormányerők ellenőrzése alatt álló területeken biztosított volna támogatást az erők települési és a műveletek harctevékenységi szakaszában. A logisztikai támogatás első két lépcsőjének megvalósítása ezekben a szakaszokban a csapatküldő országok vagy polgári szerződő felek felelőssége és feladata lett volna, az ENSZ pedig csak költségterítő.

3. A bilaterális partnerek biztosítják logisztikailag az AFISMA harctevékenységét, míg az ENSZ csak az erők települését és a műveletek stabilizációs tevékenységeit támogatja.⁴⁸

4. Minden olyan AFISMA-szükséglet kielégítése érdekében, amelynek finanszírozása nem az ENSZ békefenntartási műveleteihez való hozzájáruláson keresztül valósul meg, az ENSZ BT 2085. (2012) számú határozat 22. pontja alapján a tagországok további egyedi hozzájárulásokat tehetnek a mali stabilizációs műveletek költségeinek viselésére.⁴⁹

A támogatási változatok mellett az mindenesetre egyértelmű volt, hogy akármelyik lehetőség mellett is dönt az ENSZ BT, a logisztikai támogatás típusában és szintjében nagy hasonlóságot mutat majd az Afrikai Unió Szomáliában folytatott műveletével,⁵⁰ és a világszervezet a közvetlen harctevékenységi körzeten kívül akar maradni. A fentiek alapján 2013 januárjában már az is nyilvánvaló volt, hogy ha az ENSZ által adott logisztikai támogatás a világszervezet békefenntartási műveletek hozzájárulási alapján keresztül valósul meg, akkor a művelet 2013 júliusa környékén ENSZ-műveletként folytatódik tovább. Ezt az átmeneti folyamatot gyorsította egyrészt az Afrikai Unió egyre sürgetőbb kérése az AFISMA teljes körű ENSZ-támogatására, másrészt a kitűzött politikai rendeződés érdekében 2013 augusztusában tartandó választások.

A biztonsági kockázatok csökkentése érdekében az ENSZ számára lényeges momentum volt, hogy a Száhel-övezetben folytatott tevékenysége a harctevékenységi körzeten kívüli történjen. Az AFISMA esetében az is fontos szempont volt, hogy egy támadó jellegű műveletet hogyan lehet az ENSZ szellemiségével összeegyeztetni. Az AMISOM szerinti hasonlóság az AFISMA esetében gyakorlatban egyrészt azt is jelentette, hogy kritikus katonai képességet nem biztosítanak, és – mint ahogy később a MINUSMA égisze alatt és általában az ENSZ-műveletekben is szokásos eljárás – költségterítést csak a (nemzeti) kontingens tulajdonában lévő főeszközök után adnak. Ez utóbbi kitétel feltételezte azt is, hogy a nemzeti kontingensek a műveletek végrehajtásához szükséges és megfelelő mennyiségű és állapotú felszereltséggel, valamint képességgel települnek.

További ENSZ-elvárás volt, hogy az AFISMA-erők rendelkezzenek megfelelő légi szállítókapacitással, legyenek képesek sebesültszállításra és kiürítésre, és azonosuljanak a nemzetközi humanitárius jog, az emberi jogok, a fegyveres erők és a békefenntartók által alkalmazandó nemzetközi jog, valamint a menekültjog szellemiségével. Mindezen feltételek teljesülése ellenére is egy teljes körű (támogató elemek települése, szerződéskötések, utánpótlási útvonalak kiépítése) ENSZ logisztikai támogatás megvalósulása a tervek szerint legalább 120 napot vett volna igénybe.

⁴⁷ Concept of Operations (CONOPS).

⁴⁸ Letter dated 20 January 2013 from the Secretary-General addressed to the President of the Security Council.

⁴⁹ UNSCR 2085 (2012).

⁵⁰ Az AMISOM típusú logisztikai támogatás és pénzügyi biztosítás elkerülésének fenntartása mellett.

ENSZ-KONCEPCIÓ AZ AFISMA LOGISZTIKAI TÁMOGATÁSÁRA

Az AFISMA hadtáptámogatása (ételmezés, víz, üzemanyag stb.) az ENSZ szempontjából egyszerűen nézett ki. A települő erők a kezdeti szakaszban rendelkezzenek bizonyos önfenntartási képességgel, ezt a kezdeti szakaszt fogja aztán felváltani az a periódus, amelyben az erők szükségleteit az ENSZ a saját normáinak megfelelően, szerződéseken keresztül elégíti ki a kormányerők által ellenőrzött területeken. Az elképzelés szerint a logisztikai támogatás négy lépcsőben valósul meg, amelyből az első kettő a csapattagozat (AFISMA) felelőssége, míg a harmadik és a negyedik lépcsőben a világszervezet tevékenykedik.

A haditechnikai támogatás elképzelése, ha lehet mondani, még a hadtáptámogatásénál is egyszerűbb volt. A nemzeti kontingensek saját haditechnikai eszközzel települnek, az ENSZ pedig szabályzói és előírásai alapján téríti a telepítés és a működtetés költségeit. A valóságban azonban nehezen volt kivitelezhető ennek az elvnek az érvényesítése. A kontingensek felszereltsége, haditechnikai ellátottsága és hadrafoghatósági mutatói ugyanis sok kívánnivalót hagytak maguk után. Mindezek alapján az ENSZ igyekezett azonosítani és számszerűsíteni az AFISMA mandátumára és működésének első 12 hónapjára⁵¹ eső legfontosabb logisztikai kihívásokat és pénzügyi szükségleteket. A kihívásokat, amelyek egyedi pénzügyi támogatást igényeltek, az ENSZ négy csoportba foglalta: műveleti logisztikai támogatás⁵² a katonai személyi állomány részére, hadfelszerelési követelmények,⁵³ a rendőri állomány műveleti logisztikai támogatása⁵⁴ és az AFISMA kapcsolati tevékenységei.⁵⁵ A megvalósítandó célok és feladatok becsült összértéke mintegy 132 millió USD volt.⁵⁶ Az egyedi feladatok megvalósítására az ENSZ pénzügyi alapot hozott létre, amelybe a világszervezet felhívására a tagországok további önkéntes hozzájárulásokat tettek.⁵⁷ A dologi kiadások és az egyéb működési költségek azonban lényegesen meghaladták az egyedi pénzügyi támogatást igénylő feladatok költségvetését. Az AFISMA támogatására létrehozott ENSZ pénzügyi alapba⁵⁸ tehát folyamatosan érkeztek önkéntes felajánlások, illetve tényleges békeműveleti tevékenységi hozzájárulások. E felajánlások jelentős része azonban kifejezetten célirányos volt, mint például az aknák és a robbanószerkezetek elleni műveletek megvalósítása.⁵⁹ Az ENSZ-mandátum alatt tevékenységüket tovább folytató AFISMA-egységeknek azonban mindennél nagyobb

⁵¹ Az ENSZ az első 12 hónapot is felbontotta két részre: az első három hónapra és a rá következő kilenc hónapos ciklusra.

⁵² Alapellátás (ételmezés, üzemanyag és egészségügy), aknamentesítés és stratégiai műveleti költségek.

⁵³ Egyéni védőfelszerelések, tábori elhelyezés, szállítás-mozgatás és infokommunikációs eszközök, berendezések.

⁵⁴ Művelettámogatás és felszerelés.

⁵⁵ Egészségügyi támogatás és készletek a polgári lakosság részére.

⁵⁶ Preliminary Assessment of Potential of United Nations Trust Fund Support to the African-led International Support Mission to Mali (AFISMA) and the Mali Defence and Security Forces (MDSF) (AFISMA HQ, Bamako, 2013).

⁵⁷ A dán kormány például az említett UN Trust Fund részére 2013-ban 15 millió DKK szabad felhasználást adott.

UN Trust Fund in Support of the African-led International Support Mission in Mali (AFISMA). <http://um.dk/en/~media/UM/English-site/Documents/Danida/About-Danida/Danida%20transparency/Documents/Grant%20committee/2013/Int%20doc/09%20AFISMA.pdf> (Letöltés időpontja: 2016. 03. 09.)

⁵⁸ UN Trust Fund in Support of AFISMA.

⁵⁹ Például 2013. október 1-jén ebben a pénzügyi alapon lévő 44 millió USD volt, ebből 6 millió USD szolgálta ezt a célt. Report of the Secretary-General on the situation in Mali S/2013/582. http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/2013/582 (Letöltés időpontja: 2016. 03. 09.)

szükségük volt megfelelő felszerelésre.⁶⁰ A MINUSMA részére átalárendelt AFISMA-egységekkel szemben támasztott ENSZ-követelmény ugyanis az volt, hogy 2013. október 31-ig képesség és felszereltség tekintetében feleljenek meg a világszervezet előírásainak.⁶¹

Az ENSZ a térségben meglévő kapacitása és képességei alapján az AFISMA-kontingensek településével és váltásával, felszerelések mozgatásával kapcsolatban ugyan biztosított stratégiai szállítóképességet, de a taktikai szállítóképesség megvalósítása az ECOWAS csapatküldő országaira maradt. Ehhez érdemes még hozzátenni, hogy az ENSZ hajlandónak mutatkozott megvizsgálni a taktikai légi szállítási kapacitás költségeinek az ENSZ békeművelati tevékenységi hozzájárulásából történő finanszírozásának a lehetőségét és mértékét. Az ENSZ a stratégiai szállítással kapcsolatban tett vállalását kereskedelmi szerződéseken és kétoldalú megállapodásokon keresztül teljesítette.

AZ AFISMA LOGISZTIKAI VALÓSÁGA

Az AFISMA-erők logisztikai támogatásában jellemző jelenség volt, hogy az valóban a szó csaknem legszorosabb értelmében nemzeti felelősség maradt.⁶² Az AFISMA idején a logisztikai támogatásban nem alakult ki sem logisztikai vezető nemzet, sem szerepkörre szakosodás, és AFISMA által vezetett egyfajta központi logisztikai bázis is csak erőfeszítések árán, fenntartások mellett működött.⁶³ Ez a központi logisztikai bázis Bamakóban helyezkedett el. Az AFISMA még három⁶⁴ előretolt logisztikai bázissal is rendelkezett, amelyeket a Niger fővárosában (Niamey) működő logisztikai csomópont egészített ki. Ezekről a bázisokról és a csomópontokról történt az erők kétféle és kétutas logisztikai ellátása, illetve képezték az AFISMA ellátási lánc menedzsermentjének alapját az összhaderőnemi művelati területen.

Ehhez az ellátási lánchoz kapcsolódott az elsőlépcsős AFISMA-csapatok ellátását kiegészítő, az Amerikai Egyesült Államok által szerződtetett Pacific Architects and Engineers (PAE) vállalat, amely bizonyos logisztikai kiképzési szolgáltatásokat (pl. emelőgépképzés) is végzett az AFISMA-csapatok részére. Az AFISMA-csapatok logisztikai helyzetét és kiképzettségét jelentős mértékben segítette az ECOWAS Sierra Leone fővárosában, Freetownban felállított és egyszerűen csak „a Raktár”-ként emlegetett Logisztikai Kiképző és Kiválósági Központja,⁶⁵ amelyet az Amerikai Egyesült Államok Külügyminisztériumának Afrikai Ügyek Irodája a PAE közreműködésével és égisze alatt még 1996-ban hozott létre.

A PAE mellett akadtak még szép számmal az AFISMA ellátási láncában olyan kisebb, úgynevezett „donorok”, amelyek pénzügyi támogatást vagy költségtérítést biztosítottak kri-

⁶⁰ Az AFISMA–MINUSMA átmenet első hónapjaiban 14 millió USD értékben érkezett had- és más jellegű felszerelés korábbi AFISMA-, de MINUSMA-átalárendelésre került kontingensek részére. Report of the Secretary-General on the situation in Mali S/2013/582.

⁶¹ A megfelelő mennyiségű és hadra fogható hadfelszerelés mellett a csapatoknak előírt szintű (legalább ROLE-1, ROLE-2) és színvonalú egészségügyi ellátással is rendelkezniük kell. Az ENSZ az AFISMA esetében is vállalta, hogy a magasabb (ROLE-3 és ROLE-4) egészségügyi ellátást kereskedelmi szerződések vagy kétoldalú megállapodások keretében Maliban a kormányerők által ellenőrzött területeken és a szélesebb régióban (UNMIL – Libéria, UNAMID – Darfur, MONUSCO – Demokratikus Kongói Köztársaság) biztosítja. Letter dated 20 January 2013 from the Secretary-General addressed to the President of the Security Council.

⁶² ECOWAS Salutes AFISMA Troop Contributing Countries. <http://news.ecowas.int/presseshow.php?nb=230&lang=en&annee=2013> (Letöltés időpontja: 2016. 03. 04.)

⁶³ Később az AFISMA után a MINUSMA kiépítette és működtette a saját logisztikai bázisát.

⁶⁴ Egy-egy előretolt logisztikai bázis működött Gao, Timbuktu és Sévaré városokban.

⁶⁵ ECOWAS Logistics Training Facility and Center for Excellence.

tikus működési támogatásra (pl. élelmezés, ivóvíz és üzemanyag), logisztikai támogatásra a stratégiai és a hadszíntéri szállítási, mozgatási műveletekben, illetve a csapatok kiképzésére. Ezek a különböző hozzájárulások, bár csökkentették a műveletben részt vevő országok terheit, nem voltak olyan jelentősek, hogy akár csak részben is megoldják az AFISMA-erők alapvető ellátási problémáit. Összességében tehát a résztvevők logisztikai támogatásban továbbra is egyedül maradtak, csak magukra számíthattak.

A művelet logisztikai támogatásának elképzelése, tervezése és kialakítása, ha voltak is előjelek, nem így indult. Az Afrikai Unió és az ECOWAS részéről várt azonnali ENSZ logisztikai támogatás elmaradása miatt az Afrikai Unió 2013. január 29-én Addisz-Abeában válságmegoldó donorkonferenciát hívott össze. A konferencia eredményeként 450 millió USD állt rendelkezésre, amelyet az Afrikai Unó még további 50 millió dollárral egészített ki. Érdemes megjegyezni, hogy ez volt az első alkalom az Afrikai Unió történetében, amikor a szervezet költségvetéséből békeművelet támogatására elkülönítettek egy összeget.⁶⁶

Alighogy az ENSZ BT 2100. (2013) számú határozatát elfogadták, az Afrikai Unió máris kritikai észrevételeket fogalmazott meg a határozattal szemben. Az Afrikai Unió fenntartásai abból fakadtak, hogy a szervezet szerint a fekete földrészt nem vonták be eléggé a határozat kidolgozási, egyeztetési folyamatába. Az Afrikai Unió szempontjából a határozat irányában megfogalmazott kritikai észrevételek három gondolat köré csoportosíthatóak.⁶⁷

1. A határozat csak bizonyos feltételek eléréséhez, illetve meglétéhez kötötte az ENSZ válságreakáló erők műveleti területre történő települését, műveleteinek megkezdését. Az AFISMA szempontjából ez érthető bizonytalanságot idézett elő, mert nem lehetett tudni, hogy a 2013. december végéig szóló mandátum mikor ér véget. Ez a bizonytalanság pedig adminisztratív gondokat okozott a személyzeti politikában és a logisztikai szerződések megkötésében, illetve a szolgáltatások megrendelésében.

2. Az ENSZ-határozat kritikájának egy másik oka az volt, hogy az AFISMA mandátumával ellentétben a MINUSMA részére adott felhatalmazás már nem tette lehetővé békekikényszerítő és terrorizmus elleni műveletek vezetését. E tekintetben az ENSZ a francia műveleti erőkre támaszkodott.

3. Az Afrikai Unió szempontjából talán a legfájóbb pont az volt, hogy a szervezetnek a majdani ENSZ-erők kulcsbeosztásainak feltöltésére vonatkozó javaslatát⁶⁸ nem fogadták el.

A fentebb nehezményezett problémák után az Afrikai Unió – és vele együtt az ECOWAS – részére további keserű pirulát jelentett, hogy a határozat értelmében csak az ENSZ-előírásoknak és -követelményeknek eleget tevő erők számíthattak MINUSMA-integrációra.

MINUSMA AZ AFISMA UTÁN

Az ENSZ BT 2013. április 25-én fogadta el a 2100. (2013) számú határozatát a MINUSMA válságreakáló művelet létrehozásáról. A művelet magába olvasztotta az ENSZ Mali Hivatalát (UNOM⁶⁹) is, amelyet korábban a BT 2012. december 20-án kelt 2085. (2012) számú határozata alapján alakítottak meg. A határozat arról is döntött, hogy a francia műveleti erők lehetőségeik határán belül minden lehetséges eszközzel támogassák a MINUSMA-erőket

⁶⁶ UN and AU Partnership in Peacekeeping: Challenges and Opportunities. <http://www.casade.org/un-and-au-partnership-in-peacekeeping-challenges-and-opportunities/> (Letöltés időpontja: 2016. 03. 12.)

⁶⁷ UN and AU Partnership in Peacekeeping: Challenges and Opportunities.

⁶⁸ Többek között azt, hogy az AFISMA vezetője legyen az ENSZ-főtitkár mali különmegbízottja.

⁶⁹ UN Office in Mali.

települési és tevékenységi körzetükben az ellenük irányuló fenyegetésekkel szemben.⁷⁰ Ez elsősorban közvetlen harcérintkezést jelentett, de vonatkozott a logisztikai támogatásra és a felderítési információk cseréjére is.

A misszió élére az ENSZ-főtitkár mali különleges képviselőjeként a holland Albert Gerard Koenders⁷¹ került, aki feladatkörének ellátását 2013. június 4-én kezdte meg. A misszió mandátuma alapvetően a polgári lakosság védelmére és a különböző fegyveres csoportok további tevékenységének a megakadályozására, illetve elrettentésére szolgált. Részleteiben azonban a mandátum vonatkozott még a választások zavartalan lefolyásának biztosítására, a politikai párbeszéd támogatására, az emberi jogok érvényesítésére és a felek közötti tűzszüneti egyezmény betartásának ellenőrzésére, illetve betartatására is.

A MINUSMA megalakulásával a logisztikai és a biztonsági előkészítő vezetői⁷² és a végrehajtó állomány érkezése is megkezdődött. Az ENSZ-erők települése három szempont köré csoportosult:

- az AFISMA–MINUSMA átmenet zökkenőmentes biztosítása;
- az átmenet során biztonsági vákuum nem keletkezhet, az addig elért eredményeket meg kell tartani;
- a mandátum szerinti feladatok végrehajtása, különös tekintettel a politikai folyamatokra, haladéktalanul megkezdődik.

Az erők települése során elsőbbséget élveztek az AFISMA–MINUSMA átmenet zökkenőmentességét biztosító harcoló, harctámogató és harci kiszolgáló egységek, illetve a már az AFISMA keretében települt és átvett csapatok. Ekkor még a leendő tűzszerész-, műszaki és szállítószázadok, a ROLE-2 kórházak és a parancsnokságok őrzés-védelmi egységeinek kérdése – melyik nemzet tölti fel – sem dőlt el. A legtöbb AFISMA-egységet azonban átvették. A bamakói civil központ vezetése és irányítása alatt két katonai körzetparancsnokságot hoztak létre.⁷³

A parancsnokságok és erők megfelelő telepítése érdekében az ENSZ Békefenntartó Műveletek Főosztály (DPKO⁷⁴) szakértői logisztikai felderítést, bejárásokat végeztek. A szükséges megteremtendő feltételek azonosításán túl a világszervezet átvette és folytatta a táborok kialakításával kapcsolatos infrastrukturális feladatok tervezését és végzését. Elkezdődött a hadfelszerelés stratégiai szállításainak tervezése és végrehajtása, elsődleges prioritással az infokommunikációs eszközökre.

Az átmenettel fokozott mértékben nőttek a logisztikai támogatási elvárások és feladatok. A műveleti környezet kihívásai, az ország infrastrukturális fejletlensége és a nagy távolságok a szállítás-mozgatás hangsúlyát a légi szállítás irányába tolták el. Ennek megfelelően a forgószárnyas képesség megteremtése, a megfelelő színvonalú repülőtéri szolgáltatások és a le- és felszállómezők műszaki állapotának biztosítása – ideértve azok biztonsági, őrzés-védelmi feltételeinek kialakítását – a legmagasabb prioritással rendelkezett. Ezek a feltéte-

⁷⁰ A 2100. (2013) számú határozat 18. pontja. Resolution 2100 (2013) Adopted by the Security Council at its 6952nd meeting, on 25 April. http://www.un.org/en/peacekeeping/missions/minusma/documents/mali%20_2100_E_.pdf (Letöltés időpontja: 2016. 02. 23.)

⁷¹ A holland diplomata 2011 októberétől a MINUSMA vezetői kinevezéséig az ENSZ-főtitkár elefántcsontparti különleges megbízottjaként tevékenykedett.

⁷² A kezdeti vezetési elem (Initial Command Element) a francia Vianney Pillet tábornok törzsfőnök vezetésével kezdte meg a működését.

⁷³ Sector Headquarters East, Gao (Keleti Körzetparancsnokság, Gao), illetve Sector Headquarters West, Tombouctou (Nyugati Körzetparancsnokság, Timbuktu).

⁷⁴ Department of Peacekeeping Operations.

2. ábra A MINUSMA-erők helyzete 2016. március 15-én

Forrás: <http://www.un.org/Depts/Cartographic/map/dpko/MINUSMA.pdf> (Letöltés időpontja: 2015. 03. 15.)

lek nemcsak az erők átcsoportosítása, de az utánszállítások végrehajtása szempontjából is kiemelt jelentőségűek voltak.

Az átmenet első két hónapjában jelentős összegeket használtak fel a fegyveres csoportok kantonizálására,⁷⁵ gyűjtőtáborokba történő csoportosítására és a táboroknak az infrastrukturális minimum szintjén történő fejlesztésére.

A MINUSMA AZ ENSZ LEGVESZÉLYESEBB VÁLSÁGREAGÁLÓ MŰVELETE

Napjainkban általános a vélekedés, hogy a válságreagáló erők minden korábbinál veszélyesebb környezetben hajtják végre műveleteiket, és egyre több az elesett kéksisakosok száma. A Stockholmi Nemzetközi Békakutató Intézet (SIPRI⁷⁶) által vizsgált adatok azonban azt mutatják, hogy az elmúlt 25 év ENSZ-műveletei során a szolgálatteljesítés során meghalt

⁷⁵ A kantonizálás célcsoportok, személyek ideiglenes, kijelölt gyűjtőtáborokba történő csoportosítása és annak szervezési folyamata.

⁷⁶ Stockholm International Peace Research Institute.

békefenntartók száma csökkent, a periódus végén csak mintegy ötöde az időszak elején meghaltak számához képest.⁷⁷

A számokban kifejezett veszteség mindig relatív, hiszen erőteljesen függ a műveleti környezettől és a részt vevő erők logisztikai támogatásától. Egy adott művelet halálzási rátájának vizsgálata szempontjából a logisztikai támogatás alatt egyformán kell érteni annak teljes ágazati vertikumát: a hadtáp, a haditechnikai, a közlekedési, a katonai elhelyezési és az infrastrukturális támogatást.⁷⁸ Érdekes, hogy a SIPRI munkatársai nem állapítottak meg egyértelmű összefüggést a veszteségi ráta és a válságreagáló erő nagysága között. Ennek alapján tehát a nagyobb létszámból nem következik egyenesen a nagyobb veszteség. Az AFISMA alig hat hónapos története során szinte pontosan ugyanannyi békefenntartó vesztette életét (65 fő), mint az öt követő MINUSMA következő két és fél éve alatt (68 fő).⁷⁹ Noha a jelenség elsődleges okát a kezdeti műveletek intenzitásában kell keresni, részleges magyarázataként a két szervezet logisztikai támogatásai közötti különbség is elfogadható.

A Maliban folyó műveletek (például a MINUSMA, Serval/Barkhane) esetében – Afganisztánhoz hasonlóan és eltérően a többi válságreagáló művelettől – fokozott mértékben és számban vannak jelen az IED-ek, ezáltal pedig nem elhanyagolható a reagáló erők védettségét biztosító háttér hatása sem. A dzsihadista csoportok és a tuareg lázadók elleni műveleteket a válságreagáló erők viszonylag nagy létszámú (jellemzően századszintű) kötelékben hajtják végre. Így egy IED-támadásnak is jóval több áldozata lehet, mint más, „hagyományos” válságreagáló műveletek esetében. Ma már általánosnak mondható, hogy a békeműveletek generációváltása során nemcsak megjelent, de (csaknem nagyságrenddel) növekedett a békefenntartók elleni támadások és ezzel arányosan az elszennvedett veszteségek száma is. Fokozott figyelmet kell tehát fordítani a megfelelő logisztikai struktúra kiépítésére és a támogatás megteremtésére. Nagyobb hadszínterek és műveletek esetén, mint például Afganisztán, ahol a műveletek intenzitása meghaladja az Afrikában folyó műveletekét, a logisztikai támogatás is nagyobb hangsúlyt kap.⁸⁰

Az ENSZ műveletei során IED-támadások következtében elesett békefenntartók számának vizsgálatához visszatérve megállapítható, hogy a MINUSMA egyike a legveszélyesebb, legnagyobb veszteségekkel járó ENSZ-küldetéseknél, ahol az Európai Unió katonai kiképző műveletében a Magyar Honvédség is szerepet vállalt.⁸¹

⁷⁷ 1993-ban 1000 főre 1,72 halálozás jutott, 2013–2014-ben már „csak” 0,35. Ha viszont a vizsgálatból kikerül a MINUSMA misszió (működését 2013. július 1-jén kezdte), akkor a ráta leesik 0,08-ra, azaz mintegy huszadára! 28 September 2015: UN peace operations have not become more dangerous, suggests new SIPRI report ahead of peacekeeping summit. <http://www.sipri.org/media/pressreleases/2015/un-peace-operations> (Letöltés időpontja: 2016. 03. 17.)

⁷⁸ Magyar Honvédség Összhaderőnemi Logisztikai Támogatás Doktrína (3. kiadás), 211/2015. (HK 9.) HVKF Szakutatisítás, 2015.

⁷⁹ Fatalities by Year, Mission and Incident Type up to 29 Feb 2016. http://www.un.org/en/peacekeeping/fatalities/documents/stats_5a.pdf (Letöltés időpontja: 2016. 03. 17.)

⁸⁰ Pohl Árpád, Phd: Some Specific Features in the Logistic System of ISAF Regional Command North. Economics and Management Brno, 2013(2), 112–118. <http://www.unob.cz/eam/Documents/EaM%202-2013.pdf> (Letöltés időpontja: 2016. 03. 22.)

⁸¹ Vecsey Mariann: A Magyar Honvédség szerepvállalása Maliban. Honvédségi Szemle, 144. évf. 2016/1. 51–60. http://www.honvedelem.hu/container/files/attachments/55138/hsz_2016-1.pdf (Letöltés időpontja: 2016. 03. 30.)

KÖVETKEZTETÉSEK

Az AFISMA példája is jól mutatja, mekkora szerepe és hatása van a célország infrastruktúrájának egy nagyobb léptékű válságreagáló erő műveleti képességének elérésében, logisztikai ellátási láncnak kiépítésében, fenntartásában. Ugyanakkor a Nyugat-afrikai Államok Gazdasági Közössége válságreagáló műveletének logisztikai tapasztalatai arra is rámutatnak, hogy a mandátum szerinti hatékonyság egyik kerékkötője továbbra is a jelentős anyagi terheket jelentő logisztikai támogatás megvalósítása. Bár az ENSZ részéről erős a béke iránt elkötelezett regionális biztonsági szervezetek, mint például az Afrikai Unió logisztikai támogatásának szándéka, azt az érintett szervezeteknek alapvetően továbbra is önállóan kell megteremteniük. A műveletek pénzügyi, logisztikai hátterének biztosítása érdekében az Afrikai Unió is jelentős lépéseket tett, pl. létrehozta a Békealapot.⁸² Az alap rendeltetése, hogy előteremtse az unió válságreagáló műveletei pénzügyi szükségleteit az éves költségvetés meghatározott mértékében⁸³ a tagországok éves költségvetési befizetései és a békeműveletekhez történő önkéntes hozzájárulásai, más országok felajánlásai,⁸⁴ a magánszektor adományai és a civil társadalom, egyének adakozásai felhasználásával.

Bár az Afrikai Unió az AFISMA esetében is egy AMISOM volumenű és típusú logisztikai támogatást szeretett volna az ENSZ-től megkapni, de az AMISOM tanulságaiból okulva a világszervezet ragaszkodott az elveihez, amely a két szervezet között súrlódásokhoz vezetett. Ezzel együtt azonban a mali válság tovább erősítette az Afrikai Unió és az ENSZ közötti szoros együttműködés szükségességét. Az ENSZ csaknem hetvenévi békefenntartó tapasztalata, pénzügyi és adminisztratív, tervezői felkészültsége, háttere fontos adalékokkal szolgálhat a csak másfél évtizedes békefenntartói múltra visszatekintő Afrikai Unió fejlődése szempontjából. Az AFISMA kiválóan szemlélteti azt a szakadékot, amely a fekete földrész államainak béke iránti elkötelezettsége és gazdasági teljesítőképessége között áll. Mutatja azonban az irányt is, hogy a műveletek vezetése és logisztikai támogatása megköveteli új, önálló, független logisztikai képességek megszerzését is. A képességek megteremtéséhez azonban kiszámítható és rendszeres pénzügyi háttér megteremtése szükséges. Amíg ez nem történik meg, addig az Afrikai Unió és más szubregionális biztonsági szervezetek logisztikailag sebezhetőek lesznek.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Analysis: UN peacekeepers struggle against IEDs in Mali. <http://www.securityassistance.org/africa/content/analysis-un-peacekeepers-struggle-against-ieds-mali>
- Besenyő János: *War at the background of Europe: The Crisis of Mali*. AARMS, 2013/2. vol. 12. http://uni-nke.hu/uploads/media_items/aarms-vol-12_-issue-2_-2013.original.pdf
- Besenyő János – Miletics Péter: *Országismertető – Mali*. 2013. <http://mek.oszk.hu/12900/12973/12973.pdf>
- ECOWAS Salutes AFISMA Troop Contributing Countries. <http://news.ecowas.int/presseshow.php?nb=230&lang=en&annee=2013>

⁸² African Union Peace Fund.

⁸³ Jelenleg ez a meghatározott mérték az Afrikai Unió teljes éves költségvetésének 6%-a. Profile: African Union (AU). <https://www.issafrica.org/profile-african-union-au> (Letöltés időpontja: 2016. 03. 22.)

⁸⁴ ECOWAS Salutes AFISMA Troop Contributing Countries.

- Fatalities by Year, Mission and Incident Type up to 29 Feb 2016. http://www.un.org/en/peacekeeping/fatalities/documents/stats_5a.pdf
- L'Afrique de l'Ouest souhaite une mission de paix de l'ONU au Mali. <http://reliefweb.int/report/mali/lafrique-de-louest-souhaite-une-mission-de-paix-de-lonu-au-mali>
- Letter dated 15 March 2013 from the Secretary-General addressed to the President of the Security Council. S/2013/163 http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/s_2013_163.pdf
- Letter dated 18 January 2013 from the Secretary-General addressed to the President of the Security Council. S/2013/35 http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/s_2013_35.pdf
- Letter dated 20 January 2013 from the Secretary-General addressed to the President of the Security Council. S/2013/37 http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/s_2013_37.pdf
- Magyar Honvédség Összhaderőnemi Logisztikai Támogatás Doktrína (3. kiadás), 211/2015. (HK 9.) HVKF Szakutasítás, 2015.
- Mali: pourquoi la Misma se hâte... lentement. <http://www.jeuneafrique.com/138584/politique/mali-pourquoi-la-misma-se-h-te-lentement/>
- Mali: Tuareg rebels 'defeat government army in Kidal'. <http://www.bbc.com/news/world-africa-27511448>
- Mali's Conflict Refugees, Responding to a Growing crisis. <https://www.oxfam.org/sites/www.oxfam.org/files/bp167-malis-conflict-refugees-220113-en.pdf>
- Marsai Viktor: *A külföldi szerepvállalás első négy hónapja Maliban*. NKE Stratégiai Védelmi Kutató Központ, Elemzések – 2013/7. http://www.grotius.hu/doc/pub/TSYHBK/2013-06-04_marsai_viktor_a-kulfoldi-katonai-szerepvallalas-maliban.pdf
- MINUSMA: Cérémonie de transition – Rehatting ceremony. <https://www.youtube.com/watch?v=CGtgq1SXTbM>
- Pohl Árpád: *Some Specific Features in the Logistic System of ISAF Regional Command North*. Economics and Management Brno, 2013 (2). <http://www.unob.cz/eam/Documents/EaM%202-2013.pdf>
- Profile: African Union (AU). <https://www.issafrica.org/profile-african-union-au>
- Report of the Secretary-General on the situation in Mali S/2014/943. https://minusma.unmissions.org/sites/default/files/n1470658_eng.pdf
- Report of the Secretary-General on the situation in Mali S/2015/1030. http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/2015/1030
- Report of the Secretary-General on the situation in Mali S/2013/582. http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/2013/582
- Resolution 2085 (2012) Adopted by the Security Council at its 6898th meeting, on 20 December 2012. http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/2085%202012%29
- Resolution 2100 Adopted by the Security Council at its 6952nd meeting, on 25 April 2013. http://www.un.org/en/peacekeeping/missions/minusma/documents/mali%202100_E_.pdf
- Résolution 2227 Adoptée par le Conseil de sécurité à sa 7474e séance, le 29 juin 2015. https://minusma.unmissions.org/sites/default/files/n1520117_1.pdf
- Support to African Union peacekeeping operations authorized by the United Nations. A/64/359–S/2009/470 <http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/RO%20S2009%20470.pdf>
- UN and AU Partnership in Peacekeeping: Challenges and Opportunities. <http://www.casade.org/un-and-au-partnership-in-peacekeeping-challenges-and-opportunities/>

UN peace operations have not become more dangerous, suggests new SIPRI report ahead of peacekeeping summit. 28 September 2015. <http://www.sipri.org/media/pressreleases/2015/un-peace-operations>

UNSCR 2085 (2012). http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/2085%282012%29

UN Trust Fund in Support of the African-led International Support Mission in Mali (AFISMA). <http://um.dk/en/~media/UM/English-site/Documents/Danida/About-Danida/Danida%20transparency/Documents/Grant%20committee/2013/Int%20doc/09%20AFISMA.pdf>

Vecsey Mariann: A Magyar Honvédség szerepvállalása Maliban. Honvédségi Szemle, 144. évf. 2016/1. http://www.honvedelem.hu/container/files/attachments/55138/hsz_2016-1.pdf

<https://www.issafrica.org/pscreport/addis-insights/the-african-standby-force-needs-resources-resources-resources>

http://www.larousse.fr/encyclopedie/divers/Mali_histoire/187739

<http://www.un.org/Depts/Cartographic/map/dpko/MINUSMA.pdf>

AJÁNLOTT IRODALOM

Logistics Support to the African-led International Support Mission in Mali. <https://www.pae.com/sites/default/files/Logistics-Support.pdf>

Mali: histoire. http://www.larousse.fr/encyclopedie/divers/Mali_histoire/187739

Mali – Violences à Kidal (17 mai 2014) <http://www.diplomatie.gouv.fr/fr/dossiers-pays/mali/la-france-et-le-mali/evenements/article/mali-violences-a-kidal-17-05-14>

MINUSMA United Nations Stabilization Mission in Mali. <http://www.un.org/en/peacekeeping/missions/minusma/background.shtml>

Preliminary Assessment of Potential of United Nations Trust Fund Support to the African-led International Support Mission to Mali (AFISMA) and the Mali Defence and Security Forces (MDSF), AFISMA HQ, Bamako, 2013.

Report of the UN Secretary-General: 'Agenda for Peace'. <http://www.cfr.org/peacekeeping/report-un-secretary-general-agenda-peace/p23439>

The African Union's Emerging Peace and Security Regime: Opportunities and Challenges for Delivering on The Responsibility to Protect. Working Paper May 2005. <http://responsibilitytoprotect.org/The%20African%20Union's%20Emerging%20Peace%20and%20Security%20Regime.pdf>

Pollmann Ferenc:

MAGYAROK ALBÁNIÁBAN

ÖSSZEFOGLALÓ: Kerekén száz esztendővel ezelőtt, 1916 tavaszán az akkor már bő másfél éve folyó első világháború elérte a Balkán-félsziget nyugati peremén található Albániát, az akkori Európa egyik legkevésbé ismert régióját is. Miután a Monarchia még januárban egy gyors hadjáratban legyőzte és elfoglalta Montenegrót, a támadás folytatásaként osztrák–magyar egységek szállták meg Albánia északi kétharmadát, míg az ország déli egyharmada már 1914 vége óta olasz uralom alatt állt. Így az Adriai-tenger és az Ohridi-tó között egy újabb osztrák–magyar–olasz front jött létre. Ennek eseményeiről jóval kevesebb szó esik a hadtörténeti munkákban, mint az Isonzónál, illetve Dél-Tirolban folytatott harcokról.

KULCSSZAVAK: Hunyadi János, Szkander bég, Apponyi Geraldine, Nopcsa Ferenc, Sréter István

Az Albániát megszálló monarchiabeli csapatokban sok ezer magyar katona is harcolt: ottani szerepvállalásukkal ők nyitottak új fejezetet az albán és a magyar nemzet közös történelmében, amely még első Árpád-házi királyainkkal kezdődött. Az első ismert kapcsolatfelvételre valószínűleg 1018-ban (más forrás szerint 1015-ben) került sor, amikor I. (Szent) István a bizánci uralkodóval, II. Bazileossal szövetségben győztes hadjáratot folytatott a bolgárok ellen, és ennek során eljutott a történeti Albániáig (Ohrid). Ennél lényegesen jelentősebb volt azonban, hogy a törökellenes küzdelmek során, a 15. század közepén a híres törökverő, Hunyadi János együtt harcolt az albánok nemzeti hőisének számító Szkander béggel (eredeti nevén Gjergj Kastrioti), ami mindmáig a két nép barátságának legfőbb forrása. Az oszmánok ellen küzdő két kiváló hadvezér 1443-ban Nišnél még egymás ellen harcolt, ám Hunyadi győzelmének hatására Szkander bég, akit gyermekkorától a szultáni udvarban neveltek, szakított a törökökkel, és saját népe szabadságküzdelmének élére állt. Kruja várát a hódítókkal szembeni ellenállás központjává tette, és negyedszázadon át dacolt a túlerővel támadó szultáni seregekkel. Hunyadi és Szkander bég stratégiai szövetsége nagyban hozzájárult ahhoz, hogy a balkáni török terjeszkedés lelassult, bár a legfontosabb célt, az oszmánok kiszorítását Európából, nem sikerült elérni. A két hadvezér Niš után öt évvel, a második rigómezei csatában (1448) újra találkozhatott volna egymással – ezúttal már természetesen nem ellenfélként, hanem azonos táborban. A törököknek azonban sikerült megakadályozni, hogy az albánok csatlakozzanak a keresztény sereghez, ami nagyban hozzájárult Hunyadi vereségéhez.

Szkander bég halála (1468) után a hódítóknak még sok nehézséget okozott az albán ellenállás felszámolása. 1505-től több mint négyszáz évig tartó oszmán uralom következett, amely csak a független Albánia 1912 novemberében történt kikiáltásával ért véget. A hosszú hódoltság a közös magyar–albán múlt másik fontos forrását jelenti, bár az kétségtelen, hogy az albánok számára az idegen uralom korántsem járt olyan súlyos elnyomással, mint Magyarországon esetében.

A 17. század végén azután hazánk megszabadult a törököktől, és a Habsburgok birodalmának részévé lett. A dunai monarchia figyelme a balkáni területek iránt a 18. század folyamán vált egyre intenzívebbé. II. József császár és II. Katalin orosz cárnő nagyszabású közös terveket kovácsolt a török uralom alól felszabadítandó félsziget felosztására. Ennek

során a nyugati Balkánnal együtt Albánia is a Habsburgoknak jutott volna. A tervekből azonban nem lett semmi, a bécsi udvar érdeklődése pedig csak a 19. század második felében, a keleti válság kiéleződése következményeként vált újra fokozottá. Az 1867-es kiegyezést követően létrejött Osztrák–Magyar Monarchia, amely sorozatos háborús vereségek után kiszorult Németországból és Itáliából, expanzív céljainak megvalósítására kizárólag Délkelet-Európában, a Balkánon található megfelelő terepet.

A bécsi elképzelésekben ekkor a fontos tengeri kikötő, Szaloniki megszerzése élvezett elsőbbséget. Amikor azonban kiderült, hogy ez a terv meghaladja a birodalom tényleges lehetőségeit, egyre inkább felértékelődött az Adriai-tenger keleti partvidékének fontossága, beleértve mindenekelőtt az albán területeket. Az osztrák–magyar stratégiák ugyanis attól tartottak, hogy ha valamely ellenséges érületű államnak sikerül lezárnia a viszonylag szűk Otrantói-szorost, úgy a Monarchia teljesen kiszorul a világtengerekről. Albánia birtoka ezért számukra csaknem olyan fontosságra tett szert, mint az oroszoknak a Boszporusz és a Dardanellák ellenőrzése. Albánia kedvező fekvése az egyik magyarázata a Monarchia egyre fokozódó érdeklődésének az albániai ügyek iránt. Ebbe nem csupán az adriai kijárat sorsa feletti aggodalom tartozott bele, hanem az a törekvés is, hogy megakadályozza a 20. század kezdete óta legveszélyesebbnek tartott balkáni riválisa, Szerbia kijutását a tengerhez. A Monarchia egész úgynevezett Albánia-politikájának a lényege ennél fogva egy olyan – lehetőség szerint kizárólagos osztrák–magyar befolyás alatt álló – albán állam megeremtése volt, amely az összes, zömében albánok lakta területet magában foglalja. (A szerbellenes védmű szerepére Albániát különösen alkalmassá tette az a körülmény, hogy északi részén katolikus közösség él.) Ez a maximális program azonban sohasem valósult meg, és a dualista birodalom kénytelen volt számos vonatkozásban engedelményeket tenni. Ennek lett a következménye, hogy 1912–13-ban jelentős albán közösségek szorultak az új állam határain túlra (pl. Koszovóba).¹

Az Albánia és általában a Balkán iránti politikai érdeklődés mellett létezett egy tőle nyilván nem független tudományos érdeklődés is a Monarchián belül. A sok évszázados török uralom következtében Európa viszonylag keveset tudhatott erről a régióról, és a 19. század közepétől egyre intenzívebb tudományos feltáró munka vette kezdetét. Ebből a munkából természetesen magyarok is kivették a részüket. Strausz Adolf, Thallóczy Lajos vagy Nopcsa Ferenc² munkássága jelentősen hozzájárult az albán történelem, földrajz, kultúra megismeréséhez.

Az első Balkán-háborút követően megszületett független albán állam tehát nem terjedt ki valamennyi albánok által lakott területre. A Monarchia azonban a hamarosan kirobbant első világháborúban újra megkísérelte, hogy eredeti célját megvalósítsa, ám ezúttal is kudarcot vallott. Hiába szállták meg az osztrák–magyar csapatok 1916 elején Albánia kétharmadát, nem tudták megakadályozni, hogy délen az olaszok, délkeleten pedig a franciák megvessék a lábukat. Ráadásul a dualista hatalomnak a szövetséges Bulgáriával is meggyűlt a baja: a bolgárok elérkezettnek látták az időt a középkori Bolgár Birodalom visszaállítására, és maguk is igényt tartottak jelentős albán területekre.

A világháborús megszállás mindazonáltal a magyar–albán kapcsolatok újabb fontos forrását jelentette. Soha ennyi magyar nem járt sem korábban, sem később Albániában, mint ekkor, katonaként vagy éppenséggel ápolóként, mint például Kövesházi Kalmár Elza,

¹ Erről lásd magyarul: Csaplár-Degovics Krisztián: Az albán nemzettévalás kezdetei, 1873–1913. ELTE BTK Történelemtudományok Doktori Iskola, Budapest, 2000.

² Bárány Nopcsa Ferenc (1877. május 3., Déva – 1933. április 25., Bécs) albanológus, paleontológus, geológus.

a világhírű szobrász és iparművész. A magyarok iránt Albániában megnyilvánuló szimpátia forrása volt, hogy deklaráltan nem hódítóként, hanem felszabadítóként érkeztek – legalábbis sokan gondolták így mindkét oldalon.

A bécsi Albánia-tervet azután a háborús vereség *ad acta* tette. A Monarchia megszűnt létezni, korábbi riválisa, Olaszország ellenfél nélkül maradt a porondon. Mussolini Itáliája a két világháború között fokozatosan befolyása alá vonta, majd 1939-ben megszállta Albániát. Ebben az időben a magyar–albán kapcsolatok legfontosabb eleme talán az volt, hogy a kis balkáni állam uralkodója, I. Zogu magyar feleséget választott magának Apponyi Geraldine személyében.

A második világháborút követően mind hazánk, mind Albánia hamarosan a „béketábor” tagja lett. A kialakuló kommunista diktatúrák közötti együttműködés mindazonáltal lehetővé tette, hogy magyar szakemberek jelentős munkát végezzenek a tengerparti mocsarak lecsapolásában, megszüntetve ezzel a vidék hagyományos átkának, a maláriának a továbbélését. Az ötvenes években a Tito–Sztálin ellentét csúcán Albánia – csakúgy, mint Rákosi Magyarországa – Moszkva mellé állt, és buzgón követte a szovjet irányvonalat. Az évtized végén azonban a tiranai vezetés más utat választott: 1961-ben szakított a Szovjetunióval és szövetségeseivel. Ez a lépés természetesen kihatással volt a magyar–albán viszonyra is, a kapcsolatok azonban teljesen sohasem szakadtak meg. Ennek ékes bizonyítéka, hogy a Malév végig fenntartotta tiranai járatát. Ez a légi összeköttetés évtizedeken keresztül gyakorlatilag az egyetlen köldökzsinór volt, amely az elszigetelődést választó Albániát a világ többi részéhez kapcsolta.

A Tito halála (1980) után a Jugoszlávia széteséséhez vezető, fokozatosan felgyorsuló folyamat sajátos módon szintén kihatott a magyar–albán kapcsolatokra. Egyrészt úgy, hogy a forrongó, túlnyomó részben albánok lakta tartományba, Koszovóba a belgrádi rezsim előszeretettel vezényelt magyar katonákat, akik ily módon a szerb–albán ellentét szenvedő alanyai lettek. Másrészt az albánok sajátos párhuzamot fedeztek fel Koszovó és Erdély történelmi sorsa között: szerintük számunkra ugyanazt jelenti Erdély elvesztése 1918-ban, mint az ő számukra az, hogy Koszovó sem 1913-ban, sem később nem került vissza az albán államhoz. A hasonló sors ennélfogva a közös történelmi múlt egyik fontos bizonyítékát adja. Mindez nyilvánvalóan hozzájárul ahhoz, hogy az albán értelmiség – mind az anyaországban, mind a határokon túl (főleg Koszovóban) – ma is erős szimpátiát mutat a magyarok iránt.

Visszatérve a száz esztendővel ezelőtt történetekre, különösen fontos szerep jutott az albániai megszállásban a már említett Nopcsa Ferenc bárónak, akinek a neve elválaszthatatlanul összefonódott Albániával. Nem csupán honfitársaink közül emelkedett ki e téren, de talán az egész világon kevesen tettek nála többet az albán föld és lakói megismeréséért és megismertetéséért. Izgalmas és korántsem veszélytelen expedíciói általában a tudományos megismerést szolgálták, még ha nem is nélkülözték esetenként a politikai színezetet sem. A kalandokat határozottan kedvelő Nopcsa meglehetősen mélyen belebonyolódott az egykori Osztrák–Magyar Monarchia nagyszabású balkáni ügyeibe, s ennek során szükségképpen konfliktusba került mind a külpolitikai, mind a katonai felső vezetéssel. Utolsó albániai útja már az első világháború idejére esett. Naplója tanúsága szerint³ valamikor 1915. november elején kapta az osztrák–magyar hadsereg-főparancsnokságtól (az AOK-tól) a felkérést, hogy vegyen részt az albán önkéntesekből álló egységek felállításában, szervezésében és kiképzé-

³ Reisen in den Balkan. Die Lebenserinnerungen des Franz Baron Nopcsa. Herausgegeben von Robert Elsie. Dukagjini, Pejë, 2001, 480.

sében. Az albán önkéntesek országuk „felszabadításába” való bevonásának főként politikai jelentősége lett volna. A katonák ugyanis az efféle egységek csekély harcértékével tökéletesen tisztában voltak, és ez az értékelés a hadjárat folyamán be is igazolódott. Reguláris olasz vagy szerb erőkkel szemben a rosszul kiképzett és nehezen fegyelmezhető önkéntesalakulatok általában alig fejtettek ki ellenállást. (A későbbiekben azonban alapvetően megváltozott a helyzet, és az albán egységek jelentősen fölértékelődtek.) Mindenesetre a szervezésük már 1915 novemberében megkezdődött, jöllehet az erre vonatkozó általános direktívákat a térségben hadműveleteket végrehajtó 3. hadsereg parancsnoksága csak jóval később, december végén adta ki.⁴ Ebből kitűnik, hogy – figyelembe véve a térség vallási megosztottságát – élesen elhatárolták egymástól a katolikus, illetve mohamedán jelentkezőkből létrehozandó csoportot, és rögzítették, hogy katolikusokból álló alakulatot kizárólag katolikusok lakta területen szabad alkalmazni, úgyszintén a mohamedánokból verbuváltat pedig csakis mohamedán törzsek körzetében. Három önálló – két mohamedán, egy katolikus állománnyal rendelkező – csoport felállítását rendelték el. Vezetésükre az albán viszonyokat és a nyelvet jól ismerő, tapasztalt embereket szántak. Nopcsát a katolikus csoport vezetésére kérték fel. Naplója szerint⁵ nem szívesen tett eleget a felkérésnek. Korábbi rossz tapasztalatai eleve óvatosságra intették. Végül azonban – engedve a hazafias érzelmeire apelláló rábeszélésnek – engedett, és vállalta a feladatot. Ez alkalommal a vele tárgyaló Novak vezérkari ezredes állítólag ígéretet tett neki arra, hogy az akció szervezéséből a külügy teljesen kimarad. Ám hamarosan kiderült, hogy mindez nem volt igaz, mert Rudnay alkonzul révén a Ballhausplatz mégiscsak részt vett a dologban.

Nopcsa naplójából kitűnik, hogy az önkéntesek szervezése korántsem folyt zavartalanul. A báró tele volt panasszal: a különböző szintű parancsnokságok betartatlan ígéretei miatt lassanként elveszítette az albánok körében mindaddig szilárdan meglévő bizalmat maga iránt. Konkrét példákat említett, amelyek egyáltalán nem vetettek jó fényt az Albániában hadműveleteket végrehajtó osztrák–magyar hadsereg tisztikarára és katonáira. Mindazonáltal nem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy a napló utólagos összeállítás eredménye, amely nyilván magán viseli a csalódott és kiábrándult Nopcsa túlzott szubjektivitásának és elfogult túlzásainak nyomát is. Másfelől a katonák sem voltak elragadtatva Nopcsa albániai tevékenységétől. Egyre sokasodtak a vele szemben támasztott kifogások, és ezek komoly formában meg is fogalmazódtak. Már elhagyta Albániát, amikor szabályos vizsgálatot indítottak ellene. Az ennek során keletkezett hivatalos jelentés szerint a báró „nem rendelkezik a szükséges katonai képességekkel ahhoz, hogy efféle önkénteseket szervezzen és vezessen”, továbbá „[M]agatartása sok esetben azt a látszatot kelti, hogy személyes érdekeket követ, és ezeket az állam érdekeinél magasabbra tartja. Albániából történő eltávolítása ennél fogva nagyon is kívánatos, és javaslat készül, hogy báró Nopcsa főhadnagy befolyása ennek az országnak a viszonyaira a jövőben is kikapcsoltassék”. Egy bizonyos Baumgarten nevű százados szerint: „[M]ióta báró Nopcsa főhadnagy a lakosság körében van, az sokkal kevésbé mutatkozik készségesnek, mint korábban. Vágóállatok felhajtásánál – habár az állatokat a helyszínen kifizetik és előírászerűen nyugtázzák, és a lakosság nagy készletekkel rendelkezik – mindenütt ellenállás tapasztalható, és az emberek nem adják elő az állatokat. Azt a benyomást

⁴ Österreichisches Staatsarchiv/Kriegsarchiv, Neue Feldakten, 3. AK Op.No. 8307. 1915. december 22. Direktiven für die Aufstellung und Verwendung der albanischen Freiwilligen.

⁵ Reisen: i. m. 480.

nyertem, hogy Nopcsa főhadnagy felbukkanása a lakosság körében csak kedvezőtlenül hatott, és hogy a nevezett a saját érdekében és a csapatokkal szemben hangulatot kelt.”⁶

Az utólagos vizsgálat már nyilvánvalóan a katonai hatóságok részben öngigazoló válaszlépése volt arra, *amiért és ahogy* Nopcsa az általa vezetett katolikus albán önkéntesekből álló csoportot 1916. február 12-én feloszlatta. A báró ugyanis megelégedve, hogy emberei még mindig nem kapták meg a sokszorosan megígért ellátmányt, Tirana mohamedán lakosaitól rekviráltatta el katonái hiányzó köpenyeit. Az ennek során bekövetkezett incidenseket pedig Nopcsa rosszakarói nyilvánvalóan kihasználta a báró lejárására. Vélhetőleg ennek következménye lehetett az a parancs is, amely gyakorlatilag *lefegyverezte* Nopcsa embereit, mivel elrendelte, hogy adják le a náluk lévő lőszert. A báró ezek után teljes joggal értékelhette úgy a helyzetet, hogy a végső cél – részvétel Durazzo (Durrës) ostromában – csoportja számára elérhetetlen. Ezért még ugyanazon a napon feloszlatta alakulatát, és úgy döntött, hogy kérni fogja saját maga számára az engedélyt Albánia elhagyására. Ezt meg is kapta. Akkor talán még ő sem tudhatta, hogy ez lesz a végső búcsúja az albán földtől, ahova soha többé nem tér majd vissza.

Nopcsa kudarcától függetlenül más magyarok jóval eredményesebben munkálkodtak Albániában. Így például Sréter István, a későbbi honvédelmi miniszter, aki 1918 nyarán került az albán hadszíntérre, és ott igen eredményesen harcolt. Tapasztalatait már a világháború után papírra is vetette, és könyve 1924-ben jelent meg.⁷ Mindenesetre a „legsötétebb katonai Afrika” – ahogy Sréternek egyik előljárója az albániai viszonyokat jellemezte – minden ott harcolót kegyetlen próbatétel elé állított. Olyan hadszíntér volt ez, ahol nem annyira az ellenséges golyótól kellett a katonának tartania, mint inkább a természet erejétől és a betegségetől: mindenekelőtt a maláriától. Európa – Velence vidéke mellett – egyik legfertőzöttebb maláriagóca volt itt: a rettegett kór valószínűleg jóval több áldozatot szedett az egykori Monarchia katonái közül, mint az olasz fegyverek.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Csaplár-Degovics Krisztián: *Az albán nemzettévalás kezdetei, 1873–1913*. ELTE BTK Történelemtudományok Doktori Iskola, Budapest, 2000.

Österreichisches Staatsarchiv/Kriegsarchiv, Neue Feldakten, 3. AK Op. No. 8307. 1915. december 22. Direktiven für die Aufstellung und Verwendung der albanischen Freiwilligen.

Österreichisches Staatsarchiv/Kriegsarchiv, AOK Op. No. 24112.

Reisen in den Balkan. Die Lebenserinnerungen des Franz Baron Nopcsa. Herausgegeben von Robert Elsie. Dukagjini, Pejë, 2001.

Sréter István: *Összeomlás az albán arcvonalon*. Stádium Sajtóvállalat RT., Budapest, 1924.

⁶ Österreichisches Staatsarchiv/Kriegsarchiv, AOK Op. No. 24112.

⁷ Sréter István: *Összeomlás az albán arcvonalon*. Stádium Sajtóvállalat RT., Budapest, 1924.

Fekete István ny. ezredes:

REPÜLŐALAKULATOK KUNMADARASON

ÖSSZEFOGLALÓ: A cikk bemutatja a kunmadarasi repülőtér történetét, ismerteti annak használatát először a német, majd a magyar és végül a szovjet légierő által. A szerző felsorolja a repülőteret használó magyar és szovjet alakulatokat, az ott üzemeltetett repülőgéptípusokat, valamint röviden kitér az ott állomásozó alakulatok tevékenységére az 1956-os forradalom alatt.

KULCSSZAVAK: Kunmadaras, katonai repülőtér, németek, magyarok, szovjetek, MiG-15, Tu-2, atomfegyver

A KEZDETI IDŐSZAK

1938-ban, a magyar légierő újjászervezésekor – minden bizonnyal a Szolnok térségében lévő jobbnál jobb lehetőségek, adottságok miatt – elkerülte a magyar szakemberek, illetékesek figyelmét Kunmadaras és környéke. Már dúlt a háború, amikor 1943 elején a német hadvezetés felfigyelt Kunmadaras térségére. Ekkor a németek a repülőterük számára olyan területet kerestek, amely katonailag védhető, a főútvonalaktól távol esik és a környék településeinek a lakossága által nem használt, vagyis nem forgalmas helyen található. Ennek a követelményeknek a Kunmadaras határában, mondhatni a „semmi közepén” elterülő térség tökéletesen megfelelt. Kezdetben a német légierő – a mielőbbi használatbavétel miatt – az objektumot tábori repülőtérenként használta. A katonai repülés terén tapasztalt, minden területre kiterjedő rohamos ütemű fejlődés – és természetesen a légibázis adta lehetőségek – már 1944-ben fölvetették a repülőtér továbbépítése iránti igényt. A bővítéshez hozzá is kezdtek, de a munkálatokat a szovjet csapatok gyors előrenyomulása miatt nem tudták befejezni. 1944 októberétől 1945 ősziig a szovjet légierő használta a repülőteret, majd ezt követően egészen 1950-ig használaton kívül volt.

MAGYAROK A KUNMADARASI REPÜLŐTÉREN

1950 tavaszán a magyar haderőreform kapcsán a Honvédelmi Minisztérium tíz repülőtér megújítását határozta el, köztük volt a kunmadarasi is. A közel 800 hektáros területen egy 2500 méter hosszú és 80 méter széles fel- és leszállópálya, gurulótak, kiszolgáló- és a működéshez szükséges különböző rendeltetésű építmények (hangárak, műhelyek, raktárak, repülést irányító objektumok, a katonák elhelyezését, ellátását szolgáló épületek) kivitelezéséhez fogtak hozzá. A feladat végrehajtásán 1950-ben 1330 rab és „C” kategóriás sorköteles¹ dolgozott, 200 fős őrség felügyelete mellett. Ez a létszám 1951-ben újabb 800 fővel gyarapodott. A betonozott fel- és leszállópálya a gurulótakkal, a repülőgépek állóhelyeivel

¹ Ebbe a kategóriába a politikailag megbízhatatlan, illetve katonai bűncselekmények miatt elítélt és büntetésüket már letöltött, de még sorkatonai szolgálati idővel rendelkező (azt le nem töltött) személyek tartoztak.

1951 közepére, míg a többi építmény többsége az év végére, a következő év elejére lett kész. Az egyre javuló feltételek, a gyarapodó repülőgéppark lehetővé tette a gyakorlati repülés megkezdését, kezdetben légcsavaros, majd korszerű sugárhajtóműves repülőgépekkel.

Ezen az egyre épülő, gyarapodó repülőbázison az első alakulat a magyar légierő 66. hadrendi számú (Pf. 9892²) vadászrepülő-hadosztálya³ volt, amely 1951. május 12-én települt ide. Az alakulat első parancsnoka Mezőfi István alezredes (szovjet tanácsadója Koncedalov ezredes), parancsnokhelyettese Eöri Elek százados, törzsparancsnoka Borsodi János őrnagy, politikai tisztje Várkonyi László őrnagy, főmérnöke pedig Bede István mérnök százados volt.

A hadosztály első alárendeltje a 62. vadászrepülő-ezred (Pf. 7912) lett, melynek parancsnoka Hagymási Jenő százados, törzsparancsnoka Samák Károly főhadnagy, politikai tisztje Kádár Miklós százados és ezredmérnöke Reményi Sándor főhadnagy volt. Ez az ezred három hajózószázadból állt, parancsnokaik Szíjj Róbert, Benke Sándor és Egri Imre hadnagyok voltak. Az ezrednek állománytábla szerint egy dugattyús és két sugárhajtóműves repülőszázada volt. Induláskor a hadosztálynak 9 db Jakovlev Jak–9, 2 db Jak–11, 2 db Jak–18 és 5 db Zlin–381 repülőgépe volt. Május közepén érkezett a repülőterre 4 db vadonatúj kétüléses Mikojan–Gurevics MiG–15UTI (gyári számaik: 10340, 10320, 10343, 10346), majd július 17-én 10 db együléses, RD–45F típusú hajtóművel szerelt MiG–15 Sas típusú repülőgép (gyári számaik: 0110, 0124, 0138, 0404, 0606, 0702, 0703, 0705, 0712, 0831). Az összesen 14 db MiG–15-ös repülőgépet a magyar légierő hivatalosan július 23-án vette át, hozzájuk augusztus 25-én újabb 5 db MiG–15-ös csatlakozott. A gépekre felfestették a június 6-án rendszeresített új felségjelet: vörös csillagban fehér kör, középen egy zöld pont, vagyis a nemzeti trikolor színei.

1951. augusztus 15-én kezdődött meg a parancsnoki állomány és néhány beosztott repülőgép-vezető (összesen 17 fő) átképzése szovjet oktatókkal a MiG–15-ös típusra.⁴ A gyakorlati felkészítés során, augusztus 24-én Mezőfi István alezredes repült először egyedül, még ezen a napon követte őt Paár Ferenc hadnagy (ekkor lépett elő soron kívül főhadnaggyá), Hagymási Jenő főhadnagy és Szíjj Róbert hadnagy. Az átképzés október végén fejeződött be. A parancsnokokat oktatói, a beosztott repülőgép-vezetőket pedig harci alkalmazási feladatokra osztották be. Még a kiképzés befejezése előtt, október 2-án egy tragikus repülőesemény történt, amelyben Turcsányi József alhadnagy katapultálás során életét veszítette.

A MiG–15 Sas típusú repülőgép főbb harcászati-technikai adatai:

- maximális sebesség 1040 km/h (0,92 Mach);
- csúcsmagasság 15 000 m;
- harci hatósugár 2 db 250 literes póttartállyal 400 km;

² Pf. – a postafiók megnevezés rövidítése.

³ A hadosztály és az annak alárendelt 62. ezred valójában 1951. február 15-én Tökölön alakult meg, majd május 12-én települt át Kunmadarasra.

⁴ A szovjet oktatók parancsnoka Gancsikov gárdaőrnagy, hajózóoktatói Rogyionov, Gardov, Golovin és Ponomarjov főhadnagyok voltak. A képzésben részt vett magyar repülőgép-vezetők: Nádor Ferenc őrnagy légierőparancsnok-helyettes, vadászrepülő-szemlélő; Mezőfi István alezredes hadosztályparancsnok; Eöri Elek százados hadosztálykiképzési osztályvezető (majd hadosztályparancsnok-helyettes); Garai Imre hadnagy hadosztály légilövész-szolgálatvezető; Iván Dezső hadnagy hadosztály-megfigyelő; Paár Ferenc hadnagy hadosztály repüléstechnikai szemlélő; Hagymási Jenő főhadnagy ezredparancsnok; Szíjj Róbert hadnagy századparancsnok; Grósz József alhadnagy; Józsa István hadnagy (egy hónap múlva áthelyezték); Benke Sándor hadnagy századparancsnok; Egri Imre hadnagy századparancsnok (egy hónap múlva áthelyezték); Majoros József hadnagy; Sirák Géza alhadnagy; Ribi Tibor hadnagy; Vas Lajos hadnagy (egy hónap múlva áthelyezték); Turcsányi József alhadnagy. A hajózóállományon kívül még 32 fő a csoportvezetői műszaki, 33 fő a sárkányhajtóműves, 12 fő a fegyveres és 12 fő a különleges műszaki állományból vett részt átképzésen.

- fegyverzet 1 db 37 mm-es géppágyú és 2 db 23 mm-es géppágyú;
- hajtómű RD–45F (a Rolls-Royce Nene alapján).

1951. október 15-én megalakult⁵ a hadosztály második ezrede, a 31. vadászrepülő-ezred. Parancsnoka Szíjj Róbert százados lett, akit 1952. február 6-án a 25. vadászrepülő-hadosztály parancsnokává neveztek ki, és előléptettek alezredessé. Utóda az ezredparancsnoki poszton Benke Sándor főhadnagy lett. Az ezred repülőseit a 112. Önálló Repülő Műszaki Zászlóalj (ÖREMŰZ) állománya szolgálta ki.

A 66. vadászrepülő-hadosztály személyi állománya 1952. december 1-jén 884 fő volt (243 fő tiszt, 401 fő tisztos, 229 fő honvéd és 11 fő polgári alkalmazott). A rendelkezésre álló repülőgépek száma 84 db (egy futár- és 72 vadászrepülőgép, valamint 11 iskolagép) volt.

A MiG–15-ös repülőgép az 1952. április 4-i díszszemlén mutatkozott be először a hazai lakosság előtt, amikor Budapesten a Hősök tere fölött 10 géppárból álló kötelék húzott el. Ekkor jelentek meg a repülősök először új egyenruhájukban (sapkán sas, kék szegély, a társasági ruhán kék csík). 1953. május 20-án adták át először az első osztályú hajózájelvényt és az azt igazoló oklevelet. Elsőként Mezőfi István alezredes, Benke Sándor, Sirák Géza századosok, Angyalosi József, Ferencz István, Grósz József, Kovács Béla, Locskai László, Szinyei Lajos főhadnagyk és Ertl József hadnagy kapta meg.

1952. április 20-tól a 66. vadászrepülő-hadosztály 62. vadászrepülő-ezredénél bevezették az ügyeletes készütségi szolgálatot. Egy géppár I. fokú, egy pedig III. fokú készütséget látott el. Az első I. fokú készütségi szolgálatot Sirák Géza százados századparancsnok és kísérője látta el. Még ebben az évben HM-ellenőrzés során a hadosztálynál súlyos szabálytalanságokat tártak fel – titkos anyagok hanyag kezelése, az összekovácsoltság és a fegyelem, valamint a kiképzés színvonalának gyengesége okán. Ezért felmentették beosztásából a hadosztály törzsparancsnokát, Borsodi János őrnagyot, helyére Török Béla századost neveztek ki, aki új szovjet tanácsadót is kapott Fatjanov ezredes személyében. A hadosztályon belül különösen sok hiányosságot tártak fel a 62. ezrednél. Ezért a parancsnokot, Hagymási századost leváltották, utóda Sirák Géza főhadnagy, politikai helyettese pedig Forgó Ferenc főhadnagy lett. Hagymási századost a Kilián György Repülő Hajózó Tiszti Iskola repülés-technikai szemlélőjének neveztek ki. 1952 októberében a 66. hadosztályhoz az addigiaknál korszerűbb, MiG–15bisz típusú repülőgépek érkeztek, ezzel az alakulat gépeinek 45%-át ez a típusváltozat tette ki.

A MiG–15bisz az alapváltozatnál erősebb, VK–1A típusú hajtóművet kapott – maximális tolóereje így 15,9-ről 26,5 kN-ra nőtt. Maximális sebessége és csúcsmagassága is megnövekedett – 1070 km/h, illetve 15 500 m lett. Emellett jobb lett a műszerezettsége: URH-sávban működő rádió adó-vevőt kapott (a korábbi változaton még rövidhullámú volt), a repülőgép-vezető tájékozódását ARK–5 rádióiránytű, MRP–48 markervevő, RV–2 rádiós magasságmérő és AGI–1 műhorizont, a leszállást pedig OSzP–48 rendszer segítette, és SZRO válaszádoval is felszerelték.

1952. november 1-jén a 66. hadosztály – a 62. ezredével együtt – áttelepült Kecskemétre, a 31. ezrede pedig Kunmadarason maradt. Egy hónappal később (december 1-jével) Kunmadarasra érkezett a 82. bombázórepülő-ezred, amelyet itt hadosztállyá szerveztek át, parancsnoka Bence Károly őrnagy lett. A hadosztály ezredei voltak: a 10. bombázórepülő-ezred, parancsnoka Farkas Endre százados, valamint a 26. bombázórepülő-ezred, parancsnoka Csontos Miklós százados. A majdani új repülőtechnika zömét képező Tupoljev Tu–2 Tűzok

⁵ A HM 04900/HVK. szerv. o. 1951. sz. rendelet alapján.

(Tuskó) típusú bombázó-repülőgépek 1953. január végén érkeztek meg. Január 2-án a Kilián iskolán erre a repülőgéptípusra átképző tanfolyamot indítottak, amelyet 27 fő végzett el, a repülőgép-vezetők a 10. és a 26. ezredhez kerültek. 1953. július végéig a 31. vadászrepülő-ezred és a bombázórepülő-hadosztály két ezrede közösen használta a repülőteret. A repülőteren az elhelyezési körülmények – elsősorban a zsúfoltság miatt – meglehetősen „mostohák” voltak. A nőtlenszállón a „lakók” szalmazsákokot tömtek, az egyéni holmikat, pedig (szekrény híján) az ágy alatt bőröndben tartották, és ha a szükség úgy hozta, közös vizesblokkot használtak. Amikor a 31. vadászrepülő-ezred áttelepült Kalocsára, ezek a körülmények sokat javultak.

1953 januárjától fokozatosan töltötték fel a hadosztály repülőgépparkját Tu–2-es frontbombázó repülőgépekkel, de voltak ott még Liszunov Li–2 és Iljusin Il–10 típusú repülőgépek is. 1953-tól a gépek személyzetét is folyamatosan átképezték a Tu–2-es típusra. A bombázórepülő-hadosztály fejlesztési ütemére jellemző volt, hogy 1953. április 4-én már két kilencgépes Tu–2-es század repült a budapesti díszszemlén. Az alakulat személyi feltöltéshez nagymértékben hozzájárultak az 1952. november végén a Szovjetunóból, a bombázótisztai iskoláról az alakulathoz érkezett repülőgép-vezetők – Bábel János, Horváth Sándor, Jekkel Rudolf, Rábavölgyi István hadnagyok és mások. Időközben az oktatók száma oly mértékben gyarapodott, hogy 1953 májusától a repülőszemélyzetek kiképzését már a szovjet kiképzők közreműködése nélkül tudták végezni. Az 1954. április 4-i díszszemlén a 82. bombázórepülő-hadosztály már egy-egy ezreddel vett részt, ahol elnyerték a honvédelmi miniszter vándorszerlegét.

A Tu–2-es repülőgépeket 1942–1947 között gyártották a Szovjetunióban. A Magyar Néphadseregben 1953–1956 között voltak rendszerben, összesen 71 db volt belőlük. A régi, „használt” változatok légszavarjai háromágúak voltak, ezeket a gépeket oktatásra használták. Az új, négyágú légszavarral szerelt változat gépei voltak a harci változatok. 1956 nyarán mindet leselejtezték.

A Tu–2 Túzok (Tuskó) típusú bombázó-repülőgép főbb harcászati-technikai adatai:

- személyzet 4 fő – repülőgép-vezető, megfigyelő (navigátor), rádiós-lövész, fedélzeti lövész;
- üres tömeg 8260 kg;
- maximális harci terhelés 4000 kg bomba;
- maximális sebesség 5400 m-en 500 km/h;
- csúcsmagasság 9500 m;
- hatótávolság 1500 kg bombával 2500 km;
- motor 2 db 1460 LE-s AS–62 csillagmotor;
- fegyverzet 2 db 20 mm-es beépített gépágyú és 3 db 12,7 mm-es nehéz géppuska.

1954 őszén a 82. bombázórepülő-hadosztály 26. bombázórepülő-ezredét megszüntették, személyi állományát pedig más repülőalakulatoknál helyezték el. A hadosztály alárendeltségében ekkor a 10. bombázórepülő- és a Kiskunlacházáról ide áttelepült 37. felderítőrepülő-ezred volt, ezért megnevezése 82. vegyes repülőhadosztályra változott. 1955. február 10-én a hadosztályhoz érkezett 1 db Iljusin Il–28 kétkormányos kiképző és 2 db Il–28 „harci” sugárhajtóműves frontbombázó repülőgép (oldalszámaik T-1, illetve 55 és 34 voltak). Ezek a gépek teljesen újak voltak, és szovjet személyzet repülte át őket Kunmadarasra. Erre a repülőgéptípusra kapott átképzést Bencze Károly őrnagy, valamint Bakcsi Miklós, Hajósi László, Jánosi József, Hackermüller Tibor főhadnagy repülőgép-vezetők, továbbá a kijelölt megfigyelők, lövészek és műszakiak. Ebből a típusból több gép beszerzésére nem került sor. A meglévő három gépet célzásák vontatására tették alkalmassá, ezért azok személyzetét bombavetési feladatok ellátására nem készítették fel.

A 82. bombázórepülő-hadosztály létszámának és repülőgépei számának a változása (Szerkesztette a szerző)

Idő-pont	Tiszt	Tiszt-helyet-tes	Hon-véd	Pol-gári alkalmaz-zott	Össze-sen	Futár-repülő-gép	Bom-bázó-repülő-gép	Szállító repülő-gép	Iskola-gép
1951. 12. 01.	100	53	61	2	216	4	–	4	–
1952. 12. 01.	287	373	100	11	831	4	–	4	–
1953. 12. 01.	316	326	239	12	893	4	35	–	5

1954 nyarán megalakult a Kilián iskola kunmadarasi sugárhajtású vadász-átképzőezrede MiG–15 (bisz és UTI) típusú repülőgépekkel, parancsnoka Hagymási Jenő százados lett. Az ezred két repülőszázaddal rendelkezett, az 1. század parancsnoka Deme Mihály főhadnagy, a 2. századé pedig Botos István hadnagy volt. Az egység hároméves tiszti iskolát végzett fiatal tiszteteket képezett át III. osztályú repülőgép-vezetővé MiG–15-ös vadászgépeken. Az egység repülőgépvezető-állománya 120 vadászrepülő, 35 csatarepülő és 40, a Szovjetunióban végzett hajózóból állt össze. Az egység 1955 szeptemberében bocsátotta ki az első, III. osztályos fokozattal rendelkező tiszteteket.

1954-től kezdetét vette a nyugati országok röplapok kiszórására használt léggömbjeinek tömeges „hadjárata”. A ballonok elfogására küldött pilótáknak szigorúan előírták, hogy azokat „megakasztani és úgy lehozni a földre” tilos, le kell lőni őket. Ennek ellenére Tápiószentmártonban és Szolnokon is „megakasztottak” és sikeresen földre hoztak ilyen légi eszközöket. Sajnos volt azonban olyan bevetés is, mely tragédiával végződött.

Az 1955. április 4-i díszszemle látványossága volt egy a Hősök tere fölött MiG–15bisz-ek kíséretében szárnyaló, pirosra festett Tu–2-es bombázó-repülőgép. Közel két hónap múlva, május 31-én azonban egy olyan tragikus esemény történt, amely megpecsételte nemcsak a repülőgépnek és a személyzetének, hanem az egész hadosztálynak a sorsát is. Nagyoroszi felett – célvontatás közben – leszakadt az egyik Tu–2-es függőleges vezérsíkja és a repülőgép lezuhant. Horváth Sándor főhadnagy gépparancsnok és személyzete életét veszítette. Ezt követően az összes Tu–2 típusú repülőgépet átvizsgálták, és azok főtartóin repedéseket és a kifáradás nyomait észlelték. Mivel a gépek nagyjavítása igen jelentős kiadásokkal járt volna, ezért döntés született a típus hadrendből történő kivonására, és ezzel együtt a vegyes repülőhadosztály 1955. október 1-jével történő megszüntetésre. Az állományába tartozó 37. felderítőrepülő-ezredet pedig felderítő- és célvontatószázaddá szervezték át, parancsnoka Sz. Varga Pál százados lett. Ennek megfelelően a repülőtéren a Kilián iskola átképzőezrede és ez a század maradt, a helyőrségparancsnoki feladatokat az átképzőezred parancsnoka látta el.

Ahogy a társadalom egészében, úgy a Magyar Néphadseregben is 1956 őszére egyre több ellentmondás, társadalmi feszültség halmozódott föl, ami rontotta a katonák hangulatát és viszonyát a feladatokhoz. A repülőcsapatoknál mindezeket túl a haderő 1955-től beindított „karcsúsítása” és az ennek következtében bevezetett létszámleépítések, alakulatmegszüntetések tovább rontották az egyébként sem jó hangulatot.

Az 1956. október 23-i tömegmegmozdulások és az általuk kiváltott események hatására 20.00-kor a Honvédelmi Minisztérium ügyletes tábornoka harckészültségbe helyezte a Magyar

Néphadsereget. Ezt követően az Országos Légvédelmi és Légierő Parancsnokság (OLLEP) vezetője, Madarász Ferenc vezérőrnagy intézkedése alapján Nádor ezredes, a légierő parancsnoka 24-én 04.00-kor riadót rendelt el a repülőcsapatok részére, így Kunmadarasnak is. Megerősítették az őrzés-védelmet, a személyi állományt berendelték, a kiképzési repüléseket beszüntették, repülőgép csak külön parancsra, intézkedésre szállhatott fel. Október 25-én a vadászátképző-ezred parancsnoka 25 katonát indított útba a kunhegyesi járási pártbizottság védelmére. Két nappal később (27-én) az OLLEP utasítására az ezred négy MiG–15bisz gépből álló rajt „emelt” és irányított Nyíregyháza térségébe. Itt (információk szerint) a tüntetők egy fegyverraktárt akartak felnyitni. Az első géppár parancsnoka Hagymási Jenő százados, a másodiké Savara Mihály hadnagy volt. A feladatot kis magasságú rácsapásokkal (fedélzeti fegyverek használata nélkül) oldották meg. Még ezen a napon parancs érkezett, hogy egy MiG–15-ös géppár hajtson végre felderítőrepülést is, a gépek pilótái Hagymási százados és Savara hadnagy voltak.⁶ 29-én az alakulat fiatal tisztjei részt vettek a szolnoki és a mezőtúri egyetemi ifjúság forradalmi gyűlésén. Október 30-tól Kunmadarásról is rendszeresen indultak Liszunov Li–2-es Teve típusú repülőgépek élelmiszerral megrakodva a fővárosba.

A kunmadarasi alakulat elszigeteltsége a forradalmi napokban végig gondot okozott a korrekt informálás tekintetében. Bár Budapestről érkeztek tájékoztató anyagok, a Kilián iskoláról pedig parancsnokok, de a katonák egy sor őket foglalkoztató témában nem kaptak megfelelő tájékoztatást. Október 30-án – miként a többi magyar laktanyában – itt is megválasztották a Forradalmi Katonai Tanácsot.

A vadászátképző-ezred Forradalmi Katonai Tanácsának tagjai az alábbi személyek voltak: Hagymási Jenő százados (elnök), Hajdú László százados, Burján Béla, Dráviczki Sándor, Hélya Ferenc és Tímár György főhadnagyk, Gacsal János és Lévai Imre törzsőrmesterek, valamint Juhász Gyula tizedes.

A Szolnok megyében működő több forradalmi katonai tanácsnál is fölvetődött annak a gondolata, hogy egyesítsék erőiket a szovjet csapatok elleni harcra. Ennek érdekében november 2-án a karcagi, a kunmadarasi és a szolnoki alakulatok vezető beosztású tisztjei megbeszélést is folytattak. Hagymási Jenő százados, a kunmadarasi parancsnok javasolta, hogy a térség tüzér-, repülő- és harckocsialakulatait a Karcag–Kunmadaras körzetben, a 4-es főúthoz közel, egy egyesített „Tiszántúli Hadseregbe” vonják össze. Az így létrejövő katonai alakzatba sorolnák be Szolnok, Mezőtúr, Karcag és Kunmadaras honvédelmi alakulatait (még Debrecen is jelezte részvételi szándékát). Ez az elgondolás azonban a szovjet csapatmozgások, az intervenció kiteljesedése és előrehaladott állapota miatt már nem valósulhatott meg. Akadályt gördített a közös fellépés megvalósításának útjába a mezőtúri páncélos- és rohamlövegezdő parancsnokának, Dropán Ferenc őrnagynak az elutasító magatartása is.

A „Forgószél” hadművelet 1956. november 4-én kezdődött és 11-én fejeződött be. A szovjet csapatok a kunmadarasi repülőteret már ettől korábban, november 1-jén megszállták, majd lefegyverezték a személyi állományát. A forradalom leverését követően megkezdődött a karhatalom megalakítása. Kunmadarason november közepén – megyei karhatalom részeként – 45 fővel egy karhatalmi szakasz jött létre. Tevékenységük során többek között ők vették őrizetbe az alakulat személyi állományából „ellenségesnek” ítélt személyeket. 1957 májusában közülük többeket katonai bíróság elé állítottak és elítéltek, erre a sorsra jutott Hagymási Jenő százados, Kardos József főhadnagy és még több mint tíz katona. 1957. április 10-ig a Kun-

⁶ Megjegyzés: Ezen a napon „központi” utasításra Kecskemétről felszállt egy MiG–15-ös, melynek pilótája a gép fedélzeti fegyverével Tiszakécskénél parancsra a tömegbe lőtt, aminek következtében 18-an meghaltak.

madarason lévő magyar repülőgépeket Kecskemétre, illetve Taszárra repülték át (MiG–15, Jak–11, Jak–18 és a 37. felderítőszázad Il–28-asait). Ezzel a Kunmadarason lévő magyar katonai repülés mozgalmas fejezetei lezárultak, az új oldalakat pedig már a szovjet légierő írta.

SZOVJETEK KUNMADARASON

1956 novemberében megalakult a szovjet Déli Hadseregcsoport (Juzsnaja Gruppa Vojszk), alárendeltségében az 59. Légi Hadsereggel, amelynek törzse Mátyásföldön települt. A továbbiakban a szovjet katonai repülés eseményei már „felsőbb szinten” többnyire ennek a katonai szervezetnek a hatáskörébe tartoztak.

1957 elején a 727. gárda-bombázóezred az Il–28 típusú repülőgépeivel és a légierő hadtápszolgálatával együtt települt Kunmadarasra, ahol az ezred hadosztálllyá szerveződött. Ezekben a napokban érkezett ide az 1. gárda-vadászrepülőezred MiG–17F és a 315. önálló harcászati felderítőszázad MiG–15bisZR típusú repülőgépeivel. 1961-ben a 727. gárda-bombázóhadosztályt Debrecenbe helyezték át, az itt maradó vadászrepülő-ezredet pedig vadász-bombázó-ezreddé szervezték át. Kivették a vadászrepülő-hadosztály alárendeltségéből, és önálló egység lett. 1963-tól az ezred 1. és 2. századának Szuhoj Szu–7B, míg a harmadiknak MiG–17F és MiG–15UTI típusú repülőgépei voltak. Az ezred törzsállományába tartozott még egy Antonov An–24 típusú szállító repülőgép is. A Szu–7B típusú gépek feladatai közé sorolták a nukleáris csapásmérést is, ezért a nukleáris légibombák megjelenése, tárolása itt és erre az időszakra tehető.

Kunmadarason a repülőtér területe „elméletileg” két nagy részre osztható. Az egyikbe maga a repülőtér és annak kiszolgálólétesítményei, míg a másikba az ún. „lakórész” tartozott, amely építményeinek többsége már a „magyar” időszakban elkészült. Az utóbbiba lakások, barakkok, élelmiszerraktárak és más egyéb szolgáltató és ellátást szolgáló objektumok tartoztak. A négyemeletes lakások jelentős részében a kiszolgálóállomány tisztjei, tiszthelyettesei és hozzátartozói laktak, az ugyancsak négyemeletes, de már „kijevi” stílusban készült építményekbe szovjet pilóták és hozzátartozóik költöztek, a magasabb szintű parancsnokok pedig földszintes (családi házhoz hasonló) lakásokat kaptak. Ez utóbbiak többsége is még a „magyar időszakban” készült. A lakótelep központjában volt az iskola, ahol a szovjet időben (a náluk szokásos tantárgyak mellett) angol nyelvet is oktattak. Volt itt még kantine, helyőrségi klub, kultúrház, mozi, színház, sportpálya, konditerem és többféle rendeltetésű áruháza. A sorállományt barakképületekben helyezték el.

A repülést kiszolgáló létesítmények közé tartoztak a parancsnoki épület, a meteorológiai szolgálat épülete, az üzemanyag, a lőszer, a gépjárművek és egyéb anyagok tárolására szolgáló létesítmények, a mentőállomás, a készségi épület és két hatalmas szerelőcsarnok – az akkor szokásos Lenin-képpel és feliratokkal: „Ami a társadalomban megtermett, megvédjük!”, „A balesetmentes repülés a földön kezdődik!” A repülőtéren föld alatti irányító központot alakítottak ki, valamint 21 db hatalmas tartályt (kerozin, gázolaj, benzin és kenőanyagok részére) is a földbe süllyesztettek, ezekhez 2,5 km hosszú ipari vágány vezetett. A bázis 25 db lemezházas trafójából mindegyik hangárcsoporthoz, illetve fontosabb létesítményhez tartozott egy-egy. Elkészült 72 db megerősített repülőgép-fedezék (hangár), amelyekből hatra kimondottan szigorú előírások vonatkoztak (itt tárolták a helyi és a debreceni repülőgépek atomeszközeit).

A repülőtéren a vadászbombázó-ezred repülőgépei az északkeleti és a délkeleti, míg a felderítő-repülőgépek az északnyugati sarokban lévő fedezékekben kaptak helyet. Az úgynevezett „néma szektor” – itt tárolták az atomfegyvereket – a repülőtértől északra kü-

lön elszeparálva húzódott, és ott hat, külön erre a célra készült tároló (hangár) állt. Egyes források szerint ezeket az objektumokat ötszörös kerítés vette körül, állítólag a külső kerítésbe áramot is vezettek. A két belső kerítés között kutyás örök voltak, a létesítményekre géppuskaállásokból is vigyáztak. De ha mindezeket valakinek sikerült volna leküzdenie és bejutnia az objektumba, ott még négy páncélozott ajtó is útját állta.

Egyes források szerint a nyolcvanas évek közepén ennek a hatalmas katonai objektumnak mintegy 16 ezer, vagyis egy kisvárosnyi lakója volt. Ennek a sok embernek az ellátását többségében a környékbeli üzemek, szövetkezetek, kereskedelmi egységek, azaz a környék lakossága oldotta meg, ezért jelenléte fontos megélhetési lehetőséget biztosított az itt élő emberek számára. A helyiek érdekességként említik, hogy annak idején állítólag több ismert személy közül itt szolgált a hírhedt csecsen vezér, Aszlan Maszhadov is.

1968-ban, a csehszlovákiai események időszakában a szovjet repülőegységek blokkolták Nemsety, Brno-Turzany, Malacky és Pozsony repülőtereit. Ekkor az 1. vadászbombázó-ezred Kunmadarasról Pápára települt Szu-7 és MiG-15 típusú repülőgépekkel (a 3. század Kunmadarason maradt a MiG-17-eseivel). A 315. önálló harcászati felderítőrepülő-századot pedig Kunmadarasról Kiskunlacházára vezényelték. A harcfeladat végeztével az érintett repülőegységek visszatértek Kunmadarasra.

1976 augusztusában a vadászbombázó-ezredhez megérkeztek a fémszínű Szu-17M2/UM típusú repülőgépek. Ezt követően még maradt néhány Szu-7-es és MiG-15UTI a repülőtéren. Ezeket 1980-ban vonták ki a rendszerből, az egy darab An-24 típusú repülőgéppel együtt.

1977 szeptemberében a 97. önálló felderítőrepülő-század Debrecenből áttelepült Kunmadarasra, és a már ott lévő 315-ös századdal együtt megalakult a 328. önálló gárda-felderítőrepülőezred MiG-21R/UM típusú gépekkel. Még az év december 1-jén egy tragikus repülőesemény is történt, és a 315. század parancsnoka egy MiG-21UM típusú repülőgép katasztrófája során pilótahalált halt.

1979-ben újabb alakulattal gyarapodott a kunmadarasi bázis. Ide települt Debrecenből a célvontató raj az Il-28BM típusú repülőgépeivel. (A raj 1986-ban leadta az Il-28-as gépeit, és helyette 1988 végén 13 db Szuhoj Szu-24MR típusú felderítőgépet kapott.) Ekkor a repülőteret két ezred (vadászbombázó és felderítő), valamint a célvontató raj használta.

1982-ben a felderítőezred 2. századát Szu-17M4/UM3 gépekkel látták el, a MiG-21R/UM típusúakat 1986-ban kivonták. 1988-ban az 1. vadászbombázó-ezrednél a Szu-17M2 típust a MiG-27D váltotta fel.

Kunmadarason az ezredeknek hetente két repülési napjuk volt – összevontan két ezred és a raj –, de repülést nem túl gyakran, többnyire csak akkor szerveztek, ha azt a feladat jellege indokolta. Az időjárás felderítését a repülés megkezdése előtt kétüléses géppel (MiG-23UB-val vagy Szu-17UM3-mal) hajtották végre. A felderítőegység repülési feladatainak többsége éjszakai jellegű volt. A felszállópálya és a gurulóutak téli jégmentesítését az erre a célra átalakított repülőgép-hajtóművekkel hajtották végre.

1991-ben olyasvalami történt, ami ennek az egész „örökkévalónak hitt valóságnak” a végét jelentette. 1990. március 10-én ugyanis aláírták az „ideiglenesen” hazánkban állomásozó szovjet csapok kivonásáról szóló egyezményt, amelyben a felek rögzítették, hogy az itt állomásozó szovjet katonaság végérvényesen távozik az országból. Ennek az intézkedésnek a hatására több mint 100 ezer fő és 27 ezer haditechnikai eszköz „lendült mozgásba” a szovjet határ irányába. Ennek a feladatnak a rendészeti biztosításában hazai földön 4000 magyar katona működött közre. A szovjet repülőerők távozása Magyarországról 1990. május 18-án kezdődött el, és 1991. május 20-án fejeződött be. Kunmadarast az utolsó repülőgép 1991. április 19-én hagyta el.

Miután végérvényesen bezárultak ennek a hatalmas katonai bázisnak, a kunmadarasi katonai repülőtérenk a kapui, mélységes csend borult a negyvenes évektől óriási forgalmat bonyolító objektumra, és lassan-lassan elhatalmasodott rajta az enyészet. Az idő múlásával erre a híres, oly sok rejtélyt, titkot tartalmazó repülőtérré a feledés homálya borult. Most fölröppent egy hír, hogy talán a büntetés-végrehajtás „veszi szárnyai alá”, hozza mozgásba a létesítményt.

A Magyar Repülők Szövetsége és a Kablay Lajos Repülő Bajtársi Egyesület a kunmadarasi Művelődési Házban egy-egy emléktáblán emlékezik a magyar repülők tevékenységére, Berekfürdön pedig Vándor Károly (a témában ismert kutató) kiállítása idézi fel a szovjet repülőmúlt értékes, helyi emlékeit.

Köszönet Staub István ny. alezredesnek a szakmai észrevételekért, a segítségért!

FELHASZNÁLT IRODALOM

- A Kilián iskola parancsnokának jelentése. 1957. 00537. A Hadtörténeti Levéltár 1956-os gyűjteményéből.
- A magyar katonai repülés az Ideiglenes Nemzeti Kormány megalakulásától az 1956-os forradalom kitöréséig (1944. 12. 21. – 1956. 10. 23.).
- Benedek Levente fotó és utazó blog. http://kameraaltal.blog.hu/2013/06/13/kunmadaras_szovjet_repuloter_1_resz
- Berki Mihály: *Szolnok megye pufajkásai*. Új Magyarország Magazin, 1992. november 7.
- Cseh Géza: *Válogatás az 1956-os forradalom levéltári dokumentumaiból*. Solnok megye. Verseggy Ferenc Elektronikus Könyvtár, Alapítva 1999, 29/5. http://vfk.vfmk.hu/00000034/letoltes/letoltes_doc.html
- Dr. Szabó József: *A Galambtól a Griffmadárig. A magyar katonai repülés 100 éve*. HM TKN Kft, Budapest, 2010.
- Fekete István: *A katonák szerepe az '56-os szolnoki eseményekben*. In: Tanulmányok az 1956-os Nemzetőrségről, 2009–2013. Budapest, 2015, 65–79. <http://mek.oszk.hu/14000/14055/14055.pdf>
- Iván Dezső: *A magyar katonai repülés története: 1945–1956*. HM Oktatási és Tudományszervező Főosztály, Budapest, 1999.
- Jász-Nagykun-Szolnok Megyei levéltár anyagai (szerző által kigyűjtve).
- Jelentés a kunmadarasi ezrednél 1956. 10. 23-tól 11. 04-ig és az azt követő eseményekről. Honvédség, Kunmadaras pf 7613. A Hadtörténeti Levéltár 1956-os gyűjteményéből.
- Kiss Sándor: *Már több mint 30 éve*. Magyar Szárnyak, 2002, 30. szám, 149.
- Mindent tudott a CIA a magyarországi atomfegyverekről. http://index.hu/tudomany/tortenelem/2009/11/30/atomfegyverek_kunmadarason/
- Simon László: *Cselekedjék belátása szerint*. Top Gun, 1997/6. sz.
- Staub István: *A kunmadarasi repülőtérről története*. Kéziratban.
- Staub István: *Emléktábla-avató beszéd*. Kéziratban.
- Vándor Károly: *Musztang: Vége! avagy szovjet alakulatok a magyar légtérben, 1956–1991*. A Repüléstörténeti Konferencia Közleményei, 2007. A Magyar Repüléstörténeti Társaság, és internetes anyagai. <http://www.kunmadaras.hu/>

Éles Péter mk. őrnagy:

MEGVALÓSULT CIOLKOVSZKIJ ÁLMA

Gondolatok a rakétatechnika hőskoráról

ÖSSZEFOGLALÁS: A rakéták, az irányított páncéltörő rakétáktól a tömegpusztító fegyverek interkontinentális ballisztikus célba juttató eszközeiig napjaink leghatásosabb fegyverei közé tartoznak. Jelenleg a rakéta az egyetlen eszköze az emberiségnek arra, hogy embert, műszert a kozmikus térbe kijuttasson. Annak apropóján, hogy 2015-ben emlékeztünk meg „a rakétarepülés atyja”, Konsztantyin Eduardovics Ciolkovszkij (1857. szeptember 5., Izsevszk – 1935. szeptember 19., Kaluga) halálának 80. évfordulójáról, néhány gondolatban célszerű feleleveníteni a rakétatechnika első lépéseit, a hőskort.¹

KULCSSZAVAK: kémiai reakciók, tolóerő, ballisztika, Gázdinamikai Laboratórium, GIRD-csoport, Szputnyik-1

AZ ELSŐ RAKÉTÁK

A rakéták „felfedezése” az idők homályába vész. A sugárhajtás elvét ősidők óta ismeri, alkalmazza az ember. Gondolhatunk Hérón labdájára, a Segner-kerékre, a versailles-i kastély szökőkútjára. Kínában, az ókorban ünnepi tűzijátékokon már röppentyűket (rakétákat) lőttek ki (Kínában már ismert volt a puskapor). Sőt volt kínai próbálkozás arra is, hogy rakétával hajtott sárkányon embert emeljenek a levegőbe (sikertelenül).

A sugárhajtás fizikai alapjait Isaac Newton fektette le III. mozgástörvényében: minden hatással együtt egyenlő nagyságú, de ellenkező irányú ellenhatás lép fel.

A 19. században, a fizikai alapokat felhasználva, megjelentek a katonai célú rakéták. Gondoljunk pl. a krími háborúban alkalmazott eszközökre (ún. röppentyűk).

Az első világháborúban a rakéták nem játszottak szerepet, mivel a csövestüzérség nagyarányú fejlődése és ezzel párhuzamosan a rakéta-hajtóanyagok hiánya (ilyen célra akkoriban jóformán csak a lőpor jöhetett volna számításba) feleslegessé tette ezeket az eszközöket. Mindazonáltal a kutatás folyt tovább.

Konsztantyin Eduardovics Ciolkovszkij 1930-ban.

Forrás: Jevgenyij Rjabcsikov: *A kozmosz Kolumbuszai*. Kossuth Könyvkiadó, 1974.

¹ Részletesebb áttekintés: pl. Asbóth Oszkár: *Géprepülés*. Zrínyi Honvéd Kiadó, Budapest, 1957.

A CIOLKOVSZKIJ-EGYENLET

A rakéta olyan repülőeszköz, amely a mozgását létrehozó tolóerőt képező gázsugár fejlesztéséhez szükséges tüzelőanyagot és annak elégését okozó oxigént magával viszi, függetlenül magától a légkörtől. A 19. század utolsó és a 20. század első évtizedei nagy előrelépést hoztak a rakétarepülés elmélete és a rakétatechnika területén. A svájci Hermann Ganswindt, az orosz Iván Mescserszkij és Konsztantyin Eduardovics Ciolkovszkij foglalkoztak először tudományos igénnyel a rakétaelmélettel. Az Amerikai Egyesült Államokban Robert Goddard, Németországban Hermann Oberth végzett úttörő munkát a rakétaelmélet és -építés területén.

Mescserszkij 1897-es *A változó tömegű pont dinamikája* című műve már előrevetítette a Ciolkovszkij által a 20. század elején megalkotott, róla elnevezett rakétaegyenletet. Ciolkovszkij gondolatmenete egyszerű: a mozgásmennyiség (impulzus) megmaradásának elvéből induljunk ki. Ha a rakéta tömege adott időpillanatban m , valamint a rakétából folyamatosan dm tömegű gáz áramlik ki z sebességgel, a rakétának biztosítva v repülési sebességet, akkor az impulzus-megmaradás tétele szerint:

$$dm \cdot z = m \cdot dv$$

Integrálva az egyenletet:

$$\begin{aligned} v_{\text{év}} m_{\text{év}} \\ \int dv = z \int dm/m, \\ v = 0 \quad m_i \end{aligned}$$

ahol $v_{\text{év}}$: a rakéta égésvégi sebessége (tehát a tüzelőanyag elfogyása után)

m_i : a rakéta induló tömege

$m_{\text{év}}$: a rakéta égésvégi tömege

Belátva, hogy $v_{\text{év}}$ egyenlő a maximális sebességgel (v_{max}), az integrálást elvégezve:

$$v_{\text{max}} = z \ln m_i/m_{\text{év}}$$

Természetesen ez ideális eset, ugyanis valós körülmények között számolni kell (a légköri repülés során) az aerodinamikai ellenállással, valamint a Föld tömegvonzásával. Ezeket a tényezőket figyelembe véve az egyenlet így módosul:

$$v_{\text{év}} = z \ln m_i/m_{\text{év}} - g_0 + g_{\text{év}}/2 \cdot t - ct,$$

ahol g_0 : a Föld felszíni gravitációja

$g_{\text{év}}$: az égésvégi pontban fellépő gravitáció

t : az eltelt idő

c : az aerodinamikai (lég-) ellenállás.

Megjegyzésként még említsük meg az $m_i/m_{\text{év}}$ mennyiséget, amelyet Ciolkovszkij-számnak nevezünk: ez a hajtóanyag tömegének és az égésvégi tömegnek a hányadosa.

A RAKÉTATERVEZÉS ALAPJAI – FOGALMAK, MENNYISÉGEK

Tervezési alapok

A fenti egyenletből látszik, hogy a rakéták sebességének alakulásában döntő szerepet játszik a tömegarány. Olyannyira, hogy a rakétatervezés legfőbb szempontja az ideális tömegarány kialakítása. Ez egylépcsős rakétákban maximálisan 5, nagyobb arányok elérésére többlépcsős rakéták alkalmasak.

A rakéta sebessége növelhető a gázok kiáramlási sebességének növelésével is. A kiáramlási sebesség több összetevő függvénye. Ezek az alkalmazott hajtóanyag energiatartalma, összetétele, illetve a kiáramlás nyílásának (fúvókának) a geometriai kialakítása.

A rakétáknál alkalmazott fúvóka kialakítása a Laval-féle cső felépítését követi. A fúvóka két, kisebb átmérőjével érintkező csonka kúpból áll. Az áramlás irányába szűkülő csonka kúpot konfúzoroknak, a tágulót diffúzoroknak nevezzük. Megjegyezzük, hogy a gyakorlatban az áramlási veszteségek és a fajlagos tolóerő növelésének érdekében a kialakítás nem egyenes csonka kúpközből történik, hanem profilozott fúvókákat alkalmaznak.

A Laval-fúvóka konfúzorában történik a gázok gyorsítása, ahol az áramlási sebesség (v_1) a helyi hangsebesség alatt van. Bernoulli törvénye szerint itt az áramló gázok mozgási energiája nő, nyomása csökken. Ilyen állapotban érkeznek a gáZRészecskék a konfúzor és a diffúzor közötti átmenethez, az ún. kritikus keresztmetszethez (A_{kr}). Itt az áramlás sebessége (v_{kr}) eléri a helyi hangsebességet, kritikus nyomással és hőmérséklettel. Az áramlási sebesség további növelése (v_2) hangsebesség felett, a diffúzorban történik. A kiáramlási sebesség (z) az áramló gázok molekulatömegétől (M), az égéstér abszolút hőmérsékletétől (T), valamint egy gyakorlati arányossági tényezőtől (A) függ, az alábbi összefüggés szerint:

$$z = A(T/M)^{1/2}$$

Az alkalmazott rakétákban lezajló kémiai reakciók során keletkező és kiáramló gázok túlnyomórészt vízgőzből, szén-dioxidból és szén-monoxidból állnak, melyeknek molekulatömege rendre 18, 44 és 28. Ezeknél az anyagoknál kisebb molekulatömegű anyagok ritkán keletkeznek vegyi átalakulások során. Vagyis a fenti egyenlet nevezője jelen tudásunk szerint már nemigen csökkenthető, ebből következően a végeredmény, azaz a kiáramlási sebesség fokozása csak a számláló növelésével, vagyis az égéstér abszolút hőmérsékletének növelésével érhető el. Tehát nagyobb energiatartalmú hajtóanyagok alkalmazása, a hajtóművekben fokozottan hőálló szerkezeti anyagok felhasználása és magas hatásfokú hűtőberendezések beépítése a cél.

Rakétákról szólva nem kerülhetjük meg a köznyelvben is polgárjogot nyert fogalmat, a tolóerőt. A rakétahajtóműveket, eltérően a többi hőerőgéptől, nem a teljesítményük alapján ítéljük meg, hanem tolóerejük szerint.

A tolóerőt szintén az impulzustétel alapján vezethetjük le. Könnyen belátható, hogy a rakétahajtómű által t idő alatt létrehozott teljes impulzus egyenlő a hajtómű által létrehozott F_t tolóerő és az idő szorzatával. Ez azonban – visszautalva a Ciolkovszkij-egyenletre – egyenlő az ezen idő alatt felhasznált hajtóanyag dm tömegének és a kiáramlás z sebességének szorzatával, azaz:

$$F_t \cdot dt = dm \cdot z, \text{ ebből az } F_t \text{ tolóerő}$$

$$F_t = z \cdot dm/dt$$

A rakétaszerkesztésnél használatos mutató még a fajlagos impulzus, illetve tolóerő (I_f). Ez megmutatja, hogy egy rakétahajtómű másodpercenként, egységnyi tömegű hajtóanyag felhasználásakor, mekkora tolóerőt hoz létre.

Kifejezve:

$$I_f = \frac{F_t}{m/t} = F_t \cdot t/m = z,$$

azaz az F_t tolóerő és az időegység alatt bekövetkezett tömegvesztés m/t hányadosa.

Látható, hogy a fajlagos tolóerő nem is annyira a rakétahajtómű, mint a hajtóanyag minőségi mutatója.

Ballisztika dióhéjban

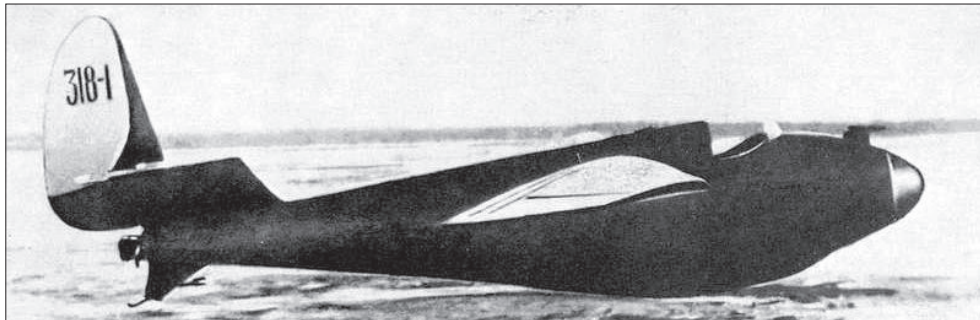
Rakétákról szólva megkerülhetetlen téma a ballisztikai jellemzők legalább rövid tárgyalása. A ballisztika az elhajított tárgyak mozgásának törvényszerűségeit kutatja. Lövedékekre nézve két fő része a belső és a külső ballisztika. A belső ballisztika a lövedék mozgását tárgyalja a kezdősebesség kialakulásáig, a külső ballisztika a lövedék térbeli mozgásával foglalkozik a röppályán, a cél felé haladva.

A hajtómű működésének befejeződésével a rakétára csak a nehézségi erő és az aerodinamikai ellenállás fejt ki hatást. Ami bonyolítja a helyzetet, az az, hogy a hajtómű működése közben annak belső ballisztikai jellemzői jelentősen befolyásolják a térbeli mozgást: ahogy fogy a hajtóanyag és az oxidálószer, úgy változik a rakéta tömegközéppontja, maga a tömege, a tolóerő. Ez az ún. aktív szakasz. Az aktív szakasz időtartama határozza meg a rakéta maximális lőtávolságát, a röppálya alakját. Az irányítható rakéták célravezetése az aktív szakaszban történik.

A hajtómű működésének megszűntével a rakéta ballisztikus pályán halad (mint az elhajított test konzervatív centrális erőterében). A kisebb lőtávolságú (nem irányított) rakétákat ferdeszögben indítják, irányása analóg a hagyományos tüzérség irányzásával (irányzógépek). A hajtómű működése viszonylag rövid ideig tart, így a rakéta igen rövid időn belül ballisztikus testként viselkedik.

Nagyobb lőtávolságok esetén ($l > 100$ km) az indítás függőlegesen történik. Ennek célja, hogy a rakéta a lehető leggyorsabban elhagyja a sűrűbb atmoszférát (a tropo- és a sztratoszférát, azaz leküzdje a 20–30 km magasságot). A sűrű légrétegek elhagyása után az égésvégi pontban az irányítórendszer φ programszögbe fordítja a rakétát, beáll itt is a ballisztikus szakasz. Fontos, hogy amikor a rakéta visszatér a sűrű atmoszférába (közel a ballisztikus szakasz végén), a súrlódás és az aerodinamikai ellenállás következtében irányeltérés adódik. Ezt inerciális (tehetetlenségi) irányítással (navigációval) korrigálják.

A tehetetlenségi navigáció: „...az irányított lövedékek autonóm irányításának nagy pontosságú módszere. Alkalmazáshoz szükség van a kiindulási pont és a célpont földrajzi koordinátáinak ismeretére. Ezeket az adatokat – vagyis a két pontnak a Föld felszínén mért távolságát – a tárolóegységbe programozzák. A tehetetlenségi navigáció folyamatosan

Koroljov RP-318 típusjelű rakéta-repülőgépe (1940)

Forrás: Jevgenyij Rjabcsikov: *A kozmosz Kolumbuszai*. Kossuth Könyvkiadó, 1974.; <http://xplanes.free.fr/florov/afr-3.html>

méri a lövedék gyorsulását, s ebből elektronikus módon végzett egyszeres vagy kétszeres integrálással származtatja a sebességet, illetve a megtett utat. A gyorsulásmérés Schuler-ingához² kötött, stabilizált síkon, három, egymásra merőleges tengely irányában elhelyezett gyorsulásmérőn történik.”³ Természetesen ezek az irányítási rendszerek nem vonatkoznak a kozmoszba indított rakétákra.

Hajtóanyagok, oxidálószer

A rakétáknál először szilárd hajtóanyagot használtak, nevezetesen füstös lőport (puskapor), majd felfedezését követően a gyérfüstű lőport. A szilárd hajtóanyagok az égéshez szükséges oxigént kémiaiilag kötött állapotban tartalmazzák, azaz az alkotók egyesítettek, ezért ezeket az anyagokat monergonnak is hívják. Napjainkban a szilárd hajtóanyagoknak is széles a palettája. A 19. század végén és a 20. század elején kezdődtek meg a kísérletek a folyékony hajtóanyagokkal. Napjainkban is használatban van mindkét megoldás, valamint alkalmazzák a viszonylag új, ún. hibrid hajtóanyagokat.

A hajtómű szempontjából a legegyszerűbb kialakítása a szilárd hajtóanyagú rakétának van. Valójában nem más, mint egy tüzelőtér és a fúvóka. A fúvócső és a tüzelőtér között egy légsere-mentesítő lemezt helyeznek el, amely az égésnek egy bizonyos pontján (amikor az égés során felszabaduló gázok nyomása eléri a kritikus értéket) átszakad, és megindul a gáz kiáramlása, létrehozva a rakéta mozgását biztosító tolóerőt. Előnye a hajtóanyag állékony-sága, a szerkezet egyszerűsége, hátránya a viszonylag nagy égéstér, a folyékony hajtóanyagokhoz képest kisebb tolóerő, valamint az égés nehézkes szabályozhatósága, így a tolóerő szabályozása is igen bonyolult. Igaz ugyan, hogy a geometriai égéstörvények érvényesülnek, ezek a jellemzők azonban nagyban függenek a különböző külső és belső tényezőktől, így a tolóerő-szabályozás sem lesz precíz.

A szilárd hajtóanyagot főként a kisebb, nem irányított rakétákon alkalmazzák, illetve kisebb irányított rakétákon, ahol az irányítás aerodinamikai úton valósul meg, nem pedig a tolóerő szabályozásán alapul. Érdekesség, hogy alkalmazzák hadászati támadó rakétafejve-reken is, főleg repülőgé- vagy tengeralattjáró-fedélzeti indításúakon, gyors harc-késszé tételük folytán.

Néhány szilárd hajtóanyag és kiáramlási sebességük:

Gyérfüstű lőpor	1000 m/s
Cellulóz-acetát ammónium-nitrát oxidálószerrel	1700 m/s
Dekaboránvegyületek	3000 m/s

A folyékony hajtóanyagok alkalmazása a legjellemzőbb a nagyobb rakétákra. Két komponensből állnak: tüzelőanyag és oxidálószer (diergol). A folyékony hajtóanyagú hajtómű alapvető részegységeit az oxidálószer és a tüzelőanyag tartálya, az adagolórendszer, maga a hajtóműblokk (tüzelőtér, égéstér) és a fúvóka képezi.

Ennél a megoldásnál a tolóerőt a folyékony tüzelőanyag elégésekor felszabaduló gázok biztosítják. Az adagoló- vagy táprendszer, amely vezérelhető, a tüzelő- és az oxidálóanyagot az égéstérbe juttatja (szivattyús-turbinás kialakítás). Itt megtörténik a keverék gyújtása, vagy az ún. hipergol típusú hajtóanyagoknál az öngyulladás.

² Schuler-inga: hipotetikus inga. A Föld sugarával megegyező hosszúságú, 5064 másodperc lengésidőjű inga, állandóan a Föld középpontja felé mutatva. Gyakorlatilag kivitelezhetetlen, de elektronikusan kialakítható egy vele analóg rendszer, azonos lengésidővel.

³ Haditechnikai kislexikon (második, átdolgozott és bővített kiadás). Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1976, 317.

Az ilyen szerkezeti kialakítás meglehetősen bonyolult, és a kivitelezése is precíziós munkát igényel. Nem elhanyagolható, hogy a folyékony hajtóanyag égése igen magas hőmérsékleten megy végbe (meghaladja a 2500 K-t is), valamint a létrejövő nyomás is tekintélyes (akár 5 MPa). Az oxidálószeres korróziós készsége is megoldandó probléma. Tehát igen fontos a hajtómű szerkezeti anyagainak helyes megválasztása, valamint megfelelő hűtőrendszer kialakítása, megelőzendő a mechanikai-szilárdsági karakterisztika jelentős megváltozását. Az ilyen kialakítású rakéták harckészé (üzemkészé) tétele hosszadalmasabb és körülményesebb, mint a szilárd hajtóanyagúaké.

A felsorolt hátrányokkal szemben, a mérleg másik serpenyőjébe a következő előnyöket helyezhetjük: szabályozható égésfolyamat, a szilárd hajtóanyagoknál jóval hosszabb égésidő, amelyek lehetővé teszik a tolóerő-szabályozással történő irányítást,⁴ nagy tolóerő.

Alkalmazási területük a nagyobb katonai rakéták (hadműveleti, hadászati, hadászati interkontinentális ballisztikus, orbitális rakéták), illetve az űreszközöket pályára juttató rakéták.

Néhány folyékony hajtóanyag és kiáramlási sebességük (tűzelőanyag + oxidálószer):

Kerozin + nitrogén-tetroxid	2700 m/s
Dimetil-hidrazin + oxigén	3000 m/s
Hidrogén + oxigén	3800 m/s
Hidrogén + fluor	4000 m/s

A folyékony hajtóanyagoknak különböző nemei vannak: ha katalitikus kémiai reakcióban következik be az oxidáció (pl. hidrogén-peroxid), nevük katergol. Ha az alkotórészek alacsony hőmérsékletű cseppfolyós gázok, a megnevezés kriogol (pl. cseppfolyós hidrogén és oxigén). Amennyiben a keverék öngyulladó, úgy hipergolról beszélünk.

A hibrid hajtóanyagok egyik komponense szilárd, a másik folyékony. Ezzel a hajtóanyag-típussal próbálják a szilárd és folyékony hajtóanyagú rakéták előnyeit egyesíteni. Általában a tűzelőanyag szilárd és az oxidálószer folyékony.

AZ ELSŐ IGAZI RAKÉTÁK⁵

Európában és az Egyesült Államokban nagy lendülettel folyt a kísérletezés. A Szovjetunióban 1921-ben megalakult⁶ a Gázdinamikai Laboratórium (GDL), Nyikolaj Ivanovics Tyihomirov vezetésével. Jelentős lépés volt a Sugárhajtás-kutatási Csoport (GIRD) megalakulása, olyan mérnökökkel a soraikban, mint Szergej Pavlovics Koroljov,⁷ Jurij Alekszandrovics Pobedonoszcev és Fridrih Arturovics Cander. Ciolkovszkij élete utolsó éveiben a többlépcsős rakéták elméletével foglalkozott. A GIRD több kísérleti rakétát alkotott folyékony hajtóanyaggal, többlépcsős kivitelben. Koroljov 1940-ben rakéta-repülőgépet tervezett, aminek tesztrepülései sikeresek voltak.

Németországban Hermann Oberth és Max Valier⁸ értékes kísérleteket végzett a folyékony hajtóanyagú rakétákkal. 1931-ben sikerrel indult Winkler rakétája. Wernher von

⁴ Kormányzás történhet a gázsugár irányának eltérítésével (fűvóka billentésével vagy sugárkormánnyal), valamint a tolóerő nagyságának szabályozásával (az adagolt hajtóanyag mennyiségének változtatásával, vagy az égés leállításával, majd újraindításával) – az erőhatás vektoriális jellemzőinek mindkét összetevője változtatható.

⁵ Szászné dr. Tolnai Klára – Dr. Tamási Ferenc: Mesterséges holdak. Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1986, 5–8.

⁶ Газодинамическая лаборатория.

⁷ Szergej Pavlovics Koroljov később haláláig (1966) a szovjet űrprogram főkonstruktöre volt.

⁸ Max Valier 1927-ben, kísérleti rakétájának felrobbanásakor életét vesztette.

Braun⁹ neve összeforrott a V–1¹⁰ pulzáló sugárhajtóműves és V–2 rakétahajtású fegyverekkel. Franciaországban jelent meg Esnault-Pelterie műve, „Az asztronautika”, ami az űrhajózás kérdéseivel foglalkozott.

Az Egyesült Államokban a húszas évektől kezdődően Goddard sikeres folyékony hajtóanyagú rakétakísérleteket végzett. Elméleti és kísérleti eredményeit a „Módszer különösen nagy magasságok elérésére” című művében foglalta össze.

A második világháborúban a rakétaelven működő fegyverek sora jelent meg. A legendás szovjet BM–13-as rakéta-sorozatvető (Katyusa), az amerikai kézi páncéltörő, a Bazooka és német megfelelője a Panzerfaust (páncélököl), az ugyancsak német a „ködvetők” (Nebelwerfer) és a hírhedt V–2 „megtorlófegyver” (Vergeltungswaffe–2).

A GÁZDINAMIKAI LABORATÓRIUM ÉS A GIRD TEVÉKENYSÉGE¹¹

A Ciolkovszkij-évforduló kapcsán foglalkozzunk kicsit részletesebben az említett szovjet Gázdinamikai Laboratóriummal (GDL) és a GIRD-csoporttal, tevékenységükkel, annál is inkább, mert Ciolkovszkij figyelemmel kísérte munkájukat és tanácsokkal látta el őket.

1928-ban Leningrádban (a mai Szentpétervárott) megalakult a Gázdinamikai Laboratórium, Nyikolaj Ivanovics Tyihomirov, majd halála után Ivan Tyerentyevics Klejmanov vezetésével, melynek felügyeletét a Katonai Tudományos Kutató Bizottság gyakorolta. 1929-ben a laboratórium keretein belül kísérleti-tervező csoport alakult a folyékony üzemanyaggal működtetett, valamint az elektromos rakéták tanulmányozására és kidolgozására.

A GDL gárdája 1933-ig kidolgozta a könnyű és nehéz repülőgépek rakétaindítását, terveztek különböző űrméretű füst nélküli lőporral működő rakétalövedékeket, többek között repülőgép-fedélzeti fegyverként. Ezek a rakétalövedékek képezték később, a Nagy Honvédő Háború folyamán a BM–13 rakéta-sorozatvetők (a Katyusák) bázisát.

1930-ban javasolták, hogy a rakétahajtóművekhez folyékony oxidálószerként használják a salétromsavat és a hidrogén-hiperoxidot, valamint tüzelőanyagként berilliumvegyületeket. Létrehozták a hatalmas hőmérsékleten égő cirkónium-dioxid elégetésére alkalmas keramikus hőszigetelő kamrát, az öngyulladó hajtóanyag-keveréket.

Szerkezeti megoldások sorát is kifejlesztették, például a dugattyús hajtóanyag-szivattyúkat, melyek működését a gázok égéstermékei biztosították, valamint a rakétahajtóművek kardántengely-felfüggesztését.

1931 folyamán a GDL munkatársai mintegy ötven kísérletet végeztek folyékony hajtóanyagú rakétahajtóművekkel, ezek tüzelőanyaga salétromsav, benzin és toluol voltak. Ezek a hajtóművek az ORM típusjelzést kapták (opitnij reaktivnij motor – kísérleti reaktív hajtómű).

Az 1924-ben létrejött GIRD-csoport önkéntes szervezetként kutatta a rakétahajtást, megvalósításának lehetőségeit. A folyékony hajtóanyagú rakétahajtóművek mellett a csoport kifejlesztett egy torlósugárhajtómű-koncepciót is, még 1926-ban. A GIRD vezetője Szergej Pavlovics Koroljov volt.

1932-ben létrejött az első találkozás a GDL és a GIRD tagjai között: januárban Leningrádba látogatott Koroljov, Cander és Pobedonoszcev. A találkozón egyeztették terveiket, kicserélték tapasztalataikat, és megállapodtak a további együttműködésben. Részben ennek a kialakult együttműködésnek a folyománya volt, hogy 1933-ban Mihail Szergejevics

⁹ A háború után az Egyesült Államok űrprogramjának vezetője lett.

¹⁰ Vergeltungswaffe–1, magyarul: „Megtorlófegyver–1”.

¹¹ Jevgenyij Rjabcsikov: A kozmosz Kolumbuszai. Kossuth Könyvkiadó, 1974, 117–122.

Tuhacsevszkij, a honvédelmi és tengerészeti népbiztos helyettese javaslatára egyesítették a GDL-t és a GIRD-et, Reaktív Tudományos Kutatóintézet (RTKI) néven. Az intézet élére a GDL volt vezetőjét, Klejmanovot, helyettesévé a GIRD volt vezetőjét, Koroljovot nevezték ki.

1934. február 7-én Klejmanov levelet intézett Ciolkovszkijhoz: „Mélyen tisztelt Konsztantyin Eduardovics! 1933 végén a reaktív hajtóműveket kutató egyes szervezetekből és csoportokból, a kormány rendelete alapján megalakult a Reaktív Tudományos Kutatóintézet. Az intézet azt a feladatot kapta, hogy reaktív elv alapján működő repülőgépeket dolgozzon ki és építsen meg. Ezzel megvalósult az e területen dolgozó kutatók álma; hatalmas lehetőség nyílt arra, hogy tudományos megalapozottsággal továbbfejlesszük azokat az eszméket, amelyeknek Ön volt az első hirdetője. [...] Úgy véljük, hogy Önnel, a reaktív mozgás elméletének megalkotójával, szoros kapcsolatot kell teremtenünk.”¹²

Az RTKI egy sor folyékony hajtóanyagú hajtóművet dolgozott ki, szárnyas rakétákat fejlesztettek. 1940-ben elkészült Koroljov és a világ első rakéta-repülőgépe, az RP-318.¹³ A repülőgép egyfedeles volt, nyújtott szárnnnyal. Az üzemanyagtartályt a gép törzsében helyezték el, a pilótafülke mögött. (Első változatban a korábban említett ORM-sorozatba tartozó ORM-65 jelű hajtóművel készült, melynek tolóereje 1500 N volt. Később ezt a hajtóművet az RDA-1-150 váltotta fel.) A repülőgép egyéb paraméterei a következők:

Hossz:	7,9 m
Szárny fesztávolsága:	17 m
Maximális sebesség:	270 km/h ¹⁴

1940. február 28-án erősen fagyos, zord időben került sor a próbarepülésre, a reptér jeges, havas volt. A rakéta-repülőgépet vontatókötéllel egy R-5 típusú kétfedeles gép emelte a levegőbe. Mikor a vontató elengedte az RP-318-at, beindult a rakétahajtómű, és egy szempillantás alatt lehagyta az „igáslovát”: a 80 km/h vontatási sebesség gyorsan 140 km/h-ra nőtt.

A berepülőpilóta, Vlagyimir Pavlovics Fjodorov a következőképpen számolt be a repülésről: „A hajtóművet 2500 méter magasságban kapcsoltam be. Bekapcsolása után egyenesen működött. Mintegy 5-6 másodperc alatt sebessége erősen megnövekedett. A gép simán repült, rezgést nem éreztem. A hajtómű alkalmazása magasba emelkedéskor bennem mint pilótában jóleső érzést keltett.”¹⁵

1947-ben Koroljov főkonstruktor vezetésével kipróbálták az első irányítható távolsági rakétát.

Ezek után kezdődött el az irányítható interkontinentális ballisztikus rakéták kutatása és fejlesztése, melynek eredményeként 1957. augusztus 22-én a TASZSZ jelenthette: „A tudományos kutató munkálatok tervének megfelelően a Szovjetunióban interkontinentális ballisztikus rakétákat próbáltak ki sikeresen... A rakéta pályája nagyon nagy, eddig még soha nem ért magasságban húzódott... Az eredménynek tanúsítják, hogy van mód a földgolyó bármely körzetébe rakétát jutatni...”¹⁶

¹² Uo. 120.

¹³ A rakéta-repülőgép koncepciója a 20. század '70-es, '80-as éveiben került ismét napirendre, a többször felhasználható, űr- és légköri repülésekre egyaránt alkalmas űrsikló kifejlesztése során.

¹⁴ Rjabcsikov: i. m. 122.

¹⁵ Uo.

¹⁶ Rjabcsikov: i. m. 137.

Ezeknek az eredményeknek a birtokában lehetővé vált, hogy mesterséges holdat állítsanak Föld körüli pályára.¹⁷ A terveken a szovjet mesterséges hold PSz (proszoj szputnyik – egyszerű műhold) jelöléssel szerepelt, a műszaki személyzet azonban „Eszpé”-nek (azaz Szergej Pavlovicsnak, Koroljov főkonstruktőrrel)¹⁸ nevezte. 1957. október 3-án reggel a rakéta indulásra készen állt Bajkonurban a kozmodrómon, hogy a világűrbe juttassa az emberiség első mesterséges égitestét. Az utolsó ellenőrzések is megtörténtek. Nem sokkal korábban Koroljov Ciolkovszkij születésének 100. évfordulóján beszédet mondott, ahol többek között elhangzott: „Napjainkban a rakéatechnika a korszerű tudomány és technika egyik legfontosabb területe... A legközelebbi jövőben a Szovjetunióban és az Egyesült Államokban tudományos céllal fölbocsátják a Föld első kísérleti mesterséges holdjait.”¹⁹

És végül bejárta a világot a TASZSZ újabb jelentése, amely meghirdette az űrkorszakot: „1957. október 4-én a Szovjetunióban sikeresen felbocsátották a Föld első mesterséges holdját... A Szovjetunió a Nemzetközi Geofizikai Év alatt több mesterséges holdat szándékozik felbocsátani. Ezek nagyobb méretűek és súlyúak lesznek, és széles körű tudományos kutatási programot valósítanak meg.”²⁰

A The New York Times ezt írta: „Már ma világos, hogy 1957. október 4-e úgy kerül a történelem lapjaira, mint az ember egyik legnagyobb sikerének napja...”²¹

Végezetül ejtsünk szót az első szputnyikról, a Föld első mesterséges kísérőjéről. Megnevezése végül Szputnyik-1 lett. Ezüstfém, tükörsima csiszolású gömb volt, négy antennával. Átmérője 560 mm, tömege 83,6 kg. A műhold két rádióadója folytonosan sugározta jeleit a 20,005 és a 40,002 MHz frekvenciákon, ezek a jelek a rádióamatőrök által is foghatóak voltak.

Ezen kezdetek után a rakéatechnika és a rakétakutatás rohamosan fejlődött tovább, mind katonai, mind tudományos téren, gondoljunk itt csak a globális és orbitális támadó-rakétákra, vagy a külső naprendszer felderítését szolgáló Voyager-programokra és a Plútó-kutatást jelenleg is folytató New Horizons misszióra. Megvalósult Ciolkovszkij álma, az ember kilépett bölcsőjéből.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Asboth Oszkár: *Géprepülés*. Zrínyi Honvéd Kiadó, Budapest, 1957.

Csontos István: *Fegyverek rendszertana*. Magyar Néphadsereg Zalka Máté Katona Műszaki Főiskola, 1984. Főiskolai jegyzet.

Haditechnikai kislexikon. Második, átdolgozott és bővített kiadás, Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1976.

Rjabcsikov, Jevgenyij: *A kozmosz Kolumbuszai*. Kossuth Könyvkiadó, 1974.

Szászné dr. Tolnai Klára – Dr. Tamási Ferenc: *Mesterséges holdak*. Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1986.

¹⁷ Föld körüli körpályára állításhoz a 7,9 km/s sebesség szükséges (első kozmikus sebesség). 7,9 és 11,2 km/s sebességhatárokon belül a pálya Föld körüli ellipszis. 11,2 km/s sebesség elérésekor a pálya parabolává válik, a kilőtt test elhagyja a Föld gravitációs terét (első szökési sebesség), és a Naprendszer mesterséges bolygójává válik.

¹⁸ Rjabcsikov: i. m. 137. Koroljov, ezt hallván, megjegyezte: „Az Eszpé én vagyok, a mi első, legegyszerűbb műholdunk azonban PSz, kérem ne tévesszék össze.”

¹⁹ Rjabcsikov: i. m. 138.

²⁰ Rjabcsikov: i. m. 140.

²¹ Rjabcsikov: i. m. 137.

Lacsny Márton:

A HONVÉDELMI KÖTELÉK ELNEVEZÉSŰ PROGRAM TANULSÁGAI ÉS A FEJLESZTÉS LEHETSÉGES IRÁNYAI

ÖSSZEFOGLALÓ: A Honvédelmi Kötelék elnevezésű programot Hende Csaba honvédelmi miniszter azzal a szándékkal hirdette meg 2013 márciusában, hogy a honvédség és a társadalom minél szélesebb körű és a program eredményei alapján egyre bővülő interakciója nyomán a honvédelem ügyét, annak alapvető fontosságát sikerüljön az egész magyar társadalom számára tudatosítani. A program tervezése és az egyes elemek végrehajtása során a szervezők¹ számos problémával szembesültek. Jelen írás magukról a problémákról csak érintőlegesen tesz említést, azonban megkísérel bizonyos konkrét javaslatokat megfogalmazni a részben felépített rendszer továbbfejlesztésére és a megteremtett értékek megőrzésére vonatkozólag.

KULCSSZAVAK: civil védelmi képesség, civil-katonai kapcsolatok, hazafias és honvédelmi nevelés

BEVEZETÉS

A rendszerváltás óta Magyarországon először a 2014–15-ös tanév során rendeztek először felmenő rendszerű, egységes tematika szerinti országos honvédelmi versenyt.² A verseny legfontosabb tapasztalata már a 2014. áprilisban tartott „tesztüzemből” egyértelműen kiderült, miszerint a Magyar Honvédség alakulatainak megvan az a képessége, hogy az ország összes megyéjében egy-egy helyszínen ilyen típusú versenyt rendezzen, és ugyanezt a feladatot képes felmenő rendszerben is végrehajtani. A program és a versenyrendszer tesztüzemének tapasztalatait már korábban publikáltam.³ Azóta a versenyrendszer már működik, és annak adatai is rendelkezésre állnak, így látható a fejlődés, valamint a jövőre nézve megfogalmazhatók bizonyos javaslatok. Jelen írásban a Honvédelmi Kötelék program és a versenyrendszer tapasztalataiból kiindulva kísérek meg javaslatokat megfogalmazni a program továbbfejlesztése érdekében.

A kiindulási helyzet a következő. A verseny felmenő rendszerben megyei szinten megrendezett első fordulójára országszerte 292 csapat nevezett, ami összesen 1168 gyerek részvételét jelenti.⁴ Tekintettel arra, hogy az alakulatok és helyszínek kapacitása a szervezés tapasztalatai alapján nagyságrendileg megyénként 30 csapat részvételét teszi lehetővé, megyei szinten ennek a létszámnak maximálisan a duplája, azaz kb. 600 csapat (2400 versenyző) fogadása lehetséges. Mivel a Honvédelmi Kötelék program egy olyan kezdeményezés volt,

¹ A szerző 2014. február 3. napjától a HM Miniszteri Kabinetiroda irodavezetőjeként, majd a Honvédelmi Kötelék Programiroda vezetőjeként első számú felelőse volt a Honvédelmi Kötelék program kidolgozásának.

² http://www.honvedelem.hu/container/files/attachments/49796/honvedelmi_kotelék_orszagois_donto_-_versenykiiras.pdf (Letöltés időpontja: 2015. 07. 21.)

³ Lacsny Márton: Honvédelmi Kötelék – ígéretes kezdeményezés a civil honvédelmi képesség fejlesztése érdekében. Honvédségi Szemle, 2016/1.

⁴ Ez a létszám kb. 13%-os növekedést jelent a tesztüzemben tapasztalt 1032 fős létszámhoz képest, ami örömteli eredmény, de a végrehajtó állomány kapacitását lényegében ugyanolyan mértékben terhelte meg, mint a tesztüzem.

amelynek célja, hogy a honvédelem ügyét minél szélesebb körben népszerűsítse, megállapíthatjuk, hogy a 2400 fős létszám csak akkor szolgálja az eredeti célt, ha ezt a létszámot már egy korábbi selejtezőn választották ki, vagyis eggyel alacsonyabb szinten is van valamilyen verseny. Azt is megállapíthatjuk, hogy a Magyar Honvédség alakulatainak a helyi vagy járási szintű versenyek megszervezésére nincs kapacitása, vagyis ki kell dolgozni egy olyan megoldást, amely lehetővé teszi a versenyek és egyéb programok megszervezését, és a színvonal mellett biztosítja az egységes tematikát és a felkészülés lehetőségét a versenyzők számára. A kérdés tehát: mi kell ahhoz, hogy a HM középiskolás diákokat célzó programjának elemei lehetőleg minél több helyre eljussanak, és lehetséges legyen azokat helyi vagy járási szinten megszervezni?

A kiindulási feltételek a következők:

Nyilvánvaló, hogy a tematika biztosítása a HM feladata.

Ismert, hogy a HM-nek nincs megfelelő eszközrendszere arra, hogy az egységes tematikát egészen a járási szintig eljuttassa.

A HM Védelmi Hivatal az egyetlen olyan honvédelmi szervezet, amelynek járási szintig van apparátusa, ami alkalmas lehet arra, hogy egy ilyen tevékenységet koordináljon.

Míndezek alapján a feladat a következő:

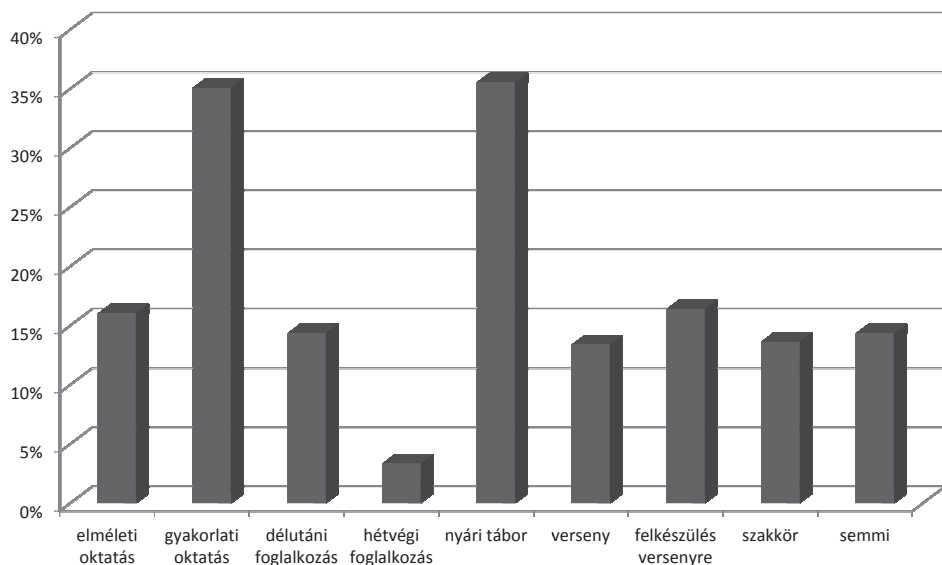
1. A HM Védelmi Hivatal apparátusát fel kell készíteni a járási szintű koordinációra,
2. ki kell dolgozni a járási szinten megvalósítható egységes versenytematikát,
3. meg kell szervezni a központi koordinációt,
4. meg kell találni azokat a szervezeteket, amelyek járási szinten alkalmasak a végrehajtásra,
5. ezeket a szervezeteket fel kell készíteni és
6. egységes rendszerbe kell szervezni a végrehajtás érdekében.

A kérdést innentől kezdve úgy is meg lehet fogalmazni, hogy: Az egyes szinteken milyen intézkedések szükségesek a feladat végrehajtásához?

JÁRÁSI SZINT

Az intézkedési rendszer célcsoportja a középiskolás diákok korosztálya, ezért logikus, hogy a középiskolák legyenek a fókuszban. Mivel nincs minden járásban középiskola, ezért kezdetben azokat a járásokat (és tankerületeket) érdemes célba venni, amelyekben van. A középiskolával rendelkező járásokban a helyi védelmi bizottság titkáranak ki kell alakítania a megfelelő kapcsolatot a járásban található középiskolák igazgatóival, és meg kell találni a megfelelően motiválható tanárokat, akik az iskolákon belül tudják szervezni a program keretei közt folytatható tevékenységeket. A tanárokon kívül minden járásban meg kell találni azokat a civil szervezeteket, melyek tevékenysége a program célrendszeréhez igazítható. A program ezen szervezetek működését nem támogatja anyagilag, csak lehetőséget biztosít számukra a megjelenésre a program közös rendezvényein és felületein. A továbbiakban az együttműködő szervezetek tevékenységét úgy kell szervezni, hogy azok ne csak egy laza együttműködés részesei legyenek, hanem valóban tagszervezetekké válhassanak és a rendszer integráns részei legyenek. A központi szinten kialakítható szakági rendszer ennek megfelelő bázisa lehet.

Rendkívül lényeges eleme a rendszernek, hogy a napi tevékenységet ezen a szinten kell elkezdni olyan programokkal, amelyek szabadidőben kínálnak foglalkozásokat a célcsoport tagjai számára. Természetesen el lehet indulni a mindennapos testneveléstől a délutáni szakköri foglalkozásokon át bármivel, de a lényeg mindenképpen az, hogy a célcsoport tagjai tematikusan, szabadidejükben élményszerű foglalkozásokon vegyenek részt. Értelemszerűen

A honvédségi tematikájú foglalkozásokra vonatkozó igények

Forrás: *A szerző saját felmérése, 2015–2016*

a rendszernek szüksége van egy-két pilotára, amelyeken keresztül tesztelni lehet a működőképességet, azonban ezek a jelenleg működő egyesületek működésével, valamint az igények ismeretében megteremthetők. Az ábra mutatja, hogy a magyarországi középiskolák részéről milyen honvédségi tematikájú foglalkozásokra lenne igény.

MEGYEI SZINT

A megyei szint az, ahol jelenleg is rendelkezésre áll a versenyek megrendezéséhez szükséges logisztika 100%-a. A versenyeket ugyan alakulatok szervezik és nincs minden megyében katonai alakulat, de a logisztika civil szervezeteknél, önkormányzatoknál és egyéb hasonló helyeken rendelkezésre áll. Az alakulatra mint rendezőre valójában csak azért van szükség, hogy legyen egy központilag utasítható felelős szervezet, amely képes az adott feladatot végrehajtani és egyben a honvédelem eszméjét fegyelmezett és professzionális módon megjelentíteni. Minden megyében több középiskola található, és minden megyében van olyan szervezet, amely honvédségi szempontból értelmezhető tevékenységet végez. Ha alakulat nincs is, hagyományörző egyesület, lövészegylet, polgárőr egyesület vagy cserkészcsapat mindenütt található. Ezen túlmenően minden megyében vannak akár témakör szerinti programok megrendezésére alkalmas helyszínek: lőterek, sporttelepek, kalandparkok és beltéri programok tartására alkalmas művelődési központok és sportsarnokok. Ennek megfelelően a járásokban szervezett tevékenységekre megyei szinten lehet tematikus napokat és több járási alapszervezetet megmozgató programokat rendezni. Ezek megszervezésével kapcsolatban logisztikai akadály lehet, hogy a célcsoport tagjai tipikusan a járási szinten tudnak önállóan közlekedni, vagyis a megyén belüli utazás felnőtt kísérő bevonását feltételezi. Természetesen, ha a kellő aktivitás járási szinten megvan, akkor ez nem jelenthet valódi gondot. Gyakorlati értelemben ez szombati napokra tervezett szabadidős élményprogramok szervezését jelenti, amelyek keretei közt tematikus foglalkozásokon lehet honvédségi szempontból hasznos ismereteket tanulni, mint például: tájékozódás, elsősegély, hagyományörzés, bűnmegelezés.

Optimális esetben ezekből minden megyében a megyei védelmi bizottságok bevonásával évente 6–12 alkalmat meg lehet szervezni.

Mivel megyei szinten a Magyar Honvédség alakulatai bonyolítják le a honvédelmi versenyeket, ezt a tevékenységet fenn kell tartani és lehetőség szerint további programokkal szükséges bővíteni. Azok a megyék, ahol alakulat is található, ebben a tekintetben előnyben vannak, hiszen ott az alakulat csapatünnepe erre megfelelő lehetőséget biztosít, amelyre csak rá kell szervezni a programokat. Ahol csak egy bajtársi vagy hagyományörző egyesület található, ott ezeket is be lehet vonni a tevékenységbe, és mivel ezek jellemzően az adott megyében korábban működött alakulat bázisán alakultak ki, ez tevékenységük színvonalát is biztosítja, így a rendszer elvi támogatása és esetleges logisztikai segítség nyújtása mellett képesek színvonalas programokat rendezni.

KÖZPONTI SZINT

A versenyek és további szabadidős programok tematikájának kidolgozása elsősorban a központban kell hogy történjen, ami természetesen nem zárja ki, hogy a központ helyi kezdeményezéseket is támogatásban részesítsen. A kiindulás tehát a „worst case scenario”, ami szerint a munkát nem fogja senki elvégezni a központ helyett. Ismerve az országszerte létező helyi kezdeményezéseket, lehet arra számítani, hogy a helyzet ennél sokkal jobb és a gyakorlatban a munka elsősorban abból áll majd, hogy a különböző helyi kezdeményezéseket hozzá kell illeszteni az egységes tematikához. Létre kell hozni egy központi adatbázist a programban részt vevő diákok nyilvántartására. Ez több okból lehet fontos:

- a diákok aktivitását nyilvántartva lehet jutalmazni a legaktívabbakat;
- közvetlenül el lehet érni a diákokat a program üzeneteivel, ajánlataival;
- a későbbiekben ez a nyilvántartás fogja tartalmazni azokat az állampolgárokat, akik már rendelkeznek bizonyos előképzéssel;
- kellően nagy méretű adatbázis önmagában is értéket képvisel, hiszen közvetlenül és legálisan ér el potenciális résztvevőket – ez akár piaci szponzorok bevonására is lehetőséget biztosíthat;
- a kellően nagy adatbázis a potenciális együttműködő szervezetek számára is vonzerőt jelent, hiszen jóval szélesebb körben népszerűsítheti tevékenységét és gyűjtheti támogatóit.

A részt vevő diákok nyilvántartásán túl regisztrálni szükséges az együttműködő szervezeteket is. Ezt központilag lehet intézni, azonban a nyilvántartásba vételt meg kell előznie egy szabványosított akkreditációnak.

Ha például egy vidéki kisváros sportegyesülete – felismerve a fent részletezett előnyöket – csatlakozni kíván a programhoz, akkor meg tudja keresni a helyi védelmi bizottság titkárát, aki meglátogatja az egyesületet, megismeri célkitűzéseit, tevékenységét, tagjait, és megállapítja, hogy mindezeket össze lehet-e egyeztetni a program célkitűzéseivel. Amennyiben a válasz igen, úgy nyilvántartásba veszi az egyesületet, ami azzal jár, hogy a szervezet ettől kezdve elmondhatja magáról, hogy része az országos rendszernek és használhatja a program által kínált márkanévet. Ez természetesen javítja az egyesülettel szembeni közbizalmat, hiszen egy honvédség által vizsgált és akkreditált egyesületbe minden szülő szívesebben enged el a gyermekét.

A megfelelően kialakított adatbázis tehát nemcsak a nyilvántartást szolgálja, hanem egyfajta közösségi portálként is működik, ahol – regisztrációt követően – minden érdeklődő nyomon követheti saját aktivitását, kommunikálhat társaival, programokra jelentkezhet és értesülhet

az aktuális hírekről a programmal kapcsolatban. A regisztráció során a regisztráló önkéntesen adja meg bizonyos adatait, amelyek nem minősülnek különleges személyes adatoknak. Ezt követően a rendszer ezeket nyilvántartja annak érdekében, hogy a megadott adatok alapján követhető legyen a tag aktivitása (pl. mely programokon vett részt). Ennek eredményeként a tag előrehaladását a rendszer képes nyomon követni, és a legaktívabbakat jutalmazni tudja. Ehhez természetesen a jutalmazás rendszerét is ki kell dolgozni. A közösségi portál funkcionalitásával kapcsolatban igen tágak a lehetőségek, annak tervezése önálló szakmai feladat, amely a politikai akarat megfogalmazását követően önálló felső vezetői intézkedést igényel. Összehasonlításképpen a Fogyatékosok Országos Diák- és Szabadidősport Szövetségének internetes alapú adatbázisa⁵ nagyságrendileg 10 millió Ft-os keretből valósult meg.⁶

Természetesen az akkreditációnak szigorú szabályokhoz kell kötődnie, és szabályos időközönként felül kell vizsgálni azt annak érdekében, hogy a márkanév ne erodálódhasson. Ennek megfelelően központilag ki kell alakítani a szabályrendszert, ami természetesen nyilvánosan elérhető, hogy minden csatlakozni kívánó szervezet és érdeklődő diák, tanár vagy szülő megismerhesse azt. A központi szint talán legfontosabb feladata a szabályrendszer és az alapelvek kialakítása, amelyekkel a központ saját maga számára is megfogalmazza a működés kereteit. A szabályrendszer hiánya igen komolyan megmutatkozott, amikor a Honvédelmi Kötelék program meghirdetését követően – valószínűleg a határozott operatív irányítás hiánya miatt is – a tervezés kezdeti fázisában levő programot egyfajta sporttámogatási rendszerként próbálták megjeleníteni, és országos sportági szakszövetségekkel kezdődtek egyeztetések, amelyeket a résztvevők saját elképzelésük alapján folytatták anélkül, hogy a szabályrendszer és a hozzá tartozó kommunikációs stratégia ki lett volna dolgozva. Ennek kapcsán két sarkalatos hibát lehet már most detektálni, ami a fejlesztés során tanulságot szolgálhat.

Az első: kidolgozatlan rendszert kezdtek el félreérthetően kommunikálni, ami miatt mindenki a saját anyagi érdekét látta benne és értelemszerűen nagy volt a tolongás. Ezzel a még nem is létező rendszer teljesen felhígult olyan érdeklődőkkel, akiknek a tevékenysége alig egyeztethető össze a valódi célokkal. Tarokkozó idős hölgyek baráti körének lehet nagyon hazafias értékrendje, de a rendszer céljaihoz kevéssé tudnak hozzájárulni, azonban ha nincs olyan szabály, amely őket kívül tartja, akkor, személyes kapcsolataikat is felhasználva, részt tudnak benne venni. A probléma természetesen nem az, hogy ők is csatlakoznak, hanem az, hogy ezáltal kezelhetetlen módon felhígul a rendszer, és nem garantálható a minőség, ami viszont idővel a kezdeményezés és a név eróziójához vezet.

A második hiba: országos sportági szakszövetségekkel és egyéb ernyőszervezetekkel kezdtek el kommunikálni. Egy sportági szakszövetségnek csak sportegyesületi szintű tagjai vannak, és az a sportág szabályainak betartásáért és az országos versenyrendszer működtetéséért felelős, azonban nem tudja tagszervezeteinek szellemiségét garantálni. Ennek megfelelően nem képes tagjait arra rábírni, hogy magukévá tegyék a rendszer értékrendjét, pedig a fentiek szellemében akkreditációjuk csak ekkor lenne lehetséges.

A szabályrendszer kialakításának alapvető kérdése, hogy egy állampolgárnak vagy egy átlagos civil szervezetnek milyen lehetőségei vannak arra, hogy részt vegyen a programban. Nyilván a válasz attól is függ, hogy mennyire kíván az illető kötelezettségeket vállalni a program érdekében, illetőleg személy szerint mit vár attól. Ennek megfelelően lehet összeállítani

⁵ www.fodisz.hu (Letöltés időpontja: 2015. 07. 29.)

⁶ A szerző által egy minisztériumi egyeztetésen szerzett információ.

azt a rendszert, amelynek mentén értékelni lehet az elkötelezettséget és a programban kifejtett tevékenységet. Lehet ugyanis, hogy valaki szabadidejében vesz részt a tevékenységekben, mert ezt szereti csinálni, vagy épp a saját maga által létrehozott egyesületének munkatársa és az egyesület érdekében dolgozik. Ugyanakkor fontos, hogy legyenek a rendszerben olyan emberek, akik utasíthatók és irányíthatók. Persze ugyanolyan fontos azon résztvevők szerepe, akik önkéntesként, szabadidejükben végzik a tevékenységet, mivel ők adják a rendszer mozgalom jellegét. Ennek megfelelően a felálló rendszerben komplex módon lehet kezelni a benne tevékenykedő szervezeteket, és a tevékenységnek és színvonalnak megfelelően lehet honorálni az egyes emberek munkáját. Nyilván ez abban az esetben működőképes, ha az összes meglévő szervezetet ennek megfelelően kezeli a központ, és valójában össze is méri a teljesítményeket. Ez nyilvánvalóan sérthet bizonyos érdekeket, hiszen léteznek olyan civil szervezetek, amelyeket a HM jelenleg is támogat anélkül, hogy értékelné tevékenységük hasznosságát. Ezeknek a szervezeteknek nyilvánvalóan nem érdeke, hogy a jövőben csak akkor kapják meg a támogatást, ha megfelelnek a felállított szigorú akkreditációs kritériumoknak. Ez természetesen politikai döntés kérdése, de a döntéshozó szempontjából fontos információ, hogy ha kivételt tesz, azzal a saját rendszerét gyengíti.

Alapvető jelentőségű, hogy ez a rendszer nem egy légüres térben létező újabb pénznyelő szervezet létrehozását jelenti. A rendszerbe integrálni kell a tényleges katonai szolgálaton kívüli összes honvédelmi tevékenységet a tartalékosok honvédelmi versenyétől a MATASZ tevékenységén át a honvéd sportegyesületek minősítésén⁷ keresztül egészen a falusi lövészegylet vagy polgárőr egyesület akkreditációjáig. Látható, hogy olyan feladatról beszélünk, amely nem pusztán a HM társadalmi kapcsolataira van hatással, hanem komoly haderőtervezési feladatokat is felvet.

Összefoglalva a központ feladatai a kezdeti időszakban:

- alapelvek megfogalmazása
- szabályrendszer kialakítása
- adatbázis és informatikai háttér kialakítása
- pilóták kijelölése és nyomon követése
- központi koordináció

KORMÁNYZATI SZINT

Magyarország kormánya minden évben napirendjére tűzi a védelmi felkészítés egyes kérdéseiről szóló előterjesztést, amelyben a központi közigazgatástól egészen a járási szintig feladatokat fogalmaz meg a védelmi igazgatás szervei számára. Ezen túlmenően a HM Védelmi Hivatal koordinációjában az egész magyar közigazgatás tevékenységének összehangolására létrejött az „Átfogó megközelítés akcióterv”,⁸ amely a civil-katonai-rendvédelmi együttműködést hivatott előmozdítani. Ennek alapján kormányzati szinten az eszközök adottak, semmi új dolgot nem kell kitalálni ahhoz, hogy a rendszer működjön, kizárólag a szándéokra van szükség a végrehajtáshoz.

⁷ Logikus, hogy már a pilotprojektek is olyan szervezeteknél induljanak el, amelyek természetes módon kötődnek a honvédséghez. Ennek megfelelően az akkreditációt is ilyen szervezeteknél kell kezdeni, amelyek ráadásul fontos feladatokat látnak el és támogatást is kapnak erre.

⁸ Az akcióterv a hivatkozott kormányhatározat előterjesztésében szerepel, azonban a határozat szövegébe nem került átültetésre. Ezzel együtt a határozat 1. mellékletének 2. aa), ab), ac) és ad) pontjai hivatkoznak az akciótervben foglaltakra, amely akciók végrehajtásának ágazati tervezésében a szerző is tevékenyen részt vett.

Központi kormányzati szándék szükséges továbbá ahhoz, hogy azok a személyek, akik a rendszerben önkéntes alapon rendszeresen hasznos tevékenységet végeznek, ezt megfelelő színvonalon, megfelelő képzettség birtokában és megfelelő ösztönzés mellett tehessék. Ennek biztosítására logikus megoldás lehet, hogy ők – az önkéntes tartalékos rendszer keretében – megfelelő kiképzést kaphassanak, majd ezt követően az állandó lakóhelyüknek megfelelő szolgálati helyen teljesíthessék szolgálatukat. A politikai akarat megfogalmazásán túl a gyakorlati problémát a tényleges szolgálati idő nyilvántartása jelentheti, azonban ez véleményem szerint a megfelelő beszámolási kötelezettség előírásával is áthidalható. Tekintettel arra, hogy a kérdéses intézkedés több ponton igényli a vonatkozó jogszabályok módosítását, a kérdés rendezése kormány szintű döntést igényel, amellettt hogy természetesen a jogszabály-módosítások előkészítése a HM feladata.

Például egy vidéki iskola testnevelő tanára vállalhatja, hogy tartalékos tisztként a tényleges katonai szolgálatát úgy teljesíti, hogy délutánonként vagy hétvégeként honvédelmi szakkört szervez a környéken lakó diákoknak. Természetesen a szolgálatát nyilván kell tartani, és rendszeresen tovább kell őt képezni. Ez a helyi szintű aktivitásnak persze csak egy módja, ami már komoly elköteleződést jelent, azonban egy vidéki testnevelő tanár számára a kereset kiegészítése szintén komoly motivációt jelenthet.

ÖSSZEFOGLALÁS

Bár az eredeti tervek szerint alulról (is) szerveződő, mozgalom jellegű rendszer létrehozása a cél, a tervezésnek és a végrehajtásnak ebben az esetben mégis irányított módon kell történnie. Ebből a szempontból tehát elsődleges a politikai akarat megfogalmazása, ami jelen esetben a végrehajtáshoz szükséges erő-eszköz hozzárendelését is jelenti, ugyanis a HM rendelkezésére álló forrásokkal csak a tervezés és az első néhány intézkedés hajtható végre. A tervezés során természetesen figyelemmel kell lenni az egyes lépések végrehajtásának anyagi igényeire is, az azonban nem biztos, hogy a forrásokat csak a HM költségvetési fejezetének bővítése útján lehet biztosítani. A szükséges intézkedéseket egyenként is részletesen ki kell dolgozni. Jelen írás célja annak bemutatása volt, hogy ezek a szükségesnek gondolt intézkedések egy átgondolt rendszer részei, amelyek önmagukban is végrehajthatók ugyan, de csak az együttes hatásuk által lehet arra számítani, hogy a rendszer eredményeket tud majd felmutatni. Látható, hogy a központ feladatai a legtágabbak a tervezés során, ami logikus is, hiszen jelen pillanatban néhány lelkes civil kezdeményezéstől eltekintve ez az egyetlen hely, ahol a szakértelemnek és a kapacitásnak is rendelkezésre kell állnia ahhoz, hogy egy ilyen komplex rendszer megtervezésre kerüljön.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1138/2014. (III. 14.) Korm. határozat a védelmi felkészítés egyes kérdéseiről.

Lacsny Márton: *Honvédelmi Kötelék – ígéretes kezdeményezés a civil honvédelmi képesség fejlesztése érdekében*. Honvédségi Szemle, 2016/1.

http://www.honvedelem.hu/container/files/attachments/49796/honvedelmi_kotelek_orszagois_donto_-_versenykiiras.pdf

www.fodisz.hu

Róbert Péter:

ZSIDÓK AZ 1848/49-ES FORRADALOM ÉS SZABADSÁGHARCBA

Az 1848–49-es forradalom és szabadságharc 148. évfordulójához kapcsolódva érdekes tudományos tanácskozássra került sor 2016. március 8-án a Stefánia Palota Honvéd Kulturális Központban, dr. Simicskó István honvédelmi miniszter védnökségével.

A *Himnusz* elhangzása után dr. Papp Ferenc ezredes, a HM Társadalmi Kapcsolatok Hivatal igazgatója üdvözölte a megjelenteket, majd a zsidóknak az 1848–49-es eseményekben való kiemelkedő részvételéről beszélt, hangsúlyozva, hogy e ténynek nagy szerepe van későbbi egyenjogúsításukban.

Dr. Róbert Péter egyetemi docens tudományos köszöntőjében felhívta a hallgatóság figyelmét arra, hogy március 15-e a magyar zsidóság ünnepe is. Szólt a történelmi előzményekről, a reformkorban megjelenő egyenjogúsítási törekvésekről, a tőlünk nyugatra fekvő országokban már elért eredményekről, a hazai polgárosodásról, amelyhez szükség volt a hazai zsidóságra. Kortársak beszámolóí szerint már a március 15-i pesti demonstrációkban (pl. Táncsics kiszabadításában) is sokan részt vettek közülük. Joggal remélték, hogy az elfogadott reformok az ő egyenjogúsításukat is magukkal hozzák, ám a következő hetekben fájdalmasan kellett csalódnuk. A városi polgárság egyes csoportjai féltek az esetleges versenytől, és hagyták, hogy a csőcselék a zsidókra támadjon, s a nemzetörségbe sem akarták bevenni őket. Szerencsére az első magyar kormány szigorú fellépésével hamar úrrá lett a helyzeten, és megakadályozta a nagyobb vérontást. A bekövetkező harcokban pedig a zsidóknak módjukban volt bizonyítani hűségüket a magyarsághoz. Zsidó katonák tömegei csatlakoztak a honvédséghez. Például Nagykárolyban nemcsak zsidó menetdalt alkottak a nemzetőrök részére, hanem még a Kossuth-nótát is lefordították héberre! Működésük része a magyar történelemnek.

Rosenfeld Dániel Imre, a Magyar Zsidó Szabadságharcosokért Emlékbizottság alapító elnöke bemutatkozása során szólt az immár 10 éves szervezetről, amely minden évben színvonalas megemlékezést és koszorúzást rendez március 15-én. Hagyományörző huszárok és honvédek, ágyúlövés teszi egyre népszerűbbé ünnepségüket. Korábban szabadságharcra foglalkozó konferenciát rendeztek a Bálint Közösségi Házban, de többször megemlékeztek már az 1956-os forradalomról is, és megkoszorúzták a felvidéki Eszterházy János emléktábláját is.

Cser Erzsébet előadóművész zsidó katonaballadát énekelt, majd dr. Solymosi József főlevéltáros „Zsidó honvédtisztek a szabadságharcban” címmel a tiszti rangot elért zsidó honvédek harcát és későbbi sorsát elemezte. Új dolog volt a zsidó tisztek megjelenése a szolgálatban, hiszen még a felvilágosult II. József is csak szekerésként és a tüzérségnél lövegszolgaként tűrt meg zsidó katonát. 1848 tavaszán a nemzetörségbe még nem akarták bevenni őket, de a harctéren bizonyítottak. Bizonyos területeken, pl. egészségügy, gazdasági szervezés és ellátás, hírszerzés, különösen használhatóak voltak, de még a lovasságnál is volt kitüntetett zsidó tiszt.

Sajnos sorsuk ismertetésénél visszatérő mondatként hangzott el: „Világos után büntetésként, közkatonaként az osztrák hadseregben szolgált Olaszországban.”

A főlevéltáros néhány pályafutást is ismertetett. Elmondta, hogy egy bizonyos Goldstein hadnagyról mint kiszabadítójáról, és beosztott honvédeiről (Berger és Kohn!) az aradi vér-

tanúk egyike, Leiningen-Westerburg Károly még feleségének írt búcsúlevelében is szépen emlékezett meg.

Dr. Süli Attila őrnagy a nagypolgári Wodiáner család szereplését kutatta a szabadságharcban, amely többek között a Kossuth-bankóval nagyban hozzájárult a küzdelem anyagi alapjainak biztosításához; e tettükért a bukás után meg is szenvedtek. A család férfi tagjai részt vettek a fegyveres küzdelemben is. E család szép példája annak, milyen szerepet töltek be a zsidók a magyar polgári fejlődés megalapozásában.

Prof. dr. Hermann Róbert „Haynau és a zsidó hadisarc” címmel a megtorlás zsidókat különösen sújtó mozzanatairól beszélt. A méltán hírhedt Haynau – akinek beteges zsidógyűlöletét finom pszichológiával elemezte – teljesíthetetlen követelésekkel zaklatta a zsidókat, ezáltal megbüntetve őket közismert kiállásukért a nemzeti ügy mellett. Félelmetes listát követeltek ruhában, felszerelésben a császári csapatok részére, ráadásul 200 lovat ezek elszállítására. Végül pénzben állapodtak meg, a hatalmas összeget később Ferenc József iskoláztatás céljára átengedte a hitközségnek – ebből lett a Rabbiképző Intézet.

Szünet után dr. Szarka Lajos történész Einhorn Ignác (Horn Ede), a szabadságharc krónikása érdekes életéről számolt be. Egyaránt hallottunk vallási újításairól, rabbiként való szolgálatáról, politikai tevékenységéről, arról, hogyan küzdött Klapka seregében, és hogyan kényszerült menekülni Komárom átadása után.

Dr. Róbert Péter Bernstein Béla rabbi és történetíró alakját vázolta fel. Szombathelyi, majd nyíregyházi rabbiként közössége szeretetét és tiszteletét vívta ki, többek között tagja volt a Rabbiképző Intézet „vezérlőbizottságának”. Élete fő műve a magyar zsidók szabadságharc alatti helytállását ismertető monográfia. Előszavát Jókai írta, második kiadása már vészterhes időkben készült. Alapkönyv, ma is nélkülözhetetlen a kutatás számára. Pedagógusként is megállta a helyét, nevelésfilozófiai munkái irányadók voltak korukban, erkölcsi szigorúságuk tiszteletre méltó. Mindig hazafias alapon alkotott, könyvet írt a trianoni igazságtalanság ellen. Tudományos hírneve sem mentette meg: talán sikerült volna Budapestre menekülnie, de ő Auschwitzban osztozott hívei sorsában.

Rosenfeld Dániel Imre kántorjelölt emlékimát mondott a '48-as zsidó hősök emlékére, majd a zsinagógai templomi kürt, a sófár megszólaltatásával fejeződött be a konferencia.

Az emlékezetes, szép és hasznos tanácskozás a *Szózat* hangjai mellett ért véget.

Gál Csaba ny. mk. ezredes:

NEMZETKÖZI KATONAI ÉS HADITECHNIKAI SZEMLE

AZ ELSŐ OROSZ Sz–300-AS RAKÉTÁK MEGÉRKEZTEK IRÁNBA?

Április elején Irán egyik Kaszpi-tengeri kikötővárosában felvételek készültek arról, hogy civil szállító járműveken feltehetően az orosz Sz–300 légvédelmi rakétarendszer elemeit szállították.¹ Orosz és iráni források később megerősítették, hogy a rakétarendszer részeinek a leszállítása valóban megkezdődött. Irán a légvédelmi rendszert még 2007-ben megrendelte, de leszállítását az Iránt sújtó ENSZ-szankciók miatt 2010-ben felfüggesztették. Az 2015 nyarán Iránnal megkötött nemzetközi nukleáris megállapodást követően Oroszország jóváhagyta a légvédelmi rakétarendszer eladását a perzsa országnak. Orosz sajtóforrások szerint az orosz fegyveres erőknél 2014-ben rendszeresített Sz–300V4 változat hatótávolsága 400 km, a rakéta ötszörös hangsebességgel repül, és képes a jelenleg rendszerben lévő összes közepes hatótávolságú ballisztikus rakéta megsemmisítésére.

IRÁNI DÍSSZEMLÉN AZ Sz–300 LÉGVÉDELMI RAKÉTARENSZER EGYES ELEMEI

Április 17-én Teheránban a hadseregnapi díszszemlén a felvonultatott technikai eszközök között látható volt az Sz–300PMU1/2 légvédelmi rakétarendszer felderítőradarja.² Elemzők szerint azonban egyelőre semmi nem utal arra, hogy Irán már rendelkezik hadra fogható indítóberendezéssel. A 64N6 típusjelzésű radarrendszer elemeit eredetileg félpótkocsira szerelve egy MAZ–7410 típusú nyerges vontatóhoz csatolják, a díszszemlén azonban a rendszer elemei három részre bontva és a kereskedelembe kapható járműveken szállítva voltak láthatóak. A díszszemlén a rakétarendszerhez tartozó mobil kommunikációs teleszkópos antennaárbc kabinnal és egy Avtobaza–M típusú, elektronikus hírszerzést végző mobil eszköz is látható volt. Ez utóbbi hatékonyan támogatja az Sz–300 rendszer tevékenységét, mivel a repülőgépek által kibocsátott elektromágneses sugárzást 400 km távolságig képes észlelni. Az iráni védelmi miniszter május 10-én hivatalosan bejelentette, hogy országa immár rendelkezik Sz–300 típusú légvédelmi rendszerrel. Elmondta azt is, hogy az iráni hadiipar még 2016-ban megkezdte a hazai fejlesztésű Bavar–373 légvédelmi rakétarendszer³ gyártását.⁴

¹ http://defense-update.com/20160411_s300_iran.html (Letöltés időpontja: 2016. 05. 01.)

² <http://www.janes.com/article/60093/iran-parades-s-300-components> (Letöltés időpontja: 2016. 05. 11.)

³ Az orosz Sz–300 légvédelmi rakétarendszer alapján/mintájára fejlesztették. <http://theiranproject.com/blog/tag/iran-bavar-373-missile/> (Letöltés időpontja: 2016. 05. 15.)

⁴ http://www.spacedaily.com/reports/Iran_equipped_with_Russian_missile_system_defence_minister_999.html (Letöltés időpontja: 2016. 05. 11.)

FINNORSZÁG ESETLEGES NATO-CSATLAKOZÁSA KOMOLY VÁLSÁGHELYZETET EREDMÉNYEZNE A FINN–OROSZ VISZONYBAN

Egy a finn kormány számára készített szakértői jelentés szerint Finnország NATO-csatlakozása meghatározhatatlan időtartamra „komoly válsághelyzetet” eredményezne a szomszédos Oroszországgal fenntartott kapcsolatokban.⁵ A jelentés elkészítését Juha Sipilä miniszterelnök rendelte el a Balti-tengeren tapasztalt fokozott orosz katonai aktivitás, illetve az ukrajnai válságban játszott orosz szerep miatt. A jelentés szerint Finnországnak és Svédországnak közösen kellene arról dönteniük, hogy akarnak-e csatlakozni a NATO-hoz. Ha Finnország egyedül csatlakozna, akkor stratégiaileg nagyon hátrányos helyzetbe kerülne, mert területileg nem lenne kapcsolata egyetlen NATO-tagállammal sem. Ha viszont csak Svédország csatlakozna, Finnország akkor is a jelenleginél nehezebb és veszélyeztetettebb helyzetbe kerülne. A NATO nyitott az esetleges finn csatlakozásra, de Helsinki eddig vonakodott, megelégedett a szoros együttműködéssel. Szergej Lavrov orosz külügyminiszter egy svéd lapnak adott interjújában megjegyezte, hogy Svédország NATO-csatlakozása esetén országa nem késne a reagálással, hanem természetesen megtenné a szükséges – nem részletezett – katonai lépéseket. A finn miniszterelnök szerint kormánya kész arra, hogy szükség esetén NATO-tagságért folyamodjon, de Svédországgal megállapodtak, hogy nem tesznek egymás számára váratlan lépést.

HAMAROSAN KEZDŐDIK A LECLERC HARCKOCSIK FELÚJÍTÁSA

A francia Nexter Systems vállalat 2015-ben 300 millió EUR értékű szerződés keretében vállalta 200 Leclerc harckocsi és a Leclerc bázisán gyártott 18 páncélozott harckocsimentő felújítását.⁶ Az első két harckocsi felújítását 2018-ban fejezik be, majd csapatpróbák után 2020 és 2028 között elvégzik a többi 198-nak a felújítását is. Igény esetén a felújítási program folytatódhat, hiszen 2007-ig a francia haderő összesen 406 ilyen harckocsit kapott. A felújítás során a harckocsi korszerűbb elektronikai berendezéseket kap, köztük a Contact harcászati rádiórendszert, valamint a Scorpion információs és vezetési rendszert a megfelelő kijelzőkkel. Ez utóbbi rendszert beépítik a francia haderő meglévő és leendő páncélozott harcjárműveibe is. A felújítás alkalmával javítják a tűzerő hatékonyságát, a harckocsi mobilitását és túlélőképességét. Ez utóbbi érdekében lehetőség lesz különböző kiegészítő eszközök felszerelésére, például az aknák és a rögtönzött robbanóeszközök vagy a páncéltörő rakéták ellen. Lehetőség lesz rádióaktíválású robbanóeszközöket zavaró berendezés alkalmazására is. A harckocsi simacsövű 120 mm-es ágyújához új löszert fejlesztenek, melynek fenékgyújtójával állítható lesz, hogy a robbanás a becsapódáskor, késleltetve, vagy még a levegőben következzen be. Ezt a löszertípust városi harcban, illetve felkelők elleni műveletek során tervezik alkalmazni.

TÖRÖK KATONAI BÁZIS NYÍLT KATARBAN

Április végén a török és a katari védelmi miniszterek Dohában megállapodást írtak alá arról, hogy a két ország közös katonai bázist létesít Katarban.⁷ A dandárszintű katonai bázis

⁵ <http://www.defensenews.com/story/defense/international/europe/2016/04/30/finland-risks-serious-crisis-russia-if-joins-nato-experts-warn/83745742/> (Letöltés időpontja: 2016. 05. 01.)

⁶ <http://www.janes.com/article/59885/french-army-leclerc-upgrade-gets-under-way> (Letöltés időpontja: 2016. 05. 01.)

⁷ <http://www.janes.com/article/59903/turkey-opens-military-base-in-qatar> (Letöltés időpontja: 2016. 05. 01.)

parancsnoka egy török dandártábornok lesz. A két ország katonai együttműködése jelentős, főként a hadiipar területén. A közös katonai bázis létrehozására a „közös ellenségek” elleni harc keretében került sor egy 2014-ben aláírt megállapodás részeként. A megállapodást a felek a térség növekvő instabilitása és az amerikai érdekek érezhető gyengülése miatt tartották szükségesnek. Mindkét fél támogatja az egyiptomi Muzulmán Testvériséget és a Bassár el-Aszad rezsimje ellen Szíriában harcolókat, valamint aggódik Irán térségbeli befolyásának az erősödése miatt, és elítéli az orosz beavatkozást Szíriában. A katonai bázison a szárazföldi erőktől 3000 fő fog állomásozni, emellett a légierő és a haditengerészet, valamint természetesen a katonai kiképzők és a különleges műveleti erők is képviseltetik magukat. A „többrendeltetésű” bázis elsődleges feladata a közös kiképzés és gyakorlatok végrehajtása. Április végén mintegy 100 török katona állomásozott Katarban, ők a helyi fegyveres erők kiképzésével foglalkoztak. Egyelőre nem ismeretes, hogy a közös katonai bázist mikor töltik fel a tervezett létszámmra. A 2014-ben kötött megállapodásnak az is része, hogy Katar is létrehozhat katonai bázist Törökországban.⁸

AZ AMERIKAI KONGRESSZUS MEGDUPLÁZTA A BESZERZENDŐ OROSZ RAKÉTAHAJTÓMŰVEK SZÁMÁT

Az amerikai Kongresszus illetékes bizottsága április végén megszavazta, hogy az Amerikai Egyesült Államok megduplázza a beszerzésre tervezett RD–180 típusú orosz rakétahajtóművek számát.⁹ Tette ezt annak ellenére, hogy korábban célul tűzte ki az orosz technológiától való függés csökkentését a hordozórakéták terén. A hajtóművet a Lockheed Martin és a Boeing vállalatok közös cége, a United Launch Alliance által gyártott Atlas V hordozórakéta első fokozatába építik be. Az Atlas V rakétákkal nemzetbiztonsági szempontból fontos műholdakat juttatnak Föld körüli pályára. A Kongresszus 2014-ben fogadott el törvényt arról, hogy fokozatosan csökkenteni kell a függést az orosz rakétahajtóműtől. A legutóbbi kongresszusi szavazásban a döntés ellen szavazók egyik fő érve az volt, hogy a 18 hajtómű megvásárlásával az Amerikai Egyesült Államok 540 millió USD összeggel járul hozzá az orosz haderő korszerűsítéséhez. A döntés megszavazói viszont azzal érveltek, hogy Amerika számára továbbra is biztosítani kell a hozzáférést a világűrhez.

MÁR INDIÁNAK IS VAN SAJÁT MŰHOLDAS NAVIGÁCIÓS RENDSZERE

Indiában április 28-án Föld körüli pályára állították a saját műholdas navigációs rendszer hetedik műholdját, és ezzel az indiai regionális műholdas navigációs rendszer (IRNSS¹⁰) egy-két hónapon belül működőképes lehet.¹¹ Az amerikai GPS és az orosz GLONASSZ rendszerektől eltérően – amelyek globális jellegűek – az indiai rendszer csak India területén, illetve az ország körül mintegy 1500 km² területen segíti a tájékozódást. Ezzel a képesség-

⁸ <http://www.reuters.com/article/us-qatar-turkey-military-idUSKBN0TZ17V20151216> (Letöltés időpontja: 2016. 05. 16.)

⁹ http://www.spacedaily.com/reports/US_Congress_Committee_votes_to_double_Russian_rocket_engine_procurement_999.html (Letöltés időpontja: 2016. 05. 01.)

¹⁰ Indian Regional Navigation Satellite System.

¹¹ http://www.gpsdaily.com/reports/India_gets_homegrown_satellite_navigation_system_999.html (Letöltés időpontja: 2016. 05. 01.)

gel az indiai rendszer a Dél-ázsiai Regionális Együttműködési Társulás (SAARC)¹² egyes országaiban is – részlegesen – használható lesz. Az IRNSS műholdjai az év végéig foglalják el végleges pozícióikat a Föld körül. A rendszer műholdjait a megbízható PSLV–XL¹³ típusú rakétával juttatták Föld körüli pályára.

IRÁN SZERINT AZ AMERIKAI EGYESÜLT ÁLLAMOK CSAK PAPÍRON SZÜNTETTE MEG A SZANKCIÓKAT

Irán legfőbb vezetője, Ali Hamenei ajatollah azzal vádolta az Amerikai Egyesült Államokat, hogy a megkötött nukleáris megállapodás ellenére akadályozza a nem amerikai bankokat abban, hogy Iránnal pénzügyekben együttműködjenek.¹⁴ Egyes európai bankárok attól félnek, hogy ha együttműködnek iráni bankokkal, akkor megbüntethetik amerikai érdekeltségeiket, vagy akár bírósági eljárást is indíthatnak ellenük. Hasszán Roháni iráni elnök azt is sérelmezte, hogy az amerikai Legfelsőbb Bíróság ítélete alapján a befagyasztott iráni követelésekből nemrég kétmilliárd dollárt tettek szabaddá terrortámadások amerikai áldozatai számára. Amerikai tisztviselők szerint Teherán okolható a Bejrútban 1983-ban egy amerikai tengerészgyalogsági laktanya és 1996-ban Szaúd-Arábiában az amerikaiak által lakott Kobartorony ellen elkövetett bombatámadásokért. Bár a nukleáris megállapodást követően az iráni atomfegyver fejlesztésével kapcsolatos szankciókat valóban megszüntették, a ballisztikus rakéták fejlesztése miatt bevezetett amerikai szankciók továbbra is érvényben vannak.

MEGDUPLÁZZÁK A TARACKOK LŐTÁVOLSÁGÁT?

Az amerikai Picatinny Arsenal¹⁵ mérnökei azon dolgoznak, hogy a 155 mm-es M777A2 típusú vontatott tarack bázisán létrehozzák annak egy hosszabb, átalakított változatát, amelynek lőtávolsága a jelenleginek a kétszerese.¹⁶ A munkálatok a „Megnövelt lőtávolságú csöves tüzéség” (ERCA¹⁷) elnevezésű program keretében folynak. A tervek szerint megnövelik a tarack csövének hosszát 1,8 méterrel, XM1113 típusú rakéta-póthajtású lövedéket és XM654 hajtótöltetet használnak, valamint automatikus töltőberendezést és új tűzvezető rendszert is beépítenek. Ezek az átalakítások mintegy 450 kilogrammal megnövelik a tarack tömegét. Jelenleg vontatási kísérletek folynak egy makettel, pontosabban egy M777A2 tarackkal, amelyre a megfelelő helyekre felerősítettek annyi tömeget, hogy össztömege megegyezzen a majd elkészült, megnövelt lőtávolságú (ER¹⁸) M777ER tarackéval. Az M777 tarack lőtávolsága 30 km, de az összes módosítás elvégzése után várhatóan 70 km lesz.

¹² South Asian Association for Regional Cooperation. Az 1985-ben alapított szervezet tagsországai: Afganisztán, Banglades, Bhután, India, a Maldív-szigetek, Nepál, Pakisztán és Srí Lanka. <http://www.mapsofworld.com/saarc-member-countries.htm> (Letöltés időpontja: 2016. 05. 16.)

¹³ Polar Satellite Launch Vehicle. A rakétacsalád különböző változataival egymás után 35 sikeres indítást hajtottak végre, és 19 ország több mint 40 műholdját juttatták ki a világűrbe. <http://www.isro.gov.in/launchers/pslv> (Letöltés időpontja: 2016. 05. 16.)

¹⁴ http://www.spacedaily.com/reports/Irans_Khamenei_says_US_lifted_sanctions_only_on_paper_999.html (Letöltés időpontja: 2016. 05. 01.)

¹⁵ Az amerikai haderő lövegeket, löszereket és a hozzájuk tartozó eszközöket fejlesztő központja. <http://www.pica.army.mil/Picatinny/about/default.aspx> (Letöltés időpontja: 2016. 05. 16.)

¹⁶ http://defense-update.com/20160329_m777er.html (Letöltés időpontja: 2016. 05. 11.)

¹⁷ Extended Range Cannon Artillery.

¹⁸ Extended Range.

OROSZ REPÜLŐGÉP-HORDOZÓ ÉRKEZIK A FÖLDKÖZI-TENGERRE

Az orosz haditengerészet vezetése azt tervezi, hogy 2016 nyarán a honi kikötőjéből, Murmanszkból a Földközi-tengerre vezényli az egyetlen repülőgép-hordozóját, az Admiral Kuznyecovot, hogy vezesse az ott tartózkodó orosz flottillát.¹⁹ Az orosz haditengerészet állandó jelenléte 2013-ban kezdődött a Földközi-tengeren, és legalább 10 hajóegységet jelent, melyeket az Északi és a Fekete-tengeri Flották állományából vezényelnek oda. Az Admiral Kuznyecov már 34 éve van rendszerben, de a tervezett korszerűsítést és a repülőgépcserét (Szu-33 helyett MiG-29K) még nem sikerült végrehajtani. A hajó 2015 nyarán három hónapot töltött szárazdokkban, és ez idő alatt átfestették a hajótestet, kijavították a fedélzeti elektromos berendezések meghibásodásait, illetve végrehajtották a hajó általános szervizelését. További munkálatokat végeztek rajta a murmanszki kikötőben, de nagyobb átalakítás nem volt köztük. Korábban azt tervezték, hogy 2012-ben egy – öt évig tartó – korszerűsítésnek vetik alá, melynek során – többek között – leszerelték volna a hajó elleni robotrepülőgépeket (ezzel több hely jutott volna a repülőgépek számára), valamint korszerűbb elektronikai berendezéseket és légvédelmi rakétarendszert kapott volna. Erre a korszerűsítésre az Indiának eladott Vikramaditya²⁰ repülőgép-hordozón folytatott munkálatok elhúzódása miatt nem kerülhetett sor.

A BRIT HADITENGERÉSZET FIGYELMEZTETŐ LÖVÉSEKET ADOTT LE EGY SPANYOL HAJÓRA

A brit haditengerészet Gibraltárban állomásozó Sabre gyors járőrhajója áprilisban figyelmeztető lövéseket adott le a spanyol Guardia Civil²¹ egyik járőrhajójára.²² Az incidens akkor következett be, amikor a Gibraltárt meglátogató és annak vizein közlekedő amerikai Florida tengeralattjáró útvonalát a spanyol járőrhajó két alkalommal is megpróbálta keresztezni. A britek a figyelmeztető lövéseket jelzőrakétákkal adták, így azok nem veszélyeztették a spanyol hajó személyzetét. Gibraltár szerint spanyol hajók – főképpen halászhajók – rendszeresen megsértik területi vizeit, de jelzőrakéták alkalmazására viszonylag ritkán kerül sor, az elmúlt két évben csak néhány alkalommal történt hasonló. A mostani esetben a britek fő motivációja a nukleáris meghajtású tengeralattjáró, vagyis a saját erők védelme volt. Spanyolország szeretné visszakapni az Ibériai-félsziget déli részén lévő területet, amely az 1713-ban aláírt utrechti szerződés óta brit tengerentúli terület.

¹⁹ http://defense-update.com/20160305_kuznetsov.html (Letöltés időpontja: 2016. 05. 11.)

²⁰ A Kijev-osztályú repülőgép-hordozó Baku néven állt szolgálatba a szovjet haditengerészetnél 1987-ben, majd Admiral Gorskov néven az orosz haditengerészetet erősítette 1996-ig, majd átalakítást követően az indiai haditengerészet állományába került. http://www.militaryfactory.com/ships/detail.asp?ship_id=INS-Vikramaditya (Letöltés időpontja: 2016. 05. 16.)

²¹ Civil Gárda – spanyol félkatonai szervezet, többek között a határok mentén járőrözik és tartja fenn a rendet. <http://www.britannica.com/topic/Civil-Guard> (Letöltés időpontja: 2016. 05. 16.)

²² <http://www.telegraph.co.uk/news/2016/05/05/royal-navy-fires-warning-shots-as-spanish-vessel-harasses-us-sub/> (Letöltés időpontja: 2016. 05. 11.)

NYUGDÍJ ÉS SZABADSÁG A SZÍRIAI VETERÁNOKNAK

Az orosz kormány illetékes bizottsága jóváhagyta azt a törvényjavaslatot, amelynek értelmében a szíriai beavatkozás résztvevői számára biztosítják a veteránstátust.²³ A Polgári Társadalom Fejlesztési Tanácsa 2015. október 1-jei ülésén – egy nappal a szíriai beavatkozás megkezdése után – az orosz emberi jogi ombudsman vetette fel elsőként a javaslatot, majd egy hónappal később Putyin elnök intézkedett a törvény kidolgozására. A veteránokról szóló szövetségi törvényt Borisz Jelcin akkori orosz elnök 1995. január 12-én írta alá, amikor már javában folyt az első csecsen háború. A törvény 13. pontja alapján a veteránok az államtól havi juttatást kapnak, nyugdíjat, segílyt és kedvezményes egészségügyi ellátást. Emellett az államnak biztosítania kell számukra lakhatást és kompenzálnia kell a kommunális szolgáltatások díját. A veteránok jogosultak adó- és nyugdíjkedvezményekre, szakmai képzésre, a rendes évi szabadságon felül 15 nap pótszabadságra és ingyenes temetésre. Az orosz közösségi oldalakon levelező veteránok szerint a már több mint 20 éve érvényben lévő törvény előírásait gyakran nehéz érvényesíteni a bürokrácia miatt, nehéz hozzájutni a kedvezményekhez. Putyin elnök utasítást adott egy vizsgálat lefolytatására, amely meghatározná, hogy milyen nehézségek vannak a veteránstátus megszerzésének folyamatában, és milyen intézkedések szükségesek a problémák megszüntetéséhez.

MONGOL–INDIAI KÖZÖS GYAKORLAT

Április végén, május elején „Nomadic Elephant – 2016” fedőnévvel közös mongol–indiai gyakorlatot tartottak Mongólia területén.²⁴ A gyakorlat célja a két hadsereg közötti interoperabilitás fejlesztése volt a terrorizmus és a felkelők elleni harcban. Az idei gyakorlat volt a két hadsereg 11. közös gyakorlata. Indiai részről a Kumaon ezredből egy szakasznyi katona és két megfigyelő, a mongolok részéről mintegy 60 fő vett részt a gyakorlaton. Az indiai katonák bemutatták az épületek megtisztítását, a tűzok szobából történő kiszabadítását, a mobil ellenőrző pontok felállítását és a rögtönzött robbanóeszközök hatástalanítását. A két fél összemérte tudását a sport területén, valamint a fegyver nélküli harcban is.²⁵

FELHASZNÁLT IRODALOM

http://defense-update.com/20160305_kuznetsov.html

http://defense-update.com/20160329_m777er.html

http://defense-update.com/20160411_s300_iran.html

<http://theiranproject.com/blog/tag/iran-bavar-373-missile/>

<http://www.britannica.com/topic/Civil-Guard>

<http://www.defensenews.com/story/defense/international/europe/2016/04/30/finland-risks-serious-crisis-russia-if-joins-nato-experts-warn/83745742/>

<http://www.gazeta.ru/army/2016/05/11/8225723.shtml>

²³ <http://www.gazeta.ru/army/2016/05/11/8225723.shtml> (Letöltés időpontja: 2016. 05. 11.)

²⁴ <http://www.indiandefencereview.com/news/indo-mongolia-joint-military-exercise-nomadic-elephant-2016-commences-at-mongolia/> (Letöltés időpontja: 2016. 05. 11.)

²⁵ <http://www.ssbcrack.com/2016/04/9-key-points-of-nomadic-elephant-the-indo-mongolia-joint-army-exercise.html> (Letöltés időpontja: 2016. 05. 16.)

http://www.gpsdaily.com/reports/India_gets_homegrown_satellite_navigation_system_999.html
<http://www.indiandefencereview.com/news/indo-mongolia-joint-military-exercise-nomadic-elephant-2016-commences-at-mongolia/>
<http://www.isro.gov.in/launchers/pslv>
<http://www.janes.com/article/59885/french-army-leclerc-upgrade-gets-under-way>
<http://www.janes.com/article/59903/turkey-opens-military-base-in-qatar>
<http://www.janes.com/article/60093/iran-parades-s-300-components>
<http://www.mapsofworld.com/saarc-member-countries.htm>
http://www.militaryfactory.com/ships/detail.asp?ship_id=INS-Vikramaditya
<http://www.pica.army.mil/Picatinny/about/default.aspx>
<http://www.reuters.com/article/us-qatar-turkey-military-idUSKBN0TZ17V20151216>
http://www.spacedaily.com/reports/Iran_equipped_with_Russian_missile_system_defence_minister_999.html
http://www.spacedaily.com/reports/Irans_Khamenei_says_US_lifted_sanctions_only_on_paper_999.html
http://www.spacedaily.com/reports/US_Congress_Committee_votes_to_double_Russian_rocket_engine_procurement_999.html
<http://www.ssbrack.com/2016/04/9-key-points-of-nomadic-elephant-the-indo-mongolia-joint-army-exercise.html>
<http://www.telegraph.co.uk/news/2016/05/05/royal-navy-fires-warning-shots-as-spanish-vessel-harasses-us-sub/>

Harai Dénes ny. ezredes:

TÖRTÉNETEK, ADATOK, GONDOLATOK

Széljegyzetek Szakály Sándor „Trianon, honvédség, háború, sport” című kötetéhez

Szakály Sándor könyvei nekünk, katonáknak orientációs pontot jelentenek a magyar történelem sorsfordulóiról, honvédségünkről, a háborúkról – ilyen a „Trianon, honvédség, háború, sport”¹ című munkája is, amely válogatott írásokat tartalmaz Magyarország 20. századi történelméről. Miért orientációs pontok, kérdezhetnék; egyszerűen azért, mert a történelem, s különösen a címben jelzett tartamok a katonai identitás szerves részei, és Szakály Sándor munkái jelentősen elősegítik e vonatkozásban az egyre pontosabb kép kialakulását a történelem sajátos, nyomteremtő műveleiről. A témával való foglalkozást indokolhatja a határaink mellett zajló háborús-polgárháborús konfliktus, de a kötet alkalmas arra is, hogy új szervezeti elemek bevezetéséhez – különösen a sport területén, ha van ilyen szándék – elgondolkojunk azon, hogyan csinálták ezt vagy azt katonaelődeink. Röviden a kötet főbb fejezeteiről:

TRIANON

Egy közelmúltbeli beszélgetésben Oscar-díjas filmrendezőnk, Szabó István (Mefisztó, 1982) elgondolkodva Nemes Jeles László kitűnő filmje, a „Saul fia” nemzetközi sikere fogadtatásának itthoni felemáságán, váratlanul azt mondta: „lehetne filmet forgatni Trianonról is”, a magyarságot ért nagy traumáról. Igen, lehetne, mondjuk a 100. évfordulóra. Akár egy Oscar-díjra esélyes filmet, a magyar családok – és benne a magyar zsidó családok – millióit szétszakító, sokakat öngyilkosságba kergető, a fiatalok jövőjét megsemmisítő, majd a ki- és visszatelepítésekben lelkileg és fizikailag is megnyomorodó, minden tulajdonukat elvesztő, azóta is megalázott emberek sorstragédiájáról, a papságnak felekezeteik körében végzett lélekmentő munkájáról.

A trauma először csak adatszerűen jelentkezett, mert a nemzet akkori 325 411 km² területéből 92 833 km² (28,5%) maradt, a veszteség 232 578 km² (71,5%); az akkori 20,886 millió főt számláló népességéből maradt 7,6 millió fő (36,4%), a veszteség 13,27 millió fő (63,6%).² Nem véletlen, hogy a korabeli szerző Franciaország 1420-as és Magyarország 1920-as megcsonkítását idézte kis, francia nyelvű kötetében.

Van a forgatókönyvhöz anyag is, mert a veszteség természetéről számos alapos munka megjelent történészeinktől, íróinktól (Nemeskürty Istvántól, Cseres Tibortól, Raffay Ernőtől, Szakály Sándortól stb.). Szakály Sándor is több kötetében pontos diagnózisát adja a

¹ Szakály Sándor: Trianon, honvédség, háború, sport. Válogatott írások Magyarország XX. századi történelméről. Kárpátia Stúdió, 2013. A külön nem jelzett idézetek e kötetből valók.

² Adalbert de Póka-Pivny: Le Siècle de Jeanne D'arc et le Siècle Dernier de la Hongrie. Budapest, 1931. Édition de L'Association Hongroise des Affaires Étrangères et pour la S.d.N., 29, 42.

békediktátumnak, aláírása körülményeinek és következményeinek. „A magyarság tagjai a határokon kívül és belül egyaránt úgy érezték, hogy Trianonban egy legyőzött nemzetet még elfogadhatatlanul meg is aláztak. A megaláztatást pedig gyakran nehezebb elviselni, mint a vereséget!” – hangsúlyozza a szerző, jelezve a trauma sokrétűségét. Günter Grass (irodalmi Nobel-díj, 1999) hasonlóképpen ír egy a németekre irányuló nemzetközi repeszzióról: „Megszoktuk, hogy szakadások és hasadékok közt éljünk... németnek lenni annyi, mint meghasonlottnak lenni minden lét- és tudatállapotban.”³

Trianon a magyar lelkeség változáspontja, mert alapintuíciója változott meg; radikálisan megnőtt a múlt jelentősége minden ellenkező, a múltat eltörlő ambícióval, a szocialista évtizedek szuggesztív pedagógiájával szemben. Ugyanakkor 1948 után jelentkezett egy érzéketlenség is a magyarságot érintő traumák tekintetében (ami nemcsak 1920-ra, hanem 1956-ra is vonatkozott). A trianoni diktátummal önmeghatározásunkat veszítettük el. A külső politikai hatalom térképátrajzoló hatalommá vált. Trianon esetében a megfosztottság többszörös, mert fél évszázadon keresztül a róla való beszéd lehetőségétől is megfosztották a magyar embereket, katonákat, még az egyetemistákat és tanáraikat is. A diktátum olyan következményekkel jár napjainkban is, mint állandó rettegés az elcsatolt nemzetrészek sorsa miatt, gondoljunk a kárpátaljai magyarokra napjainkban; vagy a délvidéki magyarságra a délszláv háborúban, az 1990-es években; a falurombolások időszakára Erdélyben, az 1970-es és 1980-as években. Közel egy évszázadon keresztül alig volt, aki újra elgondolja, hogy mit jelent mindig kívül lenni, haza-közelben. Ráközelítve erre az érzésre megemlítem, hogy Kovács Imre (1913–1980), a két világháború közötti népi mozgalom kiemelkedő alakja, író, szárműzetésében, már idősebb korában el-eljött New Yorkból a magyar határ osztrák oldalára, és átnézett Magyarországra.

Trianon hatása a hadsereg vonatkozásában letaglózó volt, de Horthy és tisztikara – írta Szekfű Gyula – a semmiből nemzeti hadsereget teremtett; a rejtett kiképzés hatékonysága létrehozta a hadseregvezetésre képes tiszti- és tiszthelyettesi kart. A történelemben az összefüggésekre és hatásaikra célszerű figyelni, mert jelenkorunkban (is) vissza-visszatérnek hasonló helyzetek, amikor ismét a majdnem „semmiből” teremtenünk, létrehozunk kell. Szakály Sándor a veszteségekkel kapcsolatban hangsúlyozza, hogy a kormányzó, a Honvéd Vezérkar, valamint a tiszti- és altiszti kar tudatában volt a veszteségnek, mert a haderőt külön szankciók is sújtották. 1948 után a vádló internacionalista politika szegyenletessége s vele együtt megbélyegezte a magyar tiszteket, altiszteket. Nem véletlen, hogy a katonák részéről – köztük Julier Ferenc által – kezdeményezett „Piros-fehér-zöld” mozgalom az 1920-as években sikerre vezetett, a tisztikar kitartott a célok, az ország integritásának védelme, a bajtársiasság mellett.

HONVÉDSÉG, HÁBORÚ

A kötet tanulságos fejezete a „Volt-e alternatíva? Magyarország 1939–1941” című. Megjegyzem, hogy a választhatóság, az alternatíva kidolgozása mind a politikai, mind a katonai tervezés egyik meghatározó szempontja. A szerző azt válaszolja a kérdésre, hogy valószínűleg igen, de nem ez volt a valódi kérdés, hanem, mint írja: „...lett volna-e olyan magyar politikus, aki elszalasztja a trianoni béke megváltoztatására mutató bármely lehetőséget, és az adott geo-, katonai- és külpolitikai helyzetben a háború végéig képes megőrizni Magyarország

³ Günter Grass: Beszéd a veszteségről; Álmodom Európáról. T-Twins Kiadó, 1994, 28.

önállóságát és függetlenségét. [...] Akkor úgy tűnt – a katonai és politikai vezetők többsége legalábbis úgy vélte –, hogy a gyors győzelem után a németekkel együtt menetelő románok, illetve szlovákok a Kárpát-medence felosztásánál kedvezőbb helyzetbe kerülhetnek, mint a semleges, a »kölcönt« vissza nem fizető magyarok.”

Erre viszont nemmel lehetett csak válaszolni abban az európai keretben, amelyben Magyarország találta magát a második világháború kitörésekor. Természetesen a vezető politikusoknál nem lehet teljes megfelelésről (tudományosan: korrespondanciáról) beszélni szándékokban, értékekben, meggyőzésekben, eljárásokban sem, de mindig érzékelhető (magánlevelekben, testületi döntések előtti vitákban, koronatanácsokon stb.) a környezeti keretnek – különösen az erőviszonyok változásának – is a hatása. Háborúban, mint feszültségterében a kontrasztok mindig élesebbek. Napjainkban is hasonló jelenségeket érzékelhetünk a világban.

A magyar hadba lépés azonban elveiben, céljaiban, normáiban, eszközrendszerében teljesen eltért a németekétől. Egyik oldalon kormányzati-igazgatási vonatkozásaiban egy számítógató, feudális magyar állam, a másikon egy tudomány alapú, német ipari állam a maga hatalmas technikai-haditechnikai agresszív dinamikájával (amelynek maradványaiból még arra is futotta, hogy megalapozza a NASA űrprogramját Werner von Braun vezetésével). Ez önmagában nem kérdőjelez meg eseményeket, de jobban becsülhetjük a magyar katona szolgálati helytállását.

A feudális szerkezetből a centralizált függések sajátos rendszerét, a technika viszonylag alacsony színvonalát, valamint a társadalmiság sokrétű zártságát kell megemlítenünk, a hadsereg vonatkozásában is. E jellemzőknek nemcsak makrókövetkezményei vannak, hanem megvan a személyiségi, családi vonatkozása is, amikor a szerző azt írja: „Ha megnézzük, hogy a második világháború éveiben magyar honvédelmi miniszterei, illetve a honvéd vezérkar főnökei közül milyen családi háttérrel bírtak a tábornokok, akkor azt tapasztaljuk, hogy cipészek, kisbirtokosok, mérnökök [MÁV-tisztviselők, alkalmazottak stb. – H. D.], illetve katonatisztek találhatók az apák között, akik általában szerény jövedelemből tartották el a három-, négygyermekes családjukat.” Cs. Szabó László helyesen utalt arra a második világháború előtt közvetlenül: „A nemzetek a háborúban is különböznek. A német háború hirtelen kiterjed, mint robbanó gáz. Nagy térérzékre s kis határérzékre vall. A francia képzelet lineáris, a háborúja is vonalas, körülhatárolt. Ahogy a német késő gótika csarnok-templommá tágította a karcsú francia székesegyházakat, a német hadvezetés is tág-terben gondolkodik. A Siegfried-vonalat is a franciák kényszerítették rá. Ha maga dönthet a hadi eszközökről, az árok, az erőd és védvonal helyett a repülőgépet választja. Két elütő szellem s két különböző »népi telítettség« szabja meg a két szomszéd háborús módszerét is.”⁴

A „Bizalmas tiszti parancs a magyar királyi 2. honvéd hadsereg tisztikara 1943-as tevékenységének értékeléséről” című, Szombathelyi Ferenc, a honvéd vezérkar főnöke által készített dokumentumból kiemelem a következőt: „Meg kell keményíteni magunkat és ki kell lökni magunk közül a kufárokat és kereskedőket. Csak egyesült erővel tudunk eredményt elérni... Nyugodtan építhetünk a magyar katona ősi kiváló tulajdonságára, amely most is e katasztrófában is megmutatkozott, de csak ott, ahol a tiszta a helyén volt. Ismét beigazolódtott, hogy a magyar katona olyan, ahogyan vezetik... Talán még nem volt magyar tisztikar, melyre ilyen nehéz és sorsdöntő feladatok hárultak volna.” A 20. század első felében, már a második alkalommal vált szükségessé az idő szorításában a célját, fegyelmét veszített hadsereget

⁴ Cs. Szabó László: Fegyveres Európa – Útinaplók. Nyugat, Budapest, 1939, 78.

ütőképes hadsereggé szervezni. A bizalmas tiszti parancs két csatolt mellékletében a tisztek, altisztek szolgálat alóli kibúvásának módozatait ismertetik.

„Magyarország a második világháborúban és a magyar katonai felső vezetés 1939–1945” című tanulmányában írja a szerző: „Jelenlegi ismereteink szerint az 1945 és 1956 közötti időszakban a második világháborús magyar katonai felső vezetés – a magyar királyi csendőrség vezetőit nem számítva ide – tagjai közül több mint nyolcvan személyt ítétek el. Közülük halálos ítéletet kapott huszonnégy fő, és az ítéletet tizenkettejük esetében végre is hajtották. Voltak olyanok is, akiket ítélet nélkül a börtönben vertek halálra, továbbá az életfogytiglani vagy hosszú szabadságvesztésre ítétek száma is több tucatra rúgott. Több katonai vezetőt idegen országok – Szovjetunió, Jugoszlávia – hatóságai ítétek halálra és hajtották végre rajtuk az ítéletet...” A szerző hozzáteszi: azok, akik az 1948 utáni időszakban szerepet vállaltak, az 1950-es években már szintén nem kerülhették a sorsukat; voltak, akiket „csak” a nyugellátástól és rendfokozatuktól fosztottak meg, de a többségüket kitelepítették, internálták 1950–51-ben. Tábornokok kiadása idegen országoknak a népbírósági perek után – v. Szombathelyi Ferenc vezérezredest pl. Jugoszláviának – szokatlan eljárás volt. A történelem fintora: a délszláv háborút követően a szerbek és a horvátok is megtapasztalhatták ezt az érzést, amikor a hágai Nemzetközi Bíróság várta a kiadatásukat.

Megjegyzem, ez az időszak volt az, amikor érzékelhetően váltotta egymást – Kádár Gyula kifejezésével – a harcos férfiak kemény kötelességteljesítésének „hősi-patrióta”, „ipari-üzleti-hadviselés” paradigmája. E váltás közvetlenül a háború után Közép-Kelet-Európában (is) nemcsak beárnyékolta az elítélt katonai felsővezetők nimbuszát, hanem politikailag egyenesen megsemmisítette, családjaikat is tönkretette, nevüket megbélyegezte, személyüket kitiltotta az oktatásból, az emlékezetpolitikából, a történettudományból. Talán ennek tükrében érzékelhetővé válik az a bátor és jelentős munka, amelyet történészeink és jogászaink végeztek a rendszerátalakulást megelőzően és azt követően a rehabilitációk ügyében.

SPORT

A kötet egyik jelentős fejezete a „Sportoló katonák, honvédő sportolók (1868–1945)” című. „A katonatiszti képzés sajátosságaiból – komoly hangsúly a sporton és a testnevelésen – adódóan többtucatnyi kiemelkedő sportoló került ki a hivatásos honvédtisztek közül 1918 után, míg az 1918 esztendőben mind közös haderőből, mind a honvédségből” – írja a szerző. E következtetése különösen megérintett, mert amikor évekkal ezelőtt negyedéves, avatás előtt álló tisztjelöltekkel beszélgettem, akkor egyikük keserű szájjal jegyezte meg: élsportolóként vonult be, de mire negyedéves lett, leszokott a sportról. Hozzáteszem, hogy a sport életérték, s mint ilyen, a szolgálatteljesítés minőségi összetevője, a terhelhetőség, a teljesítőképesség mutatószáma. „A mindenkori képzésben fontos szerepet kapott a testnevelés és a különféle sportokban való jártasság megszerzése. A katonai hivatásra történő felkészülés során a növendékek, illetve hallgatók alapos gyakorlatot szereztek az ún. »katonai sportokban« – értsd: lövészet, vívás, lovaglás –, de a kiképzésükben, felkészítésükben fontos szerepet kapott az úszás, a szertorna is” – írja a szerző.

Engedje meg a tisztelt olvasó, hogy érdekességként az északi játékok⁵ közül egy olyan katonai sportot, a felderítők által alkalmazott lovas-síversenyt is beillesszek ide, amely nálunk így nem ismert: „E sportot oly módon üzik, hogy a skifutó a ló nyergébe akasztott

⁵ Márkus Jenő: Északi játékok (útleírás). Singer és Wolfner Kiadása, Budapest, 1907, 33.

kötélbe kapaszkodik, akit ekképpen a lovas mintegy 8-10 méternyire maga után vontat. Főkellék a biztonságon és kitartáson kívül az, hogy a skifutó a ló menetelésének irányát pontosan tudja követni s a hótalpakkal az irányt nyugodtan, kevés mozgással betartani, mert ellenkező esetben a skivel oldalvást kiszalad, s feltétlenül elbukik. A végtelen hőmezőkön igen nagy távolságokat képesek a svédek és a norvégek ily módon maguk mögött hagyni [a verseny 170 km-es távú volt, amelyet 3 szakaszra osztottak, és egy csapatban 3 versenyző indult – H. D.] s azért különösen a katonaságnál üzük szorgalmasan e sportot, amelynek főleg a felderítő szolgálatoknál lehet nagy hasznát venni” – számolt be erről a 20. század elején a korabeli tudósító.

Szakály Sándor történelmi tényként, fontos szervezeti és oktatási hagyományokra hívja fel a figyelmet: „A sport és a honvédelem szoros kapcsolatát mutatja az Országos Testnevelési Tanács (OTT) létrejötte is, amelynek a társelnökét mindig a magyar királyi honvédség adta altábornagyi rendfokozatú tábornok személyében, míg a szakbizottságok közül számosat a magyar királyi honvédség tábornokai vezettek.” A szerző hozzáteszi, hogy „a Magyar Labdarúgó Szövetségben, a Magyar Úszó Szövetségben, a Magyar Vívó Szövetségben, a Magyar Sí Szövetségben stb. elnöki, alelnöki tisztséget töltött be egy-egy hivatásos katonatiszt, mi több ők álltak a »Toldi Miklós« Honvéd Sporttanár- és Vívómesterképző Intézet élén is, továbbá számos hivatásos honvédtiszt részt vett az 1925-ben alapított Magyar Királyi Testnevelési Főiskolán az oktatásban.”

Szorosabban három tanulmány tartozik e témához, köztük az „Adalékok Kemény Ferenc életútjához / Katonai szolgálatának időszaka (1880–1893)” című. Kemény Ferenc sportszervező, az újkori olimpiai játékokat kezdeményező és elindító Nemzetközi Olimpiai Bizottság alapító tagja, a Magyar Olimpiai Bizottság alapító titkára volt.

A másik írás „Dr. Phil. Mező Ferenc első világháborús kitüntetései” címmel került a kötetbe. Mező Ferenc (1885–1961) az amszterdami olimpiai játékokon (1928) a művészeti versenyek irodalmi kategóriájában „Az olimpiai játékok története” című munkájával érdemelte ki az olimpiai bajnoki címet.

A harmadik dolgozat „A sportos katonatiszt. Adalék Gömbös Gyula katonai pályafutásának rekonstruálásához” címet viseli. Gömbös Gyula (1886–1936) gyermekkorától kezdve sportolt (atletizált és futballozott), majd a honvéd hadapródiskolán megkedvelte és jól elsajátította a vívást. A vívótanfolyamról a következőket írja a szerző: „E tanfolyam 1881. január 1-jei alapítása óta – 1911-es átszervezésén át 1913-as megszüntetéséig – a császári és királyi haderő (k. u. k. Heer) számára képezte a vívó- és tornatanárokat, tíz hónapos időtartammal... (a tiszteket oktatónak, az altiszteket segédoktatónak nevezték működésük során).” Az akkori társadalom is hasznosította a hadseregben megszerzett képesítettséget, a leszerelt vagy nyugállományba került tisztek közül többen iskolákban tornatanárok lettek, vagy katonai szervezőképességüket hasznosították azzal, hogy nyomdaigazgatókká, iskolaigazgatókká nevezték ki őket – utalt erre írásaiban Nemeskürty István is. Aktív politikusként, pártprogramba először Gömbös Gyula tette bele pártjának követeléseit közé a sportot és a testnevelést – írja a szerző.

A kötetben Kemal Atatürkkal kapcsolatos anyagot is találtam: „Magyar küldöttség Kemal Atatürk temetésén, Törökország, 1938. november” címmel, amely Ruszkay Jenő tábornok pontos beszámoló jelentése a török államfő méltó búcsúztatásáról. Magam – nagyra értékelve a kultúrantropológiai érdekességeket is tartalmazó dokumentumot – inkább Mustafa Kemal Atatürknek (1881–1938) mint katonának a jelentőségét szeretném kiemelni. Ő is, mint általában a történelem kiemelkedő személyiségei, a „nagy elhatározások embere” volt, s vezetői akciőképességét a katona-politikai célok és módszerek folyamatos eszkalációja sem

merítette ki. Kemal Atatürkre és parancsnoktársaira már nem volt jellemző a dervisszerű alázatosság. Adottságai, megfigyelő- és elemzőképessége révén jó stratégia volt nemcsak a harctéren, hanem politikai területen is. A lausanne-i szerződést (1923) követően Kemal és parancsnokai teljes ellenőrzésük alatt tartották a belső helyzetet, minden társadalmi csoportot összefogtak, támogatták azokat az embereket, akik történelmükben először tapasztalhatták az együttműködő szerepet. Megjegyzem, hogy a török katonák államalkotó-államfenntartó képessége történelmileg jelentős hagyományokkal rendelkezik. Ellenállás csak a vallási fanatikusok és az elit egyes kis csoportjai részéről volt. A török történelemben először volt kedvező hatásuk forradalmi reformoknak, azaz nemcsak a viszonyok változtak, hanem az emberek nagy csoportjainak viszonyulása is. Az addigi társadalmi viszonyok terén komplex átalakításra került sor, új jelentést kaptak a dolgok. Mit eredményezett a kemali időszak a török történelemben?⁶ 1. megszüntette a szultanátust (1922) és 2. létrehozta a Török Köztársaságot (1923), 3. eltörölte a kalifátust (1924). Mindhárom mozzanat vezérlőelve a demokratikus nemzeti állam, a nemzeti szuverenitás volt, ezek vezérelték a monarchia felszámolását. Az iszlám világban ezek a lépések példa nélküliek voltak, közelítve a világi és a vallási hatalom különválasztásához. Az ortodox pátriárka szimbolizálta a keleti egyház nemzetköziségét. 1922–1924 között megkezdődött a török állam szekularizációja, az iszlám államvallás-jellegének, valamint a jogi diszkrimináció megszüntetése. Beemelték a „nemzeti akarat” és a „nemzeti szuverenitás” elveket is az új Qur’anic törvénybe, az új alkotmányba (1937).

A kötetben a háború témaköréhez tartoznak olyan további és bizonyára érdeklődést kiváltó írások, mint a: Röpirat Werth Henrikről 1939-ből; Egy katonai attasé felmentése és nyugállományba helyezése 1941-ben; „Özvegy Koltschakné” (Sophie Koltschak) levele; Nádai István „útravalója”; Népbírósi eljárások a magyar királyi honvédség és csendőrség tagjai ellen 1945 után; valamint „Napló, naplószerű emlékirat, emlékirat?”.

A felsoroltakból ez utóbbit emelem ki, amelynek alcíme: „Shvoy Kálmán titkos naplója és emlékirata 1918–1945 nyomán a naplóíró felelősségéről és a forráskritika fontosságáról”. A szerző a napló szerzőjének, Shvoy Kálmán (1881–1971) altábornagy pályafutásának bemutatásán túlmenően számos érdekes kérdésre is kitér, így Röder Vilmos volt honvédelmi miniszterrel, „magyar királyi titkos tanácsossal” való rivalizálására, ezzel is érzékeltetve azt, hogy a 20. század első felében a katonaiskolákon a felkészítés még egész életre szólt. Szakály a napló számos helytelen, téves információjára is felhívja a figyelmet, majd hangsúlyozza: „...alapos jegyzetelés, más forrásokkal történő összevetés nélkül nem lehetne, nem szabadna naplókat, emlékezőket közreadni, mert azok nem egy esetben téves állítások, vélemények alapját képezhetik, és az emlékezetbe bevitt tévedések kitörlése hosszabb időt vesz igénybe (ha nem egyenesen reménytelen bizonyos esetekben), mint a közreadó alapos és elmélyült munkára fordítandó ideje.” Szakály Sándor igyekszik nem elmenni a pontatlanságok mellett. Joggal írta Kő András: „Történészünk az utolsó mohikán, aki még felveszi a telefont, ha történelmi vagy kultúratörténeti pontatlanságot észlel.”⁷

Mint fentebb jeleztem, a kötet foglalkozik a népbírósi perekkel is. A vonatkozó tanulmány utolsó mondatában ez áll: „Az elítéltek többségének katonai tisztessége, becsülete helyreállt. Az utódok és az utókor tisztességgel hajthat fejet tevékenységük előtt.” Engedje meg az olvasó, hogy felhívjam a figyelmet Szakály Sándor történésznek a méltatlanul elítélt, kiemelkedő magyar katonaszemélyek életének rekonstrukciójával, rehabilitációjával

⁶ Bülent Tanör: The birth of modern nation amid the ruins of the Ottoman Empire. The Unesco Courier, November 1981, 6.

⁷ Kő András: Szakály Sándor hatvanéves. Bécsi Napló, 2015. november–december, 6.

kapcsolatban kifejtett munkásságára. Közvetlenül a háborúk után mindig más a győztesek és más a legyőzöttek gondolatvilága, értékítélete, és az igazságnak nem sok szerep jutott a népbírói ítéletekben. A történész viszont a valóság nagy komplexitású helyzeteit értékeli, értelmezi – hozzáteszem, hogy oldalvágásoktól sem mentes szakmai környezetben.

Szakály Sándor „Trianon, honvédség, háború, sport” című munkájában ismét a tárgyilagos, dokumentumokra támaszkodó, szüntelenül újabb adatokat, összefüggéseket kereső, a maszkok mögé tekintő, a különbségeket-különösségeket tisztázó történész mutatkozik meg. Érveivel nem akarja az olvasó tudatát átgyúrni, a döntést a befogadóra bízva, de így is, vagy éppen ezért (?) formálja a történelmi köztudatot. Munkái a legkeményebb időkben is mindig áldozatkészen szolgáló katonáról szólnak, azzal a természetességgel, mondhatnám nyers őszinteséggel, kritikussággal, szilárd értékrenddel és nemegyszer emelkedettséggel, mellyel József Attila is megénekli régióink embereit, nemzeteit „A Dunánál” című versében: „...öltek, öleltek, tették, ami kell.” Szakály Sándor sikerének titka ez a harag és elfogultság nélküli természetesség, mely a szellemi együttműködéshez, egymás értékeinek elfogadásához vezethet.

Ajánlom a kötetet az érdeklődő olvasók figyelmébe.

Szakály Sándor: Trianon, honvédség, háború, sport. Válogatott írások Magyarország XX. századi történelméről. Kárpátia Stúdió, 2013.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Cs. Szabó László: *Fegyveres Európa – Útinaplók*. Nyugat, Budapest, 1939.

Grass, Günter: *Beszéd a veszteségről; Álom Európáról*. T-Twins Kiadó, 1994.

Kő András: *Szakály Sándor hatvanéves*. Bécsi Napló, 2015. november–december.

Márkus Jenő: *Északi játékok* (útleírás). Singer és Wolfner Kiadása, Budapest, 1907, 33

Póka-Pivny, Adalbert de: *Le Siècle de Jeanne D'arc et le Siècle Dernier de la Hongrie*. Budapest, 1931. Édition de L'Association Hongroise des Affaires Étrangères et pour la S.d.N.

Tanör, Bülent: *The birth of modern nation amid the ruins of the Ottoman Empire*. The UNESCO Courier, November 1981.

ABSTRACT

MILITARY ORGANISATION AND FORCE DEVELOPMENT

Lt. Col. (Ret.) Gábor Koós – Col. (Ret.) György Szternák: Russian responses to the American missile defence ideas 3

On the basis of Russian special literature the article presents the latest achievements in development of Russian intercontinental ballistic missiles and surveillance radars. It also presents the scheme of the United States on the practical execution of a rapid global strike and the results of the establishment of the European missile defence system and the Russian position relating to this issue. According to the authors' assessment the deployment of the missile defence system triggers another arms race between the Russian Federation and the United States of America.

Keywords: intercontinental ballistic missile, surveillance, missile defence, European missile defence system, air space, outer space

Pongrác Dús: A classification of the challenges of asymmetric warfare – the challenges of finding an answer 17

Asymmetric warfare has always been present in military history. Nevertheless, it is our age when asymmetric warfare has grown into a determining factor. The overwhelming majority of the present conflicts are in asymmetric circumstances, which makes the more powerful warring parties face significant challenges as they are forced to produce innovative solutions. The article provides a brief overview of the issue, and structures various types of challenges on the basis of different aspects and offers food for thought to find solutions.

Keywords: asymmetric warfare, Islamic State, Al Qaeda, challenge, classification

INTERNATIONAL ACTIVITIES

György Nógrádi – Nóra Pákozdi: The role of family background in the process of radicalisation 25

The shocking interviews given by the families of warriors from Europe shed light on the risks posed by the isolation of the young people and by the modern challenges in their unbalanced period of life. It is also obvious that not only Muslim communities but also middle class families lose their young members to radical teachings. The article proves that besides influencing factors the impact of family relations also play an important role as they may have particular impact on the process of Jihadists' commitment. The analysis offers an overview of the family background factors which may boost the radicalisation of the youth, and highlights endangered groups thus it may make families and communities focus on potential radicalisation.

Keywords: radicalisation, fundamentalism, terrorism, foreign warriors, second-generation migrants, recruitment

Ágnes Dizseri: Child soldiers serving in the Islamic State and the Lord's Resistance Army 40

The study presents the similarities and differences in the use of child soldiers by the Lord's Resistance Army and by the Islamic State. It also analyses the ways and place of their recruitment, training, and deployment in combat actions. It is also examined how the former child soldiers can be rehabilitated and reintegrated in society. The article presents the brief history and an overview of the ideology of the two terrorist organisations as well.

Keywords: child soldiers, training, war, terrorism, Lord's Resistance Army (LRA), Islamic State (IS), Joseph Kony, Abu Bakr al-Bagdadi

Klemensits Péter: China's construction works on the Spratly Islands. A new chapter in the South China Sea conflict 56

Between December 2013 and June 2015 China filled in 11.7 square kilometres of coral reefs and transformed them into artificial islands on the disputed Spratly Islands in the South China Sea. Foreign experts realised the real extent of the Chinese construction activities as late as the summer 2015 only.

Because of the intervention the United States and its South-East Asian allies unanimously condemned China and called it on to stop the construction activities because of political, military, and environment protection reasons. The article presents the true significance of the Chinese construction activities and their potential consequences with regard to the security environment in the South China Sea.

Keywords: artificial islands, self-propelled dredges, military construction works, maritime law, command of the sea

Gergely Tóth – Lt. col. László Ujházy: European reservists for the security of Europe.

The largest global organisation of reservists holds a security forum and winter session 64

The article provides an account of the February 2016 seminary in Bonn, Germany, and the subsequent winter session in Brussels. The two events are assessed and an overall insight is also offered in the work of the Interallied Confederation of Reserve Officers in a period when the role of reserve forces has been changing and re-evaluated all over the world. At the same time various recommendations with regard to the more efficient utilisation of cooperation opportunities.

Keywords: CIOR, CIOMR, NATO, international cooperation, reservists

COMMAND TRAINING

Károly Zentai: An analysis of information operations capacities during the deployment of snipers . . . 74

The article focuses on the use of some elements of psychological warfare in the course of deploying snipers and on the destruction of infotech devices with the use of precision rifle fire.

Keywords: PSYOPS, tactical level propaganda, destruction of infotech targets

Lt. Col. Attila Csaba Bakos – Capt Sándor Farkas: Practice-oriented education and training – or military socialisation in the military higher education 85

The lessons learned from military operations brought about changes and challenges in the lives of the Alliance and the national armed forces, which must be processed and integrated into the training and education. The establishment of the National University of Public Service and the Ludovika Battalion of the Hungarian Defence Forces opened a new chapter in the history of Hungarian military higher education, allowing the comprehensive approach of training and education of military officers.

Keywords: practice-oriented, military socialisation, project pedagogy, military higher education

Capt. Beatrix Hornyák: Resilience and health behavior 93

According to János Selye, “the secret of health and happiness lies mostly in our successful coping with the ever-changing living circumstances of this planet. Those who don’t acquire the coping skills properly will have to “pay the penalty” of illness and unhappiness” (Selye 1966). Therefore, the main question concerning our health promotion is how we can successfully cope with “the ever-changing living circumstances of this planet”. Can a high level of resilience – as a possible form of successful coping – contribute to our health promotion and health development efforts? These are the issues discussed by the author of the present article.

Keywords: resilience, coping, health behavior

LOGISTICS

Lt. Col. Mihály Nyitrai: The logistic connection between AFISMA and MINUSMA 102

AFISMA, one of the largest crisis response operations of the ECOWAS was launched on 17th January 2013. Then, on 1st July 2013, UN Operation MINUSMA replaced it with a mandate extended until 30th June 2016 by UN Security Council Resolution 2227 (2015) on 29th June 2014. The time that passed since has resulted in a lot of important logistic lessons learned and established the basis for prospective logistic relations between the UN and the African Union.

Keywords: AFISMA, ECOWAS, African Union, UN, crisis response operations, logistics, MILITARY HISTORY

Ferenc Pollmann: Hungarian soldiers in Albania 119

Exactly 100 years ago, in the spring of 1916, the First World War, raging for over 18 months by that time reached Albania on the western edge of the Balkans Peninsula, one of the least known regions of the contemporary Europe. After the Austro-Hungarian Monarchy had defeated and occupied Montenegro

in a swift campaign in January, the Austro-Hungarian forces took the northern two-thirds of Albania under their control while the southern part of the country had been under Italian rule since late 1914. This resulted in an Austro-Hungarian Front between the Adriatic Sea and Lake Ohrid, whose events are much less discussed in military history works than those at the Isonzo River or in South Tyrol.

Keywords: János Hunyadi, Skanderbeg, Geraldine Apponyi, Ferenc Nopcsa, István Sréter

FORUM

Col. (Ret.) István Fekete: Air force units in Kunmadaras 124

The article presents the history of the Kunmadaras air base, including its utilisation by the German, then Hungarian, and finally the Soviet air forces. The author provides a list of the Hungarian and Soviet units based there, the types of the aircraft deployed in Kunmadaras, and gives a brief insight in the activities of the units stationing at the base during the revolution of 1956.

Keywords: Kunmadaras, military airfield, Germans, Hungarians, Soviets, MiG-15, Tu-2, nuclear weapon

Maj. (Eng) Péter Éles: The dream of Tsiolkovsky comes true – some thoughts on the heroic age of rocket technology 133

Rockets and missiles, from guided antitank rockets to the intercontinental ballistic missiles of weapons of mass destruction are the most efficient weapons of our time. Currently rockets are the only means of mankind, capable of delivering men and devices into the outer space. Since the death of the “father of rocket science” Konstantin Eduardovich Tsiolkovsky (5 September 1857 – 19 September 1935) was commemorated in 2015 it is not unworthy to recall the first steps in rocket science, the heroic age.

Keywords: chemical reactions, thrust, ballistics, Gas dynamics laboratory, GIRD-group, Sputnik-1

Márton Laczny: Some lessons learned from program Defence Bounds and the potential courses of development 142

Program Defence Bounds was launched by minister of defence Csaba Hende in March 2013 in order to make the entire public in Hungary aware of the fundamental importance of national defence through presenting the results and achievements of the cooperation between the Hungarian Defence Forces and society. The planning and the execution of the program made the organisers face a large number of problems. The current article mentions the problems only tangentially; however, it makes attempts to outline concrete suggestions for the further development of the partly operational program and for preserving its values and achievements.

Keywords: civil defence capacity, civil-military cooperation, patriotic and defence education

Péter Róbert: Jews in the revolution and war of independence of 1848-49 149

In connection with the 148th anniversary of the revolution and war of independence of 1848-49 an interesting scientific conference was held in the Cultural Centre of the Hungarian Defence Forces under the patronage of minister of defence István Simicskó on 8th March 2016.

Keywords: strives to equality, Jewish officers, retaliation, Jewish heroes

REVIEW

Col. (Ret.) Eng Csaba Gál: International military and military technology review 151

A summary of the latest news in the international military and military technology press.

Col. (Ret.) Dénes Harai: Stories, data, thoughts 158

A review of the book Trianon, Defence Forces, War, Sport [Trianon, honvédség, háború, sport] written by Sándor Szakály.

ZRÍNYI KIADÓ